İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIYI ALANLARINDA GÜNDELİK HAYATI KURAN EŞİK MEKÂNLARIN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem ÖZTÜRK

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

TEMMUZ 2020

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIYI ALANLARINDA GÜNDELİK HAYATI KURAN EŞİK MEKÂNLARIN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem ÖZTÜRK
(502161036)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN

TEMMUZ 2020

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502161036 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem ÖZTÜRK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "KIYI ALANLARINDA GÜNDELİK HAYATI KURAN EŞİK MEKÂNLARIN İNCELENMESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı: **Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri: **Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fatma Ahsen ÖZSOY .....
Işık Üniversitesi

Doç. Dr. Fatma ERKÖK .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi **: 12 Haziran 2020**
Savunma Tarihi **: 21 Temmuz 2020**

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama,

ÖNSÖZ

Kentsel eşik mekân deneyimi üzerinden mekânların nasıl üretildiğini araştırdığım bu çalışmada, öncelikle tezimin tamamlanmasına kadar bana büyük destek veren, bütün kütüphanesini benimle paylaşan, her türlü yardımı ve desteği ile yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Gülçin Pulat Gökmen'e, katkılarından ve yol gösterici fikirlerinden dolayı saygıdeğer jüri üyelerim Prof. Dr. Ahsen Özsoy'a ve Doç. Dr. Fatma Erkök'e ve araştırmalarım süresince fikirlerini almış olduğum, yönlendirmeleri ile katkı sağlayan Araş. Gör. Esra Kahveci'ye sonsuz teşekkür ederim. Tüm çalışmam boyunca gösterdikleri destek ve yardımlarıyla her zaman yanımda olan anneme, babama ve beni motive eden arkadaşlarıma gönülden teşekkürü borç bilirim.

Temmuz 2020

Gizem Öztürk
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xvii**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı 3
1.2 Araştırma Soruları ve Yöntemi 5
2. MEKÂN, KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL EŞİK MEKÂN İLİŞKİSİ **7**
2.2 Mekân Kavramı, Tanımı ve Türleri 7
2.2 Eşik Mekânlar 14
2.3 Eşik Mekân Potansiyellerinin Araştırılması 24
2.4 Herkesin Ortak Mekânı: Kentsel Mekânlar 32
2.5 Eşik Mekânların Kentteki İzleri 36
2.6 Kara ile Suyun Karşılaştığı Eşik Mekânlar: Kıyılar ve İskele Meydanları 42
3. KENTSEL EŞİK MEKÂNIN KEŞFEDİLMESİNDE ORGANİZASYON KURUCULARI: BİREY, EYLEM, MEKÂNSAL DENEYİM **51**
3.1 Eşik Mekân Kurucusu: Birey 53
3.1.1 Kentsel mekânın yaratıcısı olarak kentli; Eyleyen birey 53
3.1.2 Kentsel mekânı keşfeden aktör olarak gözlemleyen birey; Flanör 56
3.2 Gündelik Yaşamda Mekân Potansiyellerinin Açığa Çıkartılmasında Eylem .. 59
3.2.1 Mekânsal pratikler ve kentsel taktiklerin çözümlenmesi 61
3.2.2 Mekânsal pratikler ve kentsel taktikler sonucunda kurulan ilişkiler 65
3.3 Kentsel Mekânın Keşfedilmesinde Yürüme ve Mekânsal Deneyim 69
3.3.1 Deneyimin mekânsal tanımlamaları 72
3.3.2 Deneyimin mekânsal özellikleri 77
4. ALAN ÇALIŞMASI: BOĞAZİÇİ İSKELE MEYDANLARI ve EŞİK MEKÂNLAR **83**
4.1 Beşiktaş İskele Meydanı 88
4.1.1 Beşiktaş İskele Meydanı ve çevresi 90
4.1.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları 91
4.2 Ortaköy İskele Meydanı 106
4.2.1 Ortaköy İskele Meydanı ve çevresi 107
4.2.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları 109
4.3 Bebek İskele Meydanı 119
4.3.1 Bebek İskele Meydanı ve çevresi 120
4.3.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları 121
4.4 Sarıyer İskele Meydanı 127
4.4.1 Sarıyer İskele Meydanı ve çevresi 128

4.4.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları 129
4.5 Rumelikavağı İskele Meydanı 138
4.5.1 Rumelikavağı İskele Meydanı ve çevresi 139
4.5.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları 140
5. DEĞERLENDİRME 145
6. SONUÇ 161
KAYNAKLAR 169
ÖZGEÇMİŞ 177

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Mekânın fiziksel ögelerle tanımlandırılması (Ashihara, 1981, s.79) **9**
Şekil 2.2 : Mekân kavramı ve tanımlamaları **10**
Şekil 2.3 : Mekân türleri, algılanması ve mekâna dair yeni yaklaşımlar **13**
Şekil 2.4 : Gennep'e göre geçiş ritüelinin aşamalarının örneklendirilmesi **15**
Şekil 2.5 : Ara mekân ile eşik mekân arasındaki farkın gösterimi **19**
Şekil 2.6: Eşik mekânlarının oluşumunun incelenmesi (kaynak: Boettger, 2014, yorumlayan: Öztürk, 2020) **21**
Şekil 2.7 : Eşik mekânlarının oluşum potansiyellerinin gösterimi **22**
Şekil 2.8 : Mekân organizasyonu ile eşik mekânların oluşumunun gösterimi **25**
Şekil 2.9 : Eşik mekânların iyi çalışmadığı durumlarda kopuklukların yaşanması ve kayıp mekânların ortaya çıkışı **27**
Şekil 2.10 : Kentsel eşik mekânlarının kentteki izlerinin sınıflandırılması **37**
Şekil 2.11 : Kentlerdeki dolaşım ağını kurgulayan kentsel eşik mekânlar … **38**
Şekil 2.12 : Odak noktalarını birbirine bağlayan kentsel eşik mekânlar **38**
Şekil 2.13 : Geçiş amacıyla kullanılan kentsel eşik mekânlar **39**
Şekil 2.14 : Kıyı şeridi boyunca uzanan kentsel eşik mekânların gösterimi **39**
Şekil 2.15 : Ana mekâna geçiş noktalarında oluşan kentsel eşik mekânlar **40**
Şekil 2.16 : Bireylerin gündelik ihtiyaçlarını karşılayan kentsel eşik mekânları **41**
Şekil 2.17 : Yapıların kentle ilişkilerinin kurulduğu eşik mekânlar **42**
Şekil 2.18 : Meydan tipleri (1,2,4 Krier, 1984, s.36-52; 3,5 Kostof, 1992, s.147). **47**
Şekil 3.1 : Kıyı alanlarında eşik mekân kurucuları **52**
Şekil 3.2 : Kamusal hayatları kuran kentliler **55**
Şekil 3.3 : Flanörün kentteki durumu ve tanımlamaları **58**
Şekil 3.4 : Rutin, döngü, tekrar ve gündelik ilişkisi **59**
Şekil 3.5 : Gündelik hayatta bireyler tarafından gerçekleştirilen eylemler ve kesişimleri **60**
Şekil 3.6 : Gehl'in aktiviteleri sınıflandırması (kaynak: Gehl, 2011, yorumlayan: Öztürk, 2020) **62**
Şekil 3.7 : Taktik ve strateji oluşumlarının gösterimi **64**
Şekil 3.8 : Çatalhöyük'de evler ve eşik mekânlar **73**
Şekil 3.9 : Akropolis ve topoğrafya ilişkisi ile eşik mekânların oluşumu **74**
Şekil 3.10 : Zigurat ve eşik mekânların oluşumu **74**
Şekil 3.11 : Kentsel açık alanda karşılaşılan mimari elemanlar **75**
Şekil 3.12 : Kamusal mekânlarda oluşan arayüzler ve eşik mekân oluşumları. **79**
Şekil 3.13 : Kamusal mekândan özel mekâna geçiş diyagramı **81**
Şekil 4.1 : Boğaziçi Avrupa Yakası ve Anadolu Yakası iskeleleri **84**
Şekil 4.2 : Boğaziçi Avrupa Yakası'nda seçilen iskele meydanları **85**
Şekil 4.3 : Beşiktaş İskele Meydanı kıyıdan görünümü **90**
Şekil 4.4 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda çalışılan alanların gösterimi **91**

Şekil 4.5 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktikler **92**
Şekil 4.6 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması **92**
Şekil 4.7 : Birinci bölge Dolmabahçe Caddesi paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **93**
Şekil 4.8 : Birinci bölgede ikinci bölgeye bakan kısımda eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **94**
Şekil 4.9 : Birinci bölgede otobüs duraklarının olduğu bölgede oluşan eşik mekânlar ve üretimleri **94**
Şekil 4.10 : Birinci bölgede üçüncü bölgeyle sınır oluşturan kısımda eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **95**
Şekil 4.11 : Birinci bölgedeki etkinlik meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **95**
Şekil 4.12 : Birinci bölgedeki etkinlik meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **96**
Şekil 4.13 : İkinci bölgede sokağın paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **96**
Şekil 4.14 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **97**
Şekil 4.15 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **98**
Şekil 4.16 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **98**
Şekil 4.17 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler .. **99**
Şekil 4.18 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **100**
Şekil 4.19 : Dördüncü bölgede sokak paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **101**
Şekil 4.20 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **101**
Şekil 4.21 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **102**
Şekil 4.22 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler. **103**
Şekil 4.23 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler. **103**
Şekil 4.24 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler. **104**
Şekil 4.25 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler. **104**
Şekil 4.26 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **105**
Şekil 4.27 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda gündelik hayatın senaryosu **105**
Şekil 4.28 : Ortaköy İskele Meydanı denizden kıyı görünümü **108**
Şekil 4.29 : Ortaköy İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması **109**
Şekil 4.30 : Ortaköy İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması **110**
Şekil 4.31 : Ortaköy İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması **110**
Şekil 4.32 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler . **111**
Şekil 4.33 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler . **112**
Şekil 4.34 : Ortaköy İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri . **112**
Şekil 4.35 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler ... **113**
Şekil 4.36 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler ... **114**
Şekil 4.37 : Ortaköy İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri... **115**
Şekil 4.38 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **115**
Şekil 4.39 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **116**
Şekil 4.40 : Ortaköy İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **117**

Şekil 4.41 : Ortaköy İskele Meydanı dördüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **118**
Şekil 4.42 : Ortaköy İskele Meydanı'nda gündelik hayatın senaryosu **118**
Şekil 4.43 : Bebek İskele Meydanı denizden kıyı görünümü **121**
Şekil 4.44 : Bebek İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması **121**
Şekil 4.45 : Bebek İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması **122**
Şekil 4.46 : Bebek İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması **122**
Şekil 4.47 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler . **123**
Şekil 4.48 : Bebek İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **123**
Şekil 4.49 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler ... **124**
Şekil 4.50 : Bebek İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **124**
Şekil 4.51 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **125**
Şekil 4.52 : Bebek İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri ... **126**
Şekil 4.53 : Bebek İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi **127**
Şekil 4.54 : Sarıyer İskele Meydanı denizden kıyı görünümü **128**
Şekil 4.55 : Sarıyer İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması **129**
Şekil 4.56 : Sarıyer İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması **130**
Şekil 4.57 : Sarıyer İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması **130**
Şekil 4.58 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler . **131**
Şekil 4.59 : Sarıyer İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri ... **131**
Şekil 4.60 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler ... **132**
Şekil 4.61 : Sarıyer İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri **133**
Şekil 4.62 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **134**
Şekil 4.63 : Sarıyer İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri.. **134**
Şekil 4.64 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **135**
Şekil 4.65 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **136**
Şekil 4.66 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **136**
Şekil 4.67 : Sarıyer İskele Meydanı dördüncü bölgede eşik mekânlar üretimleri ... **137**
Şekil 4.68 : Sarıyer İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi **137**
Şekil 4.69 : Rumelikavağı kıyıdan görünümü **139**
Şekil 4.70 : Rumelikavağı İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması ... **140**
Şekil 4.71 : Rumelikavağı İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması **141**
Şekil 4.72 : Rumelikavağı İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması **141**
Şekil 4.73 : İskele yan tarafında kıyı boyunca var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **142**
Şekil 4.74 : İskele meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **142**
Şekil 4.75 : İskele meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler **143**
Şekil 4.76 : İskele yanında kıyı boyunca eşik mekânlar ve üretimleri **144**
Şekil 4.77 : Rumelikavağı İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi **144**

Şekil 5.1 : İskele meydanlarında eşik mekânların üretimi ve tetikleyicileri, eylem **150**
Şekil 5.2 : İskele meydanlarında eşik mekânlar ve tetikleyicileri, deneyim**..... 156**
Şekil 5.3 : Beşiktaş, Ortaköy ve Bebek İskele Meydanları'nın birey-eylem-deneyim açısından değerlendirmesi **..... 158**
Şekil 5.4 : Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydanları'nın birey-eylem-deneyim açısından değerlendirmesi **..... 159**
Şekil 5.5 : Çalışma alanlarının birey-eylem-deneyim açısından değerlendirmesi**... 160**

KIYI ALANLARINDA GÜNDELİK HAYATI KURAN EŞİK MEKÂNLARIN İNCELENMESİ

ÖZET

Toplumun ihtiyaçlarını karşılayabileceği yerler olarak değerlendirilen mekânlar kent ölçeğinde bir araya gelerek şehrin ilişkiler ağını oluşturur. Kurulan ilişkiler ağı kentlerde mekânsal deneyimler sırasında önem kazanmaktadır. Toplumsal ve bireysel deneyimlerde kentsel ölçekte üretilen eşikler, bireylere özgürleşme alanları sunar ve bireylerin hareket halindeyken ötekiyle karşılaşma anında oluşturdukları temas noktaları sayesinde potansiyel barındıran alanlar olarak görülür. Temelde iç ile dış, özel ile kamusal, açık ile kapalı kavramlarını birleştirip sınırları aşabilen eşik mekânlar yarattıkları çok boyutluluk ile kişiye farklı mekânsal deneyim alanları sunarak, bir deneyim anı üretirler ve mekânın keşfedilmesine olanak sağlarlar. Bu durum arada ve bir arada olma/ özdeşlik ve ayrım/ bağlantı ve kopma kavramlarıyla, sınırların ortadan kalkmasına ve mekânların üretimine yol açar. Bu çalışmanın amacı o ya da bu olma durumları yerine hem o hem bu olma durumlarını bünyesinde barındırarak kartezyen felsefeye karşı gelen mimarlık disiplininde düşünülmeyen, göz ardı edilen ve genelde kentlerde kendiliğinden oluşan eşik mekânları keşfetmek, üzerinde düşünmek, araştırmak, kent plancıları ve tasarımcılarda farkındalık uyandırmak olarak belirlenmiştir. Eşik mekânlar kentsel alanlarda toplumsal ilişkilerle, bireyler arasında oluşan çeşitli etkileşim ve iletişimlerle fiziksel, sosyal ve psikolojik anlamda üretilebilen diyalog mekânlardır.

Eşik mekânların keşfedilmesinde ana organizasyon kurucusu olan bireyin, kent içerisindeki mekânsal deneyimi sırasında kişisel algılama gücü ile kenti anlaması ve yorumlaması önemlidir. Yaşanılan kent bu bireysel algılamalar ile sınırsız deneyimlerin üretilmesine ve biriktirilmesine imkân verir. Eşik mekân deneyimlerin üretimi aşamasında oluşan eylemlerin, çeşitli potansiyellerini, ilişki kombinasyonlarını, tesadüfi oluşumlarını, çözülmelerini, hareketlerini ve oluş hallerini bünyesinde barındırarak gündelik hayatı şekillendirir. Bu bağlamda çalışmada kentte eşik mekânın araştırılmasında birey, eylem ve mekânsal deneyim üçlüsü üzerinden bir analiz hedeflenmiştir.

Kentsel yaşamla topoğrafya arasında şekillenen bir eşik olarak kıyı alanları, zaman içinde kent ve kentlinin birbirileriyle sürekli etkileşim halinde oldukları yaşam alanları olarak gelişmiştir. Bu alanlar, bir şeyin başka bir şeyle birleştiği/dönüştüğü bir noktayı, bir geçişi ve bir durumu tarif etmekte, bünyesinde geçişleri, karşılaşmaları, birliktelikleri, kopmaları barındırarak kentsel eşik mekânların kullanım potansiyellerinin zenginliğini ortaya koymaktadır.Tez kapsamında çalışma alanı olarak Boğaziçi Avrupa Yakası kıyı şeridi üzerinden seçilen Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer ve Rumelikavağı iskele meydanları eşik mekân kuramıyla incelenmekte, ortaya çıkan çeşitli potansiyeller ele alınmaktadır . Mekânların üretiminde etkili olan birey, eylem ve mekânsal deneyim üçlüsü bu potansiyelleri değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: Mekân, mekânın üretimi, eşik mekân, kentsel eşik mekân, gündelik hayat, iskele meydanları, Boğaziçi.

ANALYZATION OF THRESHOLDS SPACES THAT ESTABLISH EVERYDAY LIFE ON THE COASTS

SUMMARY

The concept of space has been indifferent to disciplines for a long time. It necessitates a cross-study disciplinary approach such as mathematics, physics, geography, psychology, philosophy, and architecture. These disciplines feed on each other and try to explain and understand space. The notion of space has been the subject of extensive research areas, so it has taken its place in the theory of architecture in recent centuries.

The space that has been studied from Ancient Greek philosophers is a concept that requires complicated and versatile thinking. Space was explained by such multidisciplinary philosophers as Descartes, Newton, and Leibniz. The absolute space notion has been adopted by Descartes and Newton. Ashihara and Norberg-Schulz emphasized that space is not a purely physical object, just as Leibniz had. According to Leibniz's view, it is more than physical objects; it arises from social relationships between subjects and objects. Lefebvre and Harvey, who think about the production of space, try to explain space with versatile space trilogies. Researchers such as Pallasmaa and Zevi explain space as a total of the experiences and relationships of individual interactions with bodies.

Space, which is considered to be places where society can meet its needs, comes together from time to time on the city scale. The established network of relationships gains importance throughout urban experiences. During the urban experience, encounters with others arise to form "thresholds" at the points of contact as a result of relationships. Alternative situations create threshold spaces by including boundaries. They combine some opposites, such as the concepts of interior and exterior, private and public, open and closed. Threshold spaces can go beyond the borders by providing different experience areas to the people.

The concept of being together and being separate / identity and distinction / connection and disconnection helps to eliminate the boundaries and creates space by producing a state of unlimitedness. Space is being shaped with the expectation of what it will turn into. The formation of 'semi-open, semi-closed' space is established by combining the contradiction between open and closed, creating 'semi-public, semi-private' spaces by comparing the public and the private, creating situations by encountering inside and outside. Contrasts reveal multi-dimensional space with these relationships. As a result, threshold space allows different associations. Threshold spaces are areas that can raise awareness of the area potentials; they contain and reveal the multi-dimensionality of spatial experience.

Urban spaces that allow individuals and communities to establish social relations within their daily lives, enabling them to communicate with others. Nowadays, in this regard of the connection between individual, space, and urban space, these areas are frequently on the agenda of architectural theory as they permit the establishment of conceptual relationships such as preparation-encounter-meeting-contact-togetherness-break-separation in social and spatial terms. Urban threshold spaces are essential reference points in which individuals encounter consciously or unconsciously during the various urban experiences. Urban threshold spaces through various relations list, for example, forming transportation networks: streets,

boulevards, streets, sidewalks, avenues, focal points that make up the circulatory network in the city: squares, atriums, courtyards, gardens, landscapes, parks, topographically encountered; thresholds, holes, used for passage; enabling the constitution of passages, building entrance areas, areas along the coasts: pier squares, coastlines, transition points that prepare for the main site; stairs, platforms, ramps, bridges, terraces, arcades, meeting the daily needs of individuals: piers, buffets, places that respond to short-term actions such as cruise, resting, arrival, meeting, waiting, greeting, sitting, building openings as doors, windows, balconies, terraces. Coasts are the places that are reproduced at every moment with the relationships established in everyday life. They form a spatial and conceptual threshold between city life and natural life. Pier squares along the coastline where various urban threshold spaces like sidewalks, pathways, stairs, ramps, platforms, bridges, piers, gardens, squares, kiosks so these spaces let better observation of alternative spaces that exist or can be produced with individuals who meet and enrich the urban experience through different actions and various social interactions. Therefore, the Bosphorus pier squares in Istanbul, which draw attention to the Asian and European parts of the city apart from each other, have been selected as study areas. The coastal areas of the European side of the Bosphorus were preferred because of the variety of use, mobility, and density. Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer and Rumelikavağı pier squares were selected for the case study because of their integration with the surrounding area and their creating of a square.

In the study, it is aimed to raise awareness with the presence of the rich potentials of threshold spaces in the urban areas by revealing the interactions and situations created by different experiences. Throughout the study, research questions were asked, such as what role do the actions resulting from the produced spatial practices and urban tactics play in the production of the threshold space? What are the factors that transform the actions taken in the field into public contacts? How do urban threshold spaces ensure continuity in urban spaces in everyday life? How does the diversity of experiences that exist as a result of physical differences and social relations in the pier squares produce threshold spaces that form the fiction of everyday life through individuals in the city? Within the scope of the thesis, in order to understand how threshold spaces are produced, it is aimed to be resolved by creating a framework via the trio of "individual, action, and experience."

The individual who experiences urban threshold spaces is located in space in two different ways; the first, the individual who experiences and acts urban space with social relations and relationships, the second, the observing individual who takes place in space as a *flaneur*. It was considered as a method that could be used to decipher the installation of spatial practices (exploring, creating, using spaces) and the fact that the individual wanders, walks *flaneur* in space aimlessly. *Flaneur* has been seen as a useful tool for solving the experience. Within the scope of this thesis, which examines the threshold spaces that make a trio of the individual, action, and experience, heroic action activity was chosen as the method. Walking action is an essential technique of exploring urban space through the observation and sketches with the *flaneur* figure. After individual walking and observing, the information was obtained from photos through literature research. In addition to the sketches drawn within the framework, threshold space experiences were transferred by using different representation methods such as analysis, sections, plans, diagrams, and collages.

Accordingly, within the scope of the study, in the second part, the concept of space is discussed. Its definition is revealed, and the subject of how it is perceived and produced by the individual and society is explained. The transition to the concept of threshold space has been made with the approaches on the multi-dimensionality where space does consist not only of the physical dimensions. The concept is discussed by the potentials of the formation of threshold spaces, spatial relationships, hybrid situations, contradictions, and liminal situations. In urban spaces where the social relations established in the production of space are the most common, research was made toward the traces of the threshold spaces in the city by looking for the threshold space relationship. The urban threshold space experience, such as the pier squares, draws attention to the fact that they consist of multiple threshold intersections.

The third section deals with the individual and the society directly involved in the formation of urban threshold spaces. The individual, the founder of the threshold space, is examined in two ways: the person who acts and the person who observes. The experience of being the second organization founder in the exploration of urban threshold space is evaluated in two ways: the concept of walking and spatial definitions and features. The action, which is the founder of the other organization, is explained by analyzing the spatial practices and urban tactics that individuals produce within the daily life setup. Actions that occur during experiences enter into a simultaneous transformation. Perception, action, and experience complement each other, and the existence of one sets the groundwork for the formation of the other. In everyday life, it is important to try to analyze the action and experience duo together with the perceived power of the individual in order to understand how the public spaces in the city are produced, fed by theorists such as Lefebvre, Harvey, and de Certeau. In this section, the thresholds are discovered by creating a frame over the trio of individuals, actions, and experiences.

In the fourth section, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer, and Rumelikavağı pier squares have been selected on the Bosphorus European side as a case study, and the squares have been observed in detail through the above-mentioned trio. They have been examined by photographs, sketches, various sections, plans, collages, and diagrams to help describe the physical, social and psychological dimensions of the study areas.

In the fifth and final section, the data collected in the previous section are evaluated and interpreted. It is shown how threshold spaces are produced with the created comparison tables. Inferences are made on the issues created by society and how the city administration can use the thresholds existing in the coastal areas. It is listed as suggestions on how it should be converted to the public interest, and how it can be used in urban planning.

Keywords: Space, production of space, threshold space, urban threshold space, everyday life, pier squares, Bosphorus

1. GİRİŞ

Mekân kavramı uzun zamandır farklı disiplinlerin; felsefenin, matematiğin, fiziğin, coğrafyanın, psikolojinin ve mimarlığın araştırma konusu olduğu için tanımlanmasında disiplinler ötesi bir yaklaşım gerektirir. Bu disiplinler birbirleri üzerine eklemeler, çıkarmalar, değiştirmeler yaparak mekân kavramını açıklamaya çalışırlar.

Antik Yunan filozoflarından itibaren çalışılan mekân, belirsiz, karmaşık ve çok yönlü düşünmeyi gerektiren bir kavramdır. Platon'un *chorasına* karşılık Aristoteles'in *toposu*, Descartes'in ve Newton'un *mutlaklık* anlayışlarıyla doğan kartezyen düşüncesine karşılık Leibniz ile ortaya çıkan *ilişkicilik* bakış açısı, mekânı anlamaya/anlamlandırmaya/düşündürmeye çalışan olgulardan bazılarıdır.

Ashihara, Norberg Schulz, Colquhoun gibi kuramcılar kartezyen düşünceye karşılık mekânın salt fiziksel bir nesne olmadığını vurgulayarak ilişkicilik bakış açısında olduğu gibi onu sosyal olgularla ele alınması gerektiğini ileri sürmektedirler. Prak (1968) mekânı fiziksel, kavramsal ve davranışsal olarak sınıflandırarak açıklar. Pallasmaa, Zevi gibi araştırmacılar mekânı deneyimlerin bütünü olarak incelerlerken; Heidegger, Ponty gibi araştırmacılar fenomenolojik yöntemle ele almaktadırlar.

Lefebvre (1974) mekânın salt fiziksel olarak üretimini eleştirmekte ve mekânı "tasarlanan (fiziksel), algılanan (zihinsel) ve yaşanan (toplumsal) mekân" olarak üç kurucu öğe üzerinden kavramsallaştırmaktadır. Mekânı bir nesne olarak görmeyip onun toplumsal olarak üretildiğini düşünmektedir. Mekân üretiminde kurulan ilişkilerin ön planda olduğunu savunan Harvey (1973) Lefebvre 'ye paralel olarak "mutlak mekân, görünür mekân ve ilişkisel mekân" kavramlarını ortaya atıp, mekânın üretiminde bunların eşzamanlı ilişkisine bağlı olarak birini veya hepsini öne sürmektedir. Harvey aynı zamanda mekânın üretiminde etken unsurun insan pratikleri olduğunu vurgulamakta, mekânda kurulan toplumsal etkileşimleri önemsemektedir. Kurulan etkileşimlerin yaşandığı potansiyel alanlar ve toplumun

ihtiyaçlarını karşılayabileceği yerler olarak değerlendirilen mekânlar, kent ölçeğinde zaman zaman bir araya gelerek şehrin ilişkiler ağını oluşturmaktadır.

Eşik mekânlar mimarlık disiplininde genellikle tasarlanmayan, göz ardı edilen alanlar olup kentlerde bireylerin çabasıyla kendiliğinden oluşan mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentlerde kurulan ilişkiler örüntüsü ile karşılaşılan mekânlardaki morfolojik ve kavramsal değişimler deneyimler sırasında önem kazanmaktadır. Stavrides (2016), kentsel ölçekte bireysel ve toplu mekânsal deneyimlerle üretilen eşiklerin özgürleşme alanları sunduğunu ileri sürmektedir. Bu ölçekte bireylerin hareket halindeyken diğer bireylerle karşılaşma anında oluşturdukları temas noktaları sayesinde üretilen eşik mekânlar çeşitli potansiyeller barındıran alanlar olarak görülür. Eşik mekân temelde iç-dış, özel-kamusal, açık-kapalı ikili kavramları ile sınırları birbiri içerisinde eriterek melez durumların üretilmesine olanak tanımaktadır. Mekân neye dönüşeceğinin beklentisiyle biçimlenirken, kapalı ve açık arasındaki çelişkiyi birleştirerek 'yarı açık, yarı kapalı' mekânların oluşması, kamusal ile özeli karşılaştırarak 'yarı kamusal, yarı özel' alanlarının üretilmesi, içeriyi ve dışarıyı kaynaştırarak hem içerisi hem dışarısı gibi durumların oluşturulması, zıtlıklar üzerinden ilişkiler kurulmasıyla çok boyutlu mekânları ortaya çıkarır. Eşik mekânlar, arada ve bir arada olma/ özdeşlik ve ayrım/ bağlantı ve kopma kavramlarıyla, sınırları ortadan kaldırarak sınırsızlık durumlarının üretilmesine neden olmaktadır. Bunların sonucunda, eşik mekânlar yarattığı durumlarla farklı birlikteliklere izin verip, bireye özel bir alan sunmakta, deneyim anının üretilmesini ve mekânın keşfedilebilmesini sağlamaktadır. Eşik mekânlar barındırdıkları potansiyellerle alan üzerinde farkındalık oluşturabilen, içerisindeki mekânsal deneyimin çok boyutluluğunu ortaya koyabilen, kurulan toplumsal ilişkilerle dikkat çeken alanlar olmaktadırlar.

Kentsel mekânlar bireylerin gündelik hayatı içerisinde toplumsal ilişkiler kurmasına imkân veren, diğerleriyle iletişime geçmesini sağlayan alanlardır. Günümüzde birey, mekân ve kentsel mekân ilişkisi kapsamında, bu alanlar hazırlama-karşılaşma-buluşma-temas-birliktelik-kopma-ayrışma gibi kavramsal ilişkilerin sosyal ve mekânsal anlamda kurulmasına imkân verdikleri için mimarlık kuramının gündeminde sık sık yer almaktadırlar. Kentsel eşik mekânlar, bireylerin gündelik yaşamında kent deneyimi sırasında bilinçli ya da bilinç dışı olarak karşılaştığı,

kurulan mekânsal pratikler sayesinde çeşitli deneyimlerin ve ilişkilerin üretilebildiği önemli referans noktaları olmaktadır.

Bu çalışmada kentsel eşik mekânları deneyimleyen birey iki farklı şekilde mekânda yer almaktadır; ilki deneyimleyen birey deneyim sonucunda ürettiği pratiklerle kurulan toplumsal ilişkileri anlamlandırmaya yardımcı olur, ikincisi gözlemleyen birey, flanör olarak mekânda yer alır. Bireyin mekânda amaçsızca gezinmesi, yürümesi (flanör) ile mekânsal pratiklerin (mekânları keşfetmesi, yaratması, kullanması) ve kentsel taktiklerin kurulumlarının deşifre edilmesinde kullanılabilecek bir yöntem olarak düşünülmüştür. Flanör olarak kentsel mekânın keşfedilmesi aşamasında yürüme olgusu, deneyiminin çözümlenmesi için iyi bir araç olarak görülmüştür. Deneyimler sırasında oluşan eylemler eşzamanlı bir dönüşüme girmekte, eylem deneyimi deneyim eylemi beslemektedir. Algı, eylem ve deneyim birbirlerini tamamlamakta, birinin varlığı, diğerinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Gündelik hayat kurgusu içerisinde, Lefebvre, Harvey de Certeau gibi kuramcılardan beslenerek kentteki kamusal mekânların nasıl üretildiklerini anlamak için, bireyin algılama gücüyle eylem ve deneyim ikilisini beraber çözümlemeye çalışmak önemli görülmektedir.

Kentlerde gündelik yaşamın içerisinde kurulan ilişkilerle her an yeniden üretilen mekânlar olan kıyılar, kent ve kentlinin birbirileriyle diyalog halinde oldukları yaşam alanlarıdır. Kıyılar aynı zamanda kentteki yaşamla doğal yaşam arasında mekânsal ve kavramsal anlamda bir eşik oluştururlar. Kıyı şeridi boyunca yer alan iskele meydanları; farklı eylemlere, çeşitli sosyal etkileşimlere imkân vererek bireylerin karşılaşmasını sağlayan ve kent deneyiminin zenginleşmesine katkıda bulunan çeşitli kentsel eşik mekânlarlar olarak karşımıza çıkarlar.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmada kentlerde kıyı alanlarında oluşan eşik mekânlara bakılmakta, bu mekânların kentsel alanlarda bünyesinde barındırdığı zengin potansiyellerin varlığıyla, etkileşimlerin ve farklı ilişkilerin oluşturduğu durumların açığa çıkarılması ile farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Tez kapsamında eşik mekânların nasıl üretildiğini anlamak amacıyla “birey, eylem de deneyim” üçlüsü üzerinden bir çerçeve oluşturarak çözümlenmesi hedeflenmektedir. Bireylerin mevcut stratejilere karşı geliştirdikleri kentsel taktiklerin yanında gündelik yaşam deneyimleri sırasında yaratılan eşik mekân üretimleri incelenirken, psikolojik boyutta

bireyin algılama yeteneği ile mekânın fark edilmesi, fiziksel boyut aşamasında deneyimin çözümlenmesi, sosyal boyut aşamasında eylemler aracılığıyla sosyal etkileşim olasılıklarının tanımlanması, incelenmesi ve değerlendirilmesi planlanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında; ikinci bölümde öncelikle mekân kavramı ele alınmakta, tanımı ortaya konmakta, kuramcılar ve araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılarak birey ve toplum tarafından nasıl algılandığı ve nasıl üretildiği konusu tartışılmaktadır. Mekânın salt fiziksel boyuttan meydana gelmediği, çok boyutluluğu üzerine getirilen yaklaşımlarla eşik mekân kavramına geçiş yapılmıştır. Eşik mekânların oluşum potansiyellerinin neler olabileceği, bünyesinde barındırdıkları mekânsal ilişkiler, melez durumlar, çelişkiler, liminal durumlar ile ele alınarak kavram tartışılmaktadır. Mekân üretiminde kurulan toplumsal ilişkilerin en fazla rastlandığı kentsel mekânlarda eşik mekân ilişkisi aranarak eşik mekânların kentteki izlerine doğru bir araştırma yapılmıştır. Kentsel eşik mekân deneyiminin aktarımı için birden fazla eşik mekân kesişmelerinden oluşmasıyla dikkat çeken iskele meydanları ele alınmış, kıyı alanlarının kentlerdeki bireyler tarafından kullanımları, etkileri ve iskele meydanlarındaki kamusal alternatif mekânların nasıl oluştuğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, kentsel eşik mekânların oluşumunda doğrudan rol alan birey ve toplum ele alınmaktadır. Eşik mekân kurucusu olan birey; eyleyen ve gözlemleyen birey olmak üzere iki farklı şekilde incelenmektedir. Kentsel eşik mekânın keşfedilmesinde ikinci organizasyon kurucusu olan eylem, bireylerin gündelik hayat kurgusu içerisinde üretmiş oldukları mekânsal pratiklerin ve kentsel taktiklerin çözümlenmesi ile açıklanmaktadır. Diğer organizasyon kurucusu olan deneyim, yürüme olgusu ile mekânsal tanımlamalar ve özellikler olarak iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Bu bölümde birey, eylem ve deneyim üçlüsü üzerinden bir çerçeve oluşturarak eşik mekânlar keşfedilmeye çalışılmaktadır.

Dördüncü bölümde, alan çalışması olarak seçilen Boğaziçi Avrupa Yakası iskele meydanları üzerinden Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydan'ları ele alınmış, meydanlar detaylı bir şekilde birey, eylem ve deneyim üçlüsü üzerinden gözlenerek, fotoğraf ve eskizlerle tespit edilerek okunmaya çalışılmıştır. Çalışma alanlarına ait fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutlarını anlatan çeşitli kesitler, planlar, kolajlar ve diyagramlar üretilmiştir.

Beşinci bölümde, alan çalışmasından elde edilen veriler, birey-eylem-deneyim kavramları üzerinden, çizilen nokta detaylar aracılığıyla değerlendirilmektedir. İncelenen iskele meydanlarında var olan ve yeni oluşan eşik mekânların nasıl üretildiği, potansiyellerinin neler olduğu tartışılmakta, birbirleriyle kıyaslanarak aktarılmaktadır. Kentin kıyı alanlarında var olan ve toplum tarafından yaratılan eşik mekânların kent yönetimi tarafından nasıl kullanılabileceği, kamu yararına nasıl dönüştürülebileceği konuları üzerinde durulmakta, bu bilgilerin daha sonra bu konuda araştırma yapacak araştırmacıların kullanımına ve kent planlamasında nasıl kullanılabileceğine ilişkin öneriler olarak sıralanmaktadır.

1.2 Araştırma Soruları ve Yöntemi

Kentlerde çeşitli etkileşim ve oluşumlara en fazla olanak veren kamusal alanlar arasında yer alan iskele meydanları, kentte kavramsal ve mekânsal anlamda kara ile suyu buluşturmasıyla önemli eşik mekân üretim yerleri olmaktadır. Bu nedenle İstanbul'da kentin Asya ile Avrupa bölümlerini birbirinden ayıran özel konumuyla dikkat çeken Boğaziçi iskele meydanları çalışma alanı olarak seçilmiştir. Boğaziçi Avrupa Yakası kıyı alanları, yapılan ön gözlemlerde kullanım çeşitliliği, hareketlilik ve yoğunluk nedeniyle tercih edilmiştir. Gözlemler sonrasında bu yakada yer alan on bir adet iskele arasından, çevresiyle bütünleşip meydan oluşturma durumlarından dolayı Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydan'ları alan çalışması için seçilmiştir. Bu bölgeler birey, eylem ve deneyim üçlüsü üzerinden çözümlemelerle aşağıdaki sorular aracılığıyla değerlendirilmiştir.

- Kentsel eşik mekân nasıl üretilir?
- Kentsel eşik mekân potansiyelleri nelerdir?
- Kentsel eşik mekânlar kurulurken bireylerin farklılaşması mekânların üretilmesinde nasıl bir rol oynar?
- Üretilen mekânsal pratikler ve kentsel taktikler sonucu oluşan eylemler eşik mekânın üretiminde nasıl bir rol oynar? Alanda gerçekleştirilen eylemlerin kamusal temaslara dönüşmesindeki etkenler nelerdir?
- Yaşanılan eşik mekân deneyimi sırasında algılanan mekânsal özellikler ve mekânsal tanımlamalar eşik mekânın potansiyellerini nasıl ortaya koyar?
- Kentsel eşik mekânlar gündelik hayatın kurgusunda kentsel mekânlardaki sürekliliği nasıl sağlar?

- Kentsel eşik mekân deneyimi kapsamında incelenen iskele meydanları, içerdiği birden fazla eşik mekânlarla nasıl bir kamusal zenginlik sunmaktadır?
- İskele meydanlarında, fiziksel farklılıklar sonucunda oluşan deneyim çeşitliliği ve sosyal ilişkiler sonucunda oluşan eylem çeşitliliği, kentteki bireyler aracılığıyla gündelik hayatın kurgusunu oluşturan eşik mekânları nasıl üretir?

Çalışmada kentsel mekânı keşfetmenin bir aracı olarak seçilen yürüme eylemi bir yöntem olarak seçilmiş, gözlemleyen birey olarak araştırmacı flanör figürüyle ve meslek adamı kimliğiyle hafta içi, hafta sonu farklı günlerde ve zaman aralıklarında; Beşiktaş İskele Meydanı'na 5 kez, Ortaköy İskele Meydanı'na 4 kez, Bebek İskele Meydanı'na 2 kez, Sarıyer İskele Meydanı'na 2 kez, Rumelikavağı İskele Meydanı'na 2 kez olmak üzere toplam 15 kez ziyaret yapılarak alanlarda yürümüş, gözlemler yapılmış, fotoğrafla ve çizimle tespitler yapılmıştır. Alanlarda gündelik hayatın sunmuş olduğu tesadüfi durumlar, karşılaşmalar, anlık olaylarla üretilen eşik mekânları önemseyen bu çalışma, alanlarda gündelik yaşamda anlık oluşan durumları daha iyi anlayabilmek ve çözümleyebilmek amacıyla flanör figüründe olduğu gibi gün ve zaman dilimi planlanmamış ziyaretlerle alanlarda keşifler yapılmasını bir yöntem olarak kabul etmiştir. Araştırmacı tarafından, çalışma alanlarına yapılan yürüyüşlerde tespit edilen veriler literatür araştırması üzerinden değerlendirilmiş, alanda yapılan eskizlerin yanında, alana ilişkin haritalardan yararlanılarak üretilen kesitler, planlar, diyagramlar ve kolajlar gibi farklı temsil yöntemleriyle tespit edilen eşik mekân deneyimleri aktarılmaya çalışılmıştır.

2. MEKÂN, KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL EŞİK MEKÂN İLİŞKİSİ

2.1 Mekân Kavramı, Tanımı ve türleri

> *"Mekânı toplumu içine alan basit bir kap değil de toplumsal pratiklerin şekillendirici bir unsuru olarak düşünmek önemlidir" (Stavrides, 2016, s.11)*

Mekân kavramının sözcük anlamına TDK Sözlük'ten bakıldığında "yer, bulunulan yer, ev, yurt, uzay" tanımı ile karşılaşılmaktadır (Url-1). Mekânın sözcük anlamına Webster Sözlük'ten bakıldığında "birinci, ikinci veya üçüncü boyutta sınırlandırılan mesafe, alan, hacim, belirli amaçlar için ayırtılmış alan, nesneler arasındaki izlerle sınırlandırılmış alan, onu kaplayan şeyden bağımsız fiziksel bir alan, ard arda gelenler şeylerin arasında kalan boşluk, dünya atmosferinin ve güneş sisteminin ötesindeki bölge" tanımlarıyla karşılaşılmaktadır (Url-2). Hasol'un Ansiklopedik Mimarlık Cep Sözlük'ünde ise mekân; "insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun" olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2009).

Mekân kavramının kökeni "*topos"* ve *"chora*" kavramları ile Antik Yunan Felsefesine dayanır. Yunan filozofu Platon mekânı *"chora"* olarak nitelendirir. Öncelikli oluşların ve bozuluşların gerçekleştiği yer olarak tanımladığı mekânın birbiri içerisinde geçmiş geometrik dizilimlerden oluştuğunu ekler. Ona göre bir mekân başka mekânın içinde o da başka mekânın içinde bulunur. Mutlak anlamda mekânı, geometrik düzlemlerle sınırlı evrensel bir kap *(hipodokhe)* olarak tanımlar. Her nesneyi kapsayan şeyin başka bir biçime sahip olması gerektiğini vurgular (Platon, 2001, s.48-49).

Platon'un *"chora*" kavramına karşı Aristoteles *"topos"*u sunar. Filozof bir cismin bir yerde bulunuşu anlamına gelen *topos'u* önemser. Mekânın varlığını reddettiği için *chora'*dan çok *topos* üzerinde duran Aristoteles'e göre *"chora"* mekânı, *"topos"* yeri açıklar (Aristotle, 2007, s.44-45). Aristo'nun, içinde hiçbir cisim olmayan, soyut bir mekân tahayyülü yoktur. (Nalbantoğlu 2008, s.2-3). Ona göre mekân, içi boş bir yer değil değildir, etrafının başka bir şeyle sarılması ve çevrelenmesi gerekir. Suyla

dolu bardak örneğine bakıldığında bardağın içindeki boşluk yerine bardağın kendisi "*topos*"u belirtir (Aristotle, 2007, s.44-45).

Bu düşünürlere ek olarak Descartes de (1998) mekânı içi boş ve somut bir kalıp olarak görür. O, boşluğun kendiliğinden oluştuğu tezini reddeder ve onu somut olanla bağdaştırır. Beden ve mekânı birbirinden ayrı bağımsız olarak değerlendirir (Descartes, 1998). Descartes'la beraber mekân tanımlamalarına mutlaklık anlayışını koyan Newton'a göre (1962) mutlak mekân *(absolute mekân)* herhangi bir şeye göre değişmez, var olması için maddeye ihtiyacı yoktur ve her zaman aynı kalandır (aktaran Koç, 1985, s. 4). Mekânın sadece soyut üç boyutlu uzanımsal boyut ile geometrik yayılım olarak değerlendiren mutlak mekân anlayışı kartezyen düşünce sistemini ortaya çıkarır.

Liebniz'e göre mekân -kartezyen düşünce sistemini savunanlara karşı- bedenler/cisimler arasında kurulan ilişkiler sonucu oluşur. Nesneleri kapsayan şey, bir hacim olmaktan öte nesnelerin ilişkisel bir şekilde konumlanmaları ile meydana gelen biçimlenmeler sonucu mekân oluşur (Koç, 1985, s. 5-6).

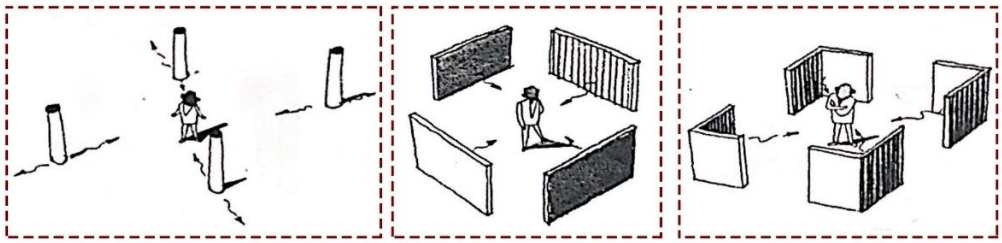
Forty (2000), mekânın modern mimarinin temel uğraşısı olmasında Semper'in büyük katkısı olduğunu söyler. Mimarinin ortaya çıkış dürtüsünün mekân oluşturmakta saklı olduğunu belirten Semper, mekânı "sınırları belirli alan" olarak tanımlar. Loos da Semper'i takip ederek mimarin görevinin yaşanabilir mekânlar oluşturma olduğunu vurgular (Forty, 2000).

Meiss (1990) Aristoteles'in yapmış olduğu iç içe geçen bir sürü mekânlardan oluşan tanımlamasına dayanarak, mekânları fiziksel anlamda sınırlandırılmış, içlerinin tamamen dolu olmasına dikkat çekerek boşlukları olmayan, ihtiyaçlar doğrultusunda üretilen oyuklar şeklinde tanımlar. Kuramcıya göre her şeyin belirli bir konumu, vaziyeti ve yeri vardır (Meiss, 1990, s.101-103).

Ashihara (1981) mekânın özneler ve nesneler arasında kurulan sosyal ilişkilerden, rastlantısal bir şekilde oluşan bir olgu olduğunu söylemektedir. Onun için objelerin/nesnelerin/öznelerin oluşturduğu ilişkisellikler önemlidir. Yağmur altında açılan bir şemsiyenin insanları birleştirmesi, pikniğe giden bir ailenin çimlere yaydığı örtü üzerinde oturarak vakit geçirmesi, kalabalık topluluklarda kişinin sesini duyurması için ortaya geçerek onlara hükmetme çabasıyla diğerlerinin onun etrafını sarması gibi gündelik hayatın içerisinde kasıtsız durumların sosyal ilişkileri

doğurmasıyla mekânların oluştuğunu vurgular (Ashihara, 1981, s.10). Mekânlar sosyal ilişkiler sırasında fiziksel düzlemler sayesinde oluşur. Bu düzlemler zemin, tavan veya duvar olarak karşımıza çıkarken; bazen de kullanılan mimari ögelerin bir araya gelerek algıda oluşturduğu düzlemler olarak görülür. Bu durumda belirli bir alan tanımlandığı ve fiziksel anlamda bir mekân oluştuğu izlenir (Ashihara, 1981, s.11).

Ashihara (1981) nasıl mekân oluştuğunu üç farklı örneklem ile açıklar. Birincisinde, alanda yer alan dört farklı kolon sınırlarını tam olarak belirlemese de bir mekân tariflemektedir. İkinci örneklemde kullanılan farklı dört düzlem içerisinde birey kendini, bir önceki duruma göre daha güvende hisseder. Eğer kullanılan dört düzlemin köşe noktaları tanımlı hale gelirse mekân iyice ortaya çıkmaktadır. Üçüncü oluşan durum mekânın tanımlanması için fiziksel ögelerin en güçlü olduğu durumdur. Mekân tanımlamalarında köşe noktalarındaki netlik, belirginlik durumu mekânlarda kapalılık hissini arttırdığı için birey kendini sınırlı bir alanda ve güvende hissetmektedir (Ashihara, 1981, s.79) (Şekil 2.1). Araştırmacı çalışmasında mekânın fiziksel boyutunu vurgulayarak mekân oluşumu için sınırlandırma ve tanımlanma hissinin önemine değinmektedir. Mimari ögelerin oluşturduğu algısal düzlemler veya alanda konumlanan düzlemler mekânın kendisini fiziksel anlamda üretmesini sağlamaktadır.

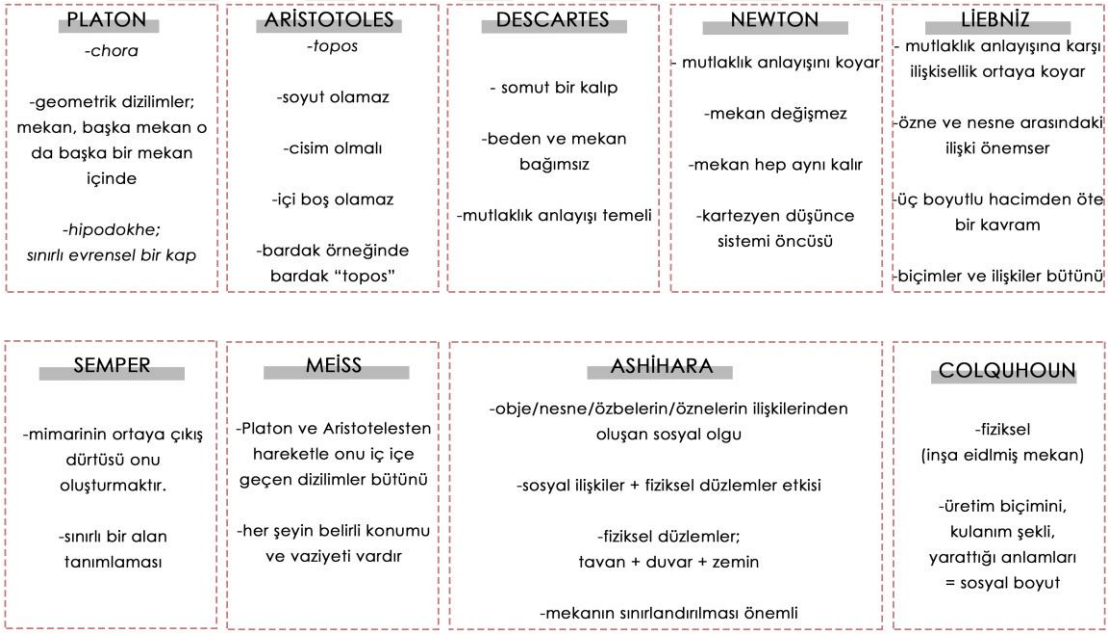

Şekil 2.1 : Mekânın fiziksel ögelerle tanımlandırılması (Ashihara, 1981, s.79)

Meiss (1990), kolonlardan, taşıyıcı strüktürlere, strüktürlerden düzlemlere olan bir hiyerarşik düzen içerisinde çeşitli kombinasyonlarla fiziksel mekânların üretimini konusu üzerinde durmaktadır. Kurmacıya göre üretim sırasında kullanılan ögeler arasında kolondan düzleme gidildikçe tanımlanan mekân netleşmektedir (Meiss, 1990, s.101-102). Fiziksel anlamda farklı şekillerde kurulan mekânlar oluşum şekillerinin çeşitliliği sayesinde bireyler üzerinde farklı algılar yaratır.

Mekânların üretiminde salt görünür ve fiziksel olana yönelip, bireylerin yaşamlarını sınırlandıran mekânı maddesel boyuta indirgeyen kartezyen yaklaşım, mekânın çok dar bir şekilde algılanmasını sağlar. Hisarlıgil (2008), kartezyen yaklaşımda özne ve mekân ilişkisini birbirinden kopuk olarak değerlendirir. Araştırmacıya göre insan mekânlarda özne olarak davranır, ondan etkilenmediği gibi onu da etkilemez.

Colquhoun (1990) mekânın oluşum biçimlerini kentsel mekân üzerinden örnekleyerek temel iki özellik üzerinden açıklamaya çalışır. Bunlardan ilki olan inşa edilmiş mekânı tanımlarken; araştırmacı Ashihara ve Meiss tanımlarına ek olarak fiziksel olarak üretim biçimi, özellikleri, kullanım şekli ve yarattığı anlamlar üzerine yoğunlaşır. Colquhoun ikinci olarak mekânın sosyal boyutuna değinir, mekânın sosyologlar ve coğrafyacılar tarafından çeşitli şekillerde ele alınışının ardından sosyal kurumların mekân üretimleri üzerinde durur (Colquhoun, 1990, s.81-106).

Şekil 2.2 : Mekân kavramı ve tanımlamaları (Öztürk, 2020).

Schulz (1971) mekânı tanımlarken onu beş farklı kategoride ele almaktadır. İlkinde somut olan fiziksel çevreyi vurgulayarak, üzerinde insanların beslenme, yaşama, çoğalma, barınma vb. ihtiyaçlarını karşılamasına imkân verenleri "yararsal *(pragmatic)* mekân" olarak ele alır. Algısal yönlendirmelerle oluşan, bireyden bireye farklılaşabilen öznel üretimlerden ve yorumlamalardan doğan "algısal *(perceptual*) mekân" ikinci kategoridir. "Varoluşsal *(existential)* mekân" olarak yaptığı üçüncü sınıflandırmada mekânı insanın duyularını dâhil ederek fiziksel çevresini anılar, beklentiler, duygular, ilişkiler aracılığıyla bilişe dayalı öznel yorumlamalara imkân

veren, zihinsel, kültürel ve sosyal süreçlerle şekillenen yer olarak tanımlar. Dördüncü sınıflandırmayı oluşturan "bilişsel *(cognitive)* mekân" ise insanı barındıran, zamanı da dâhil ederek dört boyutlu bir sistem sunan ve mekân hakkında düşünebilmesini sağlayan bir anlayıştır. Mesleki ve bilimsel açıdan ilgilenenlerin oluşturdukları zihinsel şemalar olarak açıklanabilir. Son kategoriyi oluşturan "soyut *(logical)* mekân" anlayışında ise, oluşturulan mimari mekân soyutlama ile kompozisyonu açığa çıkartılan düşünsel bir mekândır. Bu anlayışta, kişi mekânla mantıksal bağlar kurarak onu anlar (Schulz, 1971, s.9-11).

Schulz'a göre (1971) mekânla ilk ilişki fiziksel/somut olanla kurulur. Kurulan ilişkilerde üretilen deneyimlerle mekânlar soyutlaşmaya başlar. Somut olan fiziksel boyuttan soyut olan algısal boyuta doğru evrilirken sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal ve anlamsal boyutları da dahil ederek varoluşsal *(existential)* mekânın oluşumu başlar. Bu noktada varoluşsal mekân fiziksel olanla başlayıp farklı boyutların dahil olduğu deneyimler sırasında insan zihninde üretilir.

Prak (1968) mekânı, fiziksel, kavramsal ve davranışsal mekân olmak üzere üçlü sınıflama altında inceler. Ona göre fiziksel mekân, öznel etkilerden bağımsız bir şekilde oluşturulan, cisimlerin nitel özellikleriyle ölçülüp incelenebilen somut mekândır. Kavramsal mekân, olguların bireyler tarafından algılandığı ve öznel verilerle yorumlandığı mekânlardır, bireyden bireye farklılık gösterir. Kavramsal mekân ve fiziksel mekân iç içe geçen olgulardır. Davranışsal mekân ise, bireylerin hareketleriyle şekillenen ve şekillenmelerle bireylerin hareketlerini belirleyen mekânlardır (Prak, 1968, s.7-15). Davranışsal mekân fiziksel ve kavramsal mekân arasında köprü görevi görmektedir.

Lefebvre (1974) ise mekânın salt fiziksel olarak üretimine eleştiri getirip onun aksine canlı, dinamik, devingen ve tarihsel olarak evrilen bir şey olduğunu vurgulamak için onu "algılanan mekân, tasarlanan mekân ve yaşanan mekân" olarak üç kurucu öge üzerinden açıklar, süreç içerisinde bu kavramların birbiri içerisine girdiğine değinir. Bu üçlü mekân üretim anlarına maddi üretim, bilgi üretimi, anlamın üretimini de dahil ederek onları mekânsal pratik (algılanan mekân), mekân temsilleri (tasarlanan mekân) ve temsil mekânları (yaşanan mekân) olarak yeniden kavramsallaştırır.

Mekânsal pratikleri (algılanan mekân), kendi mekânlarını yaratır, alanların deşifre edilmesiyle ortaya çıkar. Mekânsal pratikler maddi gerçeklik olan doğrudan mekânlarla ilgilidir. Fiziksel mekânların üretim ve yeniden üretim süreçlerini

kapsayan planlama ve uygulama disiplinleriyle de ilgili olan tasarlanan mekân, mekânsal pratiklerle sıkı bir ilişki içindedir. Mekânların deneyimlenmesini sağlayan mekânsal pratikler mimari, şehircilik, gündelik hayat gibi farklı düzeylerde saptanabilen algılanan mekânlardır. Mekân temsilleri (tasarlanan mekân), alanında uzman kişiler, profesyoneller, mimarlar, planlamacılar tarafından inşa edilen mekânlardır. Bu mekânlar sermayenin mekânları olup, haritalar ile temsil edilebilirler. Zihinsel olarak düşünülmüş tasarlanılmış sonradan oluşmuş nesnelerden, ifadelerden oluşan bu mekânlar soyutlama içerirler. Temsil mekânlar (yaşanan mekân), diğer ikisine göre anlaşılması daha zordur. Öznelerin mekânı olarak inşa edilen gündelik yaşamın mekânlarıdır. Yaşanan mekân kolektif birikimler, karmaşık semboller aracılığıyla deneyimlenir ve fiziksel mekânı da içerir. (Lefebvre, 2016, s. 66-71). Akıcı ve dinamik olup günden güne yeniden üretilir.

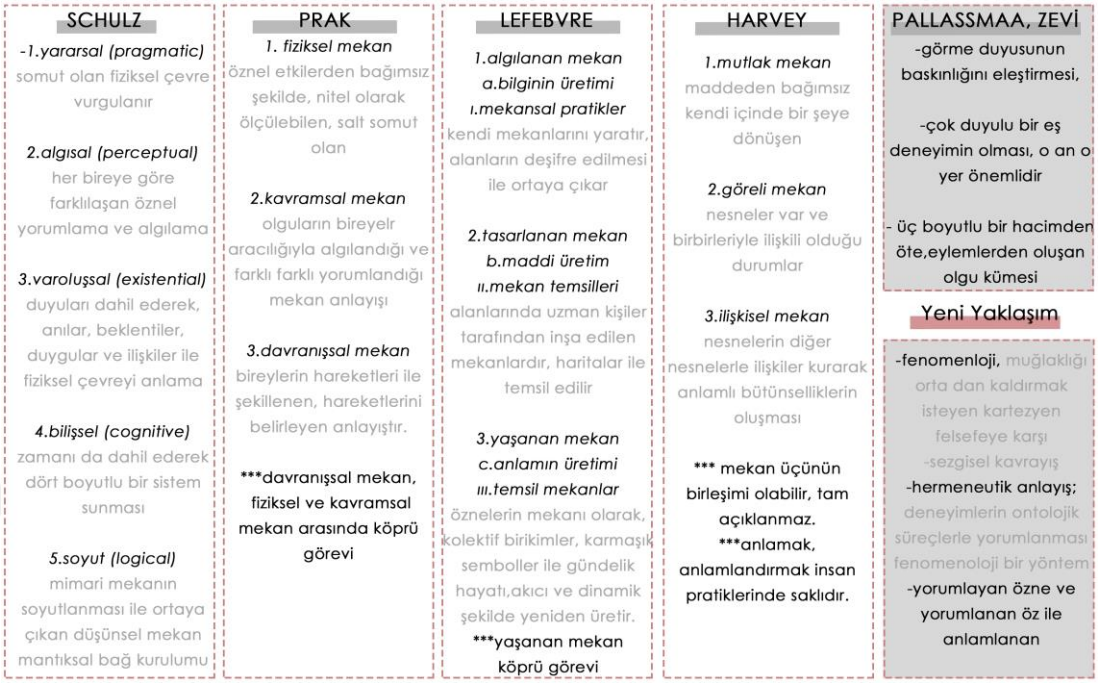
Algılanan mekân tasarlanan mekânlar üzerinden, kullanıcıların deneyimleri sırasında inşa edilir. Yaşanan mekân, algılanan mekân ile tasarlanan mekân arasında köprü görevi görerek bağlantıyı sağlar. Bu üç mekân birbiriyle etkileşim ve iletişim içinde olduklarından birbirinden ayrı görülmezler (Lefebvre, 2016).

Aydınlı'ya göre (2002) mekân, içinde konumlanan, var olduğu hissedilen, özne ile nesnenin buluştuğu ve birliktelik kurduğu alandır. Mekânın salt iki boyutlu, görsel bir obje olarak ele alınması günümüzde düşünürler tarafından eleştirilmektedir (aktaran Hisarlıgil, 2008).

Bireyler mekânlarda bedenleri aracılığıyla var olurlar ve duyu organları ile algılarlar. Pallasmaa (2011) mekânın salt görme duyusu ile algılanabilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Mekânın algılanabilmesinin o an, o yerde, üretilen o eylemler aracılığıyla yaratılan atmosfer içerisinde yapılan bedensel deneyimler sayesinde mümkün olacağını ifade eder. Mimarlık deneyiminin duyulara dayalı bir deneyim olduğunu vurgulayarak mekânların ancak bu şekilde üretilebileceğini ve algılanabileceğini savunur (Pallasmaa, 2011).

Pallasmaa ile benzer yaklaşım sergileyen Zevi (2015), mimari mekânın plan, kesit, görünüşlerden oluşan çizimler, fotoğraflar ve çeşitli üç boyutlu görselleştirmeler üzerine tarif edilen üç boyutlu bir hacimden öte olduğunu söyleyip, mekânın algılanmasının eylemler aracılığıyla deneyimlenebilen ve o an üretilebilen olgular kümesinin oluşmasıyla mümkün olduğunu savunur. Anın önem kazanmaya

başlaması zamanın bedene dahil olmasını sağlar, bedenler aracılığıyla oluşan deneyimler mekânların üretilmesini sağlarlar.

Şekil 2.3 : Mekân türleri, algılanması ve mekâna dair yeni yaklaşımlar (Öztürk, 2020).

Schulz'un varoluşsal *(existential)* mekân anlayışına, Pallasmaa'nın duyular arası yaklaşımlarına ve Zevi'nin deneyimi ve bedeni mekânın üretimine dahil etmesine paralel bir şekilde, mekâna dair bilişe dayalı yapılan yorumlarla, bireylerin eylemleri ve deneyimi ile yeni mekân üretimleri sağlayabilen fenomenolojik bir yaklaşım vardır. Aydınlı (2002) günümüz mimarlığında mekânı anlama ve yorumlamada, insan ile onu kuşatan dünyanın ilişkisel bağlamını içselleştirme adına hem özün bilgisi hem de özü varoluşa geri getiren bir düşünce olarak fenomenolojiyi bir yöntem olarak önermektedir. Fenomenoloji muğlaklığı orta dan kaldırmak isteyen kartezyen felsefeye karşı geliştirilen önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Mekân algısı sezgisel kavrayışla ele alınmakta ve onu insan edimine dönüştüren hermeneutik bir anlayışla temsil edilmekte, bu anlayış yorumlanan öz ve yorumlayan özne ile anlam kazanmaktadır. Mekânda her iki taraf da birbirine karşı duran veya birbirinden etkilenen bir ilişki içerisinde kendini gösterir (Aydınlı, 2002). Hermeneutik, yaşanılan deneyimlerin ontolojik süreçlerle beraber yorumlanmasına dayanmakta, fenomenoloji de onların açığa çıkartılmasında bir yöntem olarak ele alınmaktadır. Heidegger'e göre (1996) mekân, sırf yapı ediniminden öte, insanların

bulunduğu yerlerle ilişkilerini kurduğu etkileşim ve deneyimleri yaşadığı alandır. Heidegger'in bakış açısı, insanların gündelik yaşamını anlamlandırmaya götürerek fenomenolojik açıdan mekânların üretimini sağlamaktadır (aktaran Hisarlıgil, 2008).

Aydınlı (2002) mekânın sadece görsel boyutunun onu algılamada yetersiz kaldığını vurgulamakta, mekânın zamana bağlı deneyimlenebilen bir olgu olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu anlayışla mekân bireyleri biçimlendiren bir altlık sunma durumundan öteye giderek, özne tarafından kurulan ilişkilerle değiştirilen, dönüştürülen, deneyimlenen ve üretilen bir olgu olmaktadır.

Mekân bireylerin fiziksel, sosyal, metafizik, felsefi, coğrafi, psikolojik, biyolojik boyutlarla oluşturduğu deneyimleri kapsayan derinlikli bir durum sunar.

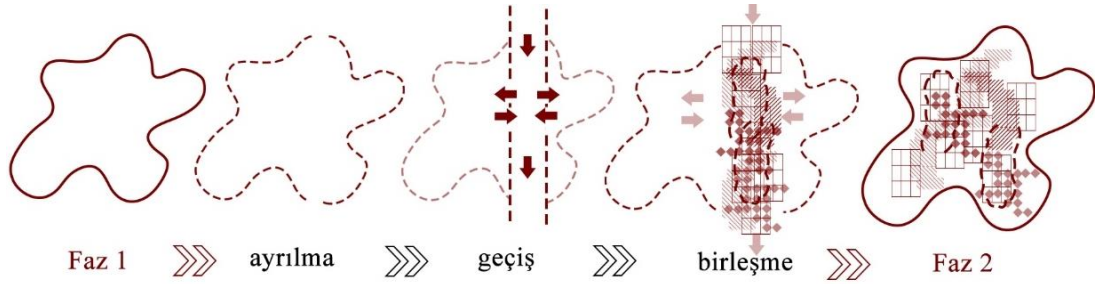
2.2 Eşik Mekânlar

> *"Eşik mekânlar değişimlere damgasını vurur, farklı alanlar arasındaki karşılaştırmaları gösterir ve değişimler üreten bir edim olarak geçiş edinimini düzenleyip ona anlam katar" (Stavrides, 2016, s.11-12).*

Eşik kavramının kökeni yüzyıllar önceye dayanmaktadır. Eşik arkeoloji, antropoloji, edebiyat, sosyoloji, felsefe, kimya, mimarlık gibi disiplinler arası ele alınan bir kavramdır. Mimarlıkta boşluğu temsil ettiği için kullanımı uzun süre ihmal edilmiştir. Teyssot'a göre (2005, s.90-92) bulunma noktası veya arada olmanın şekli olarak tanımlanan eşik kavramı Aldo Van Eyck'ın antropolojiden mimarlık disiplinine taşımasıyla kullanılmaya başlamıştır. Van Eyck'in yanısıra Alman etnograf olan Arnold Van Gennep'in 1909 yılında ortaya attığı "geçiş ritüelleri" de mimaride eşik kullanımının gelişmeye başlamasında etkili olmuştur. Araştırmacı geçiş ritüellerini, bireylerin toplumda sahip olduğu sosyal statüleri, pozisyonları, durumları, yaşları ile ilişkilendirerek; onları çocukluktan ergenliğe, bekârlıktan evlilik hayatına, yaşamdan ölüme, çıraklıktan ustalığa vb. gibi farklı toplumsal dönüşüm örnekleri olarak ifade etmektedir.

Gennep bu dönüşüm örneklerinin nasıl gerçekleştiğini, bir durumdan diğer duruma geçişte kat edilmesi gereken anları; ayrılma, geçiş ve birleşme aşamaları olmak üzere üç başlıkta açıklamaktadır. Ayırma fazı bir kimlik kaybı veya toplumdan benliğini koparmakla ilişkilendirilerek ritüelin ilk aşamasını oluşturur. İkinci aşama olan geçiş aşaması, liminal faz veya eşik olarak adlandırılır. Eski kimliğin kaybolduğu, ancak

yeni kimliğin henüz oluşmadığı bir durumdur. Sınırlar arası hareketler bu aşamada belirsizliğe, karmaşıklığa yol açar. Son aşama olan birleşme aşaması yeni bir benlik olarak tamamlanır. Gennep'e göre (1961) birinden diğerine geçen kişi, kendisini belirli bir süre iki dünya arasında salınım halinde bulur. Bu durum arada olmanın şekli olarak ifade edilir (Gennep, 1961, s.1-14) (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 : Gennep'e göre geçiş ritüelinin aşamalarının örneklendirilmesi (Öztürk, 2020).

Gennep'in geçiş ritüeli mimarlıkta eşiğin ve oluşturduğu mekânsal durumların gelişmeye başlamasını anlamaya da yardımcı olur. Birinci faz mimaride ana mekânı temsil eder ve başka bir ana mekâna geçiş eylemine başlaması için ilk duraktır. Bireyler ana mekândan ayrılma fazıyla koparak başka bir mekâna doğru yolculuk yapmaya buradaki konumla başlar. Bu yolculuğun kendisi geçiş aşamasını oluşturarak geçiş ritüelini gerçekleştiren bireyin çeşitli durumlarla, eylemlerle ve diğer bireylerle karşılaşmasına imkân tanır ve birleşme fazına doğru ilerlemesini sağlar. Birleşme / sentez fazı farklılıkların, ikiliklerin, karşıtlıkların vb. durumların yer aldığı ana mekâna geçiş evresinin son basamağını oluşturur. Mekânlar arası yapılan bu yolculukta birleşme evresinde yaşanan etkileşimlerle ikinci faza geçen bireyler sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik anlamda belirli oranlarda değişime uğrarlar ve yolculuğa başlanıldığı noktadan çok daha farklı bir konuma geçerler.

Eşik kavramının sözlük anlamlarına bakıldığında; "kapı girişi, etraf, çevre, dış, dışarı, merdiven, ev girişi" gibi farklı kullanımları ile karşılaşılmaktadır (Url-3). Hasol'un Mimarlık Cep Sözlüğü'nde eşik, "i) kapı boşluğunun altına boydan boya gelen ve kapının ayırdığı iki hacmin döşemelerinden biraz yüksekçe olan kısım; ii) bu yükseltinin yeri" şeklinde tanımlanmaktadır (Hasol, 2009). Eşik dışardan eve gelen kimseye eve girişteki ilk durak olduğunu hatırlatan ve geçiş izni verilen bir yerdir (Kalafat, 2006). Hertzberger'e göre (1991) eşik, bireyin eve giriş yaparak iç mekânla ve evden çıkış yaparak dış mekânla buluştuğu yer olup, kentle bireyin ilk karşılaştığı alan olmaktadır. Farklı mekânsal talepleri olan alanlar arasındaki geçiş ve

bağlantı için bir anahtar görevi görür. Kendi başına ayrı bir yer olarak, farklı kurallar ile mekânlar arasında karşılaşmalar sağlar ve diyaloglar kurar. Buna göre eşik kapı, geçilen yer, iki alan içerisinde bağlantı kurulan ortak yer şeklinde tanımlanabilir, mekânları çeşitli durumlara hazırlayan özgün bir yer olup karşılaşmalarda yaşanan "hoşgeldin"lerin ve "hoşçakal"ların bölgesi olması, özel yaşamla kamusal yaşam gibi iki dünya arasında önemli ilişkilerin kurulmasını sağlar. Aynı anda hissedilen karşıt durumlar sadece psikolojik anlamda değil mekânsal anlamda da kendini gösterir. (Hertzberger, 1991, s. 32-39).

Miess (1990, s.148-149) eşik kavramının, iki yer veya iki durum arasında kurulan ilişkilerde açığa çıktığını belirtir. Araştırmacıya göre eşik mekânlar ayrılma ve birleşme, farklılık ve geçiş, devamlılık ve kesintilik, sınırlar ve geçiş yerleri gibi karşıtlıkları aynı anda sağlayabilirler. Eşiğin olduğu yerde sınırların doğasından söz etmek mümkündür. Miess bu sınırlar üzerinden fiziksel, görsel veya algısal geçiş kontrolü sağlandığını belirtir, kontrolleri sağlarken mimarlıkta eşiklerin üstlendiği faydacı, koruyucu ve anlamsal olmak üzere üç farklı role dikkat çeker. Kapı için geçiş, pencere için havalandırma ve ışık gibi işlevsel amaca yönelik faydacı bir rolünün olması fiziksel ihtiyaçlara cevap verilmesini sağlar. Kapı ve pencere için denetlenebilen bir geçişin olması, dış dünyadan gelen denetimsiz veya gürültülü girişlerin engellemesine olanak vermesi koruyucu bir rolünün olduğunu gösterir. Kapıların, pencerelerin ve giriş yollarının biçimleri, boyutları ülkelerin kültürlerine, sosyal yaşayışlarına göre değişebilir. Miess'e göre (1990) eşiğin faydacı ve koruyucu olarak üstlendiği bu rollerin haricinde anlamsal bir rolü de vardır. Bu anlamsal rol ülkelerin kültürlerinde, gelenek ve göreneklerinde veya örf ve adetlerinde saklanabilir.

Bourdieu (1992, s. 281-282) eşiği farklı dünyalar arasındaki durumu, olayı, konumu, zamanı, noktayı, mekânı tariflediği için sadece bir sınır olarak değil, sınırlar da dâhil edilerek yaşanılan geçiş anını ve o an üretilen eylemleri kapsadığını belirtir. Bu durumda zıtlıkların karşılaşma alanı, farklı mekânlar arasındaki gerekli olan buluşmaların ve geçişlerin yaşandığı alanlardır. Bu alanları arada var olan, değişen büyüklüklerde bir arabulucu bölge olarak düşünmek mümkündür (aktaran Stavrides s.17). Eşik mekânın, arkada ve ötede bulunan dünya ile karşılaşması, onunla iletişime geçerek bağlantı kurması ve birliktelikler oluşturması geçiş mekânı olmasından çok daha fazlasıdır. Eşik kullanıcıları iki dünya arasında bağlantı sağlanan mekânlara

hem uzak hem yakın konumdadır. Farklı dünyalara ait zıtlıklar arasında hem bir temas hem de bir ayrılma noktası olarak var olurlar. Kimin hangi durumlarda eşiği geçtiği oluşturulan pratiklerde saklıdır. Eşik, böylece arada var olan mekân, ara bulucu bölge olmaya başlar.

Eşik deneyimi hem mekânsal hem zamansal bir ötekilik deneyimdir. Ara mekânlarda ve zamanlarda bulunmak biçiminde tecrübe edilir, insanların ötekilik deneyimini anlaması, ara alanları keşfetmesi, yaratması ve takdir etmesine yardım eder (Stavrides, 2016, s.12). Ötekilik deneyimi, bir yerden geçip farklı bir yere ulaşmak gibi düşünülmemelidir. Yaşanılan ötekilik deneyimi; sınırların temas noktalarındaki durumları birbiri içerisinde eriterek, farklılıklara müsaade edilmesi ve canlılığın artmasıyla yaşanan farklı bir toplumsal tecrübe olarak görülmektedir. Sınırlar sadece ötekilikleri reddetme ve çatışma durumlarıyla oluşan düşmanlık değil, ötekiliğe açılan köprüyü geçme olanağı sağlayan bir müzakeredir (Stavrides, 2016, s.14).

Heidegger (1971) sınırı bir şeylerin son bulduğu bir bitiş değil, bir başlangıç, bir şeyin oluşmaya başlaması olarak ifade eder. Sınır alanları bu şekilde kısıtlı olma ve bitme durumunun aksine eylemler oluşturarak deneyim mekânına dönüşür. Bu mekân ayrımı, birleşimi, değişimi, geçişi, kesintiyi, sürekliliği, sınırı ve geçmeyi kendi içinde barındırmaktadır.

Eşik mekân sınırın karakterini belirler. Sınırlar, dünyaları ayrıştırıcı veya birleştirici şekilde net tavırlar sergilerken; eşikler muğlaktır, belirsizdir (Yürekli, 2014). Sınırların ayrıştırıcı veya birleştirici olma özelliğinin yanısıra değme noktasında bulunma potansiyeli ile eşiğe dönüşmesi sonucunda, yaşam pratiklerin üretilmesiyle farklı senaryolar oluşur. Benjamin (1982) eşik kavramını "sınırdan ayrılıp bir alan" olarak tanımlamaktadır, geçiş, çekilme ve akma, eşik sözcüğü ile ele almaktadır. Kuramcı arkadların, evler ve pasajlar gibi dışlarının olmadığı, pasaj, avlu, geçit, kapı, portal, antre, zafer takı gibi eşiklerin sınır tanımadığını belirtmektedir. Bu mekânları "iki şey arasında, iki şeye açılan, ikisi arasındakilerdir" şeklinde ifade etmektedir (aktaran Teyysot, 2005, s.90-91).

Eşik mekânlar temelde iç ile dış, özel ile kamusal, açık ile kapalı, geçici ile kalıcı gibi kavramları birbiri içerisinde eriterek yaşanılan karşılaşma, aradalık yani liminallik halini anlatmaktadırlar. Liminalite, eşik anlamına gelen Latince limen kelimesinden gelir. Liminallik, bir kişinin önceki rolü ile ile yeni, evrilmiş varlığı arasındaki eşik olarak tarif edilir (Gennep, 1961, s.1-16). Liminallik sınırın her iki

tarafındakiler için de bir karşılaşma halidir, her ikisine de ne çok yakın ne çok uzak olma durumudur. Ait olduğu yerin belli olmayışı, farklı olasılıkların içinde bulunma hali ve geçiş bölgelerinde geçici ilişkilerin kurulmasıyla üretilen deneyimlere yer verebilecek arada olma durumu olarak da tanımlanır (Paredes, 2009, s.153-159).

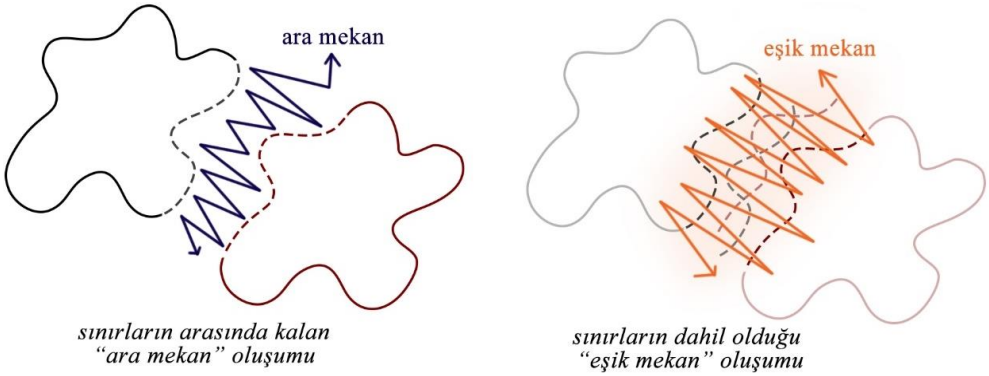
Antropolog Turner, Van Gennep'in izinden giderek ara bölgeleri liminalite statüsüne sahip alanlar olarak betimler. Turner'a göre liminal varlıklar ne orada ne buradadır. Belirlenen kurallar çerçevesinde sıralanmış düzenlerin arasında ve ortasındadır (aktaran Stavrides, 2016, s.17). Nerede durduğunun, nereye bağlı olduğunun belli olmayışı muğlaklık yaratır. Bu durumda sınırda olma hali ikisinden de bir şeyler barındırır, kendi içinde bir sentez ve beklenti oluşturur. Liminallik, nesneler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan mekânların üretilmesi ile bağlantılıdır, sonuçta yeni, hibrit oluşumlara imkân veren üçüncü bir durum ortaya çıkarır. Bu aradalık durumlarında yaşanılan deneyimler, farklılıklara dokunarak karşılaşmalar oluştururlar ve kısa süreli geçici mekân potansiyelleri şeklinde üretilirler. Ortaya çıkan mekânsallıklar geçici ve kısa süreli olduğu için devamlılığa gerek yoktur, o ana özgüdür ve tekrarı olmaz. Aydınlı'ya göre (2012) birey kent ilişkisi kapsamında, birey kenti deneyimlerken oluşan karşılaşma anlarında katmanlı bir ilişkiyle yeni olasılıkların üretilmesini ve yeni mekânların keşfedilebilmesini sağlar.

Ara mekân, bir şeylerin arasında var olan küçük mekânlar, delikler, yarıklar, çatlaklar biçiminde ifade edilir (Eeghem, E. V., Steel, R., Verschelden, G., Dekeyrel, C., 2011). Eeghem vd. göre ara mekânlar bir yere ulaşma amacı olmayan, sadece geçilip gidilen yerlerdir. Kıyıda köşede kalan, iç ile dışı bağlayan, yapıların dışında tanımsız kalan mekânları algılayabilmek amacıyla kullanılır. Collins Sözlüğü'nde ara mekân, "belirli bir konumla başka konum arasında kalan alan" olarak tarnımlanmaktadır (Url-4). Luz (2003), ara mekânları açıklarken "*in-between spaces*" tanımlamasından hareketle *"in"* ön ekinin *"inter"* kesişim ve etkileşim anlamına gelen *"interaction"* kelimelerinden türediğini ve öznelerin, nesnelerin, konuların veya mekânların kesişimlerinden doğan bir mekân olduğunu ekler. Araştırmacıya göre ara mekânlar olguların üst üste binmesiyle, çakışmasıyla, kesişmesiyle, katmanlaşmasıyla çeşitli biraradalıklar sunar. Bu sayede ara mekânlar yeni olasılıkların meydana gelebileceği alternatif mekân üretimleri olur, aynı anda hem orada hem burada hem içeride hem dışarıda gibi durumları barındıran, iki karşıt

olayın ortasında yer alan üçüncül tip mekânlar olarak ortaya çıkarlar (Luz, 2003, s.143-150).

Eşik mekânlar bu yönleriyle ara mekânlara benzeyen oluşumlardır. Ancak ara mekânların kendi sınırlarının olmaması, arada kalan durumu tariflemesi; iç ile dış arasında olma hali, iç ve dışın sınırlarını kendine dâhil etmediği için sınırlardan içeriye doğru bir çözümleme halini meydana getirir. Her iki kenardan da ayrılma eğiliminde olduğundan etrafındaki diğer nesneler tarafından biçimi belirlenir.

Grosz (2001, s.92-93) ara mekânları ilk ortaya koyan kişinin Bergson olduğunu ifade eder. Bergson ara mekânı "oluşun ve hareketin mekânı" olarak kısıtlanmış ve kanıksanmış ilişkilere karşı geliştirilen mekân olarak tanımlar. Grosz'a göre (2001) ara konumda yer alan mekânlar belirli bir kimlikten ve formdan yoksundur. Dolayısıyla, ara mekânlar ilişkilerin yeniden düzenlenmesini içeren kimlikler arasında, kendisini oluşturan yerinin, formunun, kimliğinin olmadığı arabulucu alanlardır. Bu yüzden onun formu diğer mekânlar tarafından belirlenir. Bunun yanı sıra eşik mekânlar sınırları dâhil ederek geniş bir kapsama alanı oluşturur. Bu noktada eşik mekânlar, zıtlıkların iletişime geçmesiyle beraber, arada olma durumlarını içinde barındırarak, güçlü bir biraradalık sunmasıyla ara mekândan ayrılırlar (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 : Ara mekân ile eşik mekân arasındaki farkın gösterimi (Öztürk, 2020).

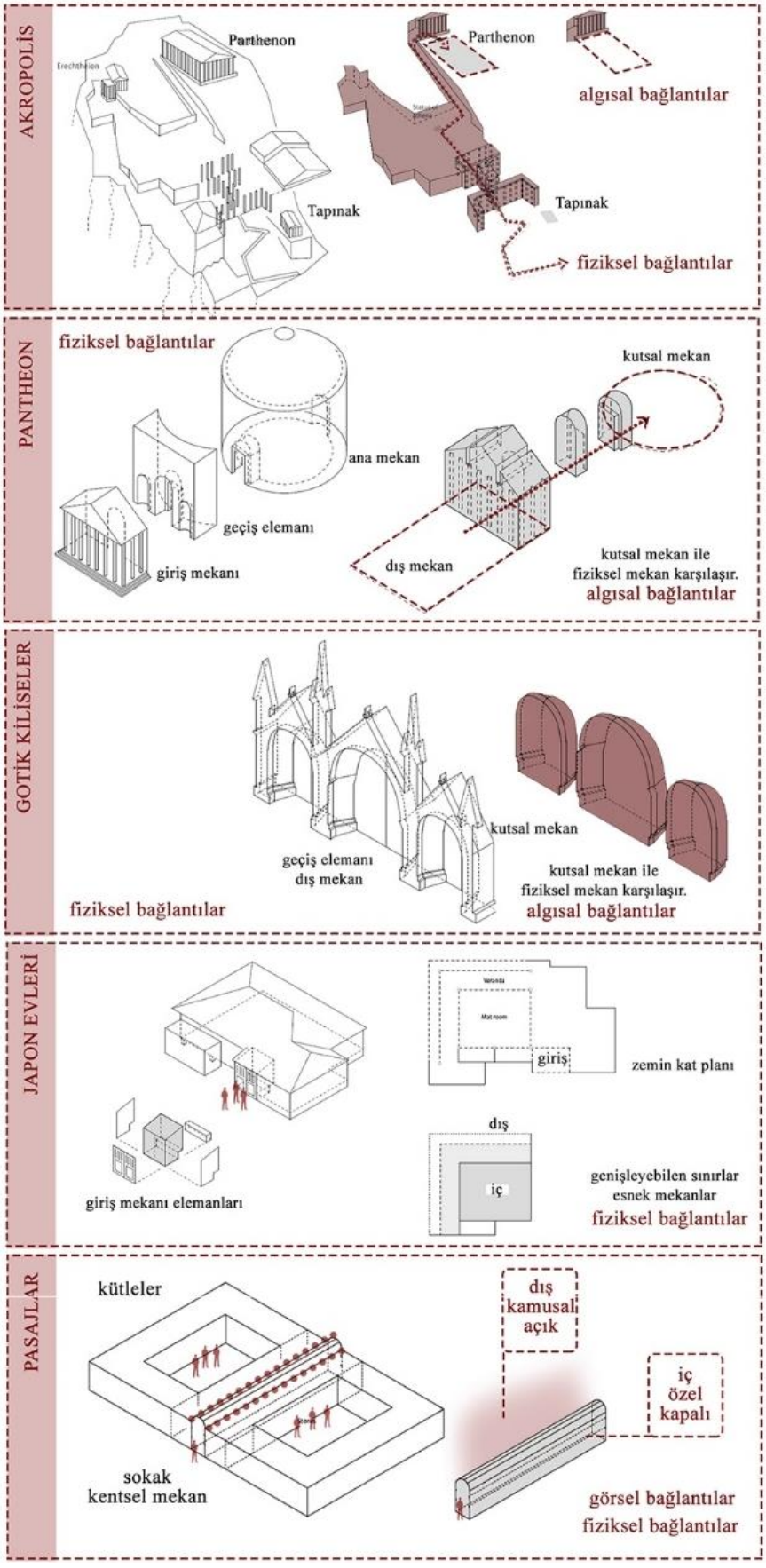
Oluşan eşik mekânlar, mekânlar arasında yer alan bağlantı noktaları gibi değerlendirilir (Boettger, 2014, s.16-21). Ulaşımı ve geçişi kontrol edebilen bir anahtar mekân görevi görürler. Araştırmacıya göre göre, eşik mekânlar, başlangıç, arada olan, bir engel, iç ya da dış kavramlarının hepsini aynı anda gerçekleştirebilen alanlardır.

Eşik mekânlar içerdikleri potansiyellerle üzerlerinde farkındalık oluşturabilen, yaşanan mekânsal deneyimin çok boyutluluğunu ortaya koyabilen, kurulan toplumsal ilişkilerle dikkat çeken alanlardır. Eşik mekânlar kentsel alanlarda toplumsal ilişkilerle, etkileşimlerle ve çeşitli iletişimlerle hem fiziksel hem kavramsal anlamda üretilen diyalog mekânlardır.

Eşik mekânlar bireylerin gündelik yaşamda gerçekleştirdiği eylemlere ve etkinliklere ev sahipliği yapan, mekânlar arası bağlantılar ve geçişleri sağlayabilen, kentte göz ardı edilmiş, arada kalmış ve tanımlanamayan yerler, liminal mekânlardır (Paredes, 2009, s.155-156). Bu mekânlar kentte gündelik rutin içerisinde kendiliğinden oluşan ve sıklıkla hem toplumsal hem bireysel kullanımlarda tercih edilen alanladır. Eşik mekânlar geçiş eylemi ile ilgili olup hareket ve deneyimle beraber mekânın potansiyellerini açığa çıkartır. Bu hareket ve devinim sırasında yalnızca geçiş eylemi değil, olabilecek edinimler de yaşanır

Dee'ye göre (2001, s.170) eşik mekânlar, daha büyük alanlar, yapılar veya manzaralar arasında kalan, görece küçük geçiş alanlarıdır. Eşik mekânlar farklı şekillerde tanımlanabilir. Yürüyüş yollarında yer alan geçiş bölgeleri, arada kalan mekânlar, giriş mekânları ve geçitler, kıyıda köşede kalmış mekânlar, yapıların dışlarında kalmış mekânlar, görsel sürekliliği sağlayıp yapıları diğerlerine bağlayan açık alanlar, dinlenme amaçlı konulan durak noktaları olarak tanımlanır. Özgürleşmelere imkân tanıyan bu alanlarda, çeşitli eylemlerle beraber hareket eden bireyler çevreleriyle birtakım ilişkiler kurarak mekânı şekillendirirler. Dağınık ve parçalı olan kentte bağlantılar kurup ara durumlar oluşturarak, kentsel mekânı akışkan bir yapıya dönüştürürler. İyi tasarlanılmış eşik mekânlar süreklilik hissi uyandırarak ana mekânlara geçişi hazırlarlar. Mekânlar arası geçişlerde kopma hissini ortadan kaldırarak, mekânsal deneyimlerin daha rahat kavranmasına yardımcı olurlar. Anlık üretilen deneyimlerle anın keşfedilmesini sağladığı gibi geçmiş ve gelecekle bağ kurar, arabuluculuk yaparlar.

Boettger (2014, s.20-33), eşik mekân tasarım yaklaşımını mimarlık tarihinden başlayarak incelediği çalışmasında ele aldığı ilk örnek olan Akropolis'in içerisi ile dışarısı arasında kurduğu fiziksel ilişkinin yanısıra, gerçek dünya ile tanrısal dünya arasında da algısal bir bağlantı kurduğunu ileri sürmektedir. Fiziksel ve algısal bağlantıların yaşattığı ara durumlar geçişlerin ve eşiklerin incelenmesi açısından önemlidir.

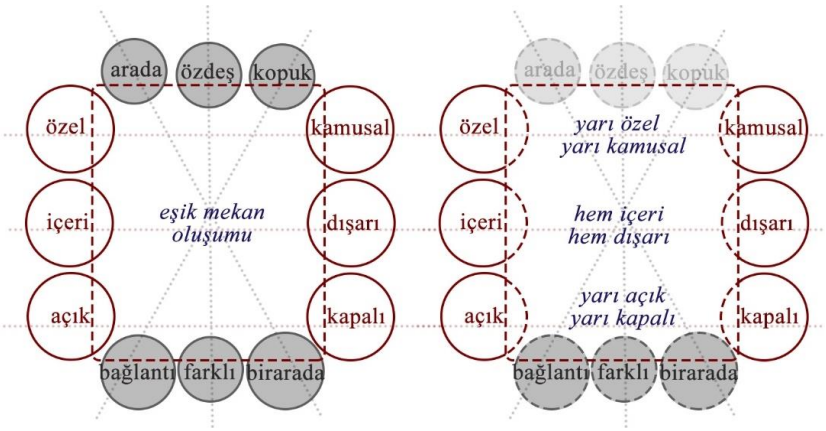

Şekil 2.6 : Eşik mekânlarının oluşumunun incelenmesi (kaynak: Boettger, 2014, yorumlayan: Öztürk, 2020).

İkinci olarak incelediği Pantheon, sunduğu kompakt geometrisiyle fiziksel dünya ile kutsal dünyayı karşılaştıran bir geçiş boşluğu temsil eder. Gotik dini yapılar Pantheon'da olduğu gibi fiziksel mekânla kutsal mekânı karşılaştırır, yüksek, görkemli heykellerle dekoratif ardışık mekânların oluşması sağlanır. Bir sonraki incelediği Japon konut örneklerinde ise bu durum biraz daha farklıdır. Gotik yapılarda olduğu gibi birtakım geçiş ritüellerinin varlığından bahsetmek mümkündür, ancak bu yapılar katmanlı mekân düzenlemeleriyle tasarlanılan mimari yapısıyla modern mimarlık tarihine ilham vermiştir. 20. yüzyıl mimarları, iç ile dış arasında bağlantılar kurarak oluşturduğu muğlak ilişkiyi, üretilen alternatifler ve geliştirilen olasılıklarla Japon konut mimarisinden etkilenerek, açık kat planı anlayışı üzerine oluşturur.

Benjamin'in Pasajlar kitabı (2004) kurduğu iç-dış ilişkisi, özel-kamusal karşılaşması, açık-kapalı durumlarını barındırmasıyla Boettger'in dikkatini çeker. Mies Van Der Rohe'nin Barselona pavilyonu, Le Corbusier'in Villa Savoye'si, Frank Lloyd Wright'ın Şelale Evi gibi önemli 20. yüzyıl yapılarına bakıldığında; iç mekân ile dış mekânı karşılaştırması, doğa ile yapıyı buluşturması gibi ikilikleri aynı anda var edebilmesi yönüyle eşik mekânların varlığının öne çıktığı görülür (Şekil 2.6).

Mekân neye dönüşeceğinin beklentisiyle biçimlenirken, kapalı ve açık arasındaki çelişkiyi birleştirerek 'yarı açık, yarı kapalı' mekânların oluşması, kamusal ile özeli karşılaştırarak 'yarı kamusal, yarı özel' alanlarının üretilmesi, içeriyi ve dışarıyı kaynaştırarak hem içerisi hem dışarısı gibi durumların oluşturulması, zıtlıklar üzerinden ilişkiler kurulmasıyla çok boyutlu melez mekânları ortaya çıkarmaktadır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 : Eşik mekânlarının oluşum potansiyellerinin gösterimi (Öztürk, 2020).

Kentsel eşik mekânların son yıllarda araştırma ve tezlerde farklı başlık ve kapsamlarda ele alınarak incelendiği göürlmektedir. Perinçek (2003) eşik mekânları,kamusal alan ve kamuya açık özel alan arasında geçiş bölgeleri olarak adlandırmıştır, Güney (2016) yarı-özel, yarı-kamusal olma durumlarını değerlendirip onları kurgulanmış ve kurgulanmamış gri madde (metafor olarak kullanılan bu isim, biyoloji terminolojisinde beyinde sinir hücreleri, dendritler ve aksonları içeren gri renkli doku; beyin hücreleri arasında elektrik geçişlerine olanak sağlayan maddeye işaret etmektedir) olarak aele almıştır, Öztürk (2018) eşik mekânlarını geçiş özelliği üzerinde durup geçiş mekânları olarak değerlendirip Galata köprüsü örneği üzerinden incelemiştir Kağan (2015) geçişlilik kavramının mekâna anlamsal ve simgesel yaklaşımları üzerinde durarak onları incelemiştir, Yılmaz (2016) eşik mekânlarını mimarlıkta alternatif mekân üretimleri olarak değerlendirmiş ve onları sosyal medya üzerinden bireylerin algısı ile incelemiştir, Özer (2015) diyalog mekânları tanımlamaları ile onlara daha farklı yaklaşarak kurulan iletişimlere dikkat çekmiş Dündar (2015) karşılaşma mekânları tanımlamalarıyla da karşılaşmanın halleriyle liminal durumlara dikkat çekmiştir. Tüm bu çalışmalarda kent ve gündelik hayat ilişkisi kapsamında kentlerdeki sürekliliği, geçişi, ikili halleri, zıtlıkları barındıran var olan veya üretilen kentsel eşik mekânların her an yeniden gündelik hayatı nasıl kurduğu incelenmiş ve ayrıntılı ele alınmış olduğu görülmektedir.

Kisho Kurokawa (2002) şöyle der: “Mimarlıkta bir arada varoluş, çatışmaların çözülmesi değildir; çatışmaların çeşitliliği sürdürerek yan yana uyum içinde var olmalarına izin verecek bir üçüncü mekânın geliştirilmesi demektir.” (aktaran Paredes, 2009, s.155). Ya o ya bu olma durumları yerine hem o hem bu olma durumlarını bünyesinde barındırarak Kartezyen felsefeye karşı gelen bu melezliklerde her zaman somut mekân arayışına gidilmemektedir. Kimi zaman fiziksel bir mekâna, kimi zamansa ekonomik, kültürel, politik, sosyal, psikolojik sınırlarla belirlenen bir mekâna dönüşür. Karşılaşmaların gerçekleştirdiği mekânsal ve zihinsel dönüşüm sosyal bir arayüz yaratır. Bundan dolayı araştırmacı birtakım nesnelerle sınırları belirgin olarak çizilen fiziksel mekânlar gibi somut mekânlar yerine ilişkiler üzerinden kurulan soyut mekânsallıkların varlığına dikkat çeker. Özne ve nesne ilişkileri üzerinden kurulan soyut mekânlar bu noktada öne çıkmaktadır.

Eşik mekânlar sonuç olarak bünyesinde zıtlıklardan doğan ikilikleri barındırarak oluşan hibrit mekânlardır. Aynı anda eşik, ayrılma ve birleşme durumlarının oluştuğu karşılaşma alanlarıdır. Sınırlarda oluşan temasların yarattığı iletişimler, geçiş anları, arada kalan alanların ikilikleri içermesiyle oluşan bu üçüncü mekânlar potansiyel alanlar olarak görülür. Genellikle göz ardı edilen bu alanlar, mekânın çok boyutluluğunu (çok katmanlılığını) ortaya koyan liminallik haliyle karşılaşmalara, çoklu etkileşimlere müsaade eder. Gündelik hayat içerisinde üretilen pratikler ve etkinlikler aracılığıyla sosyal etkileşimler sayesinde her an yeniden üretilen bu mekânların kentler için önemi fazladır. Çünkü yaşanılan mekânlar kolektif bir platform olup, özne ve nesne ilişkileriyle yenilenen heterojen mekânlardır.

2.3 Eşik Mekânların Potansiyellerin Araştırılması

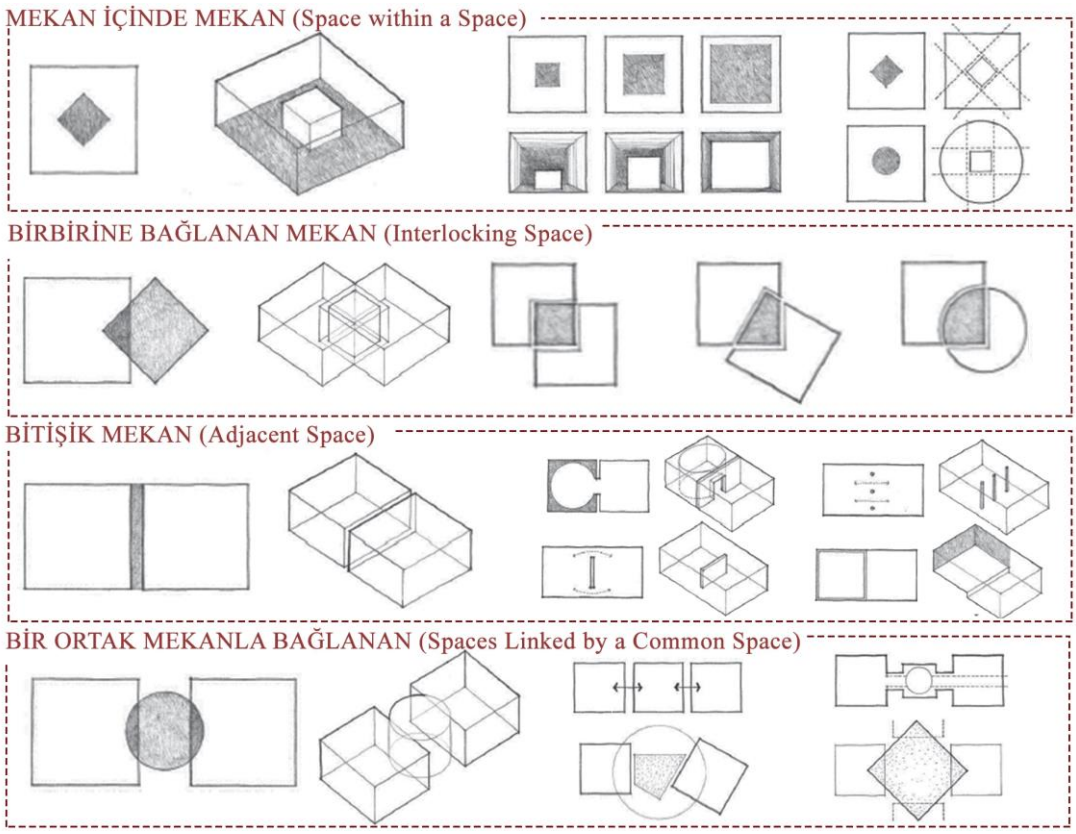
> *Mekânlar arasında görülen hareketlilik ve geçiş eylemi, mekânlar içerisinde farklı durumlar yaratır. Başlangıç noktası ve varış noktasından farklı konumda yaşanan bu durumlar, ikisinden de aykırı bir yerde ama ikisiyle de ilişkilidir. Hareketlilik ve geçiş eylemi ile yaşanılan durumlar mekânların eşzamanlı olarak üst üste çakışmasından, katmanlaşmasından ve kesişimlerinden doğar (Luz, 2003, s.148).*

Eşik kavramının sahip olduğu anlam ve eylem zenginliği daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi bireylerin farklı mekânsal deneyimler yaşamasına olanak verir. Deneyimler sırasında oluşan çok boyutlu durumları anlamak, onların potansiyellerinin neler olduğunu saptayıp çözümlemek, onların nasıl üretildiğini anlamayı sağlar. Bu mekânların ana mekânlara hazırlayıcı alanlar olması, geçiş özelliği ile mekânsal sürekliliği sağlaması, bağlayıcı özelliği ile barındırdığı çelişkileri-karşıtlıkları dengeli bir biçimde sunması, karşıtlıkların birlikteliği ile melez durumlar üretmesi, arada olma durumunu savunan salınım hali ile muğlak durumlar yaşatması gibi farklı potansiyelleri içinde barındırır. Bu potansiyeller şöyle sıralanabilir:

- **Hazırlayıcı olması ve geçiş özelliği ile mekânsal sürekliliği sağlaması**;

Bir yerden bir yere giderken daha çok farkında olmadan karşılaşılan eşik mekânların mekânsal kurulumları farklı şekillerde olabilir. Ching (1979) mekânların üretim şekillerinde kurulan mekânsal ilişkileri dört farklı grupta incelemektedir. Bunlardan

ilki, bir mekân kendinden daha büyük hacimli bir mekân içinde yer aldığında "mekân içinde mekân" anlayışı ile bir eşik mekân oluşur. İkincisi olarak bir mekânın alanı başka bir mekânın alanıyla kesiştiği zaman "birbirine bağlanan mekân" anlayışı ile farklı bir eşik mekân oluşumu görülür. Bu oluşumlar bir anda, aynı uzaklıkta, iki farklı dünyayla kesişimi olan alanlardır. Mekânlar arası ilişkilerin kurulumunda üçüncüsünde, "bitişik mekânlar"ın kesişiminde oluşan ve aynı zamanda bu mekânların birbirine bağlanmasını sağlayan alanların eşik mekânların oluşmasını sağladığı görülmektedir. En son grubu oluşturan bir "ortak mekân aracılığıyla farklı mekânlara bağlanabilen mekân" anlayışında ise mekânlar birbirine farklı bir üçüncü mekânla ile bağlanmaktadır (1979, s.197) (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 : Mekân organizasyonu ile eşik mekânların oluşumunun gösterimi (Ching, 1979).

Mekân içinde mekân anlayışıyla üretilen eşik mekânlara; yapı ölçeğinde genellikle ofislerde ve okullarda rastlanılan normal kat yüksekliğinden alçak, ana mekânın ortasında, ondan hem bağımsız hem bağımlı olarak çalışan çalışma alanları örnek gösterilmektedir. Hem karada hem suda olma durumuyla farklı iki dünyanın kesişmesiyle oluşan iskele yapıları, aynı anda ve eşit uzaklıkta kara ve su ile kurduğu ilişkiden dolayı iç içe geçmiş mekânlar olarak birbirine bağlanan mekân anlayışıyla

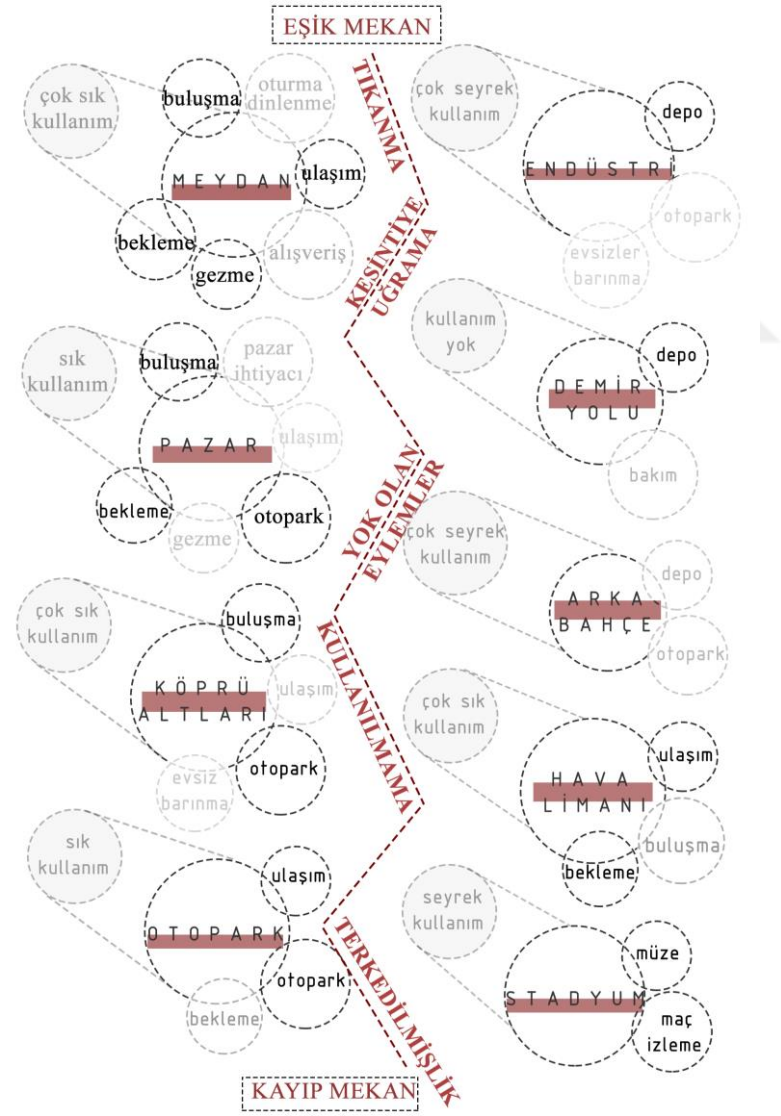
üretilen eşik mekânlara örnek verilmektedir. Kent ölçeğinde sokakların yapılarla olan ilişkisinin kesişiminde oluşan kaldırımlar bitişik mekânlar olarak oluşan eşik mekânlara örnek verilirken; yapı ölçeğinde ise bu oluşumlara farklı mekânların birbiriyle ilişkisi sonucunda oluşan koridorlar örnek gösterilmektedir. Ortak mekânlar aracılığıyla farklı mekânlara bağlanabilen eşik mekânlara, farklı konutları birbirine bağlayan avlular ve bir evin farklı odalarını birbirine bağlayan giriş holü örnek gösterilmektedir. Genel anlamda eşik mekânlar bağlayıcı işlevlerinden dolayı iki mekândan ayrılıp üçüncü bir mekân, doğrusal olarak sıralanmış bir dizi mekân, sınırlarda durarak farklı iki mekân potansiyelini de aynı anda barındıran bir mekân veya mekânlar içerisinde farklı mekânları barındırıp kesişmelere izin veren bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ching'in yapmış olduğu gruplama eşik mekânların nasıl oluştuğunu açıklarken, mekânlar arası sürekliliğin nasıl sağlandığını da ortaya koyar. Eşik mekânlarda bu bağlantı iyi bir şekilde olduğunda süreklilik, akış ve dinamiklik sağlanır. Kurulan bağlantı zayıf olduğunda ise süreklilik ve akış sekteye uğrar. Sürekliliğin ve akışın sekteye uğraması mekânlar ile özne ve nesne arasındaki iletişimlerin ve etkileşimlerin kopmasına neden olur. Bu durum kentlerde gündelik yaşamın dışına itilmiş ve etkinliğini yitirmiş mekânları ortaya çıkarır. Trancik (1986, s.3-4), bu mekânları "kayıp mekânlar" olarak tanımlayarak, yeniden tasarlanılması ve düşünülmesi gereken mekânlar olduğunu, ögelerini birleştiren unsurlar arasında kopukluklar olduğundan içindeki yaşamın başarısız olduğunu vurgular. Kayıp mekânları karşıt *(anti)* mekânlar olarak adlandırarak çevresine olumlu katkılar sağlamayan hastalıklı alanlar olarak da tanımlamasına ekler.

Trancik kentlerde kayıp mekânların çıkış nedenleri arasında; modernizimle artan otomobil üstünlüğüne değinmiştir. Yürünebilirliği ve yaşanabilirliği geri planda bırakarak geliştirilen tasarım yaklaşımları, fiziksel, sosyal ve psikolojik anlamda birtakım kesintiler oluşturarak kentlerde boş bırakılan, kullanılmayan, terkedilen alanların oluşmasına zemin hazırlar. İkinci neden olarak, tasarlanan yapıların bulunduğu konumdaki çevresel veriler (ara bağlantılar, sokaklar, peyzaj, caddeler, kaldırımlar, boşluklar vb.) dikkate alınmayarak yapılan tasarımlar gösterilir. Salt yapıya odaklanan ve çevresinden yalıtılmış bir halde geliştirilen tasarımlar istenilmeyen alanların ortaya çıkmasına neden olur. Bunun dışında kentsel yenileme / dönüşüm sürecinde kenti bölen, parçalayan bölgeleme kriteriyle yapılan müdahaleler

ve belirli zonlara ayıran tasarım anlayışları da kayıp mekânların ortaya çıkması için gösterilen üçüncü sebeptir. Son sebep olarak da kent içerisinde endüstriyel, askeri veya taşıma alanlarının boşaltılması ve terkedilmesi durumu kentlerde kayıp mekânların ortaya çıkmasına sebep olur (Trancik, 1986, s.5-21).

Koolhaas da (2002) Trancikle benzer şekilde kentte çalışmayan, âtıl halde bulunan, bünyesinde çeşitli ikilikleri barındırabilen (kamusal ile özel, yüksek ile alçak, zengin ile yoksun), bir "patchwork" görevi görebilen, ancak içindeki süreklilikleri ve erişimleri kesintiye uğrayan mekânları, insanların doğada bıraktığı atıklar olarak niteleyip *"artık mekân (junkspace)"* olarak tanımlar (Koolhaas, 2002 s.128-131). Eşik mekânlar barındırdığı ikilikler, zenginlikler ve farklılıklar ile Koolhas'ın deyimiyle zengin patchwork alanlarıdır.

Şekil 2.9 : Eşik mekânların iyi çalışmadığı durumlarda kopuklukların yaşanması ve kayıp mekânların ortaya çıkışı (Öztürk, 2020).

Kayıp mekânlar kente fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz bir biçimde etki etmektedirler. Bu unsurlar üst ölçekte birbirlerini tamamlamakta ve hepsi bütün olarak çalıştığında mekânlar etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sürekliliğin sağlanması bağlayıcı mekân özellliğine sahip olan eşik mekânların en önemli potansiyeli olup; mekânlar/olgular/dünyalar arasında yaşananları birbirleriyle ilişkili hale getirir. Tasarımlarda göz ardı edilmeyen, düşünülen ve iyi çalışan eşik mekânlar kayıp mekânların, artık mekânların veya yok yerlerin ortaya çıkmasını engeller. Eşik mekânların eksikliğinde veya iyi çalışmayan durumlar ortaya çıktığında, kentsel süreklilik zarar gördüğünde, tıkanıklıklar oluşmaya başlar, yaşam kesintiye uğrayarak mekânda terkedilme durumları ortaya çıkar ve güvensiz, tekinsiz alanların sayısı artar (Şekil 2.9). Eşik mekânların bu noktadaki önemi barındırdığı potansiyellerle kentsel yaşamın akışını desteklemesidir.

- **Bağlayıcı özelliği ile barındırdığı çelişkileri / karşıtlıkları dengeli bir biçimde sunması;**

Bağlayıcı olma durumu aynı anda çeşitli ikiliklerin varlığıyla oluşan ara durumların yaşanmasına imkân tanırken aynı zamanda eşik mekânların ana karakterini oluşturur. Eşik mekân, belirli bir kümeye ait olmayıp her kümeden bir parça bulundurur. Aynı anda iki yere ait olabilme durumuyla hem oraya hem buraya hitap eder.

Antik çağda Platon, birbirine zıt oluşan düşüncelere aynı anda inanılamayacağını ileri sürmüştür (Platon, 2001). Ona yakın bakışla Aristotoles, şeylerin aynı zamanda karşıt düşüncelere hem ait olma durumunu hem de olmama durumunun gerçekleşemeyeceğini söylemiştir (Aristotle, 2007). Kısacası eski çağlarda "arada olma" durumlarının varlığı hep dışlanmıştır. Hegel ise, şeylerin karşıtlarıyla beraber var olarak çelişkilerin doğmasına dikkat çekmiştir. Filozofa göre çelişkilerin üretmiş olduğu sentezin varlığı önemlidir, sentezi meydana getiren diyalektik görüşün başlangıçtan beri tez ve antiteze sahip olması önemlidir. Bu görüşe göre ikilikler sonucunda doğan çelişkinin, birliktelik mücadelesinin var olabileceğini söylenebilir.

Çelişkiler ve karşıtlıklar karmaşık durumların ve belirsizliklerin üretilmesine neden olur. Le Corbusier yapılarında açık ve net olan, anlam belirsizliği bulunmayan durumların üretilmesine odaklanmıştır. Modern mimarlığın öncü mimarlarının hemen hepsi belirsizlik kavramını kenarda tutarak, net, belirgin, kesin kararlarla

sade, yalın bir anlatım diliyle mimarilerini ortaya koymuşturlar (aktaran Venturi, 1991).

Modern mimarlığın benimsemiş olduğu "ya biri ya öteki" anlayışını Venturi; güneşliğin sadece güneşten koruyabilmesi, taşıyıcı duvarların sadece taşıyıcı olabilmesi (bölücü olarak kullanılması nadir görülür), programlarda yer alan işlevlerin her birinin yalnızca kendi işlevini yerine getirmekle yükümlü olması gibi basit örneklerle açıklar (Venturi,1991, s.28).

20. yüzyılda ortaya atılan *"*akan mekân" modern mimarlığın tasarım anlayışını ön plana çıkaran, tasarımlarda hol, giriş holü, koridor gibi geçiş mekânlarının yokluğu ile tasarlanılan iç içe geçen mekânlar bütünü olarak ortaya konmuştur. "Akan mekân" kavramı içeri ile dışarı arasında konumlanan, içerideyken dışarıyı dışardayken de içeriyi anımsatan bir mekân anlayışı şeklinde tanımlanmaktadır. Ama aynı anda ikisini de barındıramamakta, yani "hem o hem bu" olgusunu oluşturan karmaşık, belirsiz ve çelişkili mekân anlayışı ile ilgisi olmayıp, ona karşı onu dışlayan "ya biri ya öteki" görüşünü savunan bir anlayış sunmaktadır (Venturi,1991).

Venturi iç ve dış mimarlığında görüldüğü gibi "ya biri ya öteki" anlayışı yerine "hem o hem bu" anlayışını sunarak aynı anda çeşitli durumların yarattığı çelişkilerin oluşturmuş olduğu zenginliğe dikkat çeker. Mimarlıkta karmaşıklığa önem veren Louis Kahn, insan ruhunu doyuran estetik hazın karmaşıklıktan doğduğu zaman değerli olduğunu savunur. Karmaşıklık yok olunca sadeliğin yavana dönüştüğünü de ekler (Venturi, 1991, s.30).

- **Karşıtlıkların birlikteliği ile melez durumları üretmesi;**

Lefebvre'ye göre (1974) çelişki, karmaşıklık ve zıtlıkların birbiriyle mücadelesi ve ilişkisi kapsamında, birinden diğerine geçiş, şiddetlenmiş çelişki ve bağdaşmazlık şeklinde kendini dışa vurur. Çok katmanlı olan eşik mekânlar dengeleyici karşıtlıkları içinde barındırarak çelişkilerden doğan bir melezlik üretir. Burada üretilen dengeleyici karşıtlıklar arada olma durumlarını birleştirerek biraradalık sunar, böylece çeşitli durumlar birbirlerine engel olmadan aynı anda var olabililer.

Mekân organizasyonları sırasında oluşan mekân ardışıklığı hem o hem bu anlayışının mekânsal anlamda temelini oluşturur. Mekân ardışıklığının sağlamış olduğu, bağlantı, akıcılık, geçiş, süreklilik vb. durumlar aynı anda kapalı ve açık, sürekli ve eklemlenmiş, içeri ve dışarı, büyük ve küçük, güzel ve çirkin, yuvarlak ve kare gibi

durumların algılanmasını sağlar. Çok sayıda düzeylerin aynı anda anlamlandırılması, algılanması zor ve güç bir durumdur. Yaşanılan çelişkiler, birtakım gerilimler oluşturarak "hem o hem bu" mimarisini destekler (Venturi, 1991).

İkiliklerin oluşturduğu "hem o hem bu olma" durumlarını barındırma hali, doğada simbiyotik ilişkilerin kurulmasını sağlar. Simbiyoz "birlikte yaşam" anlamına gelen biyolojik bir terimdir. Yaşamın bir bölümünde veya tamamında birbiriyle ortak yaşam ilişkisi kuran canlılarda görülen bu ilişki, ya her iki taraf içinde yarar sağlar ya da bir taraf için yararlı bir taraf için nötr durum oluşturur. Simbiyoz ilişkilerin doğurduğu melez durumlar aynı anda birden fazla olguyu bir araya getiren, karşılaştıran ve iletişime geçiren mimarlık disiplininde alternatif mekânların oluşmasına imkân verir.

Simbiyotik ilişkilerle doğan alternatif mekân anlayışına iyi bir örnek olan doğadaki ekosistemlerin karşılaşma anlarında sınır bölgelerinde kendiliğinden oluşan ekotonlar, birbirleriyle ortaklaşa bir ilişki içerisindedirler. Ekolojik toplulukların çakıştığı çevresel geçiş alanları ekoton olarak adlandırılır, büyük biyomlar arasında oluşan küresel ölçekteki geçişlerden mikro canlıların çakıştığı küçük ölçekli ekotonlara kadar çok çeşitli şekilde ortaya çıkar. Barındırdıkları ikilikler ya o ya bu durumunda seçim şansının yerine hem o hem bu durumundaki melezlikleri vurgular (Kark, van Rensburg, 2006). Ekotonlar, komşu iki ekolojik sistem arasında oluşan zaman, mekân ve kesişmelerin tanımladığı belirsiz geçiş bölgesi olmasından dolayı doğal oluşan eşik mekânlara örnektir.

- **Arada olma durumunu savunan salınım hali ile muğlak durumları yaşatması;**

Hem o hem bu anlayışı ile eşik mekânları anlayabilmek ve yorumlayabilmek için Adorno'nun "Negatif Diyalektik" kavramına başvurmak yerinde olacaktır. Adorno nesne ve özneyi ayıran materyalizme, özne ve nesnenin sentezini arayan metafiziğe karşı çıkar. Özne ve nesne hem birbirinden ayrı olup hem de beraber birlik oluştururlar. Negatif diyalektik anlayışında karşıtlıkların ilişkisi bir senteze götürmez, ilişkilerden doğan süreci inceler, varış noktası önemli değildir. Bu karşılıklı durum sonsuza kadar devam eder, karşıtlıklar birbirini tamamlar, ancak biri diğerini indirgemez. İki komşu dünyada birbirinin varlıklarını vurgular ve eşzamanlı belirsiz bir gerilim oluştururlar (Adorno, 2016).

Merleau Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımı Adorno ile paralellik gösterir. Ona göre karşıtlıklar arasında ileri geri oluşan bir salınım hareketi vardır. Ponty sorgulama ve açılımlar için bu sarkaç hareketi sırasında oluşan "aradalık" potansiyeline dikkat çeker. İleri geri oluşan salınım hareketi sayesinde lineer olmayan ilişkilerin asimetrik dinamikleri ile kayan, dönüşen veya değişen dengeler yaratır. Aradalıklar, karşıtlıklar içerisinde kesişme hali, birleşme anları olarak düşünülebilir, ikiliklerin bir araya gelmesiyle, muğlaklıkları ve belirsizlikleri oluşturan bir zemin oluştururlar (aktaran Langer,1989).

Sınırlarının tam belli olmayışı, yaşanan muğlak ve ara durumlar farklı mekânsal kolektif üretimlerin oluşmasına zemin hazırlar. Oluşan sınırsızlık durumlarının sağladığı esneklik ve muğlaklık, ara durumların yaşattığı belirsizlik, sınırlanamayan, büyüyen, küçülen, değişime uğrayan ve kolektif yaratıcılığa zemin hazırlayan mekânların oluşmasını destekler. Eşik kavramının barındırdığı bu potansiyeller mimarlık disiplininde kuralsız, esnek, katmanlı, özgür, açık uçlu mekânlar olarak kentlerdeki kullanıcılara alternatif imkanlar sunarlar. Karen ve Stevens (2007) "Loose space: Possibility and Diversity in Urban Life" isimli eserde, bu mekânların insanların ürettikleri aktiviteler ve davranışları sayesinde kendiliğinden oluştuğuna değinir. Kent sakinleri kamusal alanları kendi ihtiyaçları doğrultusunda geliştirdikleri esnek, yaratıcı, özgür kullanımlarla istedikleri gibi kullanırlar. Kentsel mekânlar çok fazla sayıda bireylerin karşılaşma mekânları olarak, bilinen veya bilinmeyen, planlamış ya da kendiliğinden, anlık veya uzun süreli fiziksel ve sosyal üretimlerle canlı, yaratıcı, genişlemeye müsait, sınırları net belirlenmemiş, yayılarak çoğalabilen alternatif durumları barındırır.

Stavrides (2016) bu alternatif mekânları, Karen ve Stevens'dan hareketle sınırlardan arınmış, kolektif yaratıcılığa izin veren, kullanımlarının ve anlamlarının dayatılmış olduğu durumlara karşı çıkan özgürlüklere açılan mekânlar olarak açıklar. Onları alternatif bir özgürleşme mekânsallığı olarak tarifleyerek kentlerde bireylerin toplumsal birlikteliklerle oluşturduğu mekânsal ve zamansal deneyimi önemser (2016, s.202-203).

Kamusal mekânlarda gerçekleştirilen aktiviteler belirgin, net ve dayatılmışın aksine çok çeşitli spontane gelişen, özgür bırakılarak kendiliğinden ortaya çıkan alternatif üretimlerin varlığı, çeşitli bireyleri kendinde buluşturarak farklı kullanımlar doğurmasını sağlar, kentsel yaşamı canlandırır ve yaşam kalitesini arttırır. Carr vd.

göre (1992) bu mekânlarda erişilebilirlik düzeyi, seçim yapma şansı, canlılık, yoğunluk, yaşanan kesişmeler ve karşılaşmalar, aktivite zenginliği, özgürlük düzeyi, beklenmedik durumlar, tesadüfi karşılaşmalar oldukça fazladır.

Karen ve Stevens (2007) sınırların net olmadığı, aktörlerin etkisiyle esneyip büyüyüp küçülebilen bu mekânlarda, kullanıcıların çeşitlendiği, yaşantının sürekliliğinin sağlanması, insan ihtiyaçlarına cevap verici yaratıcılıklar sunması açık uçlu olma potansiyeli ile mümkün olur. Genişleme, yayılma, çoğalma, etkileşim, iletişim, kesişim, birleşme, ayrılma sınırlar arasında veya sınırlar içinde çeşitli birliktelikler kurularak oluşabilen durumlara imkân verir. Mekânların bu potansiyelleri "eşik"in kendi içinde barındırdığı imkanlara dikkat çeker. Bu noktada kentsel eşik mekânların farklı mekânsal alternatiflere izin veren, sahip olduğu çeşitli esnekliklerle; geçirgen olabilme, birleşme, bir arada olma gibi durumları da bünyesinde barındırarak 'ara durumlar' oluşturduğu söylenebilir. Sınırları dışarıda bırakarak ara durumların yaşanmasına imkân veren bu mekânlar; herkesin ortak mekânı olan kentsel mekânlarda var olurlar.

2.4 Herkesin Ortak Mekânı: Kentsel Mekânlar

> *"Hiç kimseye ait olmayan bir kentte insanlar sürekli olarak kendilerinden, hayat hikayelerinden bir iz bırakmaya çalışır" (Sennett, 2008).*

Mekânın, fiziksel ve toplumsal anlamda, insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan ilişkilerinin üçüncü boyutla anlatımı sonucunda biçimin, kütlenin, boşluğun ve kurulan ilişkilerin kesişimleri sonucu ortaya çıkması, kentlerde kesişimler sonucu tasarlanılan pozitif mekânları ve pozitif mekânlar dışında oluşan negatif mekânların ortaya çıkmasını sağlar. Pozitif mekânları mimarlık teorisyenleri, yapılar, yerleşmeler, strüktürler gibi kentsel doluluklar olarak yorumlamışlardır. Pozitif mekânların dışında kalan negatif mekânları ise; caddeler, parklar, sokaklar, meydanlar gibi kentsel yaşama eşlik eden önemli diyalogların kurulduğu kentsel eşik mekânlar olarak tariflerler.

Ashihara (1981) pozitif ve negatif mekânları içerisindeki vektörlerin merkeze veya çeperlere doğru hareketleri sonucu oluşan alanlar olarak açıklar. Merkeze doğru yapılan vektör hareketinde oluşan birleşmeler, yığılmalar, doluluklar pozitif mekânları oluştururken, çeperlere doğru yapılan hareketlenmeler, ayrılmalar,

çözülmeler, boşluklar negatif mekânları oluşturur. Fiziksel anlamda kentlerde ortaya çıkan doluluk ve boşluklar pozitif-negatif ilişkisini gösterir. Araştırmacıya göre mekânın hem fiziksel hem de sosyal anlamında pozitif-negatif ilişkisinden söz etmek mümkündür (Ashihara 1981, s.20-23). Sosyal anlam insan eylemleri, ilişkileri ve etkileşimleri sayesinde belirlenir. Çeşitli yapılarda, hacimlerde sunulan eylemler, insanların merkezi bir güç etrafında toplanmasını ve birikmesini sağlarken; kentsel mekânlarda, boşluklarda sağlanan özgürlükler kişilere tesadüfi karşılaşma imkanları tanıyarak, merkezkaç kuvveti ile birbirinden ayrılarak farklı ilişkiler üretmesine imkân verir.

Kentsel mekâna yönelik tasarımlarda, öncelikli olarak pozitif mekânlar ele alındığından, pozitif mekânlar arasında oluşan negatiflikler kayıp hacimlere dönüşerek problemli kentsel ara yüzleri oluşturup toplumsal ilişkilerin kopmasına yol açar (Bara, 2006). Kentsel doluluklar ve boşluklar arasındaki ilişkiler beraber ele alınarak, başarılı bir şekilde kurgulanması, kayıp, kullanımsız ve problemli mekânların oluşmasını engelleyerek kurulan toplumsal ilişkilerin sürekliliği sağlanmasına yardımcı olur. Böylece kentsel mekânlarda kurulan etkileşimler güçlenir (Erdönmez, 2005).

Trancik (1986) üç farklı tasarım kuramıyla kentsel mekânı ele almıştır (Şekil 2.20). Birincisi; mekânsal biçimlerin incelendiği "şekil-zemin teorisi *(figure ground theory)*" olarak adlandırdığı kuramdır. Gestalt algı kuramlarıyla da ilişkili olarak yapıların, dolulukların pozitif mekânları oluşturdukları "şekiller", açıklıkların ve boşlukların negatif mekânların oluşturdukları "zeminler" olarak değerlendirilerek şekil zemin kuramı kurulur. Pozitif-negatif, iç-dış, dolu-boş, ön-arka ilişkileri iki boyutlu düzlemlerde şekil zemin ilişkisiyle ifade edilebilen grafiksel bir anlatımdır. Tasarım kuramlarından ikincisi ise "bağlantı kuramı *(linkage theory)*" olarak adlandırılan yaklaşımdır, dolu-boş ilişkileri yerine tamamen boşluklara odaklanır. Boşlukları düzenleyen ilişkiler ağ sistemini; ana yollar, ara yollar, caddeler, sokaklar, bulvarlar olarak belirleyip nasıl işlediğini ortaya koymayı amaçlar. Bu dolaşım sisteminin geçiş özelliğine sahip olmasıyla sırasıyla kamusal, yarı kamusal, yarı özel ve özel mekânlara akışın sekteye uğramadan üretilmesi, kentsel hiyerarşi için önemlidir. Trancik'e göre şekil zemin ve bağlantı kuramları mekânlaırn fiziksel ihtiyaçlarına yönelik hizmet verir. Kentsel tasarım kuramlarından sonuncusu olan "yer kuramı *(place theory)*" olarak adlandırılan kurama göre mekânlar insanların

ihtiyaçları, kültürel, doğal ve tarihsel çevrenin özellikleri dikkate alınarak üretilir. Kent içerisinde yer alan hacimler fiziksel ögeler, kültürel, tarihsel ve doğal çevreden beslendiği takdirde "yerlere" dönüşür. Kuramcı kentsel dolulukları, kentsel doku içerisinde görsel odak noktalarını oluşturan merkez görev üstlenen kamusal yapılar, yaşama, endüstri ve ofis gibi farklı fonksiyonlara hizmet veren kentsel bloklar ve kentsel doku içerisinde yönlendirici olan sınır tanımlayan yapılar olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır. Kentsel boşlukları ise beş ana başlıkta ele alır; geçiş amaçlı kullanılan pasajlar ve geçitler, yapıların içerisinde bırakılan dinlenme amaçlı olan blok içi boşluklar, cadde, sokak ve meydan örüntüsü içerisinde sirkülasyonu sağlayan dolaşım ağları, kentsel dokuda yer alan rekreasyon amaçlı park ve bahçe alanları, su yolu ile ilişkili olarak kullanılan lineer açık alanlar (Trancik, 1986, s.97-124).

Kentlerde kentsel dolulukların dışında kalan tüm boşluklar, dış mekân veya kentsel toplumsal mekân olarak tanımlanarak kentsel mekânları oluştururlar. Farklı çeşitte insanların, farklı ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bu mekânlar, toplumların yaşamlarını yansıtan, toplumsal ilişkilere müsaade eden, rekreasyon alanlarıdır. Kentsel mekânlar farklı insanların gündelik hayatı içerisinde birtakım toplumsal ilişkiler kurmasına imkân veren, diğerleriyle iletişime girmesini sağlayan dayanak noktalarıdır. Toplumu birbirine bağlayıp farklı iletişimlere girmesini sağlayabilen, dönemsel şenliklerde törensel ve fonksiyonel aktivitelerin gerçekleştiği kamusal alanlardır.

Rapoport (1977) kamusal alanları, herkesin özgürce kullanabildiği, günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği, insanların özgürce kendilerini ifade edebildiği ve diğer insanlarla iletişime geçebildiği mekânlar olarak tanımlamıştır. Habermas ise (2012, s.98-116), kamusal alanın 17-18. yüzyılda Avrupa'da burjuva toplumunun ortaya çıkan taleplerinin Fransa'da salonlar, İngiltere'de kahvelerde toplanan entellektüel tartışmalar etrafında yapılandığını vurgularken basın, yayın ve haber dolanımına ilişkin gelişmelerin büyük etkisine de dikkat çeker. Habermas, demokrasinin temel bir aracı olarak düşündüğü kamusal alanı özünde eşitler arası ve benzer özelliklere sahip insanların fikir üretme ve tartışma alanları olarak ele alır.

Ashihara (1981, s.10) kamusal alanların fiziksel özelliklerine dikkat çekerek, "kentlerde yapıların arasında kalan tüm alanlar" diye tanımlar ve "çatısız mimari" olarak adlandırır. Carr vd. (1992, s.3) ise kamusal alanların sosyal yönüne dikkat

çekerek; "insanların günlük yaşamının normal rutinlerinde veya periyodik şenliklerde bir toplumu bağlayan fonksiyonel ve ritüel faaliyetleri yürüttüğü ortak zemin, toplumsal yaşam zeminin ortaya çıktığı sahne" olarak tanımlarlar. Carr vd. göre (1992, s.50-53) kamusal alanlar kentlerde iki farklı şekilde ortaya çıkar; planlanmış ve planlanmadan, kendiliğinden olan oluşumlar. Bu alanlar bireylerin hayatlarına dahil olarak aktivitelerin üretilmesini, gündelik hayatı şekillendirmesini sağlarlar. Planlanmış ve kurgulanmış kamusal alanlar mimarlar, şehir planlamacıları, peyzaj mimarları gibi alanlarında uzman kişiler tarafından üretilirler. Kendiliğinden oluşan alanlar ise kentlerde geri planda kalan veya farkedilmeyen alanlar olup, gizli kalmış ve kullanıcıları tarafından açığa çıkmasını bekleyen farklı aktivite potansiyellerini barındırır.

Walzer'e göre (1986) kamusal alanlar akraba, arkadaş ve tanıdık olmayan diğer insanlarla paylaşılan ticari, dini, sportif, politik vb. birliktelikler kurulan kişisel olmayan alanlardır. Walzer'a ek olarak Tibbalds da (1992) halkın ortak bir şekilde sahip olduğu fiziksel ve görsel dokunun tamamını kamusal alanlar olarak tanımlamaktadır. Böylece sınırları, bir şehrin sokaklarından, meydanlarından veya parklarından yapılara kadar uzanır (aktaran Madanipour, 1996, s.146).

Kamusal alanlar bir kentin kültürünü, yaşayışını, gelenek ve göreneklerini anlamak ve tanımak için ilk ziyaret edilen ortak alanlar arasındadır (Kostof, 1995). Kentte yaşayan tüm bireylere sunulmuş alanlardır. Kamusal alanların en önemli fonksiyonu insanların birbirleriyle iletişim kurarak sosyal bir doku oluşturmasıdır. Bu doku oynayan çocukları, festivalleri, kutlamaları, törenleri, konuşmaları ve toplu eylemleri içerir. Kamusal alanlar insanların istemsizce karşılaştığı ve çeşitli temasların kurulduğu alanlar olarak tüm kentlilerin erişebildiği, ortak sosyal hayatın kurulmasını sağlayan buluşma mekânlarıdır. Ekonomik yönüyle ortak ekonominin merkezi ögesi, sosyal yönüyle ortak bir arabulucu mekânlar, tarihsel yönüyle kolektif belleğin ve kültürün üretildiği ve siyasi yönüyle de demokrasinin yasallaştığı alanlar olarak tariflenerek, insanlar arası ilişkilerin dağılmasına yardımcı olup, kanunun denetlendiği ve sınırın müzakere edildiği yerlerdir. Halkın özgür bir şekilde farklı deneyimlerde ve farklı etkileşimlerde bulunabileceği bu mekânların olması kentlerin gündelik yaşamında önemlidir.

Kamusal alanlar, insanların hem bireysel hem toplumsal olarak karşılaşıp kaynaşacağı davranışsal uzlaşma alanları olarak tek bir aktörün sahip çıktığı

mekânların yerine, kentsel aktörlerin buluşma noktası olan aynı zamanda kentsel eşik mekânlardır. Tanpınar'ın (2013) "Şehir, bir terbiyenin ve zevkin etrafında teşekkül eden müşterek bir hayattır." ifadesiyle herkesin ortak mekânı olan ve müşterek bir hayat sunma özelliğiyle, ötekileştirici değil birleştirici olmayı önemser. Kentsel mekânların farklı insanları bir araya getirerek, farklı zeminlere ortamlar hazırlayarak kentsel etkileşimlere izin vermesi, gündelik hayat içerisindeki kolektif yaratıcılıklarla beslenebilmesi önemlidir.

2.5 Eşik Mekânların Kentteki İzleri

> *"Eşik, farklı bölgesel haklara sahip alanlar arasındaki geçiş ve bağlantı için önemlidir. Mekânsal eşikler farklı düzenlerin alanları arasında buluşma ve ilişki için bir yer oluşturur" (Perinçek, 2003, s.57).*

Kentsel yaşamdaki sosyal, ekonomik, kültürel, politik, psikolojik, fiziksel ilişkilerden beslenerek oluşurlar. Oluşumun bu denli heterojen yapısı, bu mekânların keşfedilmeyi bekleyen alanlar olmasını doğrular.

Dee'nin (2001, s.170) yapmış olduğu tanımlamalarla eşik mekânlar, kentteki dolaşım ağını oluşturan bulvarlar, caddeler, sokaklar, kaldırımlar, odak noktalarının birbirine bağlanmasını sağlayan; meydanlar, avlular, atriumlar, parklar, bahçeler, peyzajlar, topoğrafik olarak karşılaşılan; eşikler, oyuklar, delikler, geçiş amacıyla kullanılan; pasajlar, geçitler, bina giriş alanları, kıyı şeridi boyunca uzanan alanlar, ana mekâna hazırlayan geçiş noktalarının oluşmasını sağlayan; merdivenler, rampalar, platformlar, köprüler, amfiler, teraslar, saçaklar, arkadlar, bireylerin gündelik ihtiyaçlarını karşılayan; iskeleler, duraklar, büfeler, bünyesinde kısa süreli ve çok çeşitli hareketlerin oluştuğu seyir, oturma, dinlenme, varış, bekleme, selamlaşma, karşılaşma gibi eylemlere cevap veren mekânlar, kentle ilişkinin ilk kurulduğu yerler olan yapı açıklıkları; kapılar, pencereler, balkonlar, teraslar olarak sıralanabilir (Şekil 2.10).

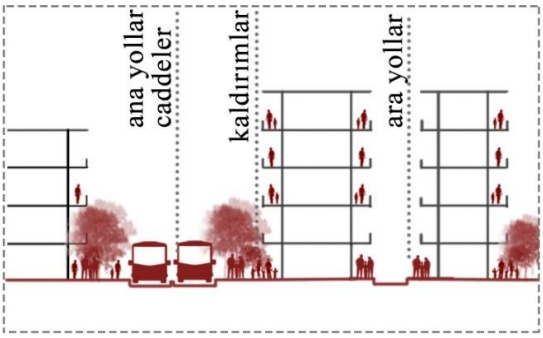
Yürekli (2014) kentte karşılaşılan eşikleri, topoğrafyayla eşleştirerek İstanbul'daki eşikleri "İstanbul topografyaları" olarak adlandırır. Onları yedi tepeli şehir, adalar, Marmara fayları, lodos, sis, bahariyeler, surlar, kıyılar, Boğaziçi köylerinde vadi tabanlarında derelerin kaybolmasıyla oluşan topografyanın değişimi, gökdelenler, deniz üzerinde olma durumu olarak sıralar. Eşik mekânlar Yürekli'den de

anlaşılacağı gibi doğal ve yapay olmak üzere farklı şekillerde oluşabilir. Doğal eşik mekânlarına, iki ekolojik sistem arasında geçiş yapan ekotonlar olarak kabul edilen bölgelerde rastlanır. Topoğrafik olarak kendiliğinden oluşan doğal eşik mekânlarına; bitki örtüsü eşikleri, su eşikleri, oyuklar, delikler, geçitler örnek olarak verilebilir. Bitki örtüsü eşikleri; çalılar, ağaçlar, otlar gibi bitkiler tarafından oluşur. Bitki örtülerinin dinlenme alanları ve sakin yerlerde önemli duyusal rolleri vardır. Bu alanlarda çeşitli roller üstlenebilir. Bazen yapısal bir elemana dönüşüp fiziksel bir sınır tanımlar, bazen geçitlerde kullanılarak geçiş fonksiyonunu destekler, bazen altlarında gölgeleme imkânı sağlar, bazen de estetik konfor açısından süsleme amaçlı kullanılırlar. Bitki örtüleri bu fonksiyonlarıyla eşik mekânlara dönüşerek, geçitlerin, bahçelerin, parkların, dinlenme, seyir ve oturma alanlarının oluşmasını sağlarlar. Su eşikleri ise, su ile kara parçası arasında olan yerlerdir. Aynı anda hem karada hem suda olma durumlarıyla karşılaşılır. Suyun üzeri, kenarı ya da çevresindeki alanlar iyi tasarlandığında, güçlü bir eşik mekân olarak insanların çeşitli aktivitelerle mekânsal deneyimlerine imkân verir (Dee, 2001, s.170-187; Yürekli, 2014, s.34-40).

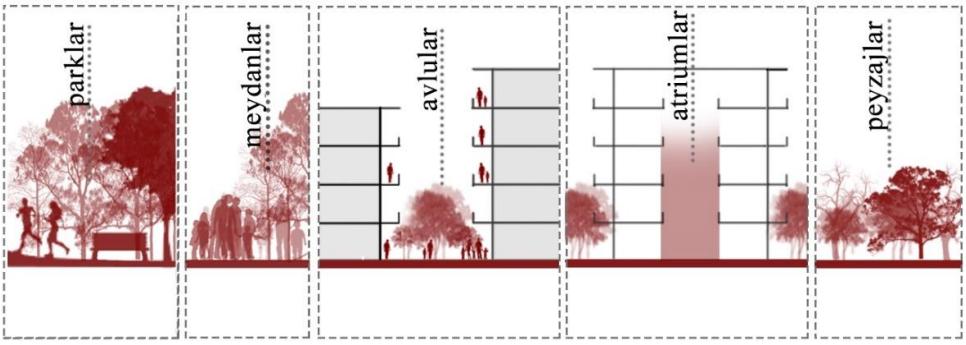
Şekil 2.10 : Kentsel eşik mekânlarının kentteki izlerinin sınıflandırılması (Öztürk, 2020).

Yapay eşik mekânlar insanların müdahalesiyle oluşur, barındırdığı melez kombinasyonlar sayesinde çeşitlerinin üretilmesine imkân verir. Kentteki dolaşım ağını oluşturan bulvarlar, caddeler, sokaklar ve kaldırımlar gibi kenti besleyen sirkülasyon alanları yapıların birbirleriyle, yapıların kentle kurdukları ilişkilerdeki iletişimi, etkileşimi ve akışı sağlayan önemli kentsel eşik mekânlarını oluştururlar (Şekil 2.11). Kentlerdeki dolaşım alanları, bireysel ve toplumsal hareketlerle beslenen en canlı deneyim yerleridir, mekânlar arasında algısal bir bağ oluşturarak ara durumları meydana getirir (Ching, 1979).

Şekil 2.11 : Kentlerdeki dolaşım ağını kurgulayan kentsel eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

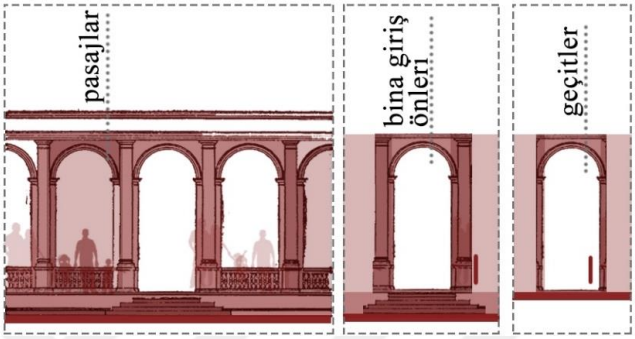
Kentte farklı mekânların birbirine bağlamasını sağlayan meydanlar, avlular, atriumlar, parklar, bahçeler, peyzajlar insanlara farklı deneyim anlarını üretirler (Şekil 2.12). Bu alanlar kentteki dolaşım alanlarının aksine kentteki hayatı yavaşlatan, tesadüfi karşılaşmalara izin veren, sosyalleşme imkânı tanıyan, uyarıcı ve yönlendirici işlevi sayesinde farklı mekânsal olanaklar sunan rekreasyon alanlarıdır (Taşçı, 2014). Avlular ise bazen tek bir konuta ait olan, bazen birden fazla konutların paylaştığı, bazen de kamusal yapıların bir parçasına eklemlenen alanlardır. Erkök (1992) avluları hem iç mekân hem de dış mekân sayılabilme özelliğine dikkat çekerek eşik mekânların yarattığı muğlak durumları vurgulamaktadır. Aynı zamanda avlular, açık ve kapalı mekân arasında geçiş sağlayarak özel yaşamla kamusal yaşam arasında bir eşik yaratır. Avlular gibi atriumlar ve bahçeler de özel yaşamla kamusal yaşamı kaynaştıran alanlar olarak gündelik hayatı simgelerler. Atriumlar bina içinde yer alan kapalı kamusal alanlar olup üzeri çatıyla örtülmüş, doğal ışıktan faydalanabilen ve bu nedenle peyzaj düzenlemelerine imkân veren ortak alanlardır.

Şekil 2.12 : Odak noktalarını birbirine bağlayan kentsel eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

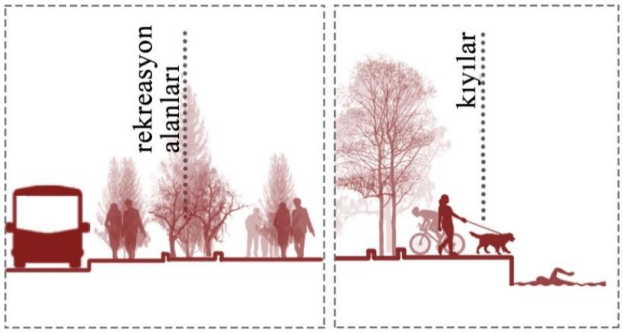
Kentlerde geçiş amacıyla kullanılan pasajlar, geçitler ve bina girişleri iç ve dışın iletişiminin güçlü olduğu alanlardır (Şekil 2.13). Pasajlar kent içerisinde kestirme

yollar sunarak bulvarlara kolay ulaşımı sağlarlar, rastgele veya bilinçli olarak uğranılan, geçiş amaçlı kullanılan bir yer olarak kentteki gözenekliliği ve sürekliliği arttırırlar. Pasajların geçiş sağlama özelliği, geçmişten günümüze kadar fiziksel varlıklarının korumasının nedenidir (Perinçek, 2003, s.68-69). Pasajlar içi dışa, dükkânları müşterilere ve özeli kamusala bağlayan eşik alanlardır. Geçitler ve bina giriş alanları da benzer şekilde iç ve dış mekânı birleştirerek, karşılaştırarak ve zaman zaman ayrıştırarak arada bir durum yaratarak eşik mekânları oluştururlar.

Şekil 2.13 : Geçiş amacıyla kullanılan kentsel eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

Kıyı şeridi boyunca uzanan alanlar gündelik yaşamın içerisinde kurulan ilişkilerle her an yeniden üretilmesiyle dikkat çeken kentsel eşik mekânlarıdır (Şekil 2.14). Ciravoğlu (2008), kentsel yaşamla doğal yaşam arasında, mekânsal ve kavramsal anlamda bir eşik olan kıyıların kara ve su ile doluluk boşluk karşıtlığı üzerinden bir ilişki kurduğunu belirtir. Araştırmacıya göre kurulan ilişki son derece muğlaktır. Kıyılar bünyesinde geçişleri, karşılaşmaları barındırarak kentin akıp gittiği alanlar olmanın ötesinde başka bir şeye dönüşme potansiyelini barındırır.

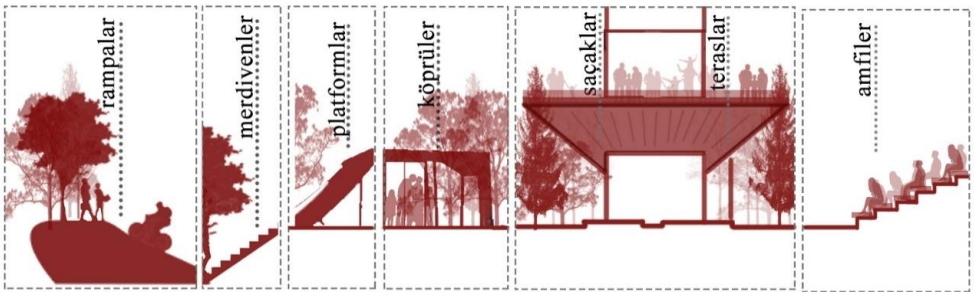
Şekil 2.14 : Kıyı şeridi boyunca uzanan kentsel eşik mekânların gösterimi (Öztürk, 2020).

Kentlerde ana mekâna hazırlayan geçiş noktalarını oluşturan merdivenler, rampalar, platformlar, köprüler, amfiler, teraslar, saçaklar, arkadlar üzerinde kurulan ilişkilerle eşik mekânlar ortaya çıkar (Şekil 2.15). Topoğrafik durumlar sonucunda karşılaşan

bu durumlar insan müdahalesiyle veya kendiliğinden de oluşur. Bir şeyin başka bir şeye dönüştüğü bir noktayı, bir geçişi ve bir durumu tarif ederek, bünyesinde geçişleri, karşılaşmaları, birliktelikleri, kopmaları barındırarak sosyal ilişkilerin üretilmesini sağlarlar.

Topoğrafik durumların alçaklık-yükseklik ilişkileri sonucunda oluşan mekânlar bünyelerinde kısa süreli ve çeşitli hareketlerin ve karşılaşma, selamlaşma, konuşma, bekleme, toplanma, inme, çıkma, varma, uzaklaşma, buluşma, oturma, dinlenme, hareket etme gibi eylemlerin oluşmasını sağlarlar. Ana mekâna hazırlayıcı rolleri ile aradalık durumları ön plana çıkar.

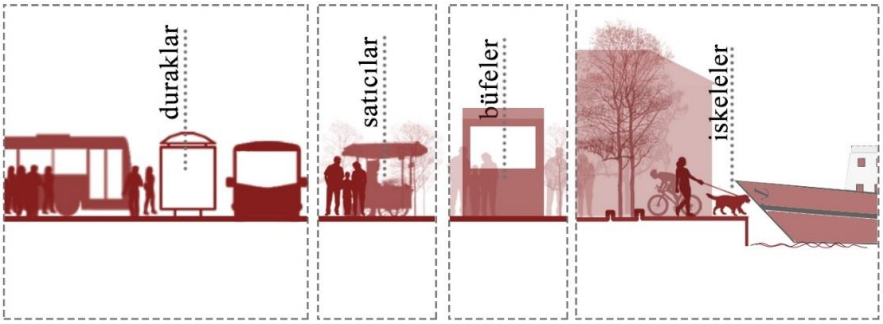
Saçaklar gölgeleme, koruma gibi fiziksel ihtiyaçları karşılayan, yapıların girişlerini vurgulayan ve binaların çevresiyle kurduğu iç-dış ilişkisi kapsamında önemli alanlardır. Arkadlar ise iç dış ilişkisinin ötesinde özel kamusal ilişki bakımından da bir geçiş görevi görmektedir. Arkadlar yanları açık, üzerleri kapalı, kolonlar üzerinde durabilen, ard arda eklenen saçaklar sistemi olarak da okunabilen mimari yapılardır, özel ve kamusal arasında geçişlilik sağlayarak sokağa da aitmiş izlenimi yaratırlar. Bireyleri fiziksel koşullardan koruduğu gibi mekânda oluşturduğu süreklilik ve yön verebilme özelliği güçlü mekânlardır (Perinçek, 2003, s.60-66).

Şekil 2.15 : Ana mekâna geçiş noktalarında oluşan kentsel eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

İskeleler, duraklar, büfeler kentte sürekli kullanılan, toplumun gündelik ihtiyaçlarını karşılayan geçici hareketlerin ve eylemlerin sıkça üretildiği alanlardır (Şekil 2.16). İskeleler hem kara üzerinde olma hem su üzerinde olma durumuyla, farklı dünyaları birbirine bağlayan kentsel alanlardır. Günümüzde daha çok ulaşım, bekleme, buluşma gibi fonksiyonlara cevap veren bu mekânlar, gündelik hayat içerisinde önemli eşik mekânlardır. Duraklar kent içerisinde sıklıkla kullanılan ulaşım noktalarıdır, iç-dış, açık-kapalı kavramlarının karşılaştırmasıyla ara durumların üretilmesini sağlarlar. Bu sayede üretilen sosyal ilişkiler bireylerin karşılaşmalarını

ve etkileşimlerini arttırır. Büfeler ise insanların gündelik ihtiyaçlarını gidermesi amacıyla kentsel yoğunluk bölgelerinde kurulan alışveriş noktalarıdır, önlerinde yaşanılan kamusal birikmeler farklı mekânsallıkların üretilmesini sağlayan eşik mekânlara örnektir.

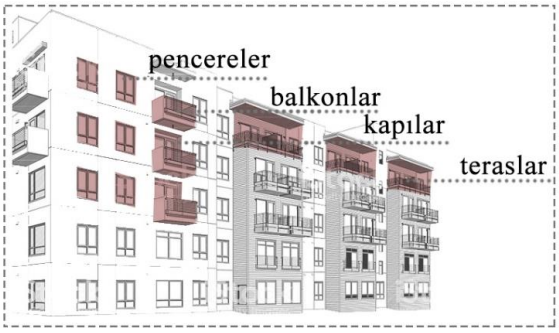

Şekil 2.16 : Bireylerin gündelik ihtiyaçlarını karşılayan kentsel eşik mekânları (Öztürk, 2020).

Kısa süreli ve çok çeşitli hareketlerin oluştuğu seyir, oturma, dinlenme, varış, bekleme, selamlaşma, karşılaşma gibi eylemlere cevap veren mekânların oluşumunda her zaman salt fiziksel bir mekân gerçekliği aranmayabilir. Mekânın üretimi kurulan toplumsal ilişkiler sayesinde algıda oluşan soyut bir mekân olarak gerçekleşir. Mekân üretimindeki sınırsızlık ve belirsizlik hali, eylemlerin çakışmasını, karşılaşmaların yaşanmasını, etkileşimlerin artmasını sağlar. Yaşanılan bu durumlar eşik mekânların potansiyellerini bir kez daha açığa çıkarır.

Kentle ilişkinin ilk kurulduğu yerler olan yapı açıklıkları kapılar, pencereler, balkonlar, teraslar ise üretilen eylemlerle dış çevreyle iletişim kuran diyalog-eşik mekânlarına dönüşür (Şekil 2.17). Kapılar mimaride eşiğin mekânsal anlamının ortaya konulması açısından önemlidir, içerisi ile dışarısını bağlayan, açık ve kapalı arasındaki ilişkiyi kurabilen, sınırlayıcı ve aynı zamanda bağlayıcı olabilen yapı elemanlarıdır. Unwin'e göre (2007, s.9-12) kapı eşiği, dışarıdaki bir kişiyi içerideki bir kişiye, toplumsallaşan kişiyi tekrar özel alana çekerek bireyselleştiren kaybolmuş bir kişiyi nerede olduğunu bilen bir kişiye, dönüşümlerinin gelip gittiği özel ile kamusalı, içeri ile dışarıyı karşılaştıran arada bir mekân olma özelliği taşımaktadır. Pencereler ve çerçeveler, görsel bağlantı sağlayabilen yapı açıklıklarıdır, içerisi ile dışarısı arasında fiziksel ve görsel konfor konfor sağlarlar. Dee (2001, s.175) pencerelerin peyzaj boyunca harekete bağlı olarak, deneyimleri aktaran hikâye anlatıcıları olduğunu ifade eder. Balkonlar ve teraslar içeriyi dışarıya, dışarıyı içeriye aktaran eşik mekânlardır, bireysel ve toplumsal üretilen eylemlerden beslenirler.

Kentsel arayüzler olan cephelerin mimari dilini oluşturmasında görsel önemi ile kamusal olma, kullanım açısından önemi ile de özel olma durumlarını birleştirir.

Şekil 2.17 : Yapıların kentle ilişkilerinin kurulduğu eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

Gündelik hayat içerisinde gerçekleştirilen eylemlerle her an yeniden üretilen alanlar bazen fiziksel olarak bir mekâna ihtiyaç duyup somut olarak ortaya çıkarken; bazende fiziksel bir mekâna ihtiyaç duymadan barındırdığı çok katmanlı yapısıyla kurulan ilişkiler üzerinden soyut olarak üretilirler. Ana mekânları birbirine bağlayan geçiş mekânları oldukları için yaşanılan kopukluklar kentsel hayat yaşamındaki sürekliliği kesintiye uğratır.

Çalışmada kaldırımlar, ara yollar, merdivenler, rampalar, platformlar, köprüler, iskeleler, bahçeler, meydanlar, duraklar, büfeler vb. gibi eşik mekânları içerisinde barındıran ve eşik mekânların birliktelikleriyle var olan/üretilebilen alternatif mekânların daha iyi gözlemlenmesine imkân veren, kıyı alanlarındaki güçlü kentsel eşik mekânlar olan iskele meydanları üzerine yoğunlaşılmaktadır.

2.6 Kara ile Suyun Karşılaştığı Eşik Mekânlar: Kıyılar ve İskele Meydanları

> *"İstanbul, denizin yarattığı ve yaşam verdiği bir kenttir. Surları, anıtları, sarayları, kiliseleri ve camileriyle iki deniz arasında dev bir geminin teknesi gibi yükselir" (Kuban,1996, s.11).*

Kara ile suyu birleştiren kentsel rekreasyon alanlarını oluşturan kıyılar, sundukları alternatif kulanım durumları, spontane gelişen olaylar, anlık kısa süreli üretimler ve her an yeniden oluşabilen etkileşimler, barındırdıkları ve ürettikleri eşik mekânlar ile tez kapsamında seçilen kentsel mekânlardır. Geçmişten günümüze kadar olan süre içerisinde kıyılar, barındırdığı ikili dünya ile kurduğu turizm, ulaşım, ticaret, sanayi vb. ilişkiler sayesinde kentlerdeki yaşamı önemli ölçüde kolaylaştırmıştır.

Kıyı sözlük anlamına bakıldığında "*i.* kara ile suyun birleştiği yer, *ii.* kenar, periferi, *iii.* sahil" şeklinde tanımlanır (Url-5). Webster sözlüğünde ise "ırmakların, nehirlerin, göllerin, denizlerin kenarında kalan kara parçaları" olarak tanımlanır (Url-6). Kentsel alanlarla su arasındaki bölgeler olan kıyı alanları, 17 Nisan 1990 tarihli ve 3261 sayılı Kıyı Kanunu'nda "deniz, göl ve akarsuların karayla birleştiği anda oluşan kıyı çizgisi ile bu alanların oluşturduğu kayalık, çakıllık, bataklık vb. yerlerin oluşturmuş olduğu kıyı kenar çizgisi arasındaki bölge" olarak tanımlanmıştır.

Kıyılarda doğal yapı, mevcut fiziksel yapısıyla ve sosyal yapısıyla birleşerek kentlerin büyümesini ve gelişmesini etkiler. Bu üçlü sistem, kendi içlerinde zamanla değişime uğrayarak farklı etkilere sebep olabilir. Kıyı zaman içinde deniz hareketleriyle beraber etkileşime girerek karada özel şekiller oluşturur. Oluşan özel şekiller, toprağın durumu, eğimi, yükseltisi ve çevredeki yerleşme dokularının durumu gibi fiziksel durumlardan etkilenirken, içinde yaşayan bireylerin kullanımlarıyla oluşan toplumsal aktivitelerden de etkilenir (Karabey, 1978).

Kara ve su ikilisinin karşılaştığı fiziksel arakesitte oluşan kıyılar, sadece mekânsal anlamda değil kavramsal olarak da eşik özelliğindedir. Bilinen ile bilinmeyen, sınırlılık ile sonsuzluk, bitmişlik ile süreklilik ikiliklerini barındırarak kıyı, kendi başına ayrı bir mekân oluşturur. Kara ile suyun biraraya geliş şekillerinin yaratmış olduğu fiziksel durumlar kara parçasını yönlendirip, kent dokusunun oluşumunu etkiler. Mekânsal anlamda kara ile suyun karşılaşma alanı olarak değerlendirilen kıyılar, kavramsal olarak da kentin bütün yaşamının, enerjisinin sönümlendiği yerler olma durumuyla dikkat çekip, su ve karanın arayüzü olarak görülür. Bir arayüz olan kıyılar, kentin eriyerek başka bir şeye dönüştüğü, bünyesinde farklı etkileşimler sonucu geçişleri, oluşları ve akışları oluşturduğu kentsel eşik mekânlara dönüşürler.

Kıyı kullanımlarının ve erişilebilirliğinin kentlerde yaşayan herkesin kullanımına açık tutulmasının gereği ve hakkı, toplumda yaşayan bireylerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri için gereklidir. Kıyılar, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla erişilebilir, engellenmemiş, sürekli olma durumlarıyla her an ilişki kurmaya hazır bir şekilde bekleyen alanlardır ve yapılaşmış kapalı mekânlarına karşı alternatif bir mekân oluştururlar (Gülöksüz, 1976).

Kıyıların topluma açık olması kentlerdeki gündelik hayat içerisinde yoğunluk, gürültü, tıkanmışlık hissinin karşıtı olarak bireylere nefes alma imkânı sağlar, farklı toplumsal statüden insanların karşılaşmalarını sağlayan sosyal buluşma ortamları

yaratır ve onları suyla buluşturur. Kıyılar bu açıklık ilkesinin getirmiş olduğu farklı bireylere yönelik sunduğu alternatif üretim ve kullanımlarla toplumsal yaşama katılırlar (Gülöksüz, 1976).

Kıyı bölgelerinde mekân kullanımları suya dayalı ve suya dayalı olmayan kullanımlar olmak üzere iki farklı şekilde ele alınır. Dikçınar (2018) suya dayalı kullanımlarda doğrudan su ile kurulan ilişkinin ön planda olduğunu belirterek tersaneler, tekne yapımları ile balıkçılığa dayalı üretim, aktarma merkezleri, suya dayalı enerji üretim alanları, deniz araçları için depolama alanları, balıkçı barınakları, dinlenme ve rekreasyon alanlarını örnek verir. Su ile doğrudan kullanımların artması kentlinin suyla kurduğu diyalogların artmasına sebep olur, kıyıların kentliler tarafından aktif kullanımları alanda eylemlerin çeşitlenmesi, kıyı alanlarının yaşayan alanlar haline gelmesi bireyde aidiyet duygusunun oluşmasına olanak tanır.

Kıyıların kullanımı mevcut yer aldıkları dokudaki yerleşmelere olan uzaklıklarına göre farklılık gösterir. Kıyı kullanımları şehir ve kasabalarda yaşayanların gündelik fiziksel ihtiyaçlarını gidermek, serbest zaman aktivitelerini karşılamak amacıyla günlük kullanımları içerir. Bunun yanı sıra bireylerin izinlerinde tercih ettiği tatil beldeleri arasında kıyıların önemi fazladır (Gülöksüz, 1976). Kıyıların bu şekilde kullanımı zamansal, mekânsal, sosyal, kültürel vb. farklılıkları da beraberinde getirmektedir.

Hayuth (1988) kentsel kıyı kullanımları için ticari, kültürel, eğitsel, çevreci, tarihsel, rekreasyonel, meskûn, sanayi gibi çeşitliliğe imkân verebilecek şekilde bir sınıflandırma öne sürer. Ticari faaliyetlerde kıyı manzarası eşliğinde yeme içme mekânları kıyı alanlarındaki durumlarına göre yer yer özelleşen, yer yer yarı özel, yarı kamusal biçimde oluşan kopukluklar, sınırlar, süreksiz durumlar meydana getirirler. Otel ve konaklama tesisleri de gibi özelleşmenin söz olduğu durumlarda kentlilerin bedel ödemeden kıyıdan faydalanması söz konusu olamaz. Oteller ve konaklama tesisleri kıyıları kendine dahil ederek kentlinin kullanımını engeller. Kamusal amaca hizmet etmesi, kentlileri birleştirmesi, karşılaştırması, kaynaştırması amaçlara hizmet etmesi beklenen kıyılar fiziksel, sosyal, ekonomik boyutlarıyla bulunduğu çevreden ayrışmaya başlar. Araştırmacının bir sonraki sınıflandırmasını oluşturan kültürel, eğitsel ve çevreci amaca hizmet eden kıyı kullanım çeşitlerinde ise, anıtlar, sanat galerileri, kültür merkezleri, eğitim yapıları, dini yapılar ve kamusal sanat uygulamaları kıyılarda yer alır. Böylece kıyılar yarı özel, yarı kamusal ve

kamusal kullanımlarla desteklenir. Rekreasyonel amaçla kullanılan kıyı bölgeleri, gündelik hayat içerisinde boş zamanların değerlendirilmesi açısından önde gelen mekânlardır. Balık tutma, yüzme, oturma, buluşma, dinlenme, koşma, hayvan gezdirme, kitap okuma vb. eylemlerin gerçekleşmesine imkân tanıyan bu alanlar yürüyüş yolları, oyun alanları gibi düzenlemeleriyle zengin potansiyeller barındıran kullanımları kapsar.

İskeleler kentsel mekân anlamında kara ile su arasında kurulan eşikler olup, kıyıdan denize açılan pencerelerdir. İskelelerin ve çevresiyle beraber oluşturduğu meydanlaşmalar, aktivite çeşitliliği bakımından birden fazla imkân sunan, bireylerin su ile doğrudan ilişkiye girmesini sağlayan alanlardır. İskelelerin deniz ulaşımıyla beraber işlevlendirilmesi, odak noktalarının farklı fonksiyonlarla (cami, ticari ögeler, parklar vb.) desteklenmesi iskele meydanlarının canlanmasını sağlar. Su ögesi etrafında konumlanan ve onunla daha çok değer kazanan iskele meydanları, doğal sınırlara sahip oldukları için diğer kent meydanlarından farklılaşırlar.

Kentsel yaşamda sık olarak kullanılan meydanlar, toplumun gelenek ve göreneklerini, kültürlerini birbirine aktardıkları önemli kentsel açık alanlardır. Kentsel odak noktalarını oluşturan meydanlar, sirkülasyonların başlama ve dağılma noktaları olarak insanları biraraya gelmesini sağlayan toplanma alanlarıdır. Kentlilere hareket özgürlüğü sunan, fikirlerini paylaşma imkânı tanıyan, birlikte biraraya gelerek üretim gerçekleştirmesini sağlayan bu alanlar bireylerin toplumsal anlamda da var olduklarını gösterir. Krier (1984, s.15-17) meydanı "kentlilere içinde hareket imkânı sağlayan ancak harekete zorlamayan alanlar" olarak tanımlar. Araştırmacıya göre insanoğlunun kentsel alanları kullanımı meydanlarla başlar.

Meydanlar her kültürde insanların toplandığı, sorunların konuşulup değerlendirildiği, insanların buluştuğu, gündelik aktivitelerin yerine getirildiği alanlardır. Ülkelerde farklılaşan kültürlerle beraber değişen yaşam şekilleri bu alanlara yansır. Bir yer hakkında bilgi edinmenin en güzel yolu meydanları gözlemlemektir. Çünkü bu alanlar bireylerin gündelik hayat kurgularındaki her detayı yansıtan sahnelerdir. Giritlioğlu (1991, s.49-52), meydanları farklı disiplinler açısından tanımlar; şehir plancıları bu alanları dengeli arazi kullanımları için gerekli olan alanlar olarak değerlendirirken, ulaşım planlamacıları yaya ve taşıt ilişkisi bakımından trafiğin yükünü hafifleten alanlar olarak nitelendirirler. Toplumbilimcilere göre nesillerden nesillere kültürlerin, gelenek ve göreneklerin, örf ve adetlerin aktarılması için en

uygun alanlar olarak açıklanır. Ekonomistler ise pazar alanları olarak değerlendirerek, toplu tüketim ihtiyacını karşılamak amacıyla fonksiyonların yerleşmesi için imkân veren potansiyel alanlar olarak tanımlarlar. Sağlık uzmanları meydanları bireysel veya toplumsal olarak ruh ve beden sağlığına iyi gelebilecek rahatlama alanları şeklinde ele alırlar.

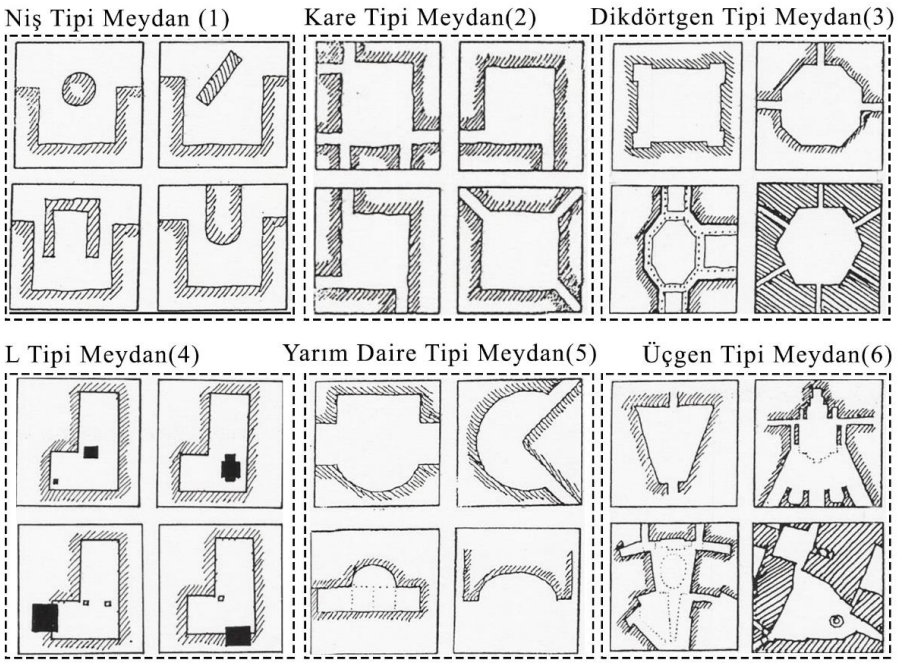
Zucker (1966)'e göre meydanlar, çağlar boyunca bulunduğu yere göre farklı biçimlerde ortaya çıkarak, çeşitli fonksiyonlara hizmet etmiştir. Toplumlardaki sosyal, kültürel, ekonomik, politik, siyasi vb. hayatlardaki farklılıkların meydanlara yansıması, meydanların nesiller boyunca çeşitlenmesine neden olur. İlk yerleşimlerden bu yana insanlar hep bir noktayı sabit kabul ederek onun etrafında toplanma eğilimindedir. Toplanılan yerlerde (pazar yerleri, dini törenler vb. gibi açık alanlar) gündelik ihtiyaçların karşılanması gibi eylemler gerçekleştirilir (Zucker, 1966).

Antik dönemde Yunanlılarla beraber başlayan kentsel meydanlar 'agora' olarak adlandırılmıştır. Agoralar, halkın toplanma yeri olup, halk ile devlet arasında iletişimin sağlandığı, kentin atar damarı olarak işleyen kamusal odak noktalarıdır. En önemli agora örneği Akropolis'dir. Roma uygarlığında toplanma ve gösteri alanları olan 'forum'lar kentin ortak kullanımına açık mekânlar olup, egemen gücün hâkimiyetini gösterir. Orta çağ'dada benzer şekilde şatolar, kiliseler gibi önemli yapıların önlerinde oluşan meydanlar, iktidarın gücünü gösterdiği alanlardır. Rönesans döneminde simetri ve aks hâkimiyeti olacak şekilde, dini ve sivil mimari gibi önemli binalar önlerinde oluşan meydanların kentteki etkileri fazladır.

Meydanlar tarihsel gelişim sürecinde çeşitli formlarda kendilerini gösterirler. Krier (1984, s.22) meydanları daire, kare ve üçgen formda olmak üzere üç grupta sınıflandırır. Formları detaylandırarak türleri; niş tipi meydan, kare tipi meydan, dikdörtgen tipi meydan, l tipi meydan, yarım daire tipi meydan ve üçgen tipi meydan olarak adlandırılır.

Meydanların formları üzerine Zucker, Sitte ve Moughtin gibi çeşitli kuramcılar da çalışmıştır. Zucker (1966)'a göre meydanlar beş ana formdadır. Sınırlarının belli olduğu kapalı / kuşatılmış meydan, yönlendirilmiş / baskın meydan, merkezi / çekirdek meydan, gruplandırılmış meydan ve şekilsiz /serbest meydanlardır. Kapalı / kuşatılmış meydanların kare, dikdörtgen, üçgen veya daire gibi belirli geometrik şekilleri vardır. Alanda odak noktasını oluşturan fiskiye, anıt vb. objeler dikkat çekici

boyutlardadır, tamamen kapalı hissi uyandıran mekânda denge yatay ve düşeyler arasında kurulan hiyerarşiden gelir. Yönlendirmiş / baskın meydanlarda alana hâkim olan ve alandaki kentsel akışı yönlendiren belediye binası, kilise, cami, saray, şato gibi bir bina veya yapılar grubu vardır. Meydana gelen yollar hâkim yapının veya yapı grubunun aksından geçerek onları odak noktasına alır. Merkezi / çekirdek meydanlar bir yapının veya düşey bir elemanın etrafında şekillenen ve merkez odaklanarak oluşan alanlardır. Gruplandırılmış meydanlarda ise birden fazla meydanın oluşumu söz konusudur. Küçüklü büyüklü ardarda gelen alanlar hem birbirinden kopuk hem de birbirleriyle ilişki içerisindedir. Serbest meydanlar ise estetik kaygısı ve sınırları olmayan, heterojen ve düzensiz bir şekilde oluşur. Bu meydanlarda genelde trafik kavşakları ve buraları çevreleyen kentsel peyzajlar bulunur (Zucker,1966).

Şekil 2.18 : Meydan tipleri (1,2,4 Krier, 1984, s.36-52; 3,5 Kostof, 1992, s.147).

Sitte (1979, s.13-40) meydanları derin ve geniş tip olmak üzere ikiye ayırır. Araştırmacıya göre meydanların oluşmasında önemli olan etken çevreleme hissidir. Moughtin (1992, s.99-126) ise meydanları üç başlık altında inceler: cevrelenmiş meydan, bağlı meydan, Bağlı meydanlar üst üste binmeler sonucunda oluşan çok katmanlı bir doku oluşturur. Son olarak yönlendirilmiş meydanlar, Zucker'ın yönlendirilmiş meydanına Sitte'nin derin ve geniş tip meydan anlayışı olmadan bakılamayacağını ekleyerek bir sentez sunar.

Meydanlar, formlarındaki farklılıkların yanısıra konum itibariyle de farklılıklar gösterir. Kentlerde ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenen, merkezde yer alan kent meydanları, pazar kurulan meydanlar, istasyon çevresindeki meydanlar, dini yapıların bulunduğu meydanlar, gösteri alanlarındaki meydanlar, ulaşım noktalarında yer alan meydanlar ve iskele etrafında oluşan meydanlar şeklinde gruplanrlar. Bulundukları konumlar işlevlerinin de yönlenmesine, çeşitlenmesine yardımcı olur. Carr vd. (1992)'ne göre meydanlardaki karma kullanımlar sayesinde, işlev çeşitliliklerinin yaşanması mekânın dinamizmini artırır, canlı ve çekici olmasına neden olur.

İskele meydanları doğayla kurduğu ilişki, stratejik, turistik, ticari önemleri, sağladığı açıklık potansiyelleri ve kentin birden fazla odak noktalarını birbirine bağlama durumları ile diğerlerinden farklıdır. İskele meydanları genel olarak iskele yapısı, cami gibi ortak hacimler barındırmakta ve fiziksel mekân karakterleri açısından sahil yollarına bağlanma biçimleri, meydan şekilleri gibi durumlarda benzerlik göstermektedir (Işıkpınar, 1973, s.258-259). İskele meydanını besleyen ticari, kültürel, sanatsal, sosyal vb. aktiviteler, ögeler ve yapılar gündelik hayatın şekillenmesini sağlar. Ağaçlar, heykeller, anıtlar, parklar, kentsel donatılar iskele meydanlarının vazgeçilmez unsurlarıdır. Yatayda denizle ve ana yollarla, dikeyde sokaklar ve yerleşim dokusu gibi eşiklerle sınırlandırılan bu alanlar kentsel etkileşim mekânlarıdır.

İskele ve çevresinde oluşan meydan kentin gündelik hayatı içerisinde üretilen senaryoları, kapsamlı diyalogların kurulmasını sağlar. Üretilen diyaloglar kahvehaneler, boyacılar, simitçiler, çay bahçeleri, berberler, bozacılar, balıkçılar, büfeler, iskeleler, dini yapılar, idari daireler, çarşılar gibi birimlerin yer aldığı iletişimin yoğun olduğu alanlarda ortaya çıkar (Balta, 1986).

İskele meydanlarının ulaşım fonksiyonuna ek olarak barındırdığı işlevleri üç farklı grupta toplamak mümkündür (Işıkpınar, 1973, s.258); i) kentlinin fizyolojik temel ihtiyaçlarını gidermesini sağlamak amacıyla tuvaletler, büfeler, lokantalar vb. kentsel ögeler; ii) gösteriler, sergiler, etkinlikler vb. kültürel ihtiyaçlara cevap veren aktiviteler ile sosyolojik ihtiyaçların karşılandığı yerler; iii) ticari amaca hizmet eden yeme-içme mekânları. Temel fonksiyonu olan ulaşımın yanında iskele meydanları, fizyolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan da kenti besleyen, her türlü kentlinin

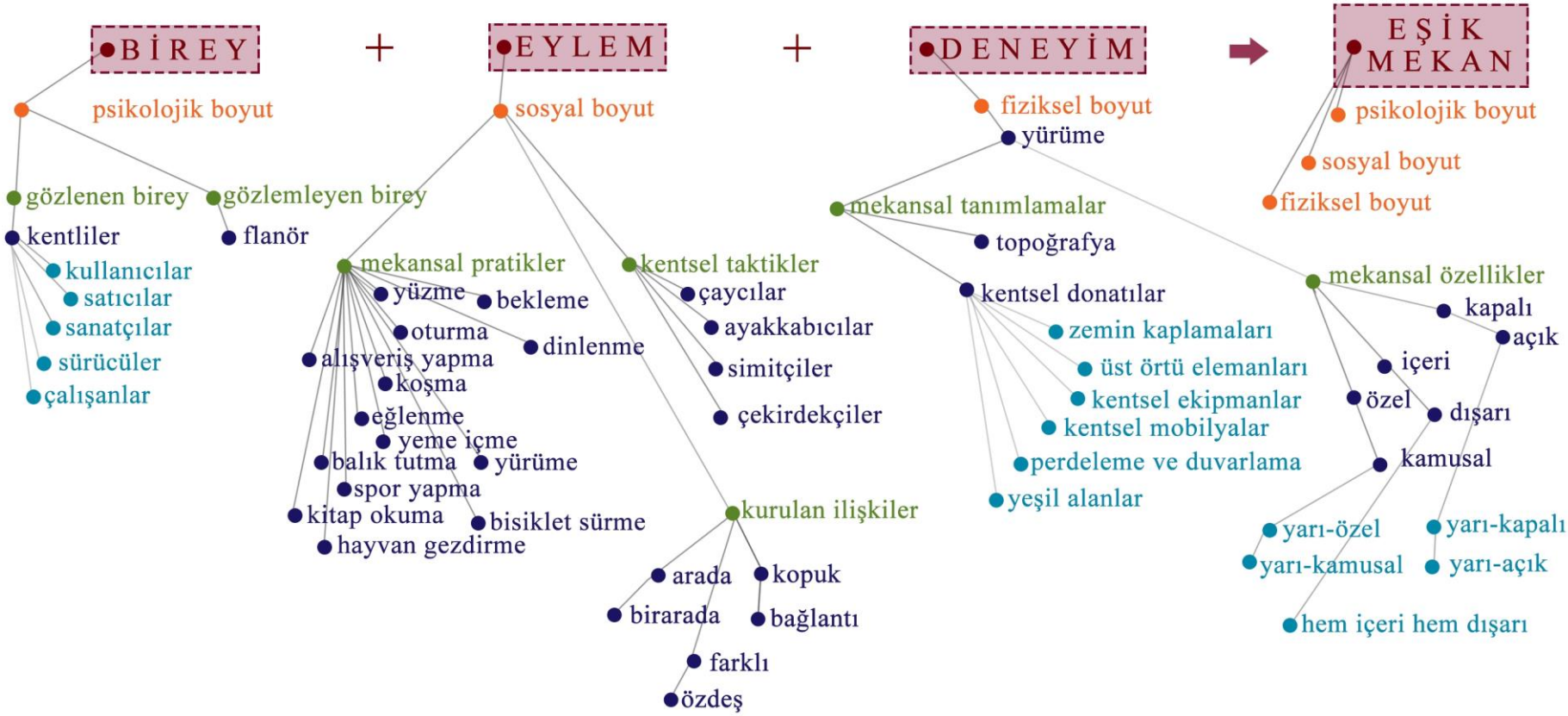
özgürce erişebileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği merak uyandırıcı alanlar olup, bireyleri heyecanlandıran, motive eden ve aktifleştiren kentsel eşik mekânlardır.

3. KENTSEL EŞİK MEKÂNIN KEŞFEDİLMESİNDE ORGANİZASYON KURUCULARI: BİREY, EYLEM, MEKÂNSAL DENEYİM

İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için yapısal bir çevreye ihtiyaç duyarlar. Yapısal çevre bulunduğu coğrafyaya, kültüre ve topluma göre değişiklik gösterir, salt fiziksel değil, toplumsal, psikolojik, sosyal, ekonomik açıdan da içinde yaşayanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çeşitli kentsel mekân ve yapılardan oluşur. Kentsel mekânlarda karşılaşılan eşik mekânlar gündelik hayat içerisinde bazen fiziksel olarak, bazen de insanlar arasında kurulan etkileşimler ve iletişimler şeklinde üretilen alanlardır.

İnsanlar, yaşam biçimleri ve birtakım ihtiyaçlar doğrultusunda, inşa edici veya kullanıcı rolleriyle gerçekleştirdikleri eylemlerle çevrelerini geliştirirler, bireysel ve toplumsal etkileşimleri güçlendirirler. İnsanlar bulundukları yerlerde herhangi bir an içerisinde gerçekleştirdikleri eylemlerle eş zamanlı deneyim yaşarlar. Oluşturulan eylemler deneyimi, deneyimler ise eylemi sarmalayıp tetikler.

Bireyler çevrelerini farklı duyumsamalarla algılar, oluşan algısal boyut deneyimi tetikler, deneyim de eylemi tetikleyerek bir döngü oluşturur. Yaşam boyu devam eden bu döngü mekânları, üretilmesine ve kullanımına yardımcı olur. Kentsel eşik mekânlar oluşumunda temel etkenler olan birey, eylem ve deneyim üçlüsü üzerinden ele alınmakta ve incelenmektedir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Kıyı alanlarında eşik mekân kurucuları (Öztürk, 2020).

3.1 Eşik Mekân Kurucusu: Birey

Kıyılarda oluşan kentsel eşik mekânların oluşmasında ve kullanımında en önemli organizasyon kurucusu bireydir. Birey ve etrafında gelişen olaylar, mekânların üretilmesine neden olur. Birey bu çalışmada kendini iki farklı şekilde gösterir. İlki eyleyen birey; deneyimler sonucunda ürettiği pratiklerle kurulan toplumsal ilişkileri anlamlandırmaya yardımcı olur, ikincisi gözlemleyen birey; flanör olarak karşımıza çıkar. Tez kapsamında flanör, kıyı alanlarında mekânsal pratiklerin kurulumlarının deşifre edilmesinde aracı olduğundan, yürüyen bireyin deneyimlerinin aktarabilmesi için bir yöntem olarak düşünülmüştür.

3.1.1 Kentsel mekânın yaratıcısı olarak kentli: Eyleyen birey

> *"Bir şehrin silueti bir insan profili gibi hatta ondan çok daha fazla ölçüde bilgi verir ve izlenim uyandırır. Şehrin dokusu ise yüzlerdeki çizgiler, vücut hatları ve hatta alışılmış davranışlar gibi, o şehri kuranlar ve o şehirde yaşayanlar hakkında ipuçları verir" (Ökten, 2011, s.10).*

Kentler, insanlar tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş olsa da zaman içinde toplumları şekillendirmiştir. Toplumlar inşa edici ve kullanıcı pozisyonuyla kentleri sürekli geliştirir, değiştirir ve dönüştürürler. Birey ve kent ilişkisi dinamik bir olgu olup, sürekli etkileşim halinde ve iletişim içerisinde sürdürülür. Simmel (2004), modern kentlerin insanın davranışlarını, alışkanlıklarını, giyinişlerini, ilişkilerini, zihinsel yapılarını ve duygularını güçlü bir şekilde etkilediğini belirtir. Bu şekilde insan ve çevre ilişkisi, ilk olarak insanın çevresini algılaması ile başlar.

Algı sözcük tanımlamasına bakıldığında, "bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak" olarak açıklanmaktadır (Url-7). Collins sözlüğünde ise, "düşünce biçimi veya izlenim" olarak tanımlanmaktadır (Url-8). Felsefe sözlüğünde (1991), "duyu organlarını doğrudan etkileyen maddi dünyadaki nesne ve süreçlerin dış yapısal özelliklerinin duyusal imgesi olup duyumlara dayanır" şeklinde açıklanmaktadır. Toplumbilim Terimler Sözlük'ünde (1975) ise, "nesnel dünyanın başta görme örgeni olmak üzere insanın duyu örgenlerini etkilemesi ve böylece nesnelerin bilinçte yansıması" olarak ifade edilmektedir.

Algı duyularımızla beraber benliğimizin, kişiliğimizin, öğretilerimizin varlığıyla bilgilerin çözümlendiği sürecin tamamını kapsar (Cüceloğlu, 1998, s.118-119). Dış dünyadan duyusal bilgi algı *(perception)* ve duyum *(sensation)* olmak üzere iki farklı şekilde geçer. Duyum, ses tonunun kalınlığı inceliği, nesnenin sıcaklığı soğukluğu, ışığın matlığı parlaklığı gibi yaşantıların hammaddelerini oluşturur. Algı ise duyumları yorumlama ve onları anlamlı hale getirebilme olarak tanımlanır (Morgan, 2011, s. 242). Psikoloji alanında algı konusunda çalışmalar yapan Atkinson (1995) algıyı, uyarıcıların örüntülerinin organizasyonu ve onların yorumlanma süreci olarak açıklar. Kahvecioğlu (1998), algıyı insanla çevre arasında kurulan iletişim sürecinin temeli olarak açıklar. Duyumları içeren nesnel verilere dayanarak biyolojik bir süreci, devamında öznel verilerle yorumlanarak zihinsel ve bilişsel süreçleri kendine dahil eder. Schulz (1971), bireylerin çevreden yararlanabilmesi, ona uyum sağlayabilmesi, çevresini dönüştürebilmesi için çevreyi tanımanın ve anlamanın zorunluluğuna değinerek bu amaç doğrultusunda gelen bilgilerin yorumlanıp değerlendirilmesini algı olarak açıklar.

Gür (1996), algılama sürecini, "İnsan bir algı, biliş ve davranış mekânizmasıdır. Algı, duyular yoluyla çevreden bilgi edinme; biliş, yorumlama, belleğe gönderme ve duyumsama; davranış, amaç ve güdüler doğrultusunda organizmanın devinim ve diğer tepkileri yoluyla verdiği yanıtlardır." şeklinde özetler (Gür, 1996, s.84-85). Algılama, dış çevreden gelen uyarıcıların duyu organları sayesinde görsel, işitsel, tatsal, dokunsal, kokusal olarak yakalanması ile başlar. Duyum dış çevreyle kurulan ilk ilişki olup, mekânla birey arasında aracı konumundadır. Duyum, Felsefe Sözlüğü'nde (1991) nesnelerin bireyler veya hayvanlarda duyu organları üstünde etkisi sonucu ortaya çıkan fenomenler olarak açıklanır. Duyu organları ile algılanan çevre fiziksel verileri beyne iletilir ve duyum ortaya çıkarak nesnel gerçekliklerin beyindeki yansımalarıdır.

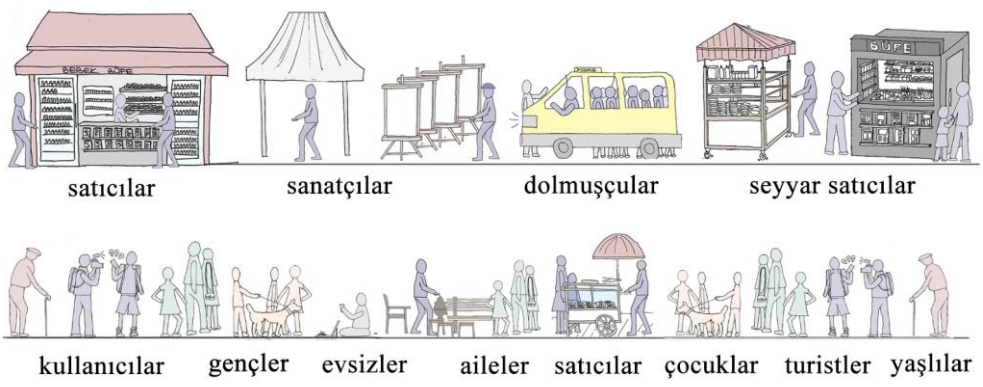
Bireyler mekânları aynı anda birden fazla duyuları sayesinde algılarlar. Mekânlar ses, ışık, koku, renk vb. fiziksel uyaranları ile bireylerin duyu organları arasında sarmal bir yapı oluşturarak fiziksel algılama sürecinin başlamasına yardımcı olur. Mekânların algılanmasında fiziksel ortam verilerinin oluşturduğu boyutun yanında duygularımız, düşüncelerimiz, hislerimiz gibi manevi özelliklerin oluşturduğu sosyo-psikolojik boyutunda da önemli rolü vardır (Gür, 1996). Sosyo-psikolojik boyutun gelişmesinde bireylerin, karakterleri, eğitim durumları, deneyimleri vb. özellikleri

etkilidir. Dış dünyadan gelen uyarıların hepsini kavraması mümkün olmayan bireyler bu uyarıcıları kendi öğretileri doğrultusunda gelen uyarılar alır, öznel bir biçimde yorumlar ve algılar. Farklı bireyler, farklı yönlere ilgi duyarlar ve bu da çevresini algılamada önceliklerini değiştirir.

De Certeau (2008) devamlı etkileşime açık olan, yaşayanlar tarafından sosyal, kültürel, fiziksel olarak gelişen, değişen ve değiştiği oranda dönüşebilen mekânlara, sakinleri tarafından algılanan, okunan ve yazılan bir 'metin' olarak bakar ve onun semiyotik açılımlarını okumaya çalışır. Kuramcıya göre kentin mekân açılımlarını okuyabilmek için kentsel mekânların kurucusu olan kentlilerin oluşturdukları sayısız üretimlere bakılmalıdır.

İnsanlar sürekli olarak yaşamda kendilerinden, hayat hikâyelerinden iz bırakmaya ve bunu gündelik hayat sırasında gerçekleştirdikleri eylemler ile sağlamaya çalışırlar. Harvey'e göre (2003) bireylerin oluşturdukları farklı birikimler, günlük kullanımlarıyla, kolajlar halinde yan yana, üst üste gelerek kentsel mekânı oluştururlar.

Kentsel mekân ve kentli arasındaki etkileşimler, sınırların değişmesiyle veya yeniden kurulmasıyla her gün tekrar üretilirler. De Certeau (2008, s.65) her an her yerde karşılaşılabilen sıradan insanı, herkesin ortak kahramanı, sokakta binlercesi olan, her yere serpilmiş kişi olarak açıklar. Sıradan insanlar kentte her an her yerde; sokakta, otobüste, kaldırımda, parkta, meydanda, bankta, vapurda karşılaşabilen, müşteri, satıcı, görevli, çocuk, yaşlı, evsiz, anne, baba vb. olabilir (Şekil 3.2). Lefebvre'ye göre (1998) gündelik yaşam sıradan insana birtakım rutinler dayatır ve onu kendi ürünlerine tutsak eder.

Şekil 3.2 : Kamusal hayatları kuran kentliler (Öztürk, 2020).

De Carteau (2008) bireyin yapabileceği şeyin gündelik yaşamda dayatılan rutinlerle oynamak, çıkan fırsatlara göre eylemlerde bulunmak ve yaratmak olduğunu söyler. Birey bunları gerçekleştirirken mevcut fiziksel yaşantıyı değiştirmeye başlar. Sıradan insan, insanlık ve yaşanılan yer arasındaki ilişkileri var eden kişi olduğu için gerçekleştirdiği eylemlerle ve benliğiyle özne, kurdukları ilişkilerle de nesne durumlarını ortaya koyar. Özne ve nesne ilişkilerinin kesişmeleri, birleşmeleri, çakışmaları gündelik hayatın üretimlerine olanak yaratır. (De Carteau, 2008). Birey mekânlar içerisinde birtakım mekânlar üretir, bunu yaparken ana mekâna zarar vermez Ana mekân içerisinde somut bir biçimde veya çevresiyle kurduğu ilişkilerle sosyal açıdan yeni mekânlar üretir. Mekânların üretilmesi mevcut düzen koşullarında gündelik hayatın kendi çıkarları doğrultusunda gelişmesiyle açığa çıkar (Sakal, 2015). Dayatılan rutinlerden kendini kurtarmak isteyen sıradan insan karşılaştığı durumlara çözümler ararken yaratıcılığını ortaya koyarak bu üretimlerin açığa çıkmasında ana aktör olarak rol oynar.

Kentteki gündelik yaşamda, kurulan ilişkiler ve üretilen mekânları karşılıklı olarak kurgulayan kişiler olarak kentliler aktif pozisyonlarıyla dikkat çekerler. Kıyı alanlarındaki kentsel mekânlarda eyleyen birey konumundaki kentliler / sıradan insanlar; kullanıcılar, satıcılar, sanatçılar, çalışanlar olarak farklı gruplarda ele alınabilir. Kıyılardaki eşik mekânların keşfedilmesi, okunabilmesi ve anlaşılabilmesi için eyleyen bireylerin davranış biçimlerini, gerçekleştirdikleri eylemleri ve ilişkilerini incelemek, gerekir.

3.1.2 Kentsel mekânı keşfeden aktör olarak gözlemleyen birey; Flanör

Flanör kavramı, Fransızca *flaner* fiilinden türemiştir; "kalabalıklar içerisinde bulunan, gözlemleyen ancak kalabalıkla iletişime geçmeyen, tek başına dolaşan kimse" olarak Baudelaire tarafından ilk kez 1863 yılında "Modern Hayatın Ressamı" adlı eserinde kullanılmıştır. Baudelaire flanörü, "kalabalığın adamı, kalabalıkların içerisinde sığınak arayan kimse" olarak tanımlar. Evden uzak kalarak gezen, ama her yerde evinde hisseden kimse olarak dünyayı gözlemleyen, bunu yaparken de kimliğini gizleyerek dolaşan kişidir (Baudelaire, 2004).

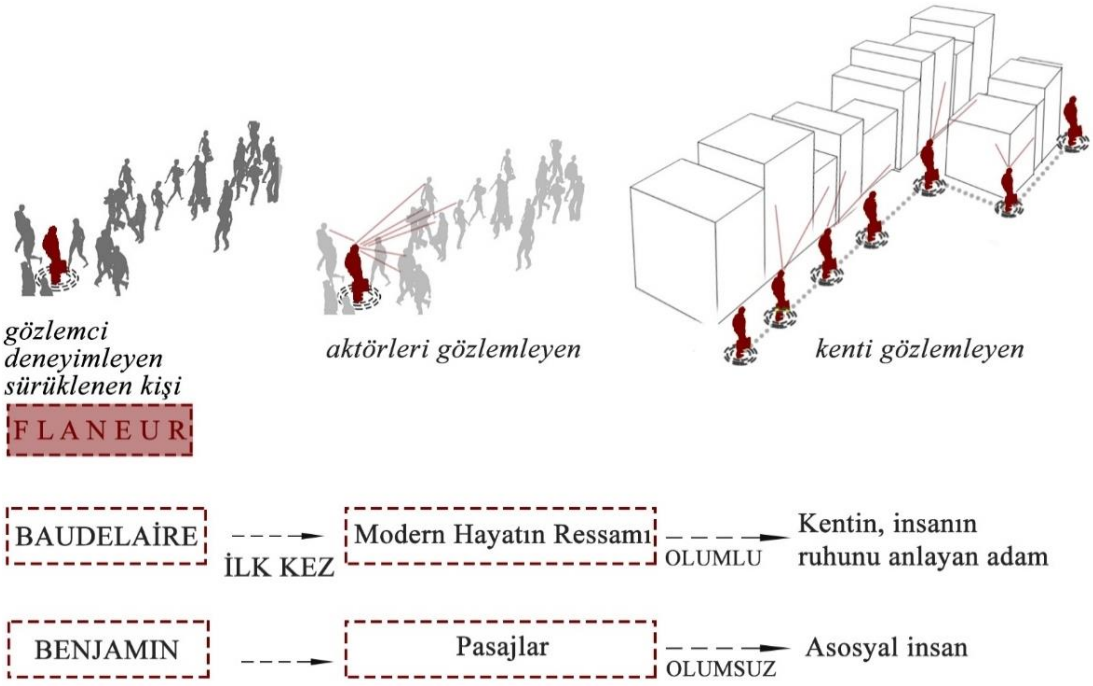
Benjamin "Pasajlar" adlı eserinde flanör kavramını daha da geliştirerek "kentin kamusal alanlarında kendini evinde hisseden, Paris sokaklarında ve pasajlarında dolaşan, yaşam biçimlerini deşifre edip çözümleyebilen kent sakini" olarak tanımlar.

Benjamin'e göre flanör topluluklarda kendini tedirgin hisseden biri olarak, gündelik hayatın dayatmış olduğu iş güç peşinde koşma durumlarına karşı tepki veren ve modern hayata eleştiri getiren bir kişidir (Benjamin, 2004, s.129-133) (Şekil 3.3).

Coverley'e göre (2011, s.57-59) Paris'in modernitenin getirmiş olduğu yıkımlar sonucu büyük kentsel dönüşümler geçirmesi flanörün yersiz yurtsuz kalmasına sebep olur, vaktinin büyük bir kısmını geçirdiği pasajlar ve sokaklar yok olup dönüşmüştür. O artık değişimi, yeniliği anlamaya çalışan, gözlemleyen kentli bir gezgindir. Wilson'a göre (1992) flanör sadece metropollerde ve büyük kentlerde olabilir, çünkü küçük yerleşim yerleri onun hareketlerini kısıtlar ve gözlemleri için yeterli alan sunamaz (aktaran Tandaçgüneş, 2012). Tandaçgüneş (2012, s.98-101)'e göre flanörün görevi kenti gözlemlemek, okumak, keşfetmek amacıyla anın izini sürerek rastlantısal olarak yürümektir. Köse (2012) flanöre farklı şekilde yaklaşır ve O'nu "yürüyen düşünce" olarak tanımlar. Düşüncenin geniş yollar, kanallar, düzlükler açan yürüyüşünün insanın aklındaki izdüşümleri olduğunu ekleyerek konunun zihinsel boyutuna dikkat çeker. Bu düşünce gezginliği dolaşılan sokaklarda, değip geçilen yüzeylerde, kısacası uğranılan her coğrafyada, soluklanılan zamanlarda biriken tüm görüntüler ve seslerin zihinsel yolculuğudur (Köse,2012, s.9-12).

Flanör gezgin, avare, aylak, dolaşan kimse, iz sürücü, takipçi, ruhsal gezgin gibi farklı şekillerde adlandırılır. Rastgele yürüyerek dolaşan ve çevresini gözlemleyerek anın izini süren kişi olarak tanımlanan flanör, kenti bir metin olarak görüp onun sosyal içeriklerini ve tipolojilerini açığa çıkartmaya çalışır. İzlenimleri, hafıza ve deneyim, çevre ve algı arasındaki ilişkinin yansımasıdır. Kentin gündelik yaşamının mikro sosyolojisini inceler, izlenimleri ve deneyimleri önemli veriler olup değerlidir (Şekil 3.3). Caygill'e göre (1998, s.68) flanör zihnini şimdinin deneyimiyle donatmasıyla kentin deneyimini değiştirir ve yaşanan anı kalıcı kılar (aktaran Tandaçgüneş, 2012, s.106).

Aylak olarak da adlandırılan flanör, sosyolog, gazeteci, yazar, siyaset adamı ve bir anekdot toplayıcısıdır. Her daim uyanık olup yaptığı gözlemlerini, kulak kabarttığı fısıltıları, mola verdiği alanlarda yazmadıkça, çizmedikçe anılar kaybolarak yok olup gider. Kent, sakinlerinin gidip gelmeleri, adımları, buluşmaları, yürüyüşleri vb. durumları canlandıran gezginleriyle var olabilir (Breton, 2003, s. 103)

Şekil 3.3 : Flanörün kentteki durumu ve tanımlamaları (Öztürk, 2020).

Kentsel mekânlarda kurulan ilişkileri mikro ölçeğe kadar inceleyen, not alan, çizen, fotoğraf çeken, kaydeden bir dedektif olarak flanör; her durumu, her anı, her köşeyi değerlendirir, kimsenin görmediği pencereden bakarak yaşamın arka perdesini açar. Flanör, gündelik hayat içerisinde oluşan monotonluklardan kaynaklanan sıradanlaşmaların üstesinden gelmeye çalışarak, gündelik akışın arkasında yatan gerçek doğayı gözler önüne sermeye çalışır. Flanör, sokak seviyesinde gerektiren sürekli bakış ile yürüyerek şehre meydan okumakta ve ipuçlarını yakalayarak keşfedilmemiş olanlara açığa çıkartmakla görevlidir (Coverley, 2011, s.10).

Kentlerde üretilen mekânsal pratiklerin deşifre edilmesinde tercih edilen bir yöntem olan yürüme ve yürüyen kişinin/flanörün durumu kentsel mekânların keşfedilmesinde önemli görülmektedir. Bu çalışmanın alan araştırmasında flanörün gözlemleyen, iz sürücü konumunu üstlenen araştırmacı, kıyı alanlarında yürüyerek iskele meydanlarındaki kamusal alanlarda gündelik hayatta eyleyen bireylerin ürettikleri ilişkileri ve gerçekleştirdikleri eylemleri gözlemleyerek, fotoğrafla ve eskiz ile not alıp tespit etmeye çalışmıştır. Kentsel mekânı inşa eden eyleyen bireyin aksine gözlemleyen birey olan flanör, bu çalışmada kıyı alanlarındaki kentsel eşik mekânlarını keşfeden aktör olarak ele alınmaktadır.

3.2 Gündelik Yaşamda Mekân Potansiyellerinin Açığa Çıkartılmasında Eylem

> *"Gündelik hayat bir anlam küresi, üretici etkinliğin yeni yaratımları olanaklı kılacak bir biçimde hazır tutulduğu bir zemin midir? Bu alan, bu zemin, ne felsefecilerin öznelliği tarafından belirlenmiş bir şey olarak, ne de kategoriler halinde (giyecekler, yiyecekler, mobilyalar vs.) sınıflanmış nesnelerin nesnel betimlenmesi olarak özetlenebilir." (Lefebvre, 1998, s.24)*

Kentsel yaşamın bireylerin gündelik hayatın içerisinde gerçekleştirdikleri eylemlerle kurulması, gündelik hayatla kentsel yaşamı birbirinden bağımsız düşünülmesini imkânsız kılar. Kentliler, girdikleri etkileşimler ve üretimlerle gündelik yaşamı yeniden oluştururlar. Gündelik yaşam günlük eylem rutinlerini, sürekliliği, tekrarları kapsar. Rutin kavramı sıradanlık, çeşitlilik göstermeyen, alışılagelmiş düzen içinde yapılanlar olarak tanımlanır (Url-9). Rutin eylemlerin benzer şekilde yinelenmesi isteğiyle, onların belli zamanlarda tekrarlanmasını ve bir döngüye girmesine neden olur. Tekrar aynı olayın yeniden ortaya çıkışı iken; döngü aynı olayın birden fazla kez tekrarlanmasıdır (Şekil 3.4).

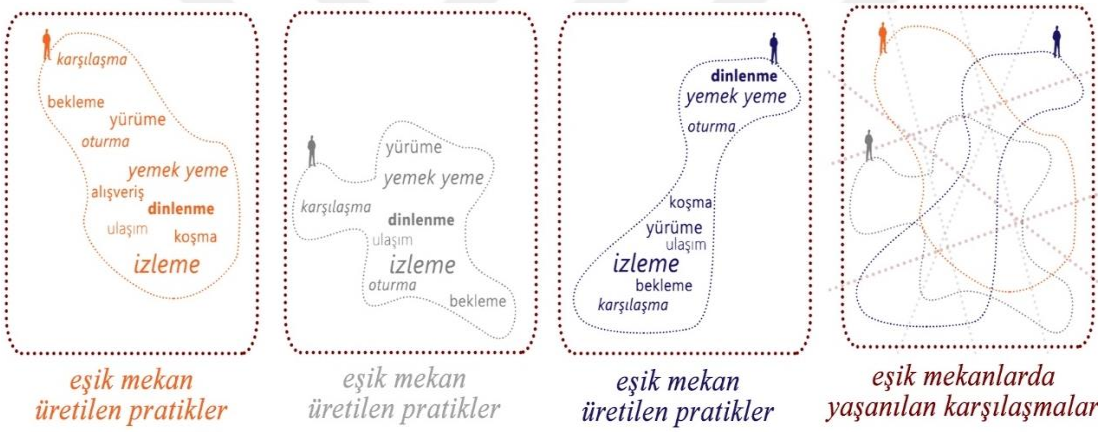
Şekil 3.4 : Rutin, döngü, tekrar ve gündelik ilişkisi (Öztürk, 2020).

Tüm sıradanlığı ile gündelik hayat tekrarlardan oluşur (Lefebvre, 1998, s.28-29). Lefebvre (2004, s.29-34) gündelik olanın tekrarlı yapısını doğrusal mod ve döngüsel mod olmak üzere iki farklı kavramla açıklar. Doğrusal mod rasyonel toplumsal pratiklerin oluşturduğu eylemler ve jestlerden kaynaklı üretilirken; döngüsel mod günlerin, gecelerin, mevsimlerin, aylık döngülerin oluşması gibi doğadan gelen olayları kapsar. Kuramcı gündelik hayatta doğrusal modun yaratmış olduğu tekrarların, döngüsel modun yaratabilecek alternatifleri maskelediği ve sıkıştırdığını ileri sürer. Tekrarlar yeniden aynen üretilmesiyle, bire bir oluşması durumuyla,

yeniliklere ve değişimlere kapalı olurken; döngülerin oluşmasını sağlayan tekrarlardaki oluşabilecek ara durumlar farklı alternatifler üretilmesine olanak verir.

Gündelik hayatın oluşmasına zemin hazırlayan gündelik rutinler kentlilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirdikleri yeme, içme, uyuma, barınma, çalışma, güvenlik vb. gibi eylemlerden oluşur.

Lefebvre'ye göre (1998) gündelik hayat, olanaklı olanı gerçekleştirmek için kendisinden yola çıkmanın kaçınılmaz olduğu anlardan (gereksinimlerin, işlerin, ürünlerin, yaratıcılıkların, amaçların vs.) oluşan bir olgudur. Kuramcıya göre (2004) gündelik hayat sadece olguların tekrarlanması ile ortaya çıkan bir durum değil, aynı zamanda olguların tekrarlanması ile bireylerin kentlerdeki yaşantılarının etkileşimi sonucu oluşan yaratıcı sosyal bir sistemdir ve insanların eylemler üretim ve tüketim ilişkileri sayesinde birbirleriyle kurdukları ilişkiler bütününü kapsar (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Gündelik hayatta bireyler tarafından gerçekleştirilen eylemler ve kesişimleri (Öztürk, 2020).

Lefebvre'nin ortaya attığı doğrusal modun biraz esnekleştirilmiş tanımını De Certeau yapar. Kuramcıya göre (2008) kent yaşayanlar için yeme-içme, gezinme, yürüme, alışveriş yapma, konuşma gibi eylemlerini gerçekleştirmelerine olanak verecek şekilde düzenlenmiştir. Gündelik hayatta karşılaşılan bu eylemler parklar, meydanlar, bahçeler, kafeler, sinemalar, kütüphaneler, alışveriş merkezleri vb. mekânlarda, kent yaşamı içerisinde açık ya da kapalı olarak tasarlanmış alanlarda gerçekleştirilirler

Gündelik yaşamın içinde bireyler gerçekleştirdikleri eylemler ile çeşitli mekânlar üretirler, bu mekânlar bireylerin toplumsal anlamda varlıklarını hissetmelerini sağlar ve diğer bireylerle karşılaşma olanakları yaratır. Kentsel mekânlar fiziksel boyutta deneyime zemin hazırlarken, sosyal boyutta gerçekleştirilen eylemlerle yeni

mekânlar üretilir ve psikolojik boyutta bireyler tarafından algılandığı, uygulandığı durumlar kadar var olurlar.

3.2.1 Mekânsal pratikler ve kentsel taktiklerin çözümlenmesi

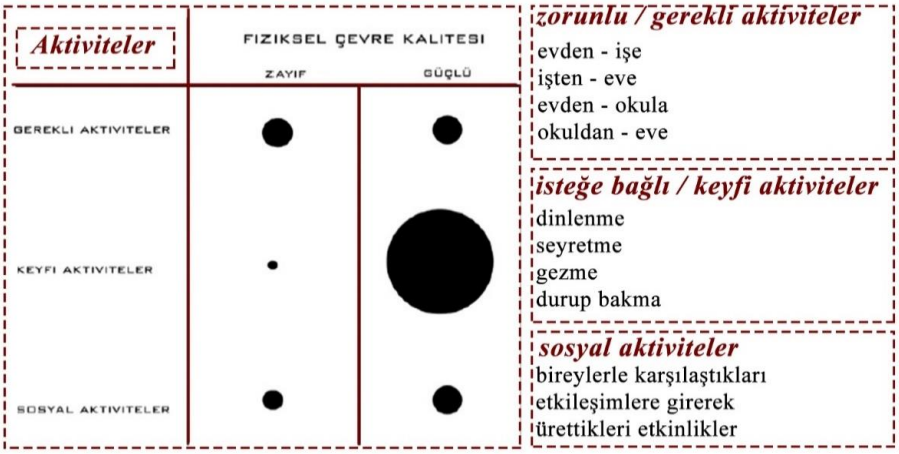
Mekânın üretiminin, üretilen eylemlere odaklanarak sosyal ve toplumsal bir olgu olduğu, Lefebvre, Gehl, Harvey De Certeau gibi kuramcılar tarafından mekânsal pratikler ve kentsel taktikler ile açıklanmaktadır. Burada bu görüşlere yer verilmektedir.

Lefebvre mekân üçlemesine (algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân) ek olarak üretim anlarına odaklanarak (maddi üretim, bilgi üretimi ve anlamın üretimi) "mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsilin mekânları" olarak yeniden yorumlar. Bu üçleme içinden mekânsal pratikler, bireylerin yaşamı boyunca oluşturduğu bütün rutinler olarak tanımlanır ve kendi mekânlarını yaratırlar. Mekânsal pratikler Lefebvre'nin örneklemesiyle, banliyöde bir toplu konutta oturan bir bireyin gündelik hayatıyla tanımlanır. Mekânsal pratikler gerçekleştikleri alanlarla bağlantılı olmalıdır (tasarlanılmış, kurgulanmış, mantık çerçevesinde olmak zorunda değildir) ve toplumsal ilişkilerle yeniden üretilmelidir (Lefebvre, 2016, s. 67-68). Bu durum mekânların üretim değerlerinin ortaya konup görünmeyen potansiyellerinin açığa çıkartılmasına yardımcı olur. Mekânın doğrudan ifade ettiklerinin yerine gizli kalan özelliklerini açığa çıkartır.

Harvey, Lefebvre'nin ortaya koyduğu mekân türlerine karşı sunduğu "mutlak mekân, görünür mekân ve ilişkisel mekân" kavramlarıyla mekânın üretiminin nasıl olduğunu anlamaya çalışır. Kuramcıya göre maddeden bağımsız olarak kendi içinde bir şeye dönüşen "mutlak mekân"; nesneler var olduğu ve birbiriyle ilişkili olduğu için var olan "göreli mekân", son olarak da nesnelerin diğer nesnelerle kurdukları ilişkilerin içerisinde anlamlı bütünlük oluşması durumunda ortaya çıkan "ilişkisel mekân" gibi mekân türlerinden söz etmek mümkündür. Harvey mekânın ne mutlak ne göreli ne de ilişkisel olduğunu söyler, mekânda üçünün eş zamanlı olarak hepsinin olabileceğini savunur ve mekânın tam bir açıklamasını yapılamayacağını, mekânı anlamanın yolunu üretilen insan pratiklerinde saklı olduğunu ekler (Harvey, 2003, s.18-19).

Gehl (2011, s.9-14) ise gündelik yaşam içerisinde yapılan eylemleri; zorunlu/gerekli aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktiviteler olmak üzere üç farklı şekilde

ele alır. Zorunlu aktiviteler bireylerin günlük yaşamında evden işe, evden okula gitme gibi zorunlu olarak yerine getirdiği eylemleri vurgular. Birey günlük yaşamında bu aktiviteleri gerçekleştirirken sokaklar, caddeler, parklar, kaldırımlar vb. gibi kentsel mekânları kullanarak rutin hareketler oluşturur. İsteğe bağlı hareketler dinlenme, seyretme, gezme, durup bakma gibi keyfi olarak yapılan eylemler olmaktadır. Son kategori olan sosyal aktivitelerde ise bireylerin toplumdaki diğer bireylerle karşılaştığında etkileşime girerek gerçekleştirdikleri eylemleri kapsamaktadır. Araştırmacı kentsel mekânlardaki aktiviteleri inceleyerek, mekânların nasıl kurulduğuna odaklanmıştır. Aktivite çeşitliliği ile fiziksel çevrenin kalitesi arasında bir bağ olduğunu öne sürmekte, fiziksel çevrenin kalitesinin keyfi aktivitelerin baskınlığı ile ilgili olduğunu dile getirmektedir (Gehl, 2011) (Şekil 3.6). Bireyler aralarında kurulan ilişkilerle oluşan eylemler mekânları üretirken, kullanıcılar arasında da sosyal bir bağ kurar.

Şekil 3.6 : Gehl'in aktiviteleri sınıflandırması (kaynak: Gehl, 2011, yorumlayan: Öztürk, 2020). (Öztürk, 2020).

Lefebvre (2010) mekânsal pratiklerin yapılma durumlarını, bireylerin yaşamlarından hareketle çalışma hayatı, özel hayat ve serbest zamanlar gruplandırmakta ve aktivite çeşitliliğini farklı zamanlardan beslenerek desteklendiğini ileri sürmektedir. Kuramcıya göre, birey çalışma hayatının getirdiği tekrarların dışında, özel hayat ve serbest zaman dilimleri içinde, kendine tek bedende bölünmüş karakterler gibi farklı benlikler yaratmaktadır (Lefebvre, 2010, s.35-36) Yaratılan farklı benlikler, Gehl'in bahsettiği aktivitelerin oluşmasını destekleyici bir şekilde, bireylerin gündelik yaşamlarını şekillendirir. Çalışma hayatı kapsamında gerçekleştirdiği zorunlu/gerekli aktiviteler belirli tekrarlarla ilerlerken, özel hayatı kapsamında gerçekleştirdiği keyfi

aktivitelerde tamamen isteğe bağlı durum söz konusudur. Kişi belirli bir zamanı olmadan, istediği zamanda o ana özgü eylemleri gerçekleştirebilir. Bireylerin özel hayatlarına serbest zamanları da eşlik ederek oluşan sosyal aktiviteler toplumdaki varlıklarını güçlendirir.

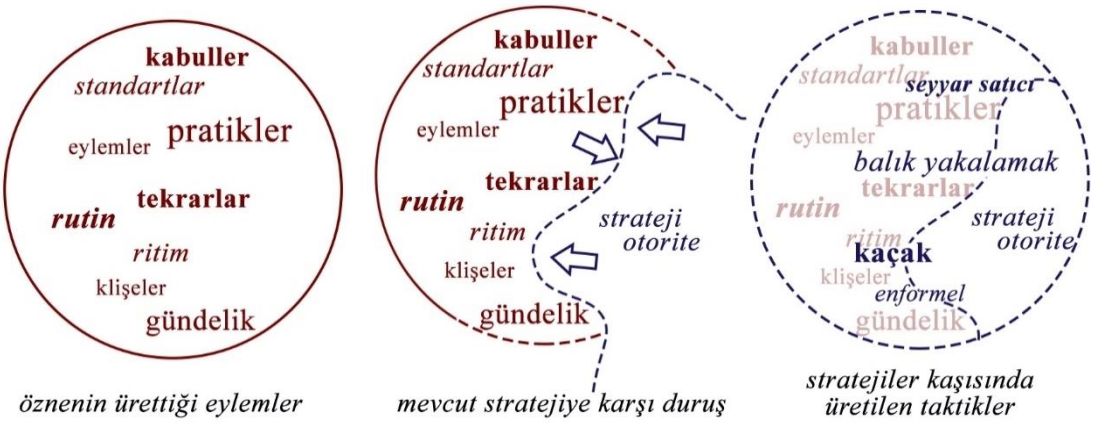
Ashihara (1981)'ya göre gündelik hayat mekânlar üzerinde yapılan mekânsal pratiklere göre şekillenir ve kentsel mekânlardaki eylemler; harekete elveren (aktif) eylemler ve hareket içermeyen, durgun (pasif) eylemler olmak üzere iki grupta gerçekleştirilir. Aktif eylemler, gezinme, koşma, yürüme, oyunlar oynama gibi hareketli eylemlerden oluşur. Aktif eylemlerin gerçekleştiği mekânlar, engellerin olmadığı, açık, havadar, rahat hareket imkânı sunan düzlemlerden oluşur. Pasif eylemler ise, bekleme, oturma, buluşma, bakma, rahatlama, dinlenme, seyretme, konuşma, yeme içme vb. hareketlilik gerektirmeyen eylemlerden oluşurlar. Pasif eylemlerin gerçekleştiği mekânlarda kentsel donatılar (oturma elemanları, aydınlatmalar, büfeler, telefon kulübeleri) ile doğal alanlar farklı seviyelerde oluşturulmuş bölücüler (zemin, yan yüzeyler) ile sınırlandırılır (Ashihara, 1981, s.64-65).

Mekânsal pratiklere dikkat çeken De Certeau (2008) "mekân (uzam) pratik edilen yerdir." diyerek, mekânın özneler tarafından deneyimleme süreci içerisinde üretimine dikkat çeker. Ona göre mekân hareketliliğin kesişim noktası olup, özneler tarafından gerçekleştirilen eylemlerle mekânlar canlanır. Kuramcı mekânı "yönlendiren, engelleyen, koşullandıran, programlayan eylemlerle üretilen her şey olarak betimler. De Certeau mekân üretiminde etkin rol oynayan eylemlerin, mekânların gizli kalmış potansiyellerini açığa çıkartacağı konusunda Lefebvre'nin "temsilin mekânları" ile paralel düşünmektedir, durumu *"taktik ve strateji"* kavramları ile açıklamaya çalışır. Bireylerin gündelik hayattaki "strateji"lere karşı (mevcut düzen, iktidar yapısı) potansiyel olarak görülen alanlarda yaratıcı yaklaşımlar geliştirdiklerini ve bunların "taktik" olarak ele alınabileceğini ifade eder.

De Certeau (2008) taktiği "gündelik hayattaki kullanıcıların müdahalelerine, mevcut düzene veya disipline karşı direniş ya da mevcut düzendeki potansiyelleri keşfederek oralara sızmak" olarak tanımlar. Kuramcıya göre, taktikler belli bir müdahale anında uygun bir fırsat haline gelen koşullara, mekânın düzenini değiştiren hareketlerdeki çabukluğa, bir hamlenin ardı ardına gelen durumlar arasındaki ilişkilerine, ayrışık ritimlerin ve sürelerin olası kesişmelerine öncelik verir. Taktikler oluşan fırsatları

değerlendiren hamleler yaparak, diğer alanlara parça parça sızar ve kendi mekânlarını üretir, sıradan insanlar tarafından gerçekleştirilen planlanmamış eylemler bütünüdür. Uygulayıcıları muğlak olup, eylemler sırasında ortaya çıkarlar, kazandıklarını saklayabileceği, mülklerini çoğaltabileceği belirli yerlerinin olmayışının getirmiş olduğu mekânsızlık, kentte özgürce hareket etmelerine olanak sağlar. Taktikler bir nevi kurnazlık olarak yorumlanırlar, gündelik yaşamın mekânlarını üretirler ve stratejilere karşı geliştirirler (De Certeau, 2008 s.53-55, 110-115).

De Certeau' ye göre strateji ise, kentlerde hâkim olan otoritenin ve güçler grubunun oluşturdukları, uyguladıkları ve ürettikleridir. Bu egemen güçlerin geliştirdikleri strateji, mekânı kendi istekleri ve amaçları doğrultusunda bir boş alan olarak ele alır. Stratejiler düzen ve kurallarla ilişkilidir, açık bir şekilde planlanmış, kurgulanmış seri eylemler şeklinde gelişirler. Kuramcıya göre taktikler bireysel veya toplumsal şekilde üretilebilen öznel olaylar zinciri olup, zor ve zayıf duruma karşı geliştirilen durumlar olurken, stratejiler ise devlet veya kamu tarafından gerçekleştirilen nesnel olaylardan meydana gelen planlanmış, kurgulanmış düzenlemelerdir (De Certeau, 2008 s.53-55, 110-115) (Şekil 3.7).

Şekil 3.7: Taktik ve strateji oluşumlarının gösterimi (Öztürk, 2020).

Strateji ve taktiklerin örneklerine gündelik yaşantımda sıklıkla rastlanmaktadır. Kentlerde belediyelerin belirlediği stratejilerde bölgelerdeki işlerde kimlerin çalışacağı, ne kadar sürede yapılacağı, tasarımcılarının kim olacağı vb. gibi durumlar açık olarak bellidir. Uygulamada belirlenen stratejik planlara uymaya özen gösterilir. Düzenli kontroller yapılarak hâkimiyet sağlanır ve her şey aşama aşama ilerler. Taktik olarak adlandırılan üretimler ise (mesela seyyar satıcılar, zanaatkârlar vb.) stratejilere karşı, ortaya çıkan boşlukların değerlendirilmesi şeklinde gelişir.

Kentlerde maç günleri maç çıkışlarında stat önlerinde konumlanan ve yiyecek, içecek satanlar, iyi havalarda kıyı alanlarında görülen seyyar satıcılar, sürekli hareket halinde olup ayakkabı boyayarak para kazananlar, seyyar fotoğrafçılar, yağmurda ortaya çıkan şemsiye satıcıları vb. yere, konuma, koşullara bağlı şekilde ortaya çıkan kişiler stratejilere tutunamayıp, kendileri için ekonomik çözüm yaratan ama aynı zamanda topluma hizmet sağlayan kişilerdir. Kent içerisinde yer alan iktidarın veya yönetimin uygulamalarının arasında kendilerine yer bulurlar, marjinal iş grubu denilen işleri üstlenirler, geçici ve hareketlidir. Kamuya karşı vergi vb. yükümlülükleri üstlenmedikleri için yasal olarak kabul görmezler ve kolluk güçleri tarafından toplanırlar, bu yüzden gerektiğinde hemen toparlanıp başka yere gidebilme esneklikleri vardır. Kentteki gündelik yaşamın oluşturduğu ihtiyaçları iyi gözlemleyen bu kişiler geçimlerini gündelik ürettikleri taktiklerden sağlar.

Kentsel mekânlarda gündelik hayat stratejiler ve taktikler ile şekillenir, aralarındaki ilişki ise bir nevi neden-sonuç, etki-tepki ilişkisidir. Kentsel açık mekânlar üretilen toplumsal eylemlerin gerçekleştirildiği alanlar olduğu için, bu eylemlerin yarattığı etkileşimler ve ilişkiler toplumsal hayatın canlanması ve yaşaması için önemli olmaktadır.

3.2.2 Mekânsal pratikler ve kentsel taktikler sonucunda oluşan ilişkiler

Kentsel açık alanlarda mekânsal pratikler ve kentsel taktikler sonucunda üretilen mekânların kentsel yaşamı daha iyi anlamak için çözümlenmesi, barındırdığı ilişkileri özne, nesne ve çevre üçlüsü bakımından açığa çıkartmakla mümkündür. Bu ilişkiler bağlantı ve kopukluk, özdeş ve farklı, arada ve bir arada olma durumları olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

- ***Bağlantı ve kopukluk durumları:***

Mekânların organizasyonu içerisinde bağlantılı olan mekânlar üzerinde üretilen eylemlerde özneler ve nesneler birbiriyle bağ kurmaya başlar. Eşik mekânlar, mekânsal organizasyon aşamasında oluşan geçiş, hazırlayıcı ve arabulucu mekânlar oldukları için kullanıcıların birbirleriyle ve mekânla olan ilişkisini güçlendirerek çeşitli bağların kurulmasını sağlarlar. Mekânlar arasında kurulan bağlantılar, bireylerin kendilerini her iki konumda hissetmesine neden olur. Bağlantı kavramı iki konumu birbirine bağlamasıyla fiziksel olgu; bireylerin diğer bireylerle veya nesnelerle alternatif senaryolar yaratabilmesi açısından sosyal bir olgu; bireylere

sunduğu zihinsel ikilikler bakımından da algısal bir olgu olarak ele alınır. Eşik mekânlarda fiziksel, sosyal ve zihinsel olarak kurulan bu bağlar ana mekânlarla buluşma noktalarında kesintiye uğrar. Buluşma anlarında yaşanan ikilikler son bularak var olan durumların netleşmesine neden olur. Eşik mekânların sağladığı çok boyutluluk kendini bu noktada tek boyuta indirgemeye başlar. Örneğin kaldırımlar eşik mekân konumunda bağlantısal ilişkiler kurulmasını sağlarken, kaldırımları semt dokusundan koparan ana yollar kurulan bağlantıları kesintiye uğratır. Bu sınırda konumlanan eşik mekânlar bağlantı ve kopukluk arasında bir ikilem oluşturur. Bir yandan semt dokusuna bağlanmaya çalışırken, diğer yandan semti kesintiye uğratan ana yolla ilişki kurar.

- ***Özdeş ve farklı olma durumları:***

Mekânsal hiyerarşilerde yaşanan ayrışmalar, farklılaşmalar bireylerin eylemler aracılığıyla mekânı kullanımlarını kolaylaştırır ve mekânları daha net anlaşılabilir hale getirirler. Eşik mekânlar doğası gereği farklılıklardan doğan birliktelikleri kapsar. Kamusal alanlar herkese ait olma durumlarıyla, özgürlüklerin ve rastlantıların sunduğu farklılıklara izin verirler. Bu birliktelikler zengin ilişkilerin kurulmasını sağlayarak deneyime ve bireye özgü eylemler yaratır.

Heidegger (2002) eşikleri özdeş ve ayrımı çağrıştıran iki katlı yerler tanımlamaktadır. Özdeşlikler genellikle ayrımlar sayesinde ortaya çıkmaktadırlar. Kuramcıya göre özdeşlikler tek başına tekdüzeliğe, monotonluğa neden olurken, ayrımlar ve farklılıklar bir dönüşüm ortaya çıkarır (Heidegger, 2002).

Özdeşlikler, aynılaşmalar, monotonluklar gündelik hayatı oluşturan ve yaşanan toplumsal karşılaşmalar, iletişimler ve etkileşimler ile farklılıklara dönüşen kavramlardır. Bireylerin çeşitlenmesi farklı benliklerin, kişiliklerin, karakterlerin ortaya konulması, özdeş biçimde üretilen eylemlerin yapılma şekillerini, yöntemlerini ve etkilerini çeşitlendirerek onları birbirinden ayırır ve özgün deneyimler üretir. Eşik mekânlar bu dönüşümleri fiziksel, sosyal ve algısal anlamda barındıran, özdeşliklerden farklılıklar yaratan yerlerdir.

Eşik mekânlar komşu iki mekân arasında (A ve B) mevcut sınırların da dâhil ederek oluşmasında, mekânların ikisine de özdeş mesafede durmasıyla ve A konumunda iken B, B konumundayken A olma durumlarıyla da diğer mekânlardan ayrılır. Bu mekânsal farklılık özdeşliklerden doğarak ortaya konulduğunda üretilen eylemler de

farklılaşır. Örneğin; bir yapının zemin katında konumlanmış kafeler özel olarak çalışan ticari yerlerdir. Yapının o kotta sokakla buluştuğu yerinin kamusal olarak işleyen bir aksa cevap verebilen bir nitelikte olması gerekir. Dükkânların kamusal alana bakan kısmında kaldırımları işgal ederek konumlanması sonucunda bir tür kamusal ile özelin karşılaştığı eşik mekânlar ortaya çıkar. Yaşanılan bu durum karşısında gerçekleştirilen eylemler ne özel mekâna ne de kamusal mekâna hizmet eder. Tamamen eşik mekân potansiyelinin sağlamış olduğu sınırlara direnen özdeş durumların oluşturduğu farklılıklar sonucu oluşur.

- ***Arada ve bir arada olma durumları:***

Eşik mekânlar, arada olma durumu içerisinde kalan bireylerin gerçekleştirdikleri eylemler sayesinde ortaya çıkan karşılaşmalardır. Zıtlıklar ikilikler arasında kalan durumları, değerlendirilen sınırları da dahil ederek onlara aradalıklar arasından biraradalıklar sunar. Eşik mekânlar ara mekânları da kapsayan çeşitli birliktelikler kuran mekânlar oldukları için kurulan birliktelikler eşik mekânların çok boyutluluğuna dayanarak hem fiziksel hem sosyal boyutta oluşur.

Fiziksel birliktelikler aynı anda birden farklı fiziksel durumların bir araya gelmesiyle doğar, açık x kapalı, içeri x dışarı, kamusal x özel, eski x yeni, bakımlı x bakımsız, yapay x doğal vb. ikiliklerin yaşandığı alanlarda çok boyutlu mekânsal deneyimler inşa edilir. Gür (1996) yaşanan bu fiziksel durumların görsel, işitsel, kokusal, dokunsal yollarla algılanabileceğine değinerek algısal boyutta da yaşanacak olan farklılıklara dikkat çeker. Bireylerin deneyimleri, kimliği, kişiliği vb. durumları algısal boyutta devreye girerek öznel yorum yapmalarını sağlar.

Goffman (2017) yaşanan sosyal boyutların eylemler üzerinden üretilen davranış kalıplarından kurulduğuna işaret eder. Bu davranış kalıplarını altı ana başlık altında inceler; ilki 'hiç oralı olmama' durumudur, gerçek olmayan veya yüzeysel bir uğraşım anında ortaya çıkar, topluma, gruba karşı verilen bireysel bir tepkidir. Aynı anda üretilen farklı eylemlerin birlikteliğinde ortaya çıkan ikinci eylem kalıbı ise "yan uğraşım türüne" girerek bir etkileşim oluşturur. Toplantı sırasında çay içmek, sinemada filmi izlerken bir şeyler yemek içmek, otobüsle yapılan seyahatler sırasında telefonla konuşmak vb. örneklerle açıklanabilir. Egemen eylem türüne yan bir eylem eklemekle oluşan bu davranış kalıbı bazen hoşgörülü karşılanır bazense karşılanmaz. Davranış kalıplarının üçüncü kategorisini oluşturan "saklı davranış kalıplarında", kişinin tek başınayken yanında biri varmış gibi yüksek sesle konuşması, kendi

kendini eleştirmesi ön plana çıkar. "Oto davranış kalıbı" olan dördüncü davranış kalıbında birey vücudunun belirli bir kısmını dahil ederek mekânik bir hareket içerisine girer. Bulaşık yıkarken yan gözle komşunun kapısından giren çıkanların kontrolünü yapmak buna iyi bir örnektir. Goffman'ın yaptığı bu sınıflandırmada bireysel davranış kalıplarının yanında "toplumsal davranış kalıplarından" bahseden beşinci davranış kalıbı türünde ise toplumsal ve kültürel ortaklık gereklidir. Bir kişinin diğeriyle ortak davranışlarda bulunması önceden hazırlanılmış durumlarda gerçekleşir. Davranış kalıplarının son kategorini oluşmasını sağlayan "kişi ve grup arasındaki etkileşimlerde" tiyatro oyunu sergileyen oyuncular ve izleyiciler arasında oluşan ilişki örnek verilebilir. Kendinden geçerek bütün duyu organlarıyla olaya katılma durumları söz konusudur. Sınıflandırılan bu davranış kalıpları bireysel ve toplumsal olumlu veya olumsuz ilişkilerin oluşmasını ve kurulan sosyal ilişkilerle gündelik mekânların üretilmesine katkı sağlar (Goffman, 2017).

Goffman (2017) birden fazla bireyin mekânlar aracılığıyla bir araya gelmeleri ile üretilen sosyal ilişkileri odaklı ve odaksız ilişkiler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Goffman'ın ifadesiyle odaksız ilişkiler 'uygar kayıtsızlık' durumudur, gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılan duyu organları aracılığıyla çevrenin algılandığı, diğer bireyleri hızlıca süzüp yanlarından geçildiği durumlardır. Odaklı etkileşim ise, bireylerin karşılıklı olarak bir araya geldiği ve diğerlerini farkına vardığı, konuştuğu, selamlaştığı, tokalaştığı durumlarda oluşur. Kuramcı odaklı etkileşim anını karşılaşmalar olarak adlandırır, ayaküstü sohbetler, oyunlar, bilet satıcıları, garsonlar, seyyar satıcılar vb. hepsi birer karşılaşmadır. İletişim kurmak sadece sözel bir biçimde gerçekleşmez, sözel olmayan (bakışlar, davranışlar, yüz ifadeleri, jestler, mimikler, beden hareketleri vb.) ifadelerle de mümkündür. Uygar umursamazlık, yüzün girdiği ağır ve ciddi biçim olan statü anlatımı, karşılıklı göz göze bakışlar, karşısındakinin gözlerinin içine bakmak, soru sormalar, özür dilemeler, göz kaydırmalar, sonlandırma gibi çeşitli anlatım yolları mevcuttur (Goffman, 2017). Çeşitli aktiviteler aracılığıyla üretilen bireysel etkileşimler, kamusal alanlarda toplumsal iletişimleri yaratarak, sosyal sınırların erimesine ve gevşemesine neden olur.

Birliktelikler üzerinde doğan karşılaşmalara kullanıcılar üzerinden sınıflandıran Gür (1996, s.111-123) Gottschalk'a dayandırarak birincil grup, deneyimsel grup ve rastlantısal grup olmak üzere ortaya koyar. Birincil grup; bireyin ortak bir yaşam

amacıyla içinde bulunduğu üründür. Aile birincil gruba iyi bir örnek olup, iş birliği içerisinde yüzyüze kurulan ilişkiler sayesinde özel ve yarı özel belirli üretimler sözkonusudur. Deneyimsel gruplarda bir arada olma hali ortaklaşa bir üretim deneyiminde bulunan insanlar arasında oluşur, sınıflardaki öğretmen ve öğrenciler, işyerlerindeki patron ve çalışanlar, ofislerin amirleri ve çalışanları bu grupta yer alırlar. Aynı amaç için çalışan bu kişiler yarı kamusal, yarı özel mekânları paylaşarak gündelik mekânlarını üretirler. Rastlantısal gruplarda bir arada olma hali genellikle kamusal mekânlarda tesadüfi topluluklarda oluşur. Bir yönerge doğrultusunda, eğlence amaçlı veya seyahat, alışveriş gibi nedenlerle, sınırlı zaman dilimlerinde bir araya gelenler şeklinde üç gruptan oluşurlar. Topluluklarda kurulan bir arada olma hali belirli amaca yönelik, iş birliği barındıran, rol çeşitliliği olan, yapısal hiyerarşi taşımayan gruplardır. Bireysel ve toplumsal üretilen eylemler çeşitli şekillerde bir arada olmayı sağlayarak mekân alternatiflerinin üretilmesini sağlarlar.

3.3 Kentsel Mekânın Keşfedilmesinde Yürüme ve Mekânsal Deneyim

> *Öykü, aşağıda, yerde, adımlarla başlar. Çok sayıdadır adımlar ama bu sayılar birbirini takip etmez. ... Bu adımlar bir araya gelip kımıldandıklarında, sayılamayacak kadar çok tekillik kaynaşır içlerinde." (De Certeau, 2008, s.192).*

Kentin gündelik hayatı içerisine sızan pratiklerin gözlenmesi ve çözümlenmesi kent hayatı hakkında önemli ipuçları verir. Kent açık alanlarında oluşan bu tür üretimleri görmek yerel yönetimler ve kent plancıları için önemlidir. Birey mekânsal pratiklerle üretimleri gerçekleştirdiğinden eyleyen konumundadır ve izlenen kişidir. Bakan özne konumundaki iyi bir gözlemci olan flanör kentteki deneyimleri sırasında, çevresinde oluşan mekânsal pratikleri ve kentsel taktikleri keşfeden kişidir. Gündelik hayatı oluşturan ilişkilerin kimler tarafından, nerede, nasıl, ne şekilde üretildiklerine odaklanır ve adeta onların izlerini sürer. İz sürme, arama, çözümleme aşamasındayken eylemlerin açığa çıkartılmasında fiziksel olarak o an ve o yer yürünerek deneyimlenir.

Sosyologlar, dinamizmin, hareketliliğin ve mobilitenin modern kent yaşamının kaçınılmaz parçası olduğunu söyleyerek; bireysel veya toplumsal mobiliteyi oluşturan yürüme eyleminin çok önemli bir sosyal aktivite olduğunu belirtip, yürümenin iyi bir kent araştırma yöntemi olduğunu ekler (Brown ve Shortell, 2014,

s.1). Yürüyüş kentsel bir eylem olup, cadde düzeyinde yatay bakış ve hızlı hareket etme özelliği ile modern kente direndiği doğrultuda şehirle duygusal bir bağ kurar (Coverley, 2011, s.49).

Kenti keşfetme yöntemi için yürümeyi savunan, De Certeau (2008) sokağa kuş bakışı olarak tepeden bakmak yerine, gerçek bir kentli olarak içinden bakmayı savunur. İki farklı bakış açısı ile şehri anlamaya çalışır. Yürüyüşçüleri 'alttakiler' olarak nitelendirip şehrin onların bedenlerini sarıp sarmaladığını savunur, izleyicileri de 'yukarıdakiler' olarak tanımlayarak tepeden kuşbakışı bakmanın şehri kavramaktan uzaklaşmak olarak açıklar. Ona göre New York, sokak düzeyinde yürüyüşçüler ve gökdelenlerin tepesindeki izleyiciler arasında kurulan ilişki ile ideal modern şehir göstergesidir (De Certeau, 2008, s.188-193). Kuramcı kentle yürüyüşçüler aracılığıyla temas edilmeye başlandığı anda, ilişkilerin arttığını ve kuş bakışı plan yerine göz seviyesindeki kesitlerde kurulan ilişkilerin gözlemlendiğini ifade eder.

Kentsel mekânı gözlemlemek, okuyabilmek ve keşfedebilmek için en etkili yöntem yürümektir. Yürümek konuşmaya benzer bir durum gösteren yaratıcı bir olgudur, adımlar, tıpkı sözcüklerin birleşmesiyle oluşan cümleler gibi, mekik dokuyup bir araya gelerek bir doku, bir mekân oluşturur. "Kent sisteminde yürüme edimi, dilde ya da dile getirilen sözcelerde, sözceleme *(speech act)* neyi ifade ediyorsa odur" açıklamasıyla De Certeau (2008), yürümeye farklı bir yönden bakmaya çalıştırır. Ona göre bu edim, yayaların topoğrafik sistemi benimsemesi (konuşmacının dili benimsemesi), mekânın uzamsal olarak gerçekleşmesi (konuşmanın ses olarak ortaya çıkışı) ve farklı konumlar arasında ilişkilerin kurulması (konuşmalar sırasında yüz yüze gelebilme durumları) gibi üç farklı görevi ile sözcelemeye benzetilir (De Certeau, 2008, s.193-194).

Urry (2007) yürümenin farklı özelliklerine dikkat çeker, ilk olarak yürümenin sosyal hayatı bedenler aracılığıyla oluşturup düzenlemesi kentsel yaşamı etkiler. Kuramcıya göre yürümek aynı zamanda bir üretimdir, bireylerin, bireysel etki alanlarını sürekli yeniden biçimlendirir, toplumsal olarak birbirleriyle temaslarına izin verir. İkinci olarak yürüme farklı bedenlerde, kültürlerde, inançlarda çeşitli biçimlerde var olur. Her toplumda kişilerin beden hareketleri ve yürüme hızı farklılık gösterir, bu durum insan biyolojisi ile hareketin kültürle ilişkisini ortaya koyar. Epistemolojik ve ontolojik açıdan yürümenin sahip olduğu önem üçüncü özelliğidir. Yürümek her şekilde, istenilen her durumda yapılacağı için bireylerin ona nasıl bir anlam yüklediği

önemlidir. Son olarak da Urry, yürümenin deneyim boyutuna dikkat çekerek, birey ve mekân arasında kurulan ilişkinin özelliklerini vurgular. Araştırmacı farklı mekânlarda, farklı hız ve stillerde yürümenin gerçekleşmesi için yerin mekânsal özellikleri ve bireyin fiziksel donanımları arasında bir bağlantı olması gerektiğini söyler. Ayakkabı, kıyafet, hareketle ilgili kurallar bireysel donanımı oluştururken; dinlenilecek yerler, patikalar, ara yollar ve zemin durumları mekânsal donanımla ilgilidir (Urry, 2007).

Kenti tanımak amacıyla yürümek etnografik ve idiografik bir araştırma tekniği olarak kullanılır (Brown ve Shortell, 2014, s.10). Yürüme kentte keşfedilmemiş alanları açığa çıkartmaya yarayan bir deneyimleme aracı kabul edilir, kentsel mekânları bu yöntemle keşfetmek, gözlemlemek, gizli kalanları açığa çıkartmak, gündelik hayatı deneyimlemek ve özgürleştirmek için önemli bir eylem olmuştur.

Gündelik yaşamda kentte yapılan yürüyüşler sırasında kişiye bir yığın bilgi kümesi; manzaralar, görseller, tablolar, gürültüler, olaylar, olgular vb. eşlik eder. Karşılaşılan özneler, nesneler bireylerde hüzün, mutluluk, heyecan gibi duyguları uyandırarak sonsuz çeşitlilik sunar. Bakışlar sunulan çeşitlilikler içinde seyretmeye devam eder (Breton, 2003, s. 104). Her yürüyüş, her deneyim ve her karşılaşma o ana o duruma özgü olup tamamen kişiseldir.

Kentin bileşenlerini, artifaktlarını, imgelerini ve çeşitli göstergelerini algılatmaya yarayan yürüme, bir yerden bir yere gidebilmek, ulaşabilmek, erişebilmek hareket etme ile alakalıdır. Bu deneyim sırasında kentsel mekânlardaki eylemlerin üretilmesini sağlayan önemli bir araçtır. Lefebvre, mekân kurmada mekânsal pratikleri gerçekleştiren öznelerin bedensel eylemlerinin ele alınması gerektiğini vurgular (Lefebvre, 2016). Kuramcıya göre mekânsal pratikler sonucu kurulan ilişkiler görsel veya zihinsel olarak oluşmalarının yanı sıra bedenle de fiziksel anlamda var olurlar. Kentsel mekânlarda öne çıkan pratiklerde oluşan etkileşimler, insanların birbirini anlamasını, karşılaşmalarını ve aralarında çeşitli ilişkiler kurulmasını sağlar. Yürüme böylece deneyimle gerçekleştirilen fiziksel bir eylem olmanın yanında sosyal bir olgu olur. Yürüyen kişi (Flanör) de bu noktada gündelik hayatın sıradanlığı içerisinden yalnızca A noktasından B noktasına varmaya çalışan teorik bir araç değildir. Kişi eylemi sırasında tüm benliği, inançları, değerleri, sosyal rolleri ile o hareket içerisinde bulunur (Brown ve Shortell, 2014, s.8). Eylem

sırasında bütün benliğiyle var olarak fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan çevreyi algılar.

Kentte yürürken bütün beden, duyumlar ve duyu organları harekete geçerek bireyi uyarır. Kent ve beden birbirine karışarak, bireylere öznel deneyimler yaşatır (Breton, 2003 s.99-102) Yürümeyle insan bütün benliğiyle harekete geçip çevreyi algılamaya başlar. Kent içerisinde gerçekleştirdiği yürüme eylemi duyuları tetikleyici rolü ile en somut ve indirgenemez pratiktir, gündelik hayatın içerisinde katılım ve dâhil olma durumu ile bireyleri aktif hale getirerek sosyal çevreyi ve kentlerin özneler üzerindeki etkilerini keşfedebilmek için iyi bir araçtır.

De Certeau (2008), öznenin gündelik hayat içerisindeki niyetini coğrafi bağlama taşıdığını belirtir, bu şekilde yürüme eylemi özne ve nesne arasındaki ilişkileri yeniden oluşturur. Yürüme özne konumundaki aktif, deneyimleyen kişiler ile; nesne konumunda pasif, coğrafi bağlam, topoğrafya, kent ilişkisi içerisinde sürekli üretilebilen pratiklerle şekillenir. Kentsel mekânlarda karşılaşan bireyler eylemler aracılığıyla yaşadıkları deneyim sırasında üretilen eşik mekânların sahip olduğu fiziksel unsurlar ile deneyimleri somut bir şekilde inşa ederler. Mekânın ne amaçla, nasıl, ne şekilde kullanıldığı; açık-kapalı, özel-kamusal, içeri-dışarı gibi fiziksel durumlar ise eşik mekân deneyiminin mekânsal özelliklerini belirtir. Deneyimin bu şekilde mekânsal tanımlamalar ve özellikler ile ele alınması kentsel eşik mekânın fiziksel boyutunu ortaya koyar.

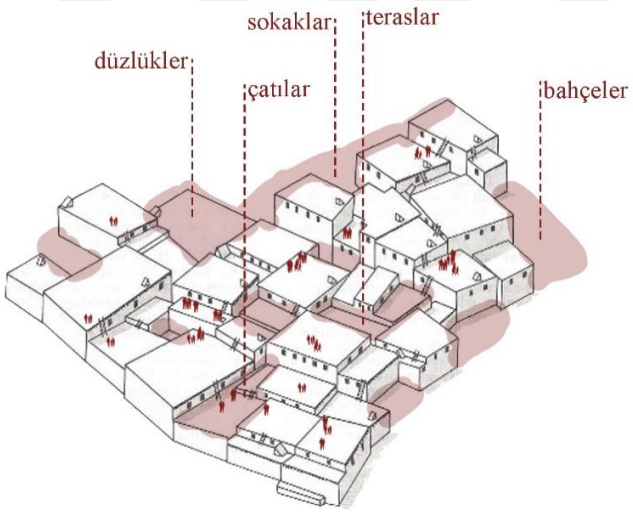
3.3.1 Deneyimin mekânsal tanımlamaları

Eşik mekânların fiziksel boyutunun oluşmasını sağlayan ve ona maddesel, cisimsel değer yükleyen tanımlamalar vardır. Deneyim denilen olgunun fiziksel bir ortamdan bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Mekânsal tanımlamaların oluşmasını sağlayan topoğrafya, deneyimin yürüme aracılığıyla gerçekleştirildiği yerdir. Topoğrafya kelimesinin kökeni Yunanca *topos* (yer) ve *graphein* (yazmak) sözcüklerine dayanır. Topoğrafya kara parçasının doğal özelliklerini kâğıt üzerinde gösterme şekli olarak açıklanır (Url-10). Longman Sözlüğü'nde topoğrafya, "*i)* arazi şekil ve yüksekliklerini belirterek anlatma, harita haline getirme bilimi, *ii)* yeryüzü şeklinin özelliklerinin (dağ, vadi, ova, düzlükler vb.) aktarılması işlemidir (Url-11).

Norberg Schulz'un (1971) varoluşsal mekân sınıflandırması madde düzeyi, eşya düzeyi, ev düzeyi, kentsel düzey ve yeryüzü düzeyi olmak üzere beş başlık altında ele alınır. Yeryüzü düzeyi topoğrafyayla doğrudan ilişkilidir. İnsanın çevresini, yaşam mücadelesi kapsamında, peyzajla dilediği gibi şekillendirip, kendi mekânını yaratır (Schulz, 1971, s.27-33).

Topoğrafya bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda müdahale etmesine imkân veren bir ögedir, Kentlerde yükseltileri, alçaltıları ile sınırlar arasında yapay ya da doğal şekillerde oluşabilen bağlantıların kurulması ile kentsel eşik mekânlar üretilir.

İlk yerleşim yerlerinden olan Çatalhöyük, topoğrafyanın değiştirilmesiyle oluşan, çok fazla yerleşimi içerisinde barındıran bir eşik mekân kompleksidir (Yılmaz, 2016, s.61). Evlerin kendi içlerinde avlularının olması alanda birden fazla eşik mekânın varlığını gösterir. Kompleks içerisinde yer alan evler ana mekânlar, evlerin avluları eşik mekânlar ve evlerin içlerinde yer alan antreler ise farklı ölçekte eşik mekânlara örnek olup, antrenin açıldığı mekânlar ise ana mekânlar olarak kurgulanmıştır (Şekil 3.8).

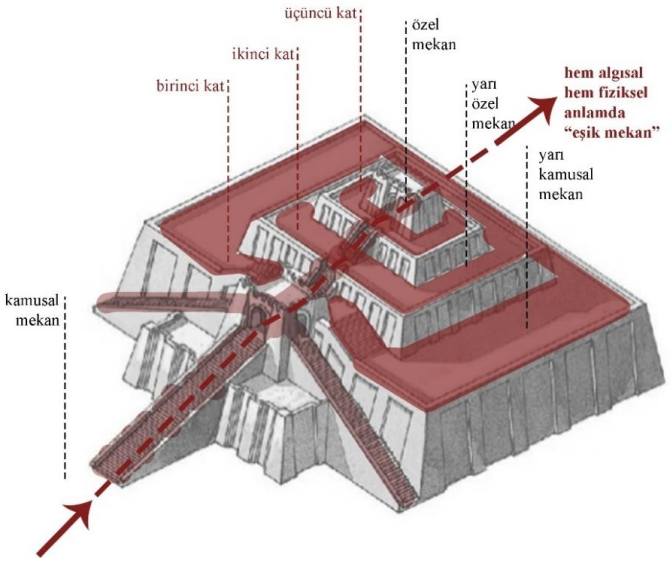
Şekil 3.8 : Çatalhöyük'de evler ve eşik mekânlar (Öztürk, 2020).

Atina ve Bergama gibi antik şehirlerin önemli sembolleri olan akropoller dik yamaçlara konumlanması ve topoğrafyayı kullanımı ile dikkat çeken yerleşimlerdendir. Akropoller etrafında konumlanan mekânların topoğrafyayla uyumu ve mekânlar arasındaki sürekliliğin sağlanmasıyla karşılaşılan eşik mekânların varlığı topoğrafya ile uyum içindedir. Ana mekâna ulaşana kadar karşılaşılan hazırlayıcı mekânlar yerleşmelerde eşik mekânların varlığını kanıtlamaktadır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Akropolis ve topoğrafya ilişkisi ile eşik mekânların oluşumu (Öztürk, 2020).

Mezopotamya döneminde, yeryüzü ile gökyüzü ve yeryüzü ile yer altı arasındaki bağlantıyı sağlayan ziguratlar, kendi yarattıkları yapay bir topoğrafya oluşumu ile eşik mekân örneği olarak değerlendirilir. Ziguratlar, dışarıdan bakıldığında, aşağıdan yukarıya doğru katmanlı olarak sıralanan mekânların hacimsel anlamda küçülmesi, onların daha özelleşmesini vurgular niteliktedir. En aşağı kat zemin seviyesi ile ilişkinin en çok olduğu yapı ile çevrenin ilk buluştuğu nokta olarak eşik mekân niteliğindedir. Üst üste binen çeşitli katmanların her biri bir altındakinden daha özel nitelikte çalışabilen eşik mekânları oluşturur. En son katta bulunan alan esas ulaşılmak istenilen yer olup ana mekândır. Ziguratlarda birden fazla eşik mekânın birbiri içerisine geçerek, biri diğerinden yavaş yavaş ayrışması sonucu oluşan mekânlar silsilesi ana mekâna hazırlar bir şekilde konumlanmıştır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : Zigurat ve eşik mekânların oluşumu (Öztürk, 2020).

Topoğrafya doğal veya yapay müdahaleler sonucunda oluşan yeryüzü şekillerini kullanarak alanlarda çeşitli eşik mekânlarının üretimine olanak tanır. Kamusal açık

alanlarda bu durum yerini kente hizmet etme amacıyla tasarlanılan mimari ögelere ve mekânlara bırakır. Topoğrafyanın özellikleri kullanılarak tasarlanan mimari ögeler, çeşitli kentsel eşik mekânların üretilmesini sağlar. Fındıklı ve Karaköy merdivenleri gibi farklı kamusal arayüzleri birleştiren merdivenler, Boğaz'da köylerin semt dokusuna bağlanmasını sağlayan merdivenler, tabiatla ilişki kurup yönlendirici etkisi olan merdivenler vb. kentsel eşik mekânlara iyi birer örnektir. Kentsel ölçekte topoğrafya etkisinden bahsedildiği gibi bu ölçek bina boyutuna indirgendiğinde, binaların girişlerinde yer alan merdivenler de birer eşik mekân örneği olmaktadır. Eşik mekân ana mekânla kamusal mekân arasındaki ilişkiyi kuran ve ana mekâna yönlendiren onu hazırlayan mekân olma özelliğindedir. Topoğrafya yapay ya da doğal koşullar sonucunda oluşan mekânların, bağlantı, süreklilik, geçiş, yönlendirme, mekân sınırlayıcılıkları gibi kavramlara karşılık gelmesi, onların eşik mekân olarak çalışmasını sağlayan önemli bir tasarım parametresi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Topoğrafyanın yanında seçilen kentsel mimari mekânların varlığı alandaki deneyimin çeşitlenmesini sağlar. Mimari elemanlar taban elemanları (zemin kaplamaları vb.), üst örtü elemanları (pergola, saçaklar, strüktürler, şemsiyeler vb.), perdeleme ve duvar oluşturma (çitler, duvarlar, korkuluklar vb.), kentsel mobilyalar (aydınlatma, oturma, çiçeklik, sanatsal objeler, heykeller, bariyerler vb.), dinlenme-oturma, çocuk oyun ve spor alanları, teknik alt yapı gerektiren ekipmanlar (büfeler, duraklar, telefon kulübeleri vb.) şeklinde gruplanmaktadır (Erdem, 1995) (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Kentsel açık alanda karşılaşılan mimari elemanlar (Öztürk, 2020).

Taban elemanları mekânda, fiziksel ve görsel farklı bağlantılar sağlayan, üzerinden yayanın ve taşıtın geçmesine olanak sağlayan farklı çeşit, biçim, renk ve dokuda doğal veya yapay zemin malzemeleridir (Güney, Erdem, Zafer, Hepcan, 1996).

Malzemelerin kullanım şekilleri, yönlendirici etkisi alanda birtakım mekânsal tanımlamalara yol açabilir. Mekânsal tanımlamalarla oluşan bir araya gelişler, zemin kotlarında çeşitli eşikler oluşturabilir. İki farklı malzemenin birleşim noktasında farklı geçiş uygulamaları söz konusudur, geçiş noktaları eşik mekânlara küçük ölçekte atıfta bulunan alanlardır.

Kamusal açık mekânların üzerlerinin örtülmesini sağlayan üst örtü elemanları, çeşitli iklim koşullarından korunmak için tasarlanmış öğelerdir, arkadlar, pergolalar, saçaklar, gölgelikler, kemerler, şemsiyeler, strüktürler vb. şeklinde gruplanabilen birer eşik mekân örnekleridir. Üst örtüler bir fonksiyon vurgulanarak kullanabildiği gibi, farklı fonksiyonları bir araya getirerek, oturma grubu, büfeler, sergileme üniteleri vb. gibi birden fazla işleve yanıt veren mekânları da üretirler (Erdem, 1995).

Kamusal açık alanlarda görülen perdeleme ve çevreleme elemanları güvenlik, mahremiyet, sınırların belirlenmesi gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılan, duvar, çit, parmaklık vb. düşey elemanlardır. Diğer mekândan sınırları ile, ayrılan kendini yalıtmak amacıyla görsel ve fiziksel anlamda kesintiye neden olabilecek geçirimsiz düşey elemanlarla oluşturulur. Mekânlar arası bağlantıların kopmasına neden olan bu elemanların kullanımı eşik mekânların oluşumunu engeller. Geçirimsiz elemanların yerine geçirimli elemanlarının tercih edildiği durumlarda iki mekân arasında bağlantının devam ettiği ve arasındaki sınırın belli olduğu mekânlarda sürekliliği arttırıcı, akışı bozmayan bir algı oluşarak eşik mekânların oluşumunu tetikler. Hava, su, ışık vb. dış çevre şartlarına maruz kalan saydam, yarı saydam malzemeler, iki alan arasında ilişki kurulmasını destekler. Bu malzemeler iki ana mekân arasında bağlayıcı, hazırlayıcı görev yapan eşik mekânların diğer mekânlar arası ilişki kurmasını destekler.

Kentsel açık alanda yer alan kentsel donatılar arasında; banklar dinlenme, oturma, seyretme vb. amaçlı eylemlerin gerçekleşmesine imkân veren rahat, uyumlu ve estetik görünümlü bileşenlerdir. Tekil veya gruplar halinde yerleştirilmeleri durumlarında farklı mekânların üretimine imkân tanırlar. Alanların gece kullanımlarına olanak tanıyan aydınlatma elemanlarının alanlardaki varlığı güvenlik için önemlidir. Alandaki sanatsal objelerin varlığı toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına yanıt veren açık mekânların üretimine neden olur. Kentsel donatıların etrafında, üzerinde ve çevresinde gerçekleştirilen eylemler aracılığıyla farklı mekânların üretimi olanaklı hale gelmektedir.

Bakan ve Konuk'un (1987) yaptığı sınıflandırmada çocuk oyun alanları ve spor alanları da sosyal ve kültürel anlamda alanı destekleyen unsurlar arasındadır. Spor alanları ve oyun alanları kendi başlarına eşik mekân özelliği taşıyan yerlerdir. Bunu zemin seviyesindeki malzeme değişimleri ile somut bir şekilde anlatır. Yumuşak zemin ve sert zemin karşılaşmalarının yaşandığı, sosyal ve fiziksel üretimlerin bir araya geldiği bu mekânlar, alandaki çocuk, genç ve yaşlı birçok katmanı birleştirir (aktaran Erdem, 1995).

Teknik alt yapı gerektiren donatılar, kamusal alanlarda hizmete ve alışverişe cevap veren eşik mekân oluşturmaya yönelik potansiyel donatılardır. Kapalı, yarı kapalı, yarı açık bir şekilde oluşan bu donatılar tekli ve grup olarak kullanım alanlarının kullanıcı yoğunluğu ile her an farklı şekilde senaryoların üretildiği küçük ölçeklerdeki kamusal alanlardır.

3.3.2 Deneyimin mekânsal özellikleri

Kentlerde kamusal alanlarda mekânsal hiyerarşinin sağlanması için deneyimin mekânsal özelliklerini oluşturan açık x kapalı, içeri x dışarı, özel x kamusal karşıtlıkları arasında yer alan geçiş mekânlarına ihtiyaç vardır. Bu ikili mekânsal özelliklerinden birinden diğerine olacak olan ani geçişler alanlar arasındaki ilişkileri kopartarak, kırılmaların yaşanmasına neden olur ve gündelik hayatı kesintiye uğratır. Kentte komşu mekânlara geçişler alanda yer alan eşik mekânlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Kentte insanlar yaşamlarını açık ve kapalı mekânlar olmak üzere farklı mekânlarda gerçekleştirirler. İnsanın kentin hızlı akışı sırasında yaşadığı çalışma ve serbest kalma anları farklı mekânlar aracılığıyla gerçekleşir. Çalışma anları odaklandıkları zamanları kastederken, serbest kalma anları dinlendikleri, rahatladıkları ve sosyalleştikleri anlardır ve bu aktiviteleri genellikle kamusal açık alanlarda gerçekleştirirler (Köknar, 2001).

Bireylerin kapalı mekânlardaki geçirdikleri sürenin artması ile serbest kalma ve açık mekânlara çıkma ihtiyaçları artar. Bu süre içinde birbirleriyle iletişime girmesi, birbirlerini görmesi kişileri rahatlatan bir durumdur (Köknar, 2001).

Kentlerde gündelik hayatın kurulduğu açık alanlar ve boşluklar özgürleşme alanlarıdır. Açık alanlar içerisinde bazı durumlarda dinlenme, oturma, düşünme vb.

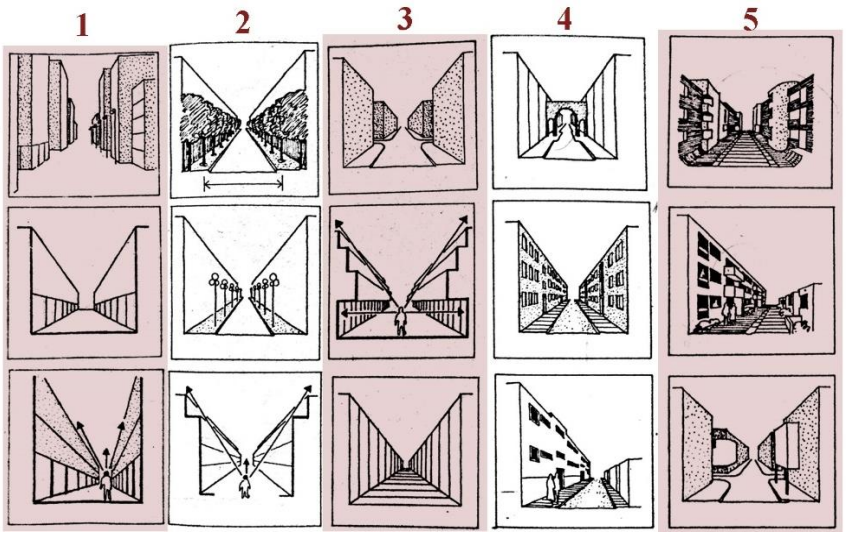
eylemler ile bireysel yoğunlaşma noktaları oluşmaya başlar. Buralarda bireyler kendi kapalılıklarını yaratırlar ve toplumdaki diğerleri ile karşılaştıkları anda çeşitli arakesitlerin oluşturduğu mekânlar ortaya çıkar (Köknar, 2001).

İnsanların kentlerdeki açık ve kapalı mekânlar arasında yaşadıkları yoğunlaşma, odaklanma ve serbest kalma halleri arasındaki geçiş durumları iç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi tanımlayan durumlardır. İç ve dış mekân arasındaki ilişkiden doğan sınırların dışarıya veya içeriye doğru kazanç sağlanmasının önemli olduğunu vurgulayan Schulz (1971)'a göre mekânlar arasında akıcı geçişler olduğunda sınırlar esnemeye başlar. Kapalı mekân olan iç mekân girilebilir olmalı ve giriş yönüne doğru bir müdahale ile karşılaşmalıdır (Schulz, 1971, s.24-26).

Ashihara (1981) dış mekânın oluşmasında doğadan farkının vurgulanmasında tek bir düzlemin yeterli olacağından bahseder, dış mekânı "çatısız mimari" olarak adlandırır. Mimarlıkta dış mekân oluşurken, doğa belirli bir yalıtıma maruz kalır. Dış mekân doğadan bir çerçeve veya bir düzlemle ayrılır, bu onun insan elinden çıkmış yapılı ve anlamlı bir çevre olduğunu gösterir (Perinçek, 2003).

Hertzberger (1991), iç mekânla dış mekân arasında kurulan ilişkinin mekânsal hiyerarşinin bir sonucu olarak şekillendiğini belirtir. Ortamların daha çok içe veya dışa kayması, onun mekânsal özelliğinden kaynaklanır. İç ve dışın kullanım yoğunlukları, kullanılan malzemeler, kullanım biçimleri, mekânsal referanslar ile bazen dışın, bazen de için daha az mahrem görülmesi sağlanabilir. İç ve dış mekân arasında gerçekleştirilen kademeler, platformlar, iniş çıkışlar, ışıklandırmalar, mekânsal genişlikler, malzeme değişimleri vb. durumların görülmesi mekânlar arası eşik mekânların oluşmasına neden olur. Böylece iç ile dış arasında duyular aracılığıyla oluşan ilişkileri kuvvetlendirerek "hem içerisi hem dışarısı" gibi durumların birlikteliklerinin yaşanması sağlanır. "Hem içerisi hem dışarısı" gibi durumların oluşması mekânsal organizasyonun sürekliliğinin olduğu, karşılıklı ilişkilerin sürdüğü boyutlar, biçimler ve malzeme seçimlerine göre gelişmektedir (Perinçek, 2003). Pasajlar hem içerisi hem dışarısı olarak çalışabilen, içerisinde birden fazla satış mekânı barındıran mimari yapılardır. Dükkanlarda alışveriş yaparken, pasajın sirkülasyon hattı dış mekân olarak algılanırken hattında durulduğunda kentsel açık alanlara oranla iç mekânda gibi hissedilebilir. İç ve dış mekânda alternatif durumların yaratılması "hem içerisi hem dışarısı" gibi durumların üretilmesini destekler.

İç ile dış mekân arasındaki bağlantıların oluşturdukları arayüzler kentsel alanlardaki kullanımları sınırlandırırken; yapı içlerindeki kullanımları da görsel anlamda genişletir. Kapılar işlevsel, pencereler görsel bağlantıları tetiklerler ve kentsel arayüzler oluşturarak bireylerin kamusal alandaki kullanımlarını da kolaylaştırır (Curran, 1983, s.81-94). Mekânlarda sınır ögesi olarak oluşturan yapı yüzeyleri iç ile dışın oluşturduğu kentsel arayüzler kamusal mekânın yaşamını etkiler. Dış mekânın şekillenmesi, dış ile iç mekân ara kesitinde oluşan ara yüzeyler üzerinde yapılan açıklıkların, ayrılmaların, kopmaların, boşaltmaların, doldurmaların vb. etkilerin olmasıyla mümkündür (Giritlioğlu, 1991) (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : Kamusal mekânlarda oluşan arayüzler ve eşik mekân oluşumları (Giritlioğlu, 1991).

Kentsel arayüzlerin oluşumunda, yüksekliklerin artması derinlik hissini arttırır. Yol boyunca tek katta geri çekilmeler ölçeklendirme ve kademelenme sağlar ve yapılarda zemin katlar bu noktada kentle güçlü bir arayüze dönüşür. Arkadlar, saçaklar gibi üst örtülerle üçüncü boyutta kademelenme sağlanarak eşik mekânlar oluşur (Şekil 3.12, ş.1). Kentsel aydınlatma elemanları ve bitkilendirmeler mekân algısını daraltıp ölçek kazandırır, zemin kotlarda özel x kamusal, içeri x dışarı ilişkileri açısından kaldırımların daha tanımlı hale gelmesini sağlar (Şekil 3.12, ş.2). Arayüzlerde oluşan düşey ve yatay hareketlenmeler mekânların daha konforlu olmasını ve güçlü algılanmasını sağlar (Şekil 3.12, ş.3). Hareketlenmelerin yanında arayüzlerde oluşan, aynılık ve devamlılık mekânların sürekliğini arttırır ve algıyı arttırır. Yapı yüzeylerinin kapalı olması itici ve daraltıcı etki oluşturarak eşik mekânların oluşumunu engeller, zemin kotlarında kentsel süreklilik ve akış bozulur (Şekil 3.12, ş.4). Kapı ve pencere boşluklarının arayüzlerde artması iç-dış mekân ilişkisini

güçlendirip bütünleştirir. İçeri ile dışarı arasında dünyayı birleştirerek tek mekân algısına dönüşen veranda, teras vb. alanlar eşik mekânları oluşturur. İç mekânların enerjisi dış mekânlara taşınarak kamusal mekânların ve kentin enerjisini arttırır. Arayüzlerdeki bu hareketlenmeler dolaşılan yol boyunca hissedilen derinliği arttırarak eşik mekânların vurgulanmasını sağlar (Giritlioğlu, 1991) (Şekil 3.12, ş.5).

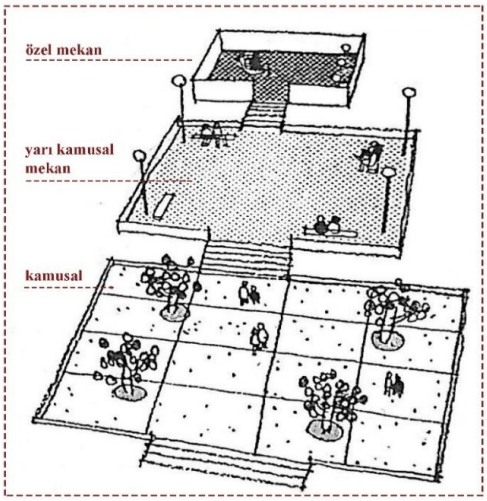
Lang (1987, s.145-156), kamusal ve özel mekânlar arasındaki geçiş mekânlarının ve aralarındaki derecelendirmenin Newman tarafından yapılmış olduğunu belirtir. Kamusal alandan özel alana geçişte bitkiler, yürüme yüzeylerindeki malzeme değişimleri, kapılar, duvarlar, saçaklar gibi birtakım yapısal ögeler gibi bariyerler kullanılır. Bu alanlar kişileri kamusal alandan özel alanlara hazırlayıcı yerlerdir. Newman hipotezini üç farklı şekilde ortaya koyarak açıklar. İlkinde etkinlik alanının tanımını yapıp diğerleriyle kurulan ilişkileri aktarır. İkincisinde, insanların çevrelerindeki hakimiyeti sağlaması için kamusal alandan özel alana doğru etkinlik hiyerarşisi gösterilir. Son olarak üçüncüsünde ise, yüksek katlı konut bloklarındaki kullanım hiyerarşisi gösterilir.

Kamusal ve özel mekân kurgularının iyi yaşaması binaların zemin kat kullanımlarıyla da ilişkilidir. Zemin kotlarda yaratılan yarı açık mekânların artması, hayatın akışını destekler. Zemin kat kullanımlarında hareketli yaşamı destekleyen fonksiyonlarla dükkanlar, satış yerleri, kafeler, restoranlar gibi mekânlar özel ile kamusalı karşılaştırır ve arayüzlerde sosyalleşmeye imkân verir. Özel ile kamusal mekân tek düzlemle ayrılıyorsa “sert arayüz”, mekânların diziliminden oluşuyorsa “yumuşak arayüz” adını alır (aktaran Bara, 2006). Yumuşak arayüzlerin varlığı özel ile kamusalı karşılaştırabilen eşik mekânların oluşumuna bağlıdır. Zemin kotlarının iki mekân arasında (özel ile kamusal) bütünleşmesi, kullanım pratiklerinin karışması belirsiz ve muğlak durumların yaşanmasına olanak verir. Arayüzlerin bu şekilde oluşumu, daha sonra kamusal alanların tamamen iç mekânlara taşınmasıyla yarı özel yarı kamusal mekânların oluşmasını sağlar. 20. Yüzyılla beraber artan trafik sorunları, kalabalıklaşan şehirler, erişim için harcanan zaman kayıpları vb. sorunların giderek artması yapıların içlerinde kamusal mekânların oluşmasına, (atriumlar, galeriler, alışveriş merkezleri, büyük mağazalar, pazar yerleri, kış bahçeleri, çok amaçlı yerler vb.) neden olurlar. Gündelik hayatın bir bölümü bu alanlarda geçmeye, kamuya açık özel alanlarla kamusal alanları oluşturan sokaklar birbirine karışmaya

başlar. Bu mekânların yaşaması fiziksel ve görsel olarak taşıdıkları geçirgenlik ve erişilebilirlik özellikleri ile mümkün olur.

Curran (1983, s.125-139) yoğunlukları yüksek olan yerleşim bölgelerinde zemin kat kullanımlarının daha aktif, canlı ve daha az kişisel olduğunu belirtir. Zemin katlarındaki kamusal kullanımın doğasına vurgu yaparak, geçiş bölgesinin az bölücü bir mekân potansiyeline sahip olup daha çok kullanıldığını ekler.

Ashihara (1981) Kamusal alan ile özel alan arasındaki geçiş kısmında yarı özel-yarı kamusal, dış mekândan iç mekâna geçerken; yarı dış-yarı iç, büyük hacimdeki mekânlardan küçük hacimdeki mekânlara geçişte; orta hacimli mekânların varlığı, eğlence ve gürültülü mekânlardan sessiz mekânlara geçişte; sesli aktivitelere uygun mekânların varlığı, sosyal ve kültürel aktivitelerin olduğu çok hareketli mekânlardan hareketsiz ve durağan eylemlerin yapıldığı mekâna geçişte orta derecede hareketli mekân kullanımlarına imkan verecek mekânların olması bireylerin adapte olabilmesi, alışması, mekânları benimsemesi ve onlara ait hissederek onları kullanmaya başlamasını kolaylaştırır (Ashihara, 1981, s.82-83) (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 : Kamusal mekândan özel mekâna geçiş diyagramı (Ashihara, 1981, s.83).

Ashihara (1981, s.76) mekânlar arası geçişi aktarmak için "Kagawa Valilik Kütüphanesi" örneğini kullanır. Kütüphane, kentle zemin kot seviyesinde güçlü bir etkileşim kurar. Kentle kolonlar üzerinde kaldırılarak kurulan etkileşim, özel x kamusal, açık x kapalı, içeri x dışarı ilişkiler arasında bir geçiş sağlayarak eşik mekânı oluşturur. Bu eşik mekân, kamusal mekândan özel mekâna Ashihara'nın belirttiği gibi geçişte ara durumlar oluşturur.

Bu ara durum, açık mekândan / kentsel mekândan kapalı mekâna / ana mekâna geçişte de kendini gösterir. Eşik mekânların bireylerin adaptasyon sürecine yardımcı olması bireylerin kentle kuvvetli ilişkiler kurmasını ve katılımını sağlar. Dış çevreyle kurulan bağlar çeşitli ikiliklerden doğarak, eşik mekânların sağlamış olduğu potansiyellere dayanarak zemin kot seviyesinde heterojenleşerek zengin deneyimler sağlar.

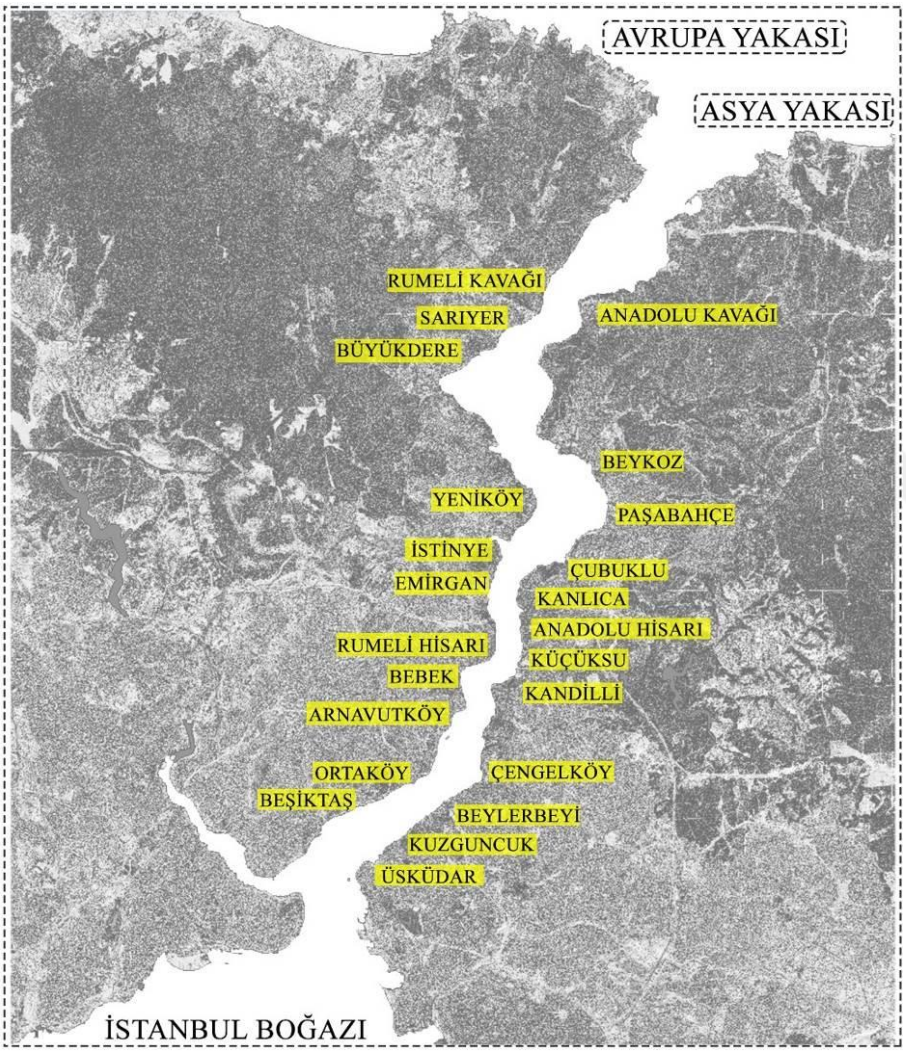
4. ALAN ÇALIŞMASI: İSTANBUL BOĞAZİÇİ'NDE EŞİK MEKÂN ARAŞTIRMASI

Tez kapsamında alan çalışması olarak kentlerde açık kamusal alanlarda kendiliğinden oluşan, üzerinde fazla düşünülmeyen, çoğunlukla farkında olmadan geçip gidilen mekânlar olma özelliği ile dikkat çeken eşik mekânlar incelenmektedir. Kentsel eşik mekânları incelemek üzere İstanbul Boğazı kıyılarında yer alan "iskele meydanları" seçilmiştir. Alan çalışmasında öncelikle Avrupa yakasında yer alan on bir adet iskele arasından eşik mekân potansiyelleri yüksek bulunan beş tanesi seçilmiştir. Seçilen iskele meydanlarında oluşan eşik mekânlar incelenmiş, fotoğraf ve çizimlerle tespit edilmiş, belli aralıklarla alanlarda yapılan gözlemler sonucunda toplanan verilerle değerlendirilmiştir. Bu bölümde önce kısaca Boğaziçi ve tarihçesi anlatılmakta, ardından seçilen Avrupa Yakası iskele meydanları üzerinden eşik mekân araştırmasına geçilmektedir (Şekil 4.1 ve 4.2).

Yapılan çalışmalarda İstanbul Boğazı'nın Avrupa Yakası'nda; Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer, Rumeli Kavağı ile Anadolu Yakası'nda Üsküdar, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca, Paşabahçe, Beykoz, Anadolu Kavağı iskelelerinin çevresinde meydan oluştuğu tespit edilmiştir. Boğaziçi'nin Avrupa Yakası'nın diğer yaka ile karşılaştırıldığında, gece ve gündüz kullanımlarıyla daha canlı, aktif ve kozmopolit olması, kıyı boyunca çeşitli rekreasyon faaliyetlerde yer alan genç ve yetişkin nüfusunun yoğunluğu, iş merkezlerinin, sosyal ve kültürel etkinliklerin fazlalığı gibi nedenlerden ötürü ön plana çıktığı görülmüştür.

Boğaziçi ve kısa tarihçesi

İstanbul'da bulunduğu konum sebebiyle Asya ve Avrupa kıtaları arasında çeşitli ilişkiler kurulmasını sağlayan, kara ile suyu buluşturan İstanbul Boğazı'nın iki yakasında yer alan yerleşmelerin genel adı "Boğaziçi" olarak anılmış, Boğaz ve kıyıları yüzyıllar boyunca kurulan devletler için önemli bir konumda olmuştur. Yazılı kaynaklarda "Boğaziçi" veya "İstanbul Boğazı" olarak adlandırılan alan güneyde Tophane ve Salacak, kuzeyde ise Anadolu ve Rumeli Fenerlerine kadar olan bölgeyi kapsar (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 : Boğaziçi Avrupa Yakası ve Anadolu Yakası iskeleleri (Öztürk, 2020).

Kentliler için Boğaziçi kıyıları günümüzde önemli rekreasyon bölgeleridir, kara ile deniz arasında eşik görevi gören iskeleler ve oluşturduğu meydanlar önemli kentsel eşik mekânlar olmaktadır. İskele meydanları bireysel ve toplumsal karşılaşmalar ile eylemler gerçekleştirmelerine ve deneyim yaşamalarına olanak yaratırken çeşitli

mekânların yeniden üretilebilme potansiyellerini ortaya koyar. Kıyılardaki iskele meydanları özel konumları ile kent sakinleri tarafından tercih edilen bölgeler olmakta, hafta içi hafta sonu sundukları eylem ve mekân alternatifleri, süreklilikler, geçişler, bağlantılar ve ana mekânlara hazırlayıcı konumları nedeniyle kentsel eşik mekânları oluştururlar.

Şekil 4.2 : Boğaziçi Avrupa Yakası'nda seçilen iskele meydanları (Öztürk, 2020).

İskele çevrelerinde oluşan meydanların bir kısmı geçmişten günümüze aynı kalarak gelirken bir kısmı kısmen veya tamamen değişmiştir. Bazı meydanlarda yaşanılan biçim değişikliklerinin yanında alana farklı fonksiyonlar da yüklendiğinden, meydanların niteliklerinin kaybolduğu görülmüştür (Işıkpınar, 1973, s.255-257). Örneğin Emirgan, Arnavutköy, İstinye, Büyükdere ve Çubuklu iskeleleri önünden geçirilen kazıklı yolun etkisiyle yerleşimler ile kıyı arasında kopukluk durumu yaratılmış ve iskele meydanlarının kaybolmasına neden olmuştur. Önlerinden yol geçerek kullanımı engellenen iskelelerin yanında işlev değişikliği yaşayarak aynı fonksiyonu devam ettiremeyen iskeleler de vardır. Rumelihisarı iskelesinin restorana çevrilmesiyle yaşanılan fonksiyon değişikliği günümüzde iskele olarak çalışmaya devam etmesini engellemiştir. İskelelerin ulaşım faaliyetlerini yerine getirememesi, onun yerine özel hizmete yönelik çalışması onun semt dokusuyla bütünleşmesini, sahiplenilmesini, tesadüfi kullanımlarının yarattığı karşılaşmaları engellemektedir. İskele önlerinden geçen geniş yolların etkisiyle meydanları kaybolan veya çeşitli işlev değişikliğine maruz kalarak ulaşım faaliyeti dışında çalışmaya devam eden iskeleler tez kapsamının dışında bırakılmıştır (Şekil 4.2).

Boğaziçi'ndeki ilk yerleşimler boğaz oluğunda açılan vadide yer alan düzlüklerde kurulur ve tarihi eski çağlara kadar dayanır. Köy yerleşmelerinin hâkim olduğu Bizans döneminde, halk balıkçılık ve bahçecilikle uğraşarak geçimini sağlar. Denize kıyısı olan yerlerde halk balıkçılık ile uğraşırken, iç kısımlarda yaşayanlar tarıma yönelir. Köy yerleşmelerin yanında, gemici barınakları ve iskeleler olduğu gibi imparatorluğun yaptırdığı saraylar, malikâneler, görkemli güç gösterisi oluşturan yapılar, dini ibadetlerin gerçekleştirildiği yerler, kiliseler, manastırlar, sayfiye ve tatil yerleri vb. diğer yapılan yerleşimlere örneklerdir (Yazıcıoğlu, 1984, s.13-40).

Boğaziçi 1453 yılında İstanbul'un fethedilmesinin ardından Bizans hakimiyetinden kurtulur. Fatih döneminde Anadolu ve Rumelihisarı çevresine yerleşimler başlarken, Beşiktaş, Beykoz, Tophane, Üsküdar'da da yerleşmeler oluşmuştur. 16.yy. başlarında su yoluyla Boğaziçi'ne ulaşımın etkisi alanda yeni yerleşimler oluşmasına neden olmuştur. Boğaziçi'nde kıyılara inşa edilen yalıların deniz seviyesine kayıkhanelerin, iskelelerin yapılmasıyla su yolunun kullanımı doğrudan gündelik yaşantıya dâhil olmaya başlamıştır. Boğaziçi'nin karşılıklı iki yakası arasında deniz yoluyla ulaşımın başlaması, etkileşimlerin artmasına ve gündelik yaşantının kolaylaşmasına neden olmuştur. 17. yy'da Boğaziçi İstanbul'a farklı imkânlar

sunmaya başlamıştır, sarayda yaşayanların, devlet adamlarının ve halkın Boğaz kıyısına yerleşmesiyle Boğaziçi dikkat çekici bir konuma ulaşmış, 18. Yüzyılda Boğaziçi mimari yapılarıyla kendi kimliğini oluşturmaya başlamıştır. Ahşap yalıların, sahil saraylarının, köşklerin kıyıda konumlanması boğazın siluetine katkı sağlamıştır. 19. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan Boğaziçi kıyı meydanları gezinti ve dinlenme alanları, geniş çayır alanları ile insanları karşılaştıran mekânların üretilmesine imkân vermiştir. Sanayi devrimiyle beraber 1844 yılında Boğaziçi'nde Feride-i Osmaniye kurularak yaz ayları için sık vapur seferleri başlatılmıştır. Daha sonra 1855 yılında kurulan Şirket-i Hayriye ile seferler yaz kış düzenli hale getirilerek, Boğaziçi köylerine toplu ulaşım kolaylaşmıştır (Yazıcıoğlu, 1984, s.13-40). Şirket-i Hayriye'nin faaliyete geçmesi öncesi İstanbul Boğazında gemilerin yanaşması için uygun alan yoktur. Şirket-i Hayriye'nin ilk zamanlarında yolcuların gemilerle kıyılar arasında ulaşımını kayıklar aracılığıyla sağlanır. Daha sonra Şirket-i Hayriye gemilerin kıyıya yanaşması için iskelelerin tasarımına başlanır (Url-12).

19. yüzyıl boyunca Boğaziçi sayfiye yeri ve rekreasyon alanı olma özeliğini muhafaza eder, bu yüzyılın sonuna doğru salt sayfiye yeri ve rekreasyon olma özelliğinden çıkarak kentteki yerleşmelerin buralara kadar yayılmasıyla beraber yoğun konut alanlarına dönüşmeye başlar. Osmanlı döneminde Rumeli kıyılarında bulunan Boğaziçi yerleşimleri; Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumelihisarı, Baltalimanı, Boyacıköy, Emirgan, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Kireçburnu, Kefeliköy, Büyükdere, Sarıyer, Rumelikavağı, Boğaz ağzı şeklindedir. Anadolu kıyılarında bulunan yerleşimler ise; Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Kuleli, Vaniköyü, Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu, Paşabahçe, Beykoz, Sütlüce ve Umuryeri, Akbaba ve Dereseki köyleri, Yüşa Tepesi, Anadolukavağı, Boğaz ağzı'dır.

Çubuk (1994), Boğaziçi'nin Cumhuriyet'le beraber ticari, sosyal, kültürel, ekonomi vb. boyutlarda yaşadığı çeşitli gelişmelerin, hızlı kentleşmeyle beraber yerleşmelerin kontrolsüz biçimde artmasına neden olduğunu vurgular. Hızlı kentleşme ve gecekondulaşma sonucunda köy içleri, yamaçlar ve tepeler hızla işgal edilerek Boğaziçi yasadışı ve standartların altında yaşanan olumsuz değişmelere maruz kalır (İstanbul Ansiklopedisi, Çubuk, 1994, s.266-281).

Enlil ve diğ. (2001), 1973 yılında boğazda inşa edilen 1. köprü (Boğaziçi Köprüsü ve 1989 yılında inşa edilen 2. Köprü (Fatih Sultan Mehmet Köprüsü)'nün şehrin kentsel

biçimini değiştirdiğini vurgular. Arazi kullanımları, imar durumları, yollar, mevcut yerleşim dokuları vb. alanlarda yaşanan değişimler kentin iç kesimlere doğru büyümesine sebep olurken kentin ile su ilişkisini koparır. Kentleşmenin artmasıyla beraber Boğaziçi'nin durumu değişmeye başlar.

Çalışmanın bu aşamasında Boğaziçi Avrupa yakası üzerindeki iskele meydanları arasından seçilen Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer ve Rumeli Kavağı iskele meydanlarının eşik mekânlar kapsamında ayrıntılı incelenmesine geçilmektedir

4.1 Beşiktaş İskele Meydanı

Beşiktaş doğusunda İstanbul Boğazı, batısında Şişli, kuzeyinde Sarıyer ve güneyinde Beyoğlu İlçelerini bulunduran İstanbul'un Avrupa Yakasında konumlanan bir ilçedir. İstanbul'un Asya ve Avrupa yakalarını birbirine bağlayan Boğaziçi köprüsüne ve Fatih Sultan Mehmet köprüsüne olan bağlantı yollarını ve deniz yoluyla karşı kıyıya ulaşımı sağlayan iskeleleri bünyesinde bulundurduğu için önemli bir konuma sahiptir. Semt iki yaka arası bu önemli bağlantı yollarını barındırmasının yanında tarihi yarımada ile Boğaziçi arasında da bir geçiş bölgesi olma özelliğindedir. İstanbul'un önemli ilçelerinden biri olan Beşiktaş tarihi yapıları, çeşitli üniversiteler ve okulları, iş merkezleri, sosyal ve kültürel yapıları ile en canlı ve yoğun semtler arasındadır.

Beşiktaş İstanbul Boğazı'nın ilk yerleşim yerlerinden biridir. İlk çağlardan beri var olan ve Bizans döneminde tanınmaya başlayan Beşiktaş, tarihi yarımada dışında kaldığı için yönetimsel bir statüye sahip olamamıştır. Bizans döneminde yerleşimler kıyı şeridi boyunca sınırlı kalırken, Osmanlı döneminde yerleşim bölgesi sırtlara doğru genişleyerek yayılmıştır. Devlet görevlilerinden sıradan halka kadar olan farklı insan gruplarının ihtiyaçlarını karşılamasına imkân vermesiyle ilçede çeşitli yapı tipolojileri oluşmuştur. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa başta olmak üzere, kaptanların sahil sarayları Beşiktaş'ta yer almıştır (Kuban, 1973).

Beşiktaş'ta 1800'lerin başında iki büyük sel olmuş ve çok sayıda büyük yangınlar (1881 Ortaköy ve 1886 Arnavutköy) çıkmıştır. Beşiktaş'ın çarşı ve pazarlarının bulunduğu merkezi bölgesi olan Köyiçi'nde yaşanan,1861 yangınından sonra imar planı oluşturulmuştur. 1892 yılındaki Köyiçi yangınıyla semtte çok fazla ev yanmış, yıkılmıştır. Doğal müdahalelerin yanı sıra semtte yapılan yıkımlar, inşaatlar,

değiştirmeler, yerinden etmeler semtin dokusunu zaman içinde değiştirmiştir (Akbayar, 1998).

20. yüzyılda, Lütfi Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde İstanbul'da büyük ve köklü değişimler, H. Prost'a hazırlatılan ve onaylatılan imar hareketleriyle yaşanmıştır. Büyük yıkımlarla beraber yolların genişletilmesi, geniş meydanların oluşturulması, yeşil alanların rekreasyon anlamında daha iyi değerlendirilmesi, bulvarların açılması gibi radikal kararlar alınmıştır. Bu kararlar ile Beşiktaş'ın çehresini değiştiren ilk girişimler gerçekleşmiş, Beşiktaş-Rumelihisarı aksı ve Beşiktaş-Zincirlikuyu aksı gibi kentin ana atar damarları genişletilmiş ve nitelikleri arttırılmıştır.

Barbaros meydanının yapımı sırasında duvarları ortadan kaldırılarak Barbaros Hayrettin Paşa türbesi ön plana çıkarılmış ve oluşturulan meydanın kenarına da Barbaros Hayrettin Paşa anıtı yaptırılmıştır. Beşiktaş'ı daha derinden etkileyen ve kentsel dokusunda değişikliklerin oluşmasını sağlayan ikinci köklü değişik Demokrat Parti dönemindedir. İstanbul bu dönemde kontrolsüz bir şekilde göç almaya başlamış, Beşiktaş Arnavutköy, Ortaköy, Kuruçeşme ve Bebek gibi tarihsel semtler dışındaki yerleşim yerleri nüfus almaya başlayarak kentleşmiş ve gelişmiştir. Bahçeli evler düzeninde 1950'lerde başlayan toplu konut yerleşmeleri Levent mahallesinin kurulmasıyla 2., 3., 4, Levent yeni yerleşmelerle nüfus yoğunluklarını arttırmaya başlamıştır. Bu dönemde artan nüfusun etkisiyle Dolmabahçe yolu genişletilmiştir. Dolmabahçe yolunun genişlemesi semtin ulaşım ağı yoğunluğu buraya toplanmıştır. (Akbayar, 1998).

Mevcut yerleşimler göz ardı edilerek yapılan Barbaros bulvarı ile semt dokusu zarar görmüş, hükümetçe alınan yıkım, değiştirme, taşıma vb. kararlar ilçenin dokusunda köklü değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Barbaros Bulvarına ek olarak genişletilen Dolmabahçe yolu ve 1970'lerde Boğaziçi köprüsünün açılmasıyla, Beşiktaş ilçesinde trafik artmış, ulaşım açısından kentsel stratejik bir noktada olan semt Barbaros Bulvarı devamında yapılan Büyükdere Caddesi'nin kentin Merkezi İş alanı (MİA) ilan edilmesi ve şirketlerin prestij binalarının bu cadde üzerinde yer almasıyla ilçe iş dünyasının önemli merkezi haline gelmiştir.

1980'lerde Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde gerçekleşen yıkımların yanında, Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'ının yeşil alanlarında yükselen oteller,

Çırağan Sarayı'nın restore edilip otele dönüşmesi gibi uygulamalar Beşiktaş'ın siluetini ve dokusunu değiştirmesinin yanında ilçenin aşırı yoğunlaşmasına neden olmuştur.

4.1.1 Beşiktaş İskele Meydanı ve çevresi

Beşiktaş, geçmişte Boğaziçi köylerine ulaşımda denizyolunu tercih etmiştir. 1851 yılında Şirket-i Hayriye tarafından Boğaziçi seferleri düzenlenmeye başladığında ilk, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek iskeleleri inşa edilmiştir. Beşiktaş'ta bugün iki iskele yer almaktadır; Beşiktaş iskelesi ve Barbaros Hayrettin İskelesidir. Beşiktaş İskelesi; Mimar Ali Talat Bey'e 1913 yılında Şirket-i Hayriye tarafından iki katlı ve yığma yapı olarak yaptırılmış olup, zaman içerisinde birçok bakım, onarım ve değişiklik geçirmiştir. Barbaros Hayrettin İskelesi ise 1982'de Beşiktaş İskele'sinin yükünü hafifletmek amacıyla hizmete girmiştir. Beşiktaş İskelesi bulunduğu konumla, çevresiyle beraber düşünüldüğünde farklı etkileşimlere, karşılaşmalara, kentsel yaratıcılıklara imkan tanır.

İskele meydanı, kuzeyde Dolmabahçe Caddesi ve Sinan Paşa Cami, güneyde İstanbul Boğazı ve Beşiktaş İskelesi, doğuda Çiğdem Sokak, batıda ise Cezayir Caddesi ve Deniz Müzesi ile çevrilidir. Dolmabahçe Caddesinin zaman içinde yapılan müdahalelerle genişliği artmış, deniz ile yerleşmeler arasında ciddi bir sınır oluşturmaya başlamıştır. Bu sınır ile semtin deniz ile bağı kopmaya başlamıştır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Beşiktaş İskele Meydanı kıyıdan görünümü (Öztürk, 2020).

İskele binasının önündeki geniş alan, otobüs duraklarının bulunduğu yer, taksi ve dolmuş gibi ulaşım araçların beklediği alan, Barbaros Hayrettin Paşa Anıtı'nın ve Türbesi'nin bulunduğu çeşitli etkinliklerin yapıldığı meydan, Barbaros Bulvarı'na bağlantı sağlayan köprünün çevresi ve yaya yolları, iskele ve meydanını besleyen ana unsurlardır. Beşiktaş İskele Meydanı'nda birden fazla kentsel eşik mekânların iç içe geçtiği ve alanda gerçekleştirilen çeşitli eylemlerin olduğu görülmektedir. İskele ve çevresinde kendiliğinden gelişen, ancak fark edilmeyen kentsel eşik mekânların

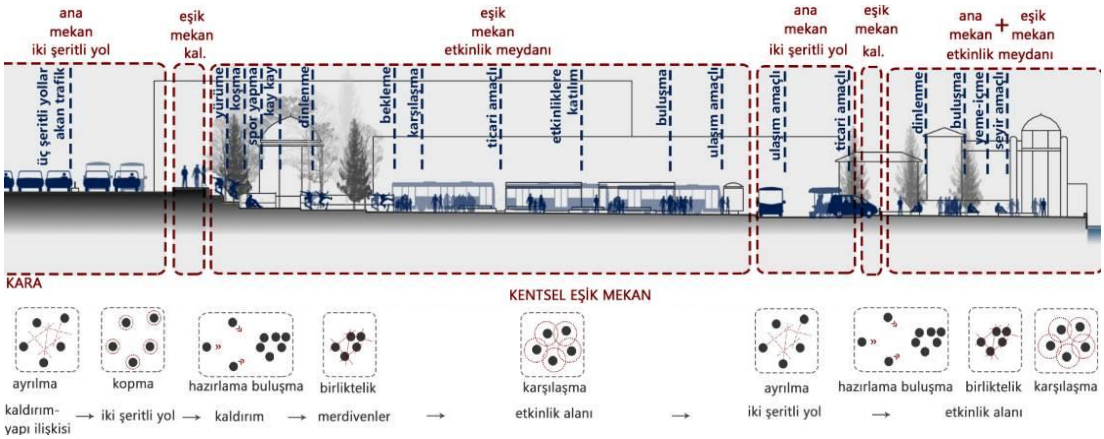
birleşimi Beşiktaş İskele Meydanı'nın sınırlarını oluşturmakta ve alanda gündelik yaşamının nasıl kurulduğuna dair ipuçları vermektedir. Burada oluşan eşik mekânlar bireylerin farklı ilişkiler ve karşılaşmalar ile gerçekleştirdikleri eylemler ve yaşadıkları deneyimler aracılığıyla yeniden üretilen diyalog mekânları olmaktadırlar. Kent ve birey arasında eylemler ve deneyimler aracılığıyla kurulan diyaloglar, kentsel alanların yaşaması için önemli görülmektedir.

4.1.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları

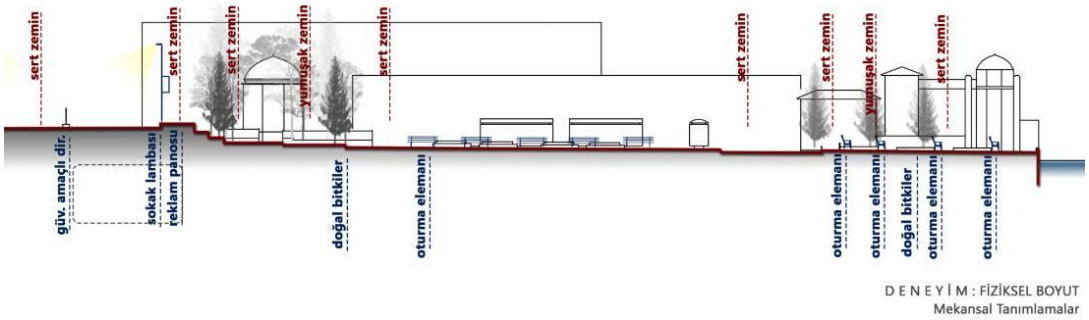
Beşiktaş İskele Meydanında birden fazla kentsel eşik mekân kesişmesi söz konusudur. Beşiktaş İskelesi bu bölgede, etrafında bulunan farklı niteliklerdeki alanlarla desteklenmekte ve üretilen senaryolar ile beslenmektedir. Alanı ayrıntılı inceleyebilmek için bölgeler oluşturulmuştur. Bunlar; 1) Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi ve Anıtının olduğu meydan, 2) Beşiktaş İskelesi ve yanında yer alan küçük meydan, 3) otobüs duraklarının yoğun olarak bulunduğu alan, 4) özel deniz motorlarının yanaştığı alan ve 5) Barbaros Bulvarı bağlantı noktasının bulunduğu köprü ve çevresi olarak gruplanmıştır. Tespit edilen bu beş bölge eşik mekânların üretimi kapsamında; birey, eylem ve deneyim kavramları üzerinden ele alınmaktadır (Şekil 4.4, 4.5 ve 4.6).

Şekil 4.4 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda çalışılan alanların gösterimi (Öztürk, 2020).

Şekil 4.5 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktikler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.6 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması (Öztürk, 2020).

Beşiktaş İskele Meydanı'nın birinci bölgesinde birey; kentsel yaşamın kurgulayıcısı ve kullanıcısı olarak ön plana çıkar. Alana Dolmabahçe Caddesi'nden dahil olmaya başlarken karşılaşılan kentsel geniş merdivenler gençlere kayak ve paten kaymaları için gerekli ortamı hazırlar. Merdivenler kayma eylemi için, yükseklik ve alçaklık ilişkisi bakımından farklı kotlar arasında fiziksel ilişki kurulmasını sağlarken, üzerinde yarattığı geçişler, buluşmalar, karşılaşmalar ile sosyal ilişkileri destekleyen bir eşik mekân görevi görmektedir. Merdivenler ile Dolmabahçe Caddesi sınırında oluşan araba sesleri, paten ve kaykay kayma eylemleriyle oluşan gülüşmeler, bağırmalar ve eğlenmeler farklı öznelerden ve nesnelerden doğan çeşitli seslerinin birbirine karışmasını sağlayarak işitsel eşikler oluşturur. Eşik mekânlar olarak alanda yer alan merdivenlerde, gençlerin bireysel ve toplu halde eğlendikleri ve vakit geçirdikleri gözlemlenmiştir. Genç yaştaki bu kullanıcıların rutin şekilde fiziksel eşiklerin üzerinde gerçekleştirdiği bu eylemlerin, semtin hafızasında da zihinsel bir algı oluşturduğunu düşündürmektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 : Birinci bölge Dolmabahçe Caddesi paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

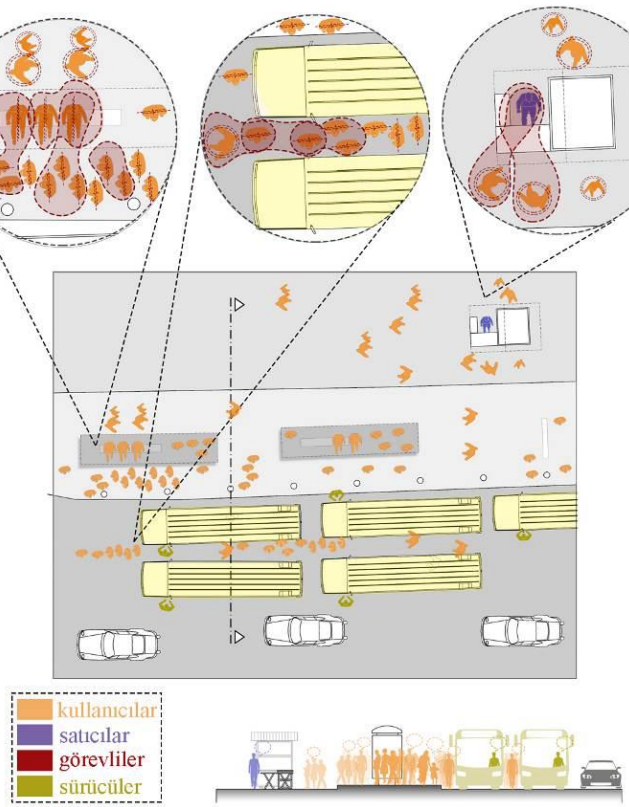
Çiğdem Sokak'ın paralelinde konumlanan kentsel oturma elemanları ile alanda yer alan kentsel merdivenler mekânsal anlamda desteklenmektedir. Oturma elemanlarında kullanıcı gruplarının gençler, yetişkinler, yaşlılar, evsizler, aileler olarak çeşitlenip farklı gelir gruplarının tercih ettiği gözlemlenmektedir. Birasını alıp oturan, çekirdek yiyip sohbet eden, kaykay ile kayanları izleyen ve onlarla sohbet etmeye çalışanlar gibi mekânda kurulan sosyal ilişkilerle eşik mekân oluşturan oturma elemanları Çiğdem Sokak'a paralel biçimde sıralanır. Birinci bölgenin iki çeperi boyunca (Çiğdem Sokak ve üçüncü bölge ile sınır oluşturan kısım) yer alan kentsel donatılardan oturma elemanlarının yeterli sayıda ve kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak konforda olduğu görülmektedir. Oturma elemanlarının yoğun kullanımları alanda dinlenme, seyretme, bekleme, izleme vb. uzun süreli eylemlerin gerçekleşmesini sağlar (Şekil 4.7).

Otobüs duraklarının bulunduğu alanda kullanıcıların ulaşım amacıyla bu alanı yoğun şekilde tercih ettiği görülmektedir. Ulaşım nedeniyle alanda yaşanılan birikmeler, yığılmalar kullanıcıların birbirleriyle kurdukları diyalogları ve bire bir temasları arttırmaktadır. Alanda sürücülerle kısa sohbetler edilmesi (nereye, nasıl, ne şekilde ulaşabilme hakkında) ve ulaşım amacına yönelik kullanımların gerçekleştirilmesi geçip, gitme, binme gibi süreklilik, dinamizm ve hareket gerektiren eylemlerin oluşmasını sağlamaktadır. Kullanıcıların yoğun kullanımları mekânda görsel algı yanında işitsel algıyı da tetiklemekte, alanda taşıt-insan vb. nedenlerle oluşan gürültü satıcıların satış replikleri ile birbirine karışmakta ve satış birimlerinin oluşturduğu kokular tat duyusunu uyarmasıyla farklı algılar arasında birtakım eşikler üretmektedir. Alanda az da olsa rastlanılan seyyar satıcılar, otobüs duraklarının yanı

başında taktiksel olarak konumlanmakta ve kullanıcıların acil ihtiyaçlarını karşılayan bir eşik mekân görevi görmektedirler (Şekil 4.8 ve 4.9).

Şekil 4.8 : Birinci bölgede ikinci bölgeye bakan kısımda eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.9 : Birinci bölgede otobüs duraklarının olduğu bölgede oluşan eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

İkinci bölgeye bakan kısımda oluşan bu ulaşım amaçlı kullanımların yanında üçüncü bölgeyle sınır oluşturan kısımda yer alan telefon kulübeleri ise kullanıcılara yeni bir eşik mekân yaratarak sohbet etme, haber verme, hasret giderme vb. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Telefon kulübeleri fiziksel anlamda var olmalarının yanında hem zihinsel hem de sosyal ilişkileri güçlendiren eşik mekânlar olmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 : Birinci bölgede üçüncü bölgeyle sınır oluşturan kısımda eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Birinci çalışma alanının orta kısmında yer alan etkinlik meydanında, yılın belirli zamanlarında yapılan sergiler, televizyon gösterileri, konserler, reklam çekimleri, sahne gösterileri vb. sosyal ve kültürel etkinliklerin olması farklı kültürdeki ve gelir gruplarındaki bireylerin sanatçılarla ve birbirleriyle karşılaşmasını desteklemektedir. Yaşanan bu karşılaşmalar alanda kurulan çeşitli strüktür, stand, vb. donatılar ile oluşturulan fiziksel eşik mekânlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu mekânlar bireylerin görsel ve işitsel algılarını yoğun şekilde tetiklemekte, kimi zaman yapılan etkinlik türüne göre de dokunma ve tadım yapma eylemleriyle farklı algıları da uyarmaktadır. Bu sosyal ve kültürel etkinliklerin yapılması meydanın toplum içindekini değerini arttırmakta ve kentin diğer alanlarına göre daha fazla tercih edilmesine yol açmaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 : Birinci bölgedeki etkinlik meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Birinci alanda yer alan etkinlik meydanında bulunan Barbaros Hayrettin Paşa Anıtı ve Türbesi gibi tarihi kentsel ögelerin varlığı alanın ziyaret amacıyla kullanımı ve fotoğraf çekimi gibi farklı eylemlerin yapılmasını sağlayarak alandaki görsel algının baskınlığını arttırmaktadır. Türbe ve anıt etrafında yer alan bitkiler vb gibi az sayıda

peyzaj elemanları alanda bireyleri rahatlatan, nefes almasını sağlayan, gölge yaratan halleri ile eşik mekânları oluşturmaktadır. Kullanıcıların oturmak için buraları tercih ettikleri gözlemlenirken, sert zemin üzerinde de bireysel veya toplu halde oturdukları, şarkılar söyledikleri, sohbet edip vakit geçirdikleri gözlemlenmektedir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 : Birinci bölgedeki etkinlik meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Çalışma alanının ikinci bölgesine sokaktan dahil olunduğunda, kaldırıma doğru park etmiş dolmuşların denizden gelen bireylerin kara ulaşımını sağlamak amacıyla orada olduğunu ve alanın bu amaçla kullanıldığını göstermektedir. Dolmuşların bulunduğu alanda kullanıcıların kendi arasında ve sürücülerle ürettiği diyaloglar, sıra bekleyen kullanıcıların oluşturduğu yığılmalar ile oluşan yoğunluk alandaki görsel ve işitsel algıyı güçlendirmektedir. Dolmuşların bulunduğu alandan kaldırıma doğru ilerlerken topoğrafyanın kademelendiği, farklı kotlarda (yükseklik alçaklık ilişkisi az hissedilen) düzenlenmiş sert zeminden oluştuğu görülmektedir. Kaldırımdan alana dahil olunduğunda karşılaşılan, belediye tarafından yerleştirilmiş kiralanabilir bisikletler yeni bir kentsel eşik oluşturmakta, bu durum alanın farklı amaçları olan bireyler tarafından kullanılmasını gündeme getirmektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 : İkinci bölgede sokağın paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

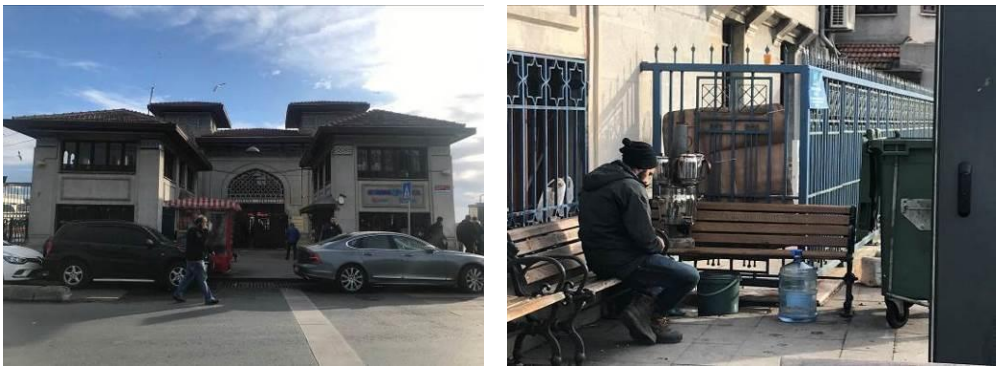
Alanda sert zemin hakimiyetinin yanında yalnızca oturma elemanlarının etrafında bulunan az yoğunluktaki bitkilerin zeminlerinde yumuşak zemine rastlanmaktadır. Gençler, yetişkinler, aileler, evsizler gibi ağırlıklı olarak alt ve orta gelir gruplardan bireylerin kullandığı oturma elemanlarında oturma, dinlenme, seyretme, bekleme, sohbet etme, vakit geçirme gibi eylemler gerçekleştirilmekte ve tesadüfen oluşan sosyal ilişkiler üretilmektedir. Çeşitli bitkiler ile çevrelenmiş oturma elemanları, bireylerin korunma, gölgeleme ve serinleme ihtiyaçlarını karşılayan yeni eşik mekânlar yaratmaktadır (Şekil 4.14).

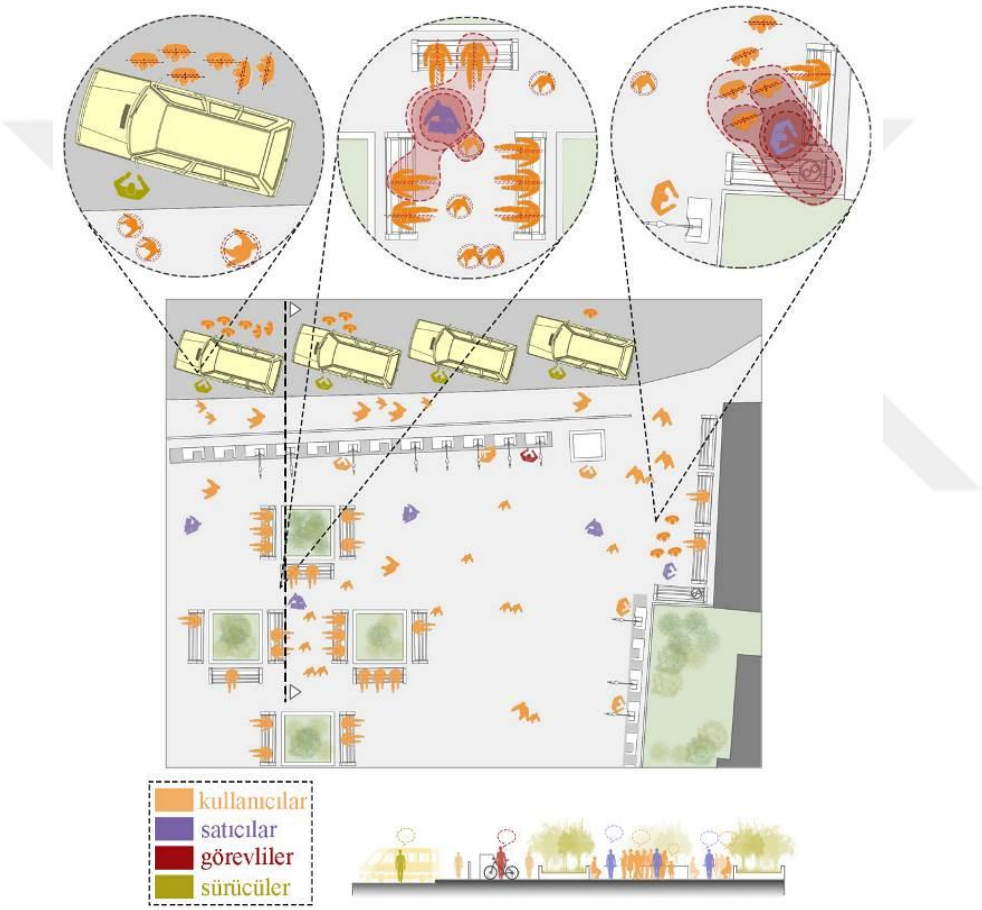
Şekil 4.14 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Kullanıcıların alandaki yoğun kullanımları seyyar satıcılarla desteklenmektedir, Alan girişinde yer alan kaldırım boyunca sıralanan satıcıların (ayakkabı boyayıcısı, simit satıcısı, çekirdek çat satıcısı) ve alan içindeki hareketli satıcıların varlıklarıyla geliştirdikleri taktikler, birey ile satıcı arasında kurulan diyaloglar, alışveriş eylemleri, yapılan pazarlıklar düşünüldüğünde alanda gündelik hayatın inşa edilmesinde önemli eşik mekânlar oluşturulduğu gözlenir. Satıcılar bireylerde aynı anda görsel (satış birimleri), işitsel (satış replikleri), tatsal (satılan ürünler) ve kokusal (satılan ürünler) algıları tetiklerler ve farklı algıların iç içe girmesini sağlarlar.

İskele yapısının girişinde konumlanan ve girişi vurgulayan saçak alandaki bireyleri koruyucu ve birleştirici bir eşik mekân görevindedir. İskele çevresindeki alan ulaşım amacıyla farklı zamanlarda, orada bulunan bireylerin beklerken oturma, çay içme, kahvaltı etme (yeme-içme eylemleri) eylemlerine olanak tanır ve birey için yeni bir eşik mekân oluşturur. Alanda çay simit ikilisi, bira, çekirdek sıkça tercih edilenler arasında olup, bireylerin beslenmesini ve beklerken vakit geçirmesini sağlayan yeme içme ögeleridir (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.16 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Hafta içi akşam, hafta sonları sabah, öğlen ve akşam zamanlarında farklı kullanıcı grupları tarafından zaman zaman alkol tüketiminin olduğu da gözlemlenmiştir. Alkol kullanımı alanda kokusal ve tatsal algıyı değiştirmekte, alkol tüketimi nedeniyle yaşanılan bazı olaylar ise alandaki eşik mekânın kullanıcılarını farklılaştırmaktadır. Kullanıcıların bir araya gelerek oturmaları, sohbet etmeleri, birbirleriyle vakit geçirmeleri, eğlenmeleri, şarkı söylemeleri gibi üretilen yeni mekânsal pratiklerle

kullanıcı gruplarının farklı sosyal ilişkilerin kurulduğu görülmektedir. Denizle kurduğu yakın ilişkiden dolayı alanın fotoğraf çekimi için tercih edilmesi de farklı bireylerin farklı amaçlarla alanda olmasını sağlamakta ve yeni bir eylem ile yeni bir eşik mekân kurgulanmasına neden olmaktadır (Şekil 4.16).

Üçüncü çalışma alanı toplu ulaşım noktası olarak görülen bölgelerden biridir. Kara ulaşımının hakimiyeti alanda yoğun şekilde konumlanan duraklardan anlaşılmaktadır. Bu alanda duraklar ve yakınlarındaki büfeler ve kiosklar bireylerin gündelik ihtiyaçlarının karşılandığı eşik mekânları yaratmaktadırlar. Ulaşım amacıyla kullanılan durakların varlığı, alanda bireylerin birikmelerini, beklemelerini ve kendiliğinden sohbetlerin oluşmasını tetiklemektedir. Alandaki yoğunluklar görsel ve işitsel algıyı arttırmakta, mekânlar hem çeşitli algıları tetikleyen hem de sosyal ilişkiler yaratan eşik mekânlara dönüşmektedirler.

Otobüs durakları alanı kullanan bir diğer aktör olan sürücülerin mekânın oluşumunda söz sahibi olmasını destekler. Yerel yönetim toplu taşıma otobüsü sürücülerinin duraklarda verdikleri molalarda bir araya gelerek sohbet etmesi, dinlenmeleri, yemek yemeleri ve beklemeleri, kullanıcılarla girdikleri diyaloglar, alanda üretilen mekânsal pratiklerdir. Alanda yeni havalimanına yolcu taşıma amacıyla bekleyen toplu taşıma araçları/otobüsleri nedeniyle alanda havaalanına gedecek yolcular ve turistler bulunmaktadır. Bu noktada farklı kültürden bireylerin bir araya gelmesi ile alanda yeni bir sosyal eşik oluşturmaktadır (Şekil 4.17).

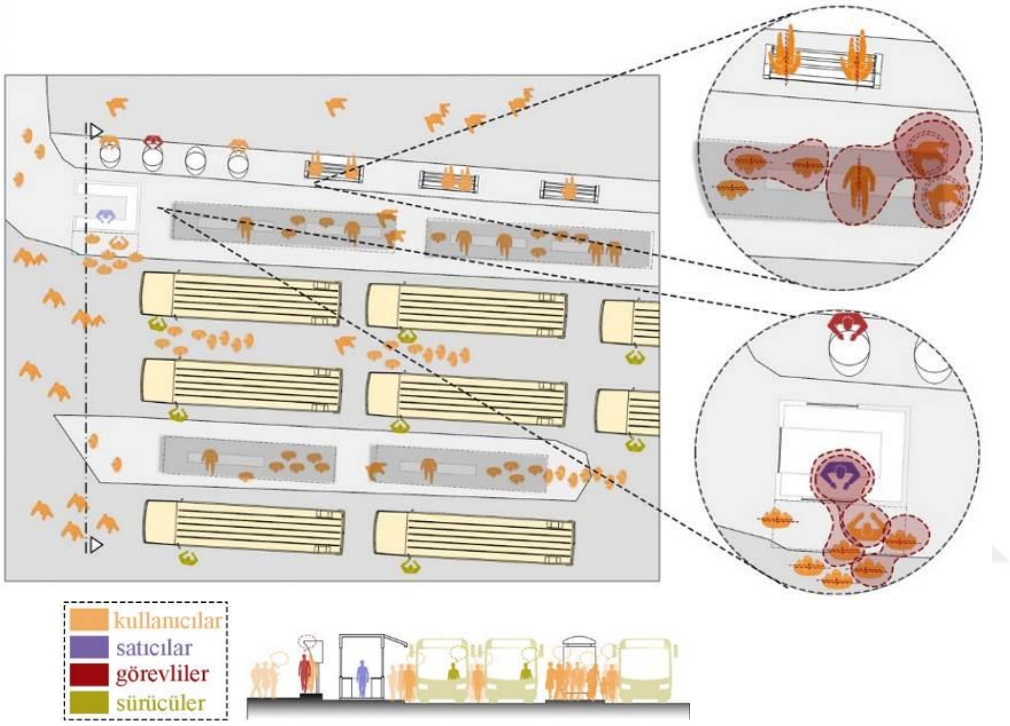

Şekil 4.17 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Farklı gelir gruplarından genç, yetişkin, yaşlı her yaştan bireyin alanı yoğun bir şekilde geçip gitme – yürüme eylemi ile kullandığı görülmektedir. Hızlı kentsel akışın olması alandaki sert zemin üzerinde üretilen uzun süreli mekânsal pratikleri

engellemektedir. Alandaki kaldırımlar yol ile kurdukları yükseklik alçaklık ilişkisi ile kullanıcılara duraklar çevresinde beklemeleri için yeni bir eşik mekân tanımlarlar.

Bu çalışma alanında bireyler buluşmalar, birliktelikler ve karşılaşmalar ile ana mekânlara yönelmektedirler, bu nedenle alanda sürekli bir akış, hareketlilik ve geçiş söz konusudur. İnsanların geçip gittiği, durup beklediği, buluştuğu bu alanlar büfeler, kiosklar ile desteklenerek ticari anlamda bir pratiğin oluşması sağlanmaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Kamusal ulaşım noktası olarak görülen bir diğer bölge de dördüncü bölgedir. Üçüncü bölge yoğun kara ulaşımı ile ön plana çıkarken, dördüncü bölge yoğun deniz ulaşımıyla ön plandadır. Caddeden karşı yakaya yolcu taşıyan özel motorların kalktıkları küçük iskeleye doğru hareket ederken karşılaşılan merdiven, rampa, platform gibi bileşenler yükseklik ve alçaklık ilişkisi ile yeni eşik mekânlar oluştururlar. İskele girişinde yer alan saçaklar bireyler için koruyucu bir üst örtü görevi görürlerken yeni bir eşik mekân oluştururlar. Bu mekânlar alandaki kullanıcıları yönlendirici, toplayıcı ve destekleyici rollerini üstlenirler.

Alçak kotta yer alan caddede bekleyen taksilerin fazlalığı alanda kara ulaşımını desteklerken sürücülerin alanda rol oynamasını sağlamaktadır. Alanda bulunan

müşterileri ve vapurdan çıkan bireyleri yakalama gibi taktiklerden dolayı araç yoluyla ilk buluşan alanda konumlanırlar (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : Dördüncü bölgede sokak paralelinde eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

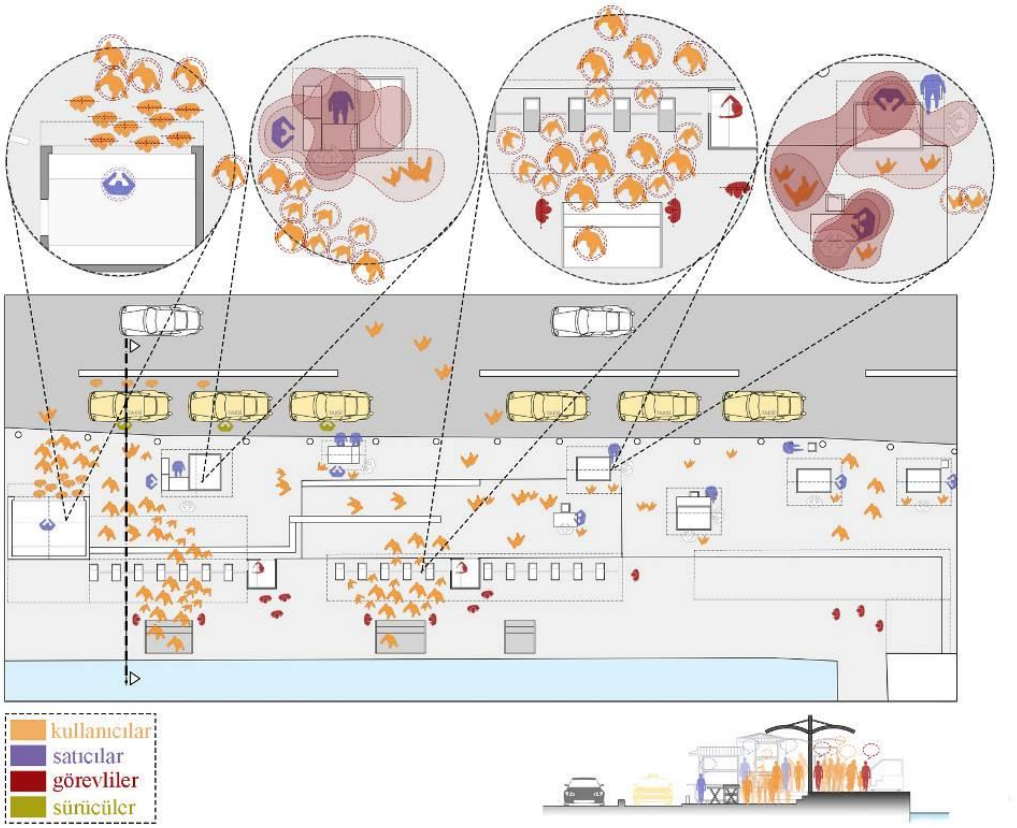
Küçük iskelelerin turnike geçiş bölgesine doğru ilerlerken görülen farklı kotlarda karşılaşılan seyyar satıcılar alanda gündelik hayatın şekillenmesine yön veren aktörlerden biri olmaktadır. Satış birimlerinin yarattığı fiziksel durumlar, bireylerin kendi aralarında ve satıcılarla kurdukları sosyal ilişkileri destekler ve algısal boyutta tetiklediği işitsel, kokusal, görsel ve tatsal duyuları birleştirir. Satıcıların turnikelerin önlerinde hareketli veya sabit bir biçimde konumlanmaları bireylerin kara ile ilk buluşma noktalarında ihtiyaçlarını gidermek için geliştirilen bir taktik olarak görülmektedir. Satıcıların yanındaki alanda yer alan büfede yeme içme, akbil doldurma, kitap dergi vb. kültürel ihtiyaçları giderme gibi eylemler bu mekânsal pratiklerle karşılanmaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Sürekli bir akışın olduğu alanlarda sert zeminlerin hakimiyeti dikkat çekmektedir. Alandan gelen, geçen, hızlı hareket eden alanı geçiş koridoru olarak kullanan bireylerin hafta içi sabah işe gidiş ve akşam iş çıkışı saatlerinde yoğunlaştığı, hafta sonları sabah saatlerinde normal, öğlen ve akşamları ise aşırı yoğun olduğu

gözlemlenmiştir. Havaların iyileşmesiyle beraber dışarı çıkan bireylerin bu alanları daha fazla kullandığı ve semtin önemli ulaşım noktaları olan üçüncü ve dördüncü bölgeleri tercih ettiği görülmüştür (Şekil 4.20 ve 4.21).

Şekil 4.21 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Çalışılan beşinci bölgesinde, Dolmabahçe Caddesi'nden alana dahil olunduğunda karşılaşılan cep durağı kara ulaşımını destekleyerek otobüslerin yolcu alıp bindirmesine yardımcı olmakta be yeni bir eşik mekân oluşturmaktadır. Bu eşik mekânın kaldırım boyunca yayılımı farklı kotlarla ve bitkilerle görsel-fiziksel anlamda sınırlandırılmıştır. Bitkilerin alandaki varlığı bireylerin serinleme, korunma, gölgelenme gibi konfor ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Kaldırım boyunca ilerlerken önünüze çıkan merdivenlerden inildiğinde çeşitli kafe, dükkân ve büfeler ile karşılaşılmaktadır. Bu alanı gençler, yaşlılar, evsizler, aileler ve çocuklar gibi farklı yaşlarda bireylerin kullandığı gözlenmektedir. Alana yakın üniversite yapılarının bulunması nedeniyle daha çok gençlerin mekânı kullandığı, kafelerin içinde ve çevresinde konumlanan oturma gruplarında vakit geçirme, yeme içme, oturma, sohbet etme eylemler ile mekânsal pratiklerin üretildiği izlenmektedir. Alanda yükselen farklı yiyecek, içecek kokuları bireyin algısını etkilemektedir, kafe

ve dükkanlarda çalışanlarla kullanıcıların gündelik yaşam içerisindeki eylemleri sipariş verme, yol ve adres sorma vb. ve kurdukları gündelik sohbetlerle yenilenebilen sosyal ilişkiler üreterek yeni eşik mekânlar yaratırlar (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Oturma gruplarını yanı başında konumlanan otomatik para çekme makineleri (bankamatikler önlerinde para çekme, yatırma ve benzeri işlemlerini gerçekleştirmeye ve kullanıcıların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik donatılar olup, bireyler tarafından oluşturulan birikmeler ve zaman zaman rastlantısal gelişen diyaloglar yeni eşik mekânalar üretimine neden olmaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Alan üzerinden geçen araç köprüsü, altındaki alanı sınırlandırarak bir eşik mekân görevi görmektedir. Köprü altında yer alan satış birimlerinde hediyelik, nostaljik eşyalar satılmaktadır. Birimlerin etrafında oluşan alanda satıcıların birbirleri ve kullanıcılarla karşılaşmalarını sağlayan yeni bir eşik mekân yaratılır. Bu alanlar büfe ve kiosklar kullanıcıların yeme içme ihtiyaçlarını ve gazete, kitap, dergi vb. temel,

sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eşik mekânlar olmaktadırlar (Şekil 4.24).

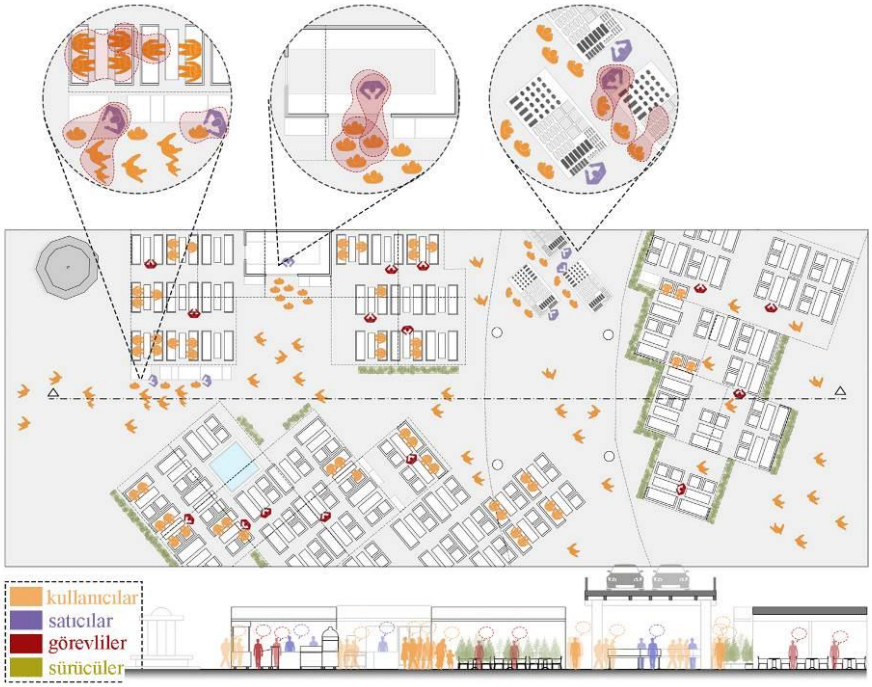

Şekil 4.24 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Köprü altı ve çevresinden iskeleye doğru uzanan sert zemin üzerinde kafelerin oturma grupları yer almaktadır, bu nedenle kullanıcıların alanda oturma, bekleme, yeme içme, izleme, seyretme, dinlenme, buluşma, vakit geçirme vb. bireysel ve toplumsal mekânsal pratiklerin üretimini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Kafelerin çevresinde yer alan şemsiyeler kentsel üst örtü görevi görerek kullanıcıların iklim koşullarından korunma ve gölgelenme ihtiyaçlarına karşılık veren eşik mekânları yaratmaktadırlar. Alanda şemsiyeler çeşitli strüktürler ve saçaklarla desteklenmektedir. Oturma grupları kafelerin içinden taşarak köprü altından başlayarak iskelelere doğru geniş bir alana yayılarak özel alan tanımlamaktadırlar. Alanın mahremiyet yaratmak üzere bazı saksı bitkileri kullanılarak bölünmesi ile farklı algı ve fiziksel özellikler taşıyan bir eşik mekân oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 4.25 ve 4.26).

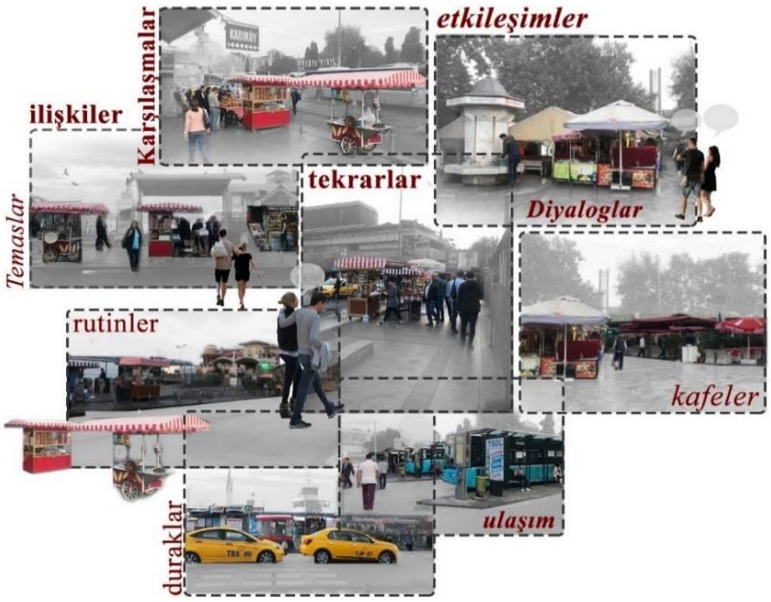

Şekil 4.25 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.26 : Beşinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Beşiktaş İskele Meydanı'nda var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler, semtin gündelik hayatını üretmektedirler. Değişen kullanıcılar, satıcılar, sürücüler ve onların eylemleri ile oluşan mekânsal pratiklerin ve kentsel taktiklerin yapılma şekilleri biçimleri alanlarda her gün farklı senaryoların oluşmasına neden olmaktadır. Şekil 4.27'de flanör olarak yapılan deneyimde karşılaşılan gündelik yaşamın senaryosu aşağıdaki kolajla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.27 : Beşiktaş İskele Meydanı'nda gündelik hayatın senaryosu (Öztürk, 2020).

4.2 Ortaköy İskele Meydanı

İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında Boğaziçi Köprüsü'nün hemen altında yer alan Ortaköy, Beşiktaş'a bağlı önemli semtlerden biridir. Ortaköy ve Mecidiye mahallelerinden oluşan semt, Kuruçeşme, Levazım, Ulus, Balmumcu ve Yıldız mahalleleriyle çevrilip kuzey sınırını da Defterdar burnu oluşturur.

İstanbul'un önemli turistik semtlerinden biri olan Ortaköy, barındırdığı mimari dokusuyla tarihi boyutu, düzenlenen sergiler, etkinlikler ile sosyal ve kültürel boyutu, yeme içme ihtiyaçlarına cevap verebilecek çeşitli kafe ve restoranlarla da ticari boyutu ile ön plandadır. Haftanın farklı zamanlarında ve farklı günlerinde çeşitli kullanıcı profilleriyle her daim canlı ve yoğun kullanımı söz konusudur.

Ortaköy'ün geçmişten başlayarak günümüze kadar gelen önemli özelliklerinden biri Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi gibi farklı toplulukları, farklı inançları bir araya getirerek dostluk içinde yaşama imkânı sunması, farklı kültürlerin bir arada yaşamasına farklı dokuların oluşmasına olanak tanımıştır. Semtte yer alan camiler, sinagoglar, kiliseler bu farklı kültürlerin yansımasıdır.

16. yüzyıldan başlayarak çeşitli dinleri barındırmasıyla önemli merkez olan Ortaköy'de, Türklerin yerleşmesi I. Süleyman (1520-1566) döneminde olur. Semtin en eski yapılarından biri olan Ortaköy Hamamı 1556 yılında, Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Semtin en önemli yapısı ve kentsel nirengi noktası olan Ortaköy Cami mimari güzelliği ile dikkati üzerine çekmeyi başarır. Abdülmecid caminin yaptırılmasına öncülük eden hükümdar olmasının yanı sıra, Ortaköy'ün imarı hakkında da çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Bugün olmayan Ortaköy Deresi üzerine köprüyü, sahilde yer alan karakol binasını ve Ortaköy Camisi'ni yaptırmıştır. 19. yüzyılda Ortaköy ve çevresi gelişmeye başlamış caminin yapımı ve karakolun yapımı ile sahil yolu iyice genişletilmiştir (İstanbul Ansiklopedisi, İşözen, 1994, s.141-143).

Fransız mimar olan Henry Prost 1936 yılında ülkemize davetle gelmesiyle beraber hazırlamış olduğu planlar ile, İstanbul'un ulaşım ağı ve kullanım alanı düzenlemeleri hakkında değişimler yaşanmıştır. Ortaköy ve çevresi bu imar planlarından öncelikle etkilenen semtler arasındadır (Kuban, 2004).

1973' te yapılan Boğaziçi Köprüsü bu semtin önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Ortaköy deresi açılan köprünün varlığıyla ile kurutulmuş, Ortaköy'de yer alan bahçe

ve bostanlar devri kapanmıştır (Kara, 1995). Boğaziçi Köprüsünün tam ayağında oluşan semt, İstanbul'un önemli ulaşım noktalarını bağlayan konumunda yer almaya başlamıştır. Bu gelişmenin ardından 80'li yıllarda Ortaköy'de fiziksel değişimlerin yanı sıra toplumsal değişimler de kendini göstermeye başlamıştır. Semt birden aydınlardan oluşan gençlerin gözdesi haline gelmiştir. Sanat galerileri, hediyelik eşya satanlar, ikinci el kitap satan dükkanlar açılarak meydanı destekleyen restoran ve kafelerle beraber toplumsal hayat farklılaşmaya başlamıştır (Belge, 1993, s.95-96).

19. yüzyıla ait önemli eserlerin bulunduğu Ortaköy meydanı ve çevresi 20. Yüzyılda düzenlenmiştir. Meydan düzenlemesi sırasında semt tarihi, semtin kültürel, sosyal boyutları göz önünde bulundurulmuştur. Birden fazla dine ev sahipliği yapan, birden fazla kültürü benimseyen semtin simge yapıları olan kiliseler, camiler ve sinagoglar, çevre yapılarıyla beraber düzen ve uyum içerisindedir. Üç kültürün bir arada yaşadığı mevcut doku meydan ve çevresinin gelişmesini etkileyen ana kararları belirlemiş, günümüzdeki meydanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Meydan ve çevresi günümüzde sanat atölyeleri, antika ve sanat pazarları, kafeler, restoranlar, dükkanlar vb. yapılarla yaşayan, onlarla desteklenen, canlı bir buluşma merkezi haline gelmiştir.

4.2.1 Ortaköy İskele Meydanı ve çevresi

Ortaköy bir kıyı yerleşmesi olarak geçmişten günümüze kadar, ulaşım ve taşıma amaçlı denizyolunu tercih etmiştir. İskele ve çevresinde oluşan meydan önemli arter noktası olarak görülür. Ortaköy İskele Meydanı çevresindeki yapılarla beraber 19. yüzyıl Osmanlı döneminin mimarisini yansıtır. Geniş kitlelere hitap etmesiyle Boğaziçi'nin önemli iskele meydanları arasındadır. Meydanda en çok dikkat çeken yapı Ortaköy Cami (Büyük Mecidiye Cami) olup, Boğaziçi köprü silueti ile birleşerek önemli bir sembol mekânına dönüşürler. Bireylerin buraya turistik amaçlı gelmesini destekleyen bu mekânsal karşılamalar, Ortaköy'ün simgesel gücünü arttıran özelliklerden biridir.

Ortaköy Camisi, Mehmet Ağa tarafından 18. Yüzyıl başlarında yapılmıştır. Ardından Abdülmecid döneminde tamamen yıkılarak Mimar Nigogos Balyan'a rıhtımda 1854-1856 yılları arasında tekrar yaptırılmıştır. Cami 1894 depreminde önemli zarar görmüş ve sonraki yıllarda çeşitli onarımlar görmüştür. (Akbayar, 1998, s.50-53).

Ortaköy'de iki adet sinagogdan Etz ha-Hayim Musevi Sinagogu günümüzde faal olarak çalışır. Hayat ağacı anlamına gelen bu sinagogun ismine Bizans ve Osmanlı'da sık sık rastlanır.

Ortaköy'deki kiliselere bakıldığında ise Ayios Fokas Rum Ortodoks Kilisesi, Ayios Yeoryios Mezarlık Kilisesi, Surp Asdvadzadzin Kilisesi ve Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi olmak üzere dört kilise dikkat çekmektedir. İçlerinde iskele meydanını besleyen, Ortaköy Cami'sine yakın konumlanmış Ayios Fokas Rum Ortodoks Kilisesi 1856 yılında Mecidiye Köprü Sokağı ile Muallim Naci Caddesi üzerine, inşa edilmiştir. Semte bir dönem adının verilmesine sebep olan kilise iskele meydanının kullanımının arttırmasını sağlamıştır. Yıllardır üç farklı dine ait dini yapıların bir arada konumlanmışı, semtin farklı kullanıcıları çekmesine, farklı kültürleri birleştirmesine, çeşitli karşılaşmalara izin vermesine imkân tanır.

Ortaköy sultanların ve hanedanların yaşadığı bir yer olduğu için çeşitli saraylar ve yalılar yapılmıştır. Esma Sultan Yalısı bu yapıların içinde iskele meydanı ve çevresini besleyen önemli referans noktalarından biridir. 1860 yılında Sarkis Balyan tarafından inşa edilen yapı Abdülaziz tarafından kızı Esma Sultan'a (1870-1897) hediye edilmiş, yapı birkaç kez el değiştirmiştir. Geçirdiği yangında ahşap kısımları yanmış, sonrasında restore edilerek günümüzde çeşitli etkinliklerle hizmet vermeyi sürdürmektedir (Akbayar, 1998, s.50-53).

Meydan, turistik özelliğinin yanı sıra ticari özelliğini öne çıkaran dükkanlar, galeriler, restoranlar, çay bahçeleri, hediyelik eşya dükkanları vb. alışveriş, yeme-içme odaklı aktivitelerin gerçekleşmesine imkân tanır. Ticari faaliyetlerin çeşitliliği bölgenin renklenmesi ve festival alanına dönmesine neden olur. Semtte kıyı bölgesi ticari aktivitelerin yansıra reaktif kullanımları desteklerken, iç kesimleri daha çok konut bölgesidir ve kıyıya göre yoğunluğun daha az görüldüğü alanlardır. Ortaköy İskele Meydanı ve çevresi hafta içi, hafta sonu, günün her saatinde sıkça kullanılan yoğun ve canlı bölgelerden biridir.

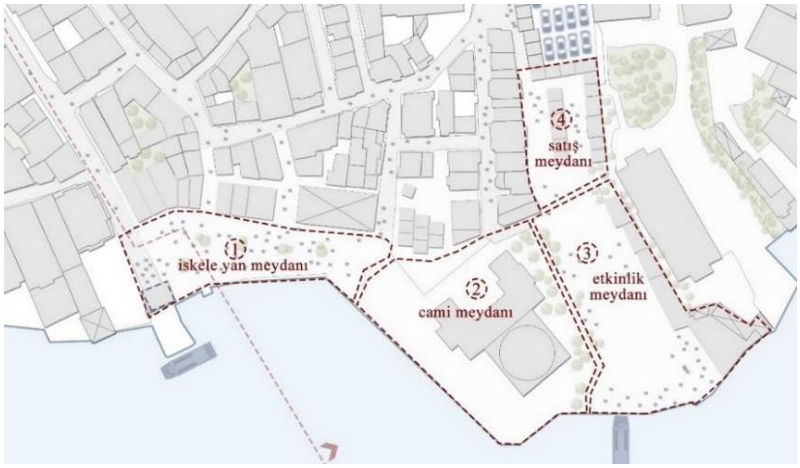

Şekil 4.28 : Ortaköy İskele Meydanı denizden kıyı görünümü (Öztürk, 2020).

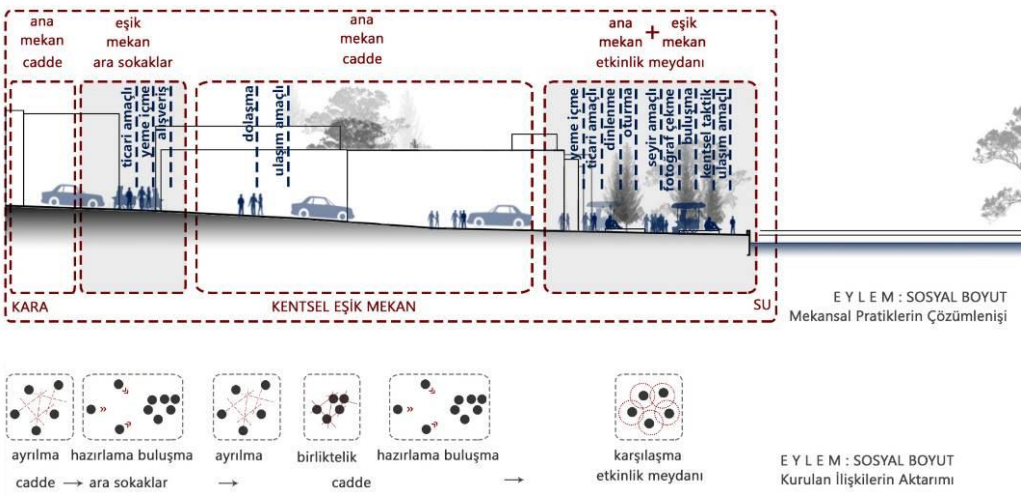
Ortaköy İskelesi deniz yoluyla gelenlerin karayla buluştukları ilk yerdir. Ortaköy İskelesi, Şirket-i Hayriye tarafından kare planlı, küçük ve tek katlı bina olarak 20. Yüzyılın başlarında yaptırılmıştır. İskele binası ve çevresi farklı karşılaşmaları yaratan önemli kentsel eşik mekânlardandır. Kıyıdan erişim sağlayanlar doğrudan Muallim Naci Caddesi'ne bağlayan Vapur İskelesi Sokak ile karşılaşır. Vapur İskelesi Sokağın hemen yanında uzanan meydanın etrafını ticari yapılar çevreler. Ticari yapıların önünde kıyıda yer alan cami konumlanışıyla çevresini yönlendiren önemli bir referans noktası oluşturur. Alandaki yapılar, organik ve dar sokaklarla çevrelenerek gündelik hayatı destekler. Bu sokaklarda yer alan ticari faaliyetlerin çeşitliliği ve sıklığı, fiziksel ve sosyal anlamda semt dokusunun beslenmesinde, gündelik hayatın şekillenmesinde başrole sahiptir.

4.2.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları

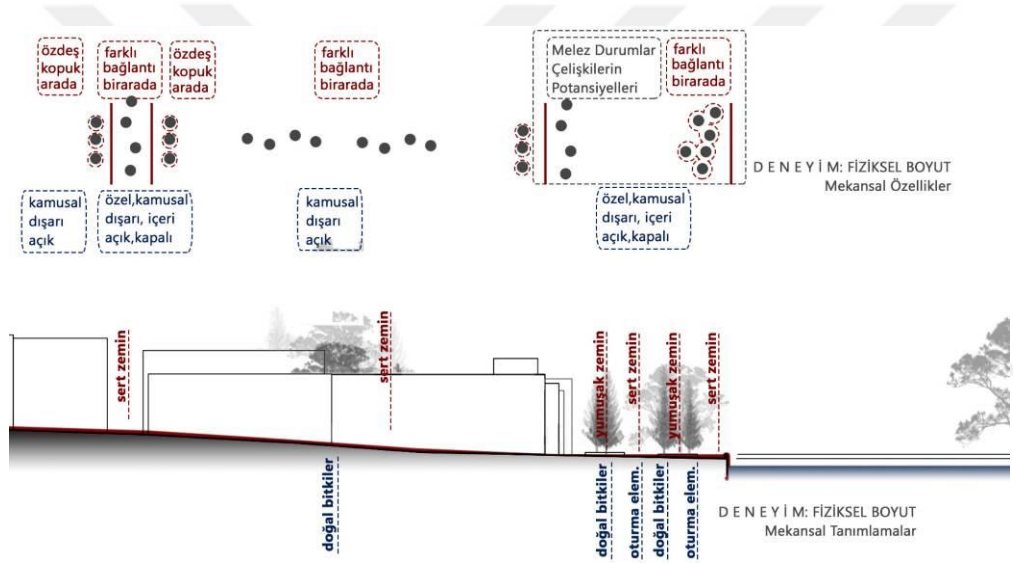
Ortaköy İskele Meydanı birden fazla eşik mekânların birleşiminden meydana gelen geniş bir alandır. İskele meydanı parçalı bir yapıya sahiptir. Birden fazla alandan oluşan bu meydanı daha iyi anlayabilmek, üretilen senaryoları inceleyebilmek için çalışma alanı dört bölgeye ayrılarak incelenmektedir. Bunlar; 1) İskele yapısı ve yanında bulunan geniş alanı iskele yan meydanı, 2) Ortaköy Cami'sinin bulunduğu alanı kapsayan cami meydan, 3) Esma Sultan Yalısı yanı başında konumlanan etkinlik meydanı ve 4) çeşitli kitapların, hediyelik eşyaların, yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayacak satışlarının yapıldığı satış meydanı olarak gruplanmıştır. Sınıflandırılan dört bölge mekânların üretimi kapsamında; birey, eylem ve deneyim kavramları açısından ele alınmaktadır (Şekil 4.29, 4.30 ve 4.31).

Şekil 4.29 : Ortaköy İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.30 : Ortaköy İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.31 : Ortaköy İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması (Öztürk, 2020).

Ortaköy'ün sosyal, fiziksel, ticari, tarihi, kültürel boyutları göz önüne alındığında alanı kullanan bireylerin; turistler, kent sakinleri, aileler, gençler, yaşlılar şeklinde çeşitlendiği gözlenmektedir. Ortaköy İskele Meydanı'nın birinci bölgesinde bireyler; kentsel yaşamın kurgulayıcısı ve kullanıcısı olarak ön plana çıkar. Muallim Naci Caddesi'nden Ortaköy İskelesi'ne doğru ilerlerken hissedilen topoğrafik eğim kullanıcıları birinci bölgeye hazırlar.

İskele yapısı girişinde konumlanan otopark alanının tanımlanmasına yardımcı olan kentsel saçaklar, bireyleri yönlendiren ve kendine çeken fiziksel bir eşik mekân görevi görmektedir. Araçların park edebilmesine imkân veren bu alan kentlilerin denizle buluşmalarına sağlayan arabulucu bir mekân görevinde olup, sert zemin ve

yumuşak zemin farklılıkları ile kullanıcıların hareketlerini yönlendirmektedir. Yumuşak zemin elemanları, oturma elemanlarında kullanılan doğal bitkilerin olduğu alanlarda ve yürüme yollarının çeperlerinde tercih edilirken, alan genel olarak sert bir zeminden oluşmaktadır. İskele binası kara ile suyu birbirine bağlayan bir eşik mekân görevi görerek kullanıcıların karşı kıyı ile fiziksel ve zihinsel bağlantı kurmalarını sağlar. Gelip gitme, bekleme, toplanma, buluşma vb. eylemlerin ulaşım amacıyla iskele yapısı önünde gerçekleşmesi, zaman zaman alanda insanların birikmelerine neden olmaktadır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

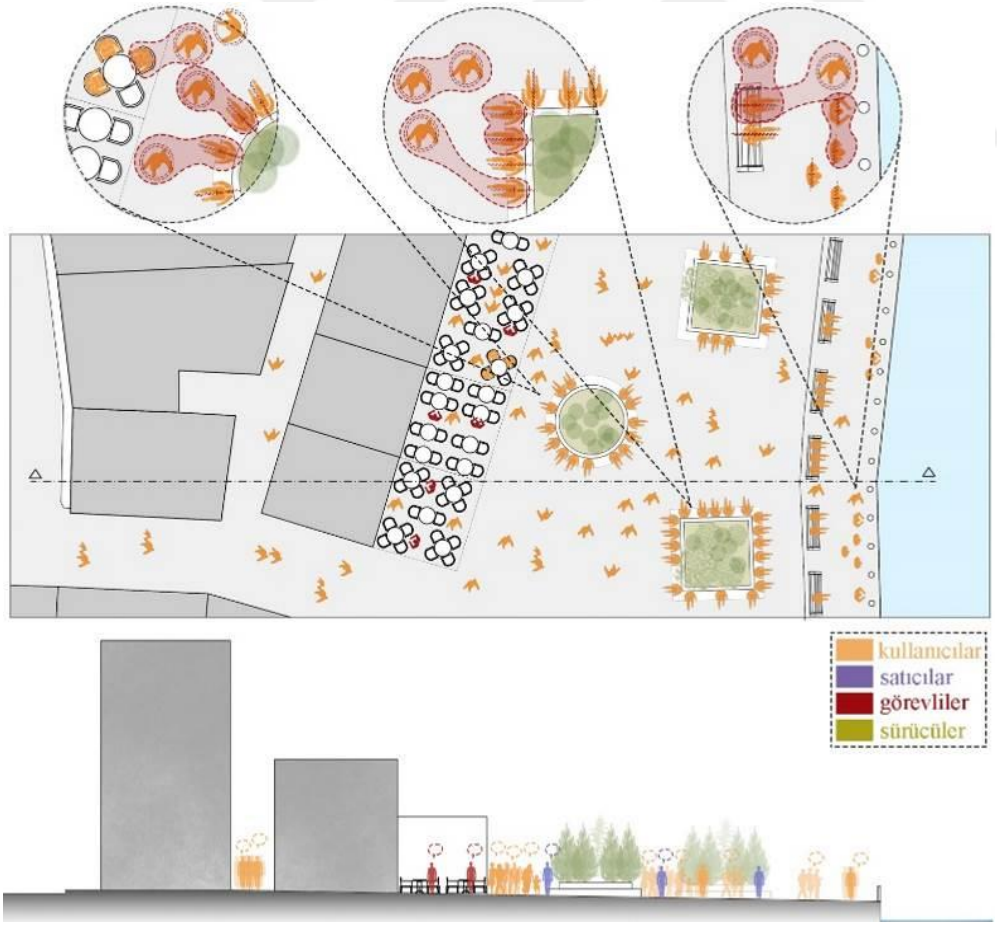
İskele binası meydanında kullanıcılar, satıcılar ve çalışan görevliler tarafından gerçekleşen aktiviteler ile sosyal ilişkilerin oluşmasına, artmasına ve büyümesine yardımcı olan eşik mekânlar üretilir. Kullanıcılar alanda eşik mekân görevi gören kentsel oturma elemanlarında gerçekleştirdikleri oturma, sohbet etme, seyretme, dinlenme, izleme, bekleme, vakit geçirme vb. eylemlerle oluşturdukları mekânsal pratiklerle alandaki diğer kullanıcılarla etkileşime girerler. Deniz kenarında fotoğraf çekenler, kuş besleyenler, kıyı boyunca yer alan banklarda oturup manzarayı izleyenler alanda sıklıkla rastlanılan kullanıcı gruplarına örneklerdir.

Meydanı çevreleyen kafeler, çay bahçeleri, restoranlar ve ticari dükkanlar ile önlerinde yer alan strüktürler ve saçaklar müşteriler için korunaklı, yarı açık kamusal alanlar oluşturarak alan için önemli eşik mekânları kurgularlar. Bu eşik mekânlar arasında hem geçenlerden oturanları ayırmak hem de kullanılan alanın özelleştirmek üzere uzun saksı bitkileri konumlandırıldığı görülür. Mekânların birbirlerine çok yakın olmaları nedeniyle yemek kokularının karışması, mekânlar arası seslerin iç içe geçmesi vb. gibi durumların yaşanması nedeniyle bireyler üzerinde farklı algılar aynı anda tetiklenmektedir. Farklı duyuların aynı anda yaşanılan bu iç içe geçmiş halleri algısal boyutta eşik mekânları üretmektedir. Kullanıcılar oturma, çeşitli diyaloglar

kurarak sohbet etme, sipariş verme, yer ve mekân sorma vb. gibi iletişimler aracılığıyla çalışanlarla etkileşime girerler. Bireylerin bu mekân alanları daha çok yeme içme, oturma, dinlenme, izleme, sohbet etme, vakit geçirme, buluşma, toplanma amaçlı kullandıkları görülmektedir. Alanın kullanıcılar tarafından hafta içi ve hafta sonu günlerinde farklı zaman dilimlerinde yoğun şekilde kullanıldığı izlenmektedir (Şekil 4.33).

Şekil 4.33 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.34 : Ortaköy İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Oturan kullanıcıların yanısıra alanda gelip geçenlerin ve seyyar satıcıların da varlığına rastlanılmaktadır. Tek başına ya da grup halinde gelip geçenler, durup fotoğraf çekenler, telefonla konuşanlar, denizi ve karşı sahili seyredenler, kuş besleyenler alanda önemli bir yer tutmaktadır. Kuş yemi satıcıları daha çok turistlere, çocuklara ve yaşlılara karşı taktik geliştirerek alanda konumlandırdıkları kişisel satış ekipmanlarıyla fiziksel eşik mekânlarını üretmektedirler. Simit, poğaça, tatlı vb. gıdaların satımı için alanda gezen seyyar satıcılar satış birimleriyle hareketli fiziksel eşik mekânlar yaratırlar. Bu eşik mekânlarda alışveriş eylemleri sırasında gerçekleşen diyaloglarla çeşitli sosyal mekânları üretilmektedir (Şekil 4.34).

İkinci bölge geçiş aksı gibi olup cami meydanını beslemektedir. Cami etrafında sıralanan demir korkuluklar görsel algıyı kesmeden bireylerin fiziksel erişimlerini engellemektedir. Alandaki Ortaköy Camisi ibadet, fotoğraf çekme ve ziyaret etme amacıyla semt sakinlerinin, ziyaretçilerin, turistlerin her yaştan kullanıcıların tercih ettiği mekânlardan biridir. Cami avlusunda bireylerin toplanarak ibadete hazırlanmaları, oturup sohbet ederek beraber vakit geçirmeleri ve ibadet amacıyla gelmeyen diğer kullanıcılarla yaşanan karşılaşmaları ile sosyal boyutta çeşitliliğe neden olarak farklı nitelikte eşik mekânlar üretilmektedir. Avlu kullanıcıları ana mekâna hazırlayan fiziksel anlamda bir arabulucu mekân görevi görmekte, bireylerin ana mekâna geçerek zihinsel bir yolculuğa çıkması gerçekleşmekte, gerçek ve ilahi dünya arasında ikiliklerden beslenen algısal mekân üretimleri ortaya çıkmaktadır. Fiziksel, sosyal ve algısal boyutta üretilen bu mekânlar cami ve meydanında birleşmektedir (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

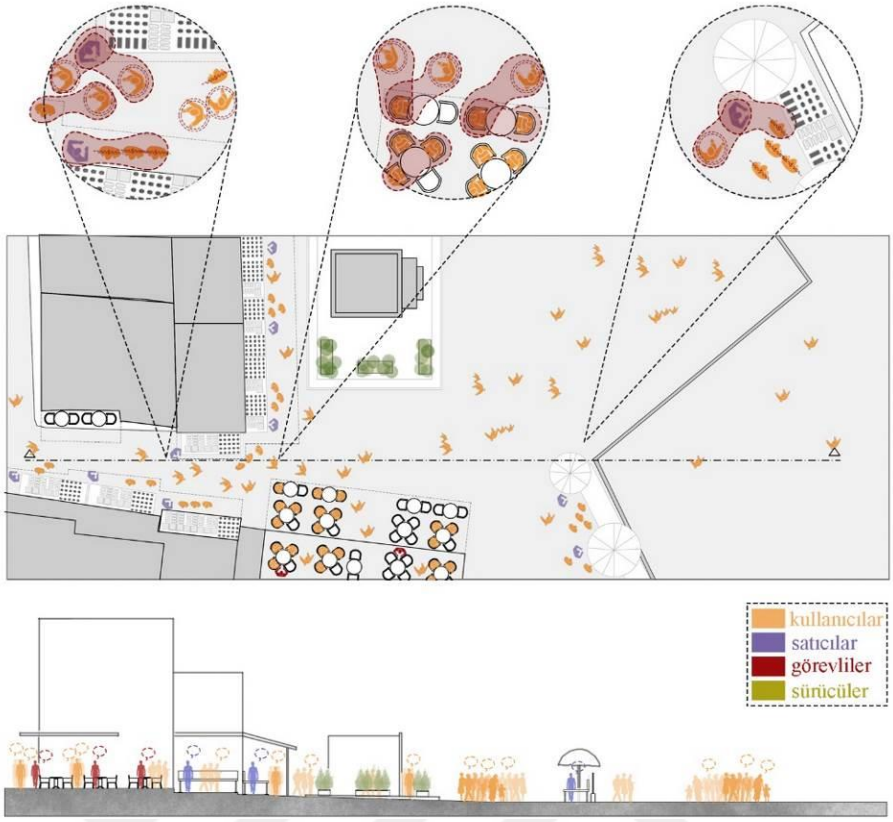
Geçiş aksı boyunca karşılaşılan satıcıların caminin demir korkuluklarını satış birimleri için sergileme amacıyla kullandığı ve onların etrafına taktiksel olarak

yerleştikleri görülmektedir. Çeşitli hediyelik eşyaların; el yapımı küçük sanatsal objelerin, el dokuması halıların, takıların, giysilerin satıldığı bu seyyar satış ünitelerinin konumlandığı eşik mekânlar, semtin içlerine doğru ilerledikçe hediyelik satış dükkanlarına dönüşmektedir. Satış dükkanlarının yeme içme eylemlerinin gerçekleşebileceği kafeler, restoranlar ile desteklenerek kullanıcıların ihtiyaçlarını karşıladığı izlenmektedir (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Daha içerilere geçildiğinde, dar sokaklar boyunca ilerlerken, dükkanların çeşitli üst örtüleri; şemsiyeler, saçaklar, tenteler vb. gibi donatılar ile kullanıcıların alışverişleri sırasında korunma, gölgelenme ihtiyaçlarını karşılayan yarı açık eşik mekânları oluşturulmaktadır. Alanda sokak boyunca kaldırımlar dükkanlar tarafından işgal edilmekte, kamusal ve özel alanları birleştirerek üzerinde oluşan gruplaşmalar, yığılmalar, çarpışmalar, mimikler, jestler, hal ve hareketler, alışveriş eylemleri, konuşmalar, pazarlık yapmalar vb. gibi durumlar ile mekânsal pratikler üretilmektedir. Alanda yoğunluğun artması durumlarında kullanıcıların, satıcıların ve çalışanların sesleri birbirine karışmaya başlar ve işitsel algıyı tetikler. Yerde sert zemin elemanlarının hakimiyetinin yanısıra bazen sadece bitkilerin bulunduğu yerlere rastlanılmaktadır. Alanda yer alan tarihi çeşme etrafında görülen topoğrafik kademelenme ile oluşan alçaklık-yükseklik ilişkisi, uzun saksı bitkileriyle görsel algıyı kısmi olarak keserek çevresinden ayrı bir fiziksel mekân oluşturmaktadır. Bu mekân ve etrafında bireyler tarafından oluşan yönelmeler, selamlaşmalar, konuşmalar gibi kısa süreli eylemlerle, su içme, merdiven basamaklarına oturup dinlenme, sohbet etme gibi daha uzun süreli eylemlerle fiziksel mekân sosyal anlamda desteklenmektedir (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 : Ortaköy İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Ortaköy İskele Meydanı kapsamında birinci ve ikinci bölgedeki çocukların az olduğu izlenirken üçüncü bölgede yer alan çocuk oyun parkı ile alanda daha fazla çocuk olduğu görülmektedir. Çocuk oyun parkı yerde yumuşak zemin elemanları ile donatılmıştır, çocuk oyun ekipmanları ile çocuklar için oyun ve eğlence amacıyla kullanılan bir eşik mekândır. Bölgeyi daha çok çocuklu ailelerin kullandığı, çocukları oyun parkındayken ebeveynlerin oyun parkı etrafında konumlanan kentsel oturma elemanlarını kullanarak oturdukları, seyrettikleri, sohbet ettikleri görülmektedir (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Etkinlik meydanını saran kafelerin, restoranların varlığı alanda yeme içme, oturma, vakit geçirme, buluşma gibi eylemlerin gerçekleşmesine olanak veren mekânsal pratiklerin üretilmesini sağlar. Waffle ve kumpir gibi yiyecekler bölgenin sembolü haline gelmiştir. Etkinlik meydanında yer alan oturma elemanları bireylerin Ortaköy girişinde aldıkları yiyecekleri oturup yiyebilme, yerken sohbet edebilme mekânlarını oluşturur.

Ortaköy üçüncü bölgede kafe ve restoranların etkinlik meydanına doğru konumlandırdıkları masa ve sandalyeler kamusal alanları özelleştirmeye başlayarak yarı kamusal-yarı özel durumların yaşanmasını sağlar. Bireyler buralarda otururken aynı anda kamusal-özel alan arasında bulunarak eşik mekânları inşa ederler.

Esma Sultan Yalısı yanında ve Ortaköy Cami'nin arka tarafında bulunan etkinlik meydanı zemininde çeşitli kademelenmeler oluşturan merdiven basamakları ve rampalar gözlenmektedir. Alandaki zeminde görülen yumuşak ve sert zemin birlikteliği diğer alanlara göre daha dengeli bir durumdadır. Yumuşak zemin kentsel donatılarla desteklenmekte, çocuk oyun parkında çeşitli küçük doğal peyzajlara rastlanılmaktadır. Yumuşak ve sert zeminlerin ara kesitinde oluşan yönlendirici ve sınırlayıcı düzenlemeler, alandaki eylemlerin şekillenmesini sağlamaktadır. Alanda kentsel aydınlatma elemanları, oturma elemanları, çiçeklikler estetik ve fiziksel konforu karşılayabilecek şekilde alanda bulunmaktadırlar. Güvenlik amacıyla kara ile suyun buluştuğu noktalarda yerleştirilen korkuluklar alanda sınır ve eşik konumunda yer almaktadır. Bu noktalarda kullanıcılar fotoğraf çekme, seyretme aktiviteleri gerçekleştirilmektedir. Alanın tamamen kamusal alan olarak çalıştığı, ancak deneyimler sırasında yaşanan bireysel ve toplumsal karşılaşmalarla kamusal ve özel çakışmaları oluştuğu, buralarda üretilen mekânları okumak mümkün olmaktadır (Şekil 4.39 ve 4.40).

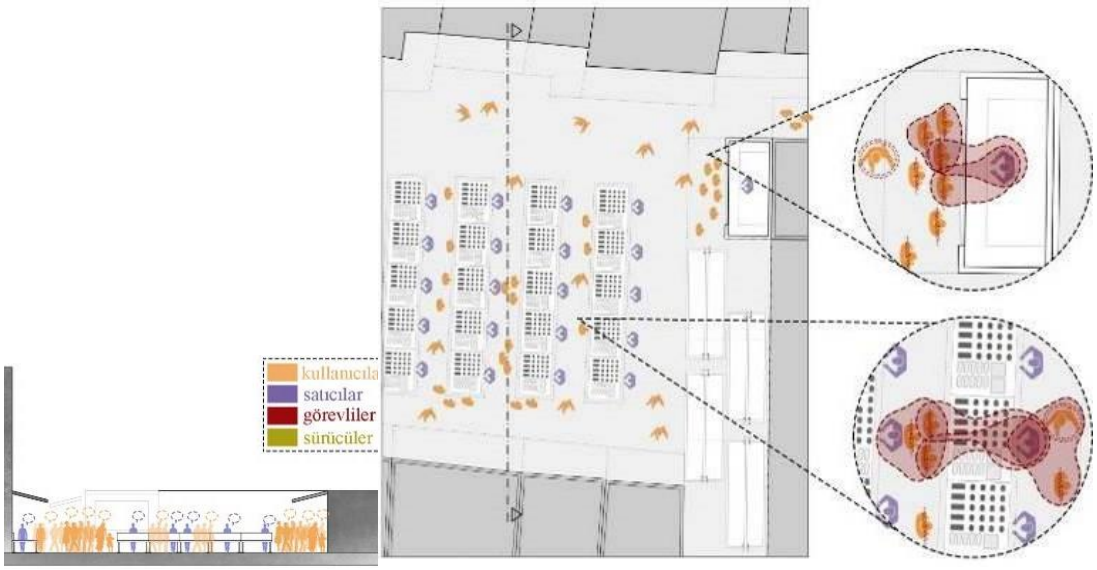

Şekil 4.39 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.40 : Ortaköy İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Çalışma alanının dördüncü bölgesi satış meydanı olarak görev yapmaktadır ve alanda el sanatlarından yapılmış hediyelik eşyalar, çeşitli takılar, ikinci el kitaplar gibi nesnelerin alışverişi ile gündelik hayat inşa edilmektedir. Alışverişler sırasında satış birimlerinin çeşitli strüktür ve saçaklarının altlarında satıcılar ile bireyler arasında yaşanan diyaloglar, kurulan temaslar eşik mekânların sosyal boyutunu desteklemektedir. Alan tamamen sert bir zeminden oluşmaktadır. Ve burada gerçekleştirilen ticari odaklı eylemler gündelik hayatın kurgusundan etkilenmektedir. Hareketli satış birimleri dışında alanda var olan dükkanların da saçaklarıyla birlikte kullanıcıları kendilerine çeken fiziksel eşik mekânlar olmaktadır. Satış birimleri ve çeşitli strüktürler yardımıyla oluşturulan satış alanı yılın belirli zamanlarında alışveriş olanağı yaratırken alan çeperlerinde yer alan dükkanlar süreli hizmet vermektedirler. Alanın kentsel mobilya ve donatılardan ve yumuşak zemin ile doğal peyzajdan yoksun olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 4.41).

Şekil 4.41 : Ortaköy İskele Meydanı dördüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Ortaköy İskele Meydanı'nda var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyen durumlar semtin gündelik hayatını üretmektedirler. Değişen kullanıcılar, satıcılar ve onların eylemleri ile oluşan mekânsal pratiklerin ve kentsel taktiklerin yapılma biçimleri alanlarda her gün farklı senaryoların oluşmasına neden olmaktadır. Şekil 4.42'de flanör olarak yapılan bu deneyimde karşılaşılan gündelik yaşamın senaryosu bir kolajla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.42 : Ortaköy İskele Meydanı'nda gündelik hayatın senaryosu (Öztürk, 2020).

4.3 Bebek İskele Meydanı

Bebek, Boğaziçi'nin Rumeli yakasında, Arnavutköy ve Rumelihisarı arasında bir koyun kenarında yer almaktadır. Koyun kenarına ve yamaçlarına kurulmuş, Beşiktaş ilçesinin semtidir. Bebek doğal güzelliği ve manzarasıyla eşsiz deneyim sunar. Bebek mevcut, restoran ve kafeleri, eğlence mekânları ve doğal güzellikleri nedeniyle İstanbul'un en çok tercih edilen semtlerinden biridir.

16. yüzyıl başlarında Osmanlı döneminde I. Selim'in yaptırdığı yazlık köşkle birlikte Bebek, hükümdarların ve sultanların gözde yerlerinden biri olmayı sürdürmüştür. Bebek'in ilgi gören semt haline gelmesi III. Ahmed ve sadrazamı Damat İbrahim Paşa dönemine rastlar, Bebek Bahçesi'nde Hümayunabad Kasrı, Bebek Cami, mektep, çeşme, hamam, değirmen ve dükkanlar inşa edilir. 18. ve 19. yüzyıla ait bütün gravürlerde Bebek semti ahşap yalıların uzandığı yamaçların bol yeşilliklerle süslendiği bir semt olarak görülür. Bu dönemde semtte yaklaşık kırk kadar sahil sarayı ve bahçenin bulunduğu anlaşılmaktadır (Akbayar, 1998, s.40-42).

Semtin yazlık yer imajından çıkışı 19. Yüzyılın ortalarında, vapur seferleri ve tramvayın gelmesiyle semte ulaşımın kolaylaşması sayesinde Bebek'te yapılaşmalar artar (İstanbul Ansiklopedisi, Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N., Baydar, O., Tanman, B., M., Koz, S., Aksoy, B., Batur, A., Yusufoğlu Y., s.113-116).

Eskiden gemilerin kötü koşullarda sığındıkları kalafat yeri olarak değerlendirilen Bebek koyu, günümüzde yatların, yelkenlilerin ve motorların demirlendikleri lüks bir koy görünümüne ulaşmıştır (İstanbul Ansiklopedisi, Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N., Baydar, O., Tanman, B., M., Koz, S., Aksoy, B., Batur, A., Yusufoğlu Y., s.113-116). Ellili yıllardan bu yana Bebek özellikle diplomatların ve yabancı iş adamlarının en gözde semti haline gelmiştir (Belge, 1993, s.96-97).

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla semtte Millet Bahçesi ve Bebek Gazino 'su kurulduğu görülmektedir. Gazino 1957-1958 yıllarında Bebek meydanı düzenlemesi sırasında kaldırılmış, sonra 1960'ta yeniden açılmış 1980'de park düzenlenirken tümüyle yok olmuştur (İstanbul Ansiklopedisi, Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N., Baydar, O., Tanman, B., M., Koz, S., Aksoy, B., Batur, A., Yusufoğlu Y., s.113-116). Semtte yer alan eğlence mekânları Bebek'in sosyal hayatını her dönem canlandırmaktadır.

İskele meydanını besleyen önemli referans noktalarından biri olan Bebek Cami, Bebek Parkı içerisinde 1725 yılında III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından III. Ahmed adına yaptırılmıştır. Zamanla bakımsızlıktan eskidiği için cami, Vakıflar tarafından yıktırılıp 1913 yılında Mimar Kemalettin Bey'e aynı yerde bugün varlığını hala sürdüren cami olarak yaptırılmıştır (İstanbul Ansiklopedisi, s. 116). Bebek'te caminin yanı sıra bir Katolik kilisesi, Ayios Haralambos Rum Kilisesi ve yetimhane gibi yapılar yapılmıştır. Bebek köyünün tepelerine doğru eski adıyla Robert Kolej Erkekler Bölümü kampüsü yer alır, okulun olduğu alanda sonradan Boğaziçi Üniversitesi kurulmuştur (Belge, 1993, s.96-97).

1970 sonrası Bebek sırtlarına doğru bakıldığında yerleşmelerin giderek arttığı görülmektedir, semtte bulunan eski ahşap ve kagir yapıların bir kısmının bu dönemde yıkıldığı izlenir. Bu yıkılan yapıların yerine modern mimarinin izlerini taşıyan apartmanlar inşa edilmiştir (Akbayar, 1998, s.40-42). Günümüze doğru özellikle İstanbul'da çalışan yabancı uyruklu iş adamları veya öğretmenlerin, konsolosluk görevlilerinin tercih ettiği bir semt olarak öne çıkan Bebek'te nüfus artmıştır semt, Boğaziçi'nin en hareketli ve gözde alanlarından biri haline gelmiştir.

4.3.1 Bebek İskele Meydanı ve çevresi

Bebek, İskele meydanı, Cevdetpaşa Caddesi, İstanbul Boğazı, Bebek Parkı Sokağı ve Mısır'ın İstanbul Konsolosluğu ile sınırlandırılır. Cevdetpaşa Caddesi Bebek İskelesi'nin park ile bütünleşmesini sağlarken; iskele ve çevresini semt dokusundan ayrılmasına neden olur. Bebek Parkı ile Bebek Cami bugünkü iskele meydanının oluşmasını destekleyen ana ögelerdir.

Geçmişten günümüze sudan ulaşım ve taşıma için tercih edilen Bebek İskelesi, 1851 yılında, Şirket-i Hayriye'nin kurulduğu zaman açılır. Bebek İskelesi binası ahşap iki ayrı binadan; kare planlı yolcu bekleme odası ve gişeyi içeren daha küçük ikinci kulübeden oluşur (İstanbul Ansiklopedisi, Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N., Baydar, O., Tanman, B., M., Koz, S., Aksoy, B., Batur, A., Yusufoğlu Y., s.113-116) (Şekil 4.43).

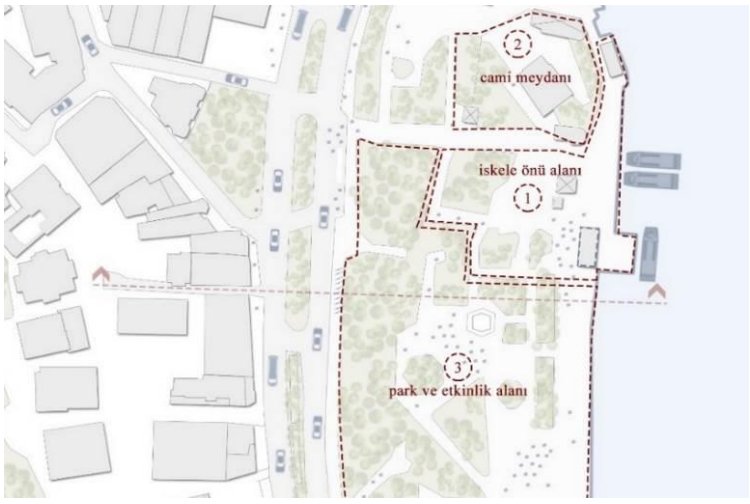

Şekil 4.43 : Bebek İskele Meydanı denizden kıyı görünümü (Öztürk, 2020).

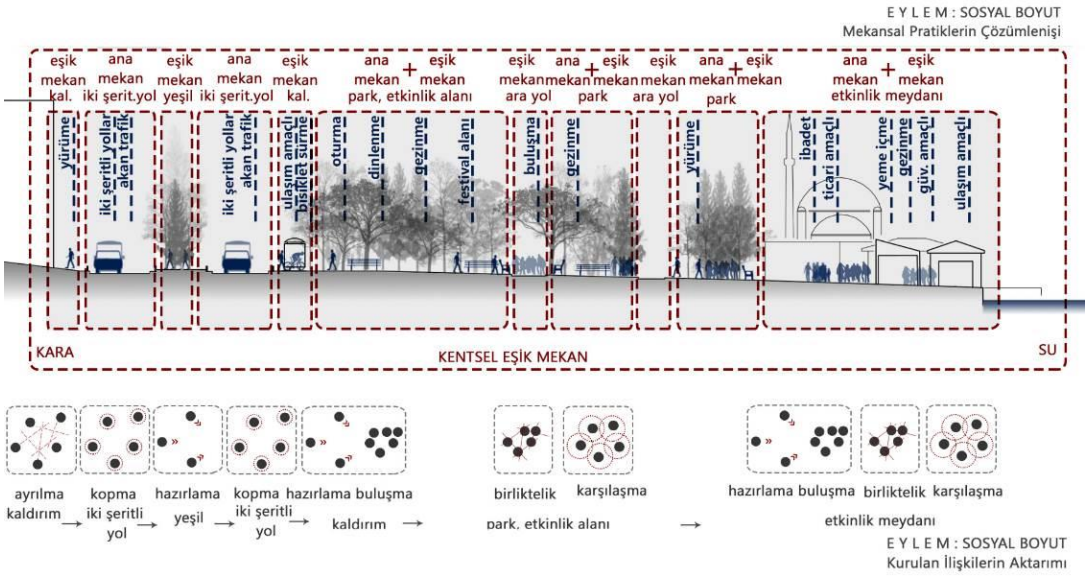
Bebek İskele Meydanını oluşturan Bebek Cami ve içinde çocuk parkı olan ve çeşitli etkinliklere imkân veren kıyıya ve Bebek parkına paralel konumlanan Cevdetpaşa Caddesi'nde yer alan otobüs durakları, bisiklet park alanları ve satış amaçlı büfeler Bebek İskelesi'ni besleyen alanlar arasındadır. Bu alanlar gündelik hayat kurgusu içerisinde, farklı bireyler tarafından çeşitli eylemlerin gerçekleştiği kentsel eşik mekânlardır.

4.3.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları

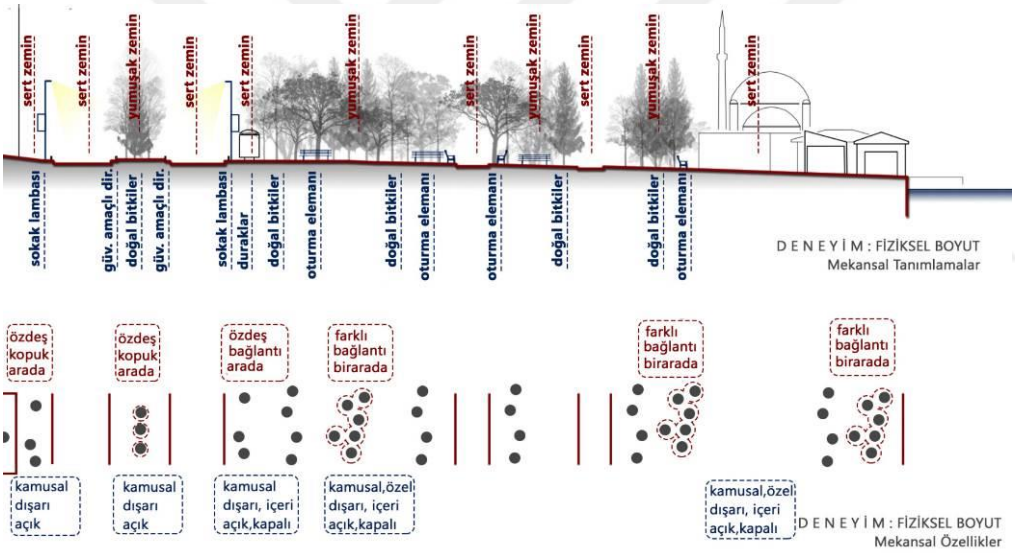
Bebek İskele Meydanı'nda ele alınan çalışma alanı birden fazla eşik mekânın birleşiminden oluşan, geniş bir alandır. Alandan geçen Cevdetpaşa Caddesi semt dokusunu iskele meydanından ayırmakta ve yerleşmelerin su ile ilişkisini koparmaktadır. Alanı daha iyi anlayabilmek ve üretilen senaryoları inceleyebilmek için çalışma alanı üç farklı bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; 1) İskele yapısı ve önünde bulunan alan, 2) Bebek Cami'sinin bulunduğu kısım ve 3) Cevdetpaşa Caddesi ile kıyı arasında konumlanan park ile etkinlik meydanı olarak gruplanmıştır. Sınıflandırılan bu üç alan eşik mekânların üretimi kapsamında; birey, eylem ve deneyim kavramları açısından ele alınmıştır (Şekil 4.44, 4.45 ve 4.46).

Şekil 4.44 : Bebek İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.45 : Bebek İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması (Öztürk, 2020).

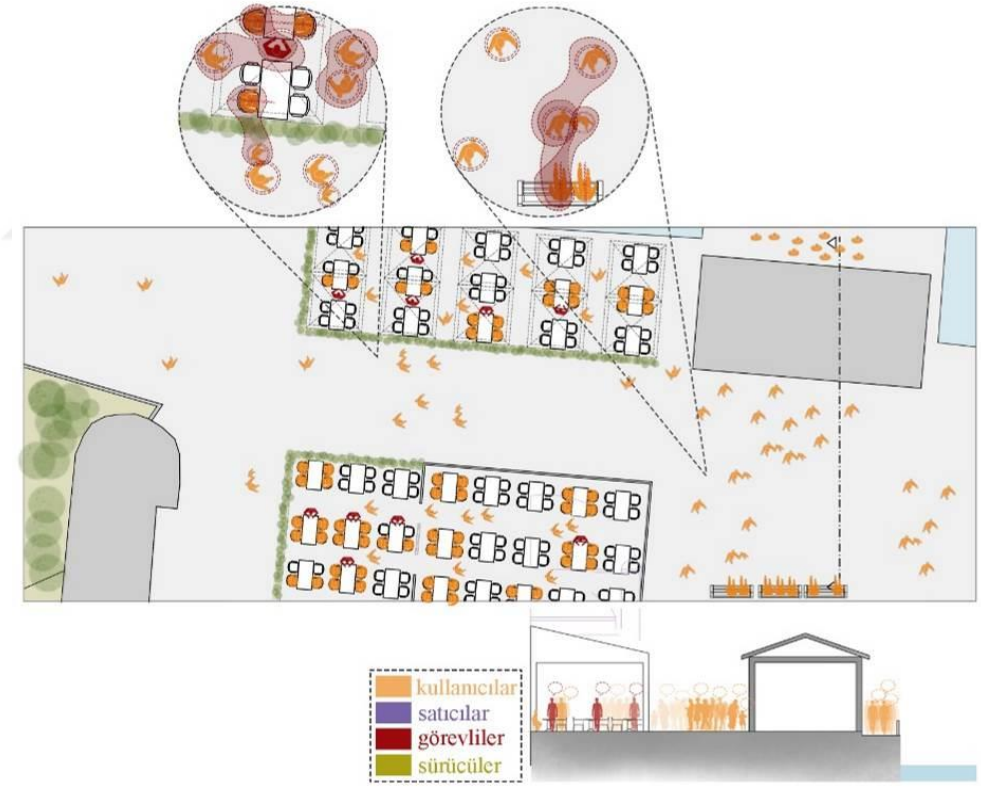
Şekil 4.46 : Bebek İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması (Öztürk, 2020).

Bebek İskele'si ve iskele etrafında yer alan birinci bölge çay bahçeleri ve kafeler ile kıyı boyunca uzanarak, saçaklar, strüktürler ve şemsiyelerin yardımıyla çeşitli eşik mekânları üretmektedir. Kullanıcıların her yaştan bireyler olduğu gözlenmekte ve alanın bireylerin daha çok yeme içme ihtiyaçları karşılamak üzere planlandığı ve bu nedenle bu aktiviteler için tercih ettiği izlenmektedir. Kıyı boyunca ticari mekânlarda kullanılan ara bölücüler olan peyzaj elemanları görsel iletişimi kısmi bir şekilde keserek mekânların sınırlarının oluşmasına yardımcı olur. Ticari faaliyetler kamusal alanlara karşı taktikler geliştirerek onların alanlarına sızmakta ve mekânlarını

kendilerince büyütmektedirler. Bunu yaparken üst örtü vb. sınırlayıcı elemanlar kullanarak, alan oluşturmaya çalışırlar. Bu şekilde üretilen eşik mekânlarda oluşan mekânsal pratikler bireyler arasındaki sosyal ilişkileri kuvvetlendirmekte ve yeni mekânlar türetmektedirler (Şekil 4.47 ve 4.48).

Şekil 4.47 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

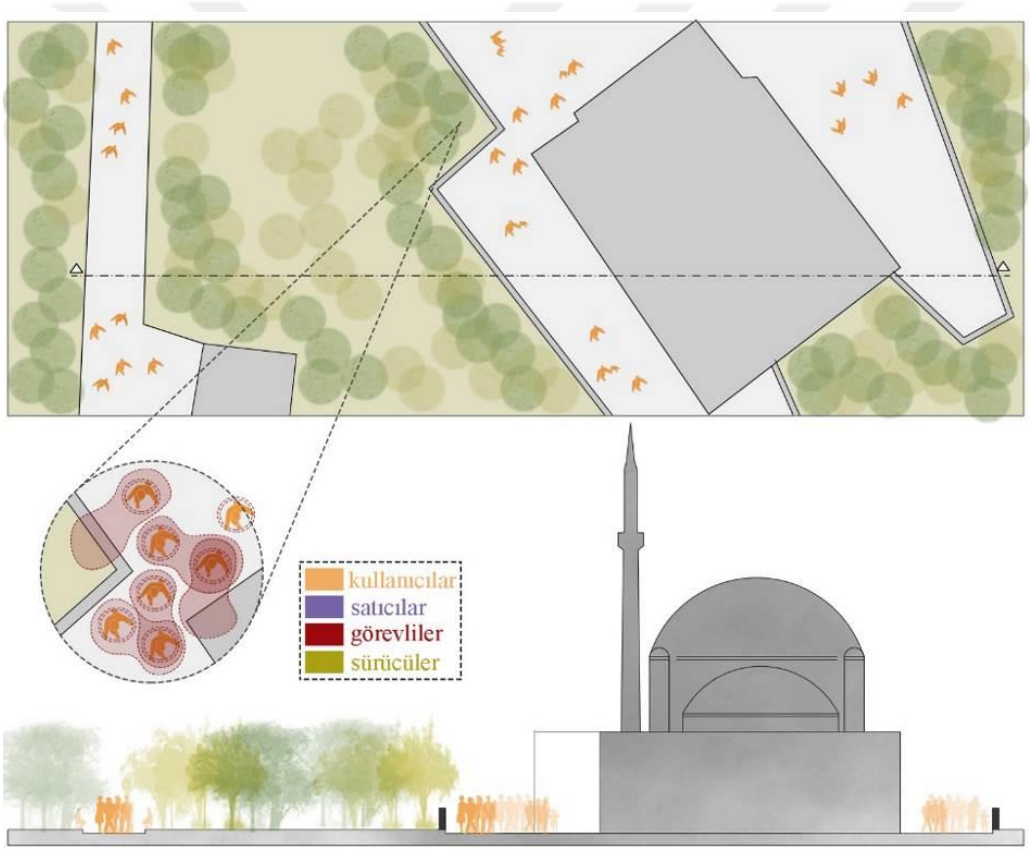
Şekil 4.48 : Bebek İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

İskelenin yanındaki Bebek Camisi avlusu ibadetin yanı sıra, oturma, buluşma, bekleme, sohbet etme, ziyaret etme ve fotoğraf çekme gibi eylemlere olanak tanımaktadır. Etrafını çevreleyen duvarlar caminin çevresinde yarı-kamusal alan oluşturarak görsel ve fiziksel bir sınır oluştururlar. Bu eylemler ile oluşan fiziksel

dünya ile metafizik dünya arasındaki bağlantı caminin kendisini aslında bir eşik mekâna dönüştürür (Şekil 4.49 ve 4.50).

Şekil 4.49 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

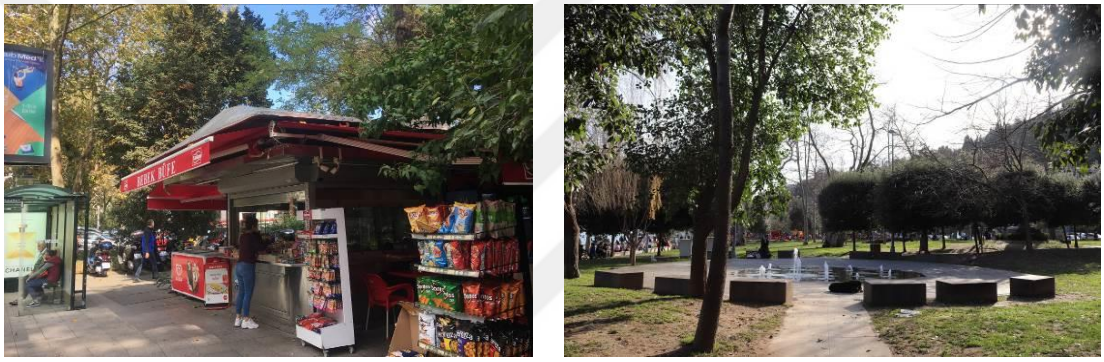

Şekil 4.50 : Bebek İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Cami ve çevresindeki mevcut yumuşak zemin (toprak, çim, bitkiler vb) sert zemin birlikteliği zemin seviyesinde birtakım eşikler oluşturarak kullanıcı hareketlerini yönlendirmektedir. Bu alanlarda bireylerin dinlenme, seyretme, oturma, izleme, toplanma vb. gündelik aktiviteleri gerçekleştirebilmesi için kentsel oturma elemanları bulunmaktadır.

Birinci ve ikinci bölgede semt sakini ve ziyaretçi kullanıcılara yoğun bir şekilde rastlanırken, üçüncü bölgede yer alan büfe ve kiosklarda daha çok satıcılara rastlanılmaktadır. Seyyar satıcıların varlığına (simitçiler) ise bölgedeki gelir seviyesiyle ilişkili olarak az yoğun bir şekilde rastlanılmaktadır. Büfe ve kioskların saçakları ve şemsiyeleri altlarında alışveriş amacıyla oluşan gruplaşmaların, birikmelerin, konuşmaların, çarpışmaların, selamlaşmaların, rastlaşmaların alternatif senaryolar oluşturması alanda eşik mekân üretimlerini tetiklemektedir.

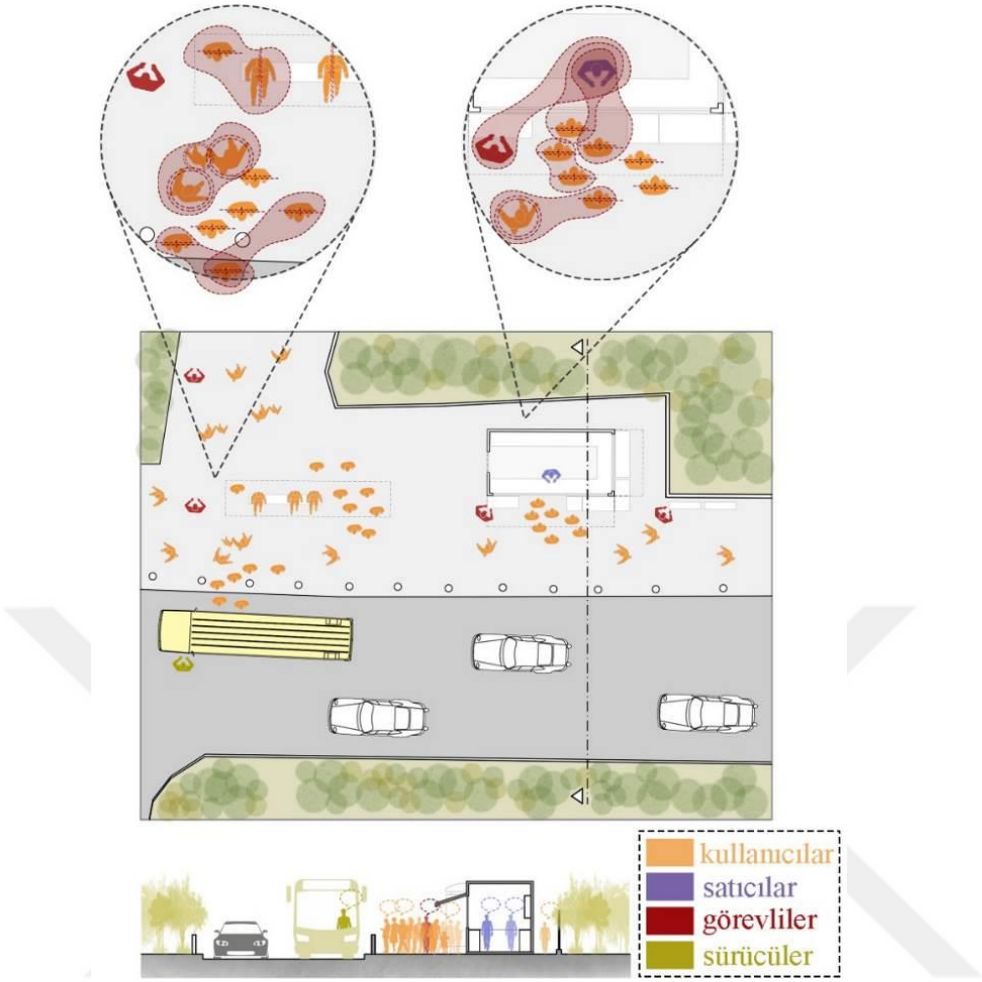
Bebek Parkı'nın Cevdetpaşa Caddesi ile paralel konumlanışı, park girişindeki cep alanında bulunan otobüs durağı ve bisiklet park etme alanı kullanıcıları ana mekâna hazırlayan eşik mekân görevindedirler. Bu alanda sürekli bir hareket ve geçiş olması kısa süreli eylemlerin üretilmesine neden olmaktadır (Şekil 4.51 ve 4.52).

Şekil 4.51 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Bebek Parkı'nda peyzajın hakimiyeti alanda farklı duyuların tetiklenmesini sağlamakta, ağaçların yoğunluğu ve çeşitliliği ile görsel algıyı, çiçeklerden gelen güzel kokular ile kokusal algıyı, içlerinde yaşayan canlılar ile de işitsel algı tetiklenmekte ve kullanıcılarda farklı duyuları harekete geçirerek zihinsel üretimleri desteklemektedir.

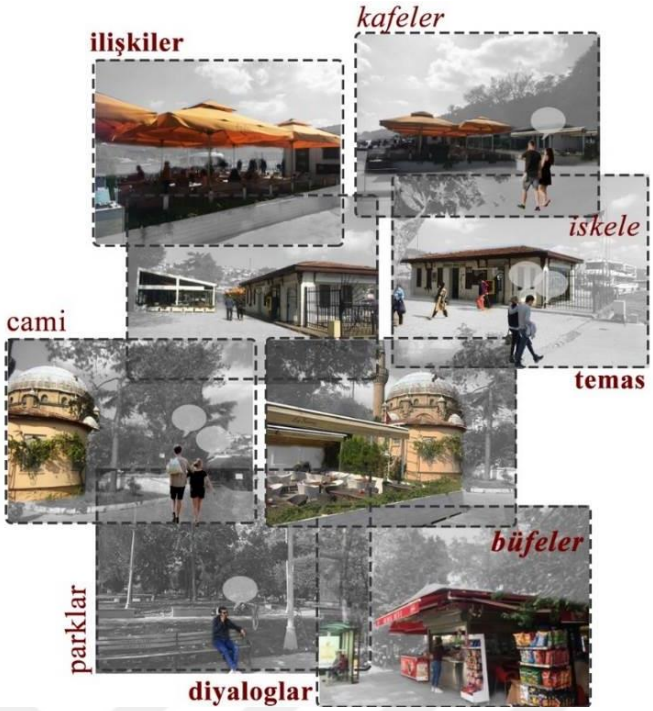
Bebek Parkı'nda belirli zamanlarda gerçekleşen aktiviteler, festivaller, kermesler vb. sosyal ve kültürel etkinliklerin varlığı alt, orta ve üst gelir gruplarına ait alanı kullanan bireylerin alışveriş, ziyaret, seyretme, yürüme, buluşma vb. gibi amaçlarla karşılaşmalarına imkân verir. Sanatsal objeler ve heykellerle desteklenen alan çim zemininden dolayı çocuk oyun alanları için de elverişli ortam sunar. Bebek Parkı bu sayede farklı nitelikteki bireyleri bir araya getirerek sosyal sınırların gevşemesine, kaynaşmasına olanak tanıyan eşik mekân görevi görmektedir.

Şekil 4.52 : Bebek İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Parkın sahille buluştuğu kıyı noktalarında gemilerin yanaşarak çeşitli organizasyonlar için kiralanabilme imkânlarının sağlanması, bu temas noktalarında farklı zamanlarda yeni hareketlilikler doğurur. Kentsel oturma elemanları kullanıcıların konforunu sağlarken alanda yeterli sayıda var olan aydınlatma elemanları Bebek Parkı'nın özellikle geceleri güvenlik, ıssızlık vb. sorunları çözmede yardımcı olmaktadır.

Bebek İskele Meydanı'nda var olan eşik mekânlar ve bu mekânların üretimini tetikleyen durumlar semtin gündelik hayatını oluşturmaktadır. Her gün değişen kullanıcılar ve eylemleri ile oluşan mekânsal pratiklerin yapılma şekilleri alanlarda her gün farklı senaryoların oluşmasına neden olmaktadır. Şekil 4.53'te flanör olarak yaşanan deneyimde karşılaşılan gündelik yaşam senaryoları kolajla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.53 : Bebek İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi (Öztürk, 2020).

4.4 Sarıyer İskele Meydanı

Sarıyer, Karadeniz, İstanbul Boğazı ve kuzey ormanları arasına yerleşmiş, Eyüp, Şişli ve Beşiktaş ilçeleri arasında uzanan bir ilçedir. Sarıyer ilçesinin merkez mahallesi, Yenimahalle, Rumelikavağı, Maden ve Büyükdere mahallelerine komşudur. Mahalle Büyükdere Koyu'nun kuzeydoğusundaki Mesar Burnu'nun üzerindeki tepelerin kuzey yamaçlarından başlayarak eski Sarıyer Deresi'nin vadisi boyunca yerleşmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen Merkez Mahallesi 17. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından doğal güzellikleri ve havası ile anlatılır, gezgin semtin sayfiye yeri olarak kullanıldığını bağları bahçeleri ve memur evlerinden oluşan bir yerleşme olarak betimler. Anadolu'dan gelen halkın bahçıvan; Rum halkının ise gemici, meyhaneci ve balıkçı olduğunu belirtir (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.465-466).

19. ve 20. yüzyıl başlarına kadar kışları avlanmak; yazları ise dinlenmek amacıyla tercih edilen, semt aynı zamanda kaynak suları ve korularıyla ünlenen bir eğlence ve yeri olma özelliğini sürdürür. 19. yüzyılda yaşanan 93 Harbi ile Balkanlar'dan ve Karadeniz'den gelenler Sarıyer'in nüfusunu arttırmıştır. Şirket-i Hayriye vapur seferlerinin bu yüzyılda başlaması ile Sarıyer'in mesire yerlerine ilgi artarak sürmüş,

kaynak sularının ünlenmesiyle beraber semtin nüfusu iyice kalabalıklaşmaya başlar (Anon., 2019).

Bizans ve Osmanlı döneminden kalan tarihi yerlerin, kalelerin, surların, su bentlerinin, yalıların, köşklerin, camilerin, kiliselerin, ayazmaların, sefarethanelerin varlığı ile kültürel açıdan önemli bir semttir.

Sarıyer'in semtlerinin bazılarında 1950'lerde sanayi yapılarının artmasıyla beraber plansız yapılaşmaların artmasıyla Boğaziçi'nin ön görünümü değişmeye başlar. Bu dönemde kıyı boyunca çeşitli plajlar ve gazinoların inşa edildiği ve bu alanlarda sosyal hayatın canlandırıldığı görülmektedir (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.465-466).

Sarıyer Merkez Mahallesi'nin çeşitli işlevleri barındıran aktif ve canlı bir yerleşme olduğu gözlenmektedir, ilçe merkezi konumuyla resmi daireleri, PTT, halk eğitim merkezi, satış dükkânları, kafeleri, restoranları, orduevi, cami vb. gibi yapıları içerir.

4.4.1 Sarıyer İskele Meydanı ve çevresi

Sarıyer Merkez Mahallesi içerisinde bulunan ve semtin su ile buluşmasını sağlayan Sarıyer İskelesi, yanında var olan Mehmet Akif Ersoy Parkı ile bütünleşerek bir meydan oluşturma niteliğindedir. İskele meydanı Meserburnu Caddesi, İstanbul Boğazı, Kumsal Arkası Sokağa doğru uzanan İstanbul Boğaz Komutanlığı Subay Gazinosu (Sarıyer Orduevi) ile çevrili bir alandadır.

İskele binasının ilk yapılış tarihi göz önüne alındığı zaman, en eski iskeleler arasındadır. İlk iskele "Mezar Burnu" olarak adlandırılmış, sonrasında ise Şirket-i Hayriye tarafından "Mesar Burnu" olarak anılmıştır. Sarıyer'in ilk iskelesi küçük kayık iskelesine eklemeler yapılarak ortaya çıkmıştır. 1890 yılında Şirket-i Hayriye tarafından iskeleye çeşitli bakım ve onarım yapılarak iskele hem yenilenmiş hem de genişletilmiştir. Sonraki zamanlarda yapının üst katının işlevi değişmiş ve gazino olarak kullanılmıştır (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.465-466).

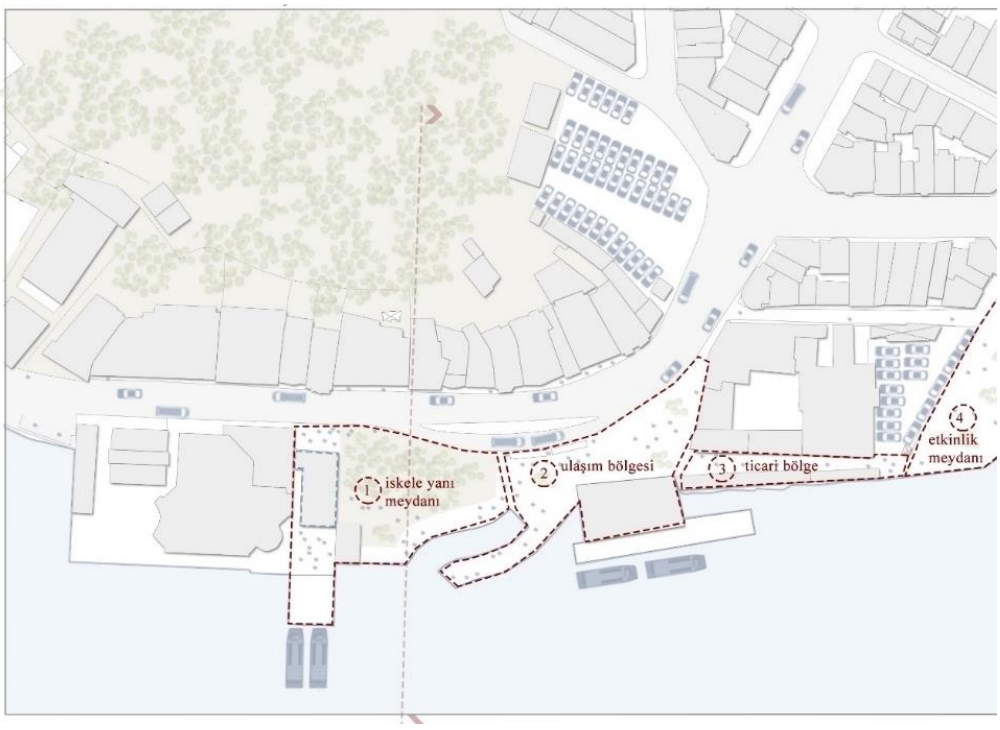
Şekil 4.54 : Sarıyer İskele Meydanı denizden kıyı görünümü (Öztürk, 2020).

Sarıyer İskele meydanı Mehmet Akif Ersoy Parkı ile birleşmiş konumuyla semtin odak noktası halindedir. Belediyenin düzenlemiş olduğu sosyal ve kültürel etkinliklere zemin hazırlayan alan ile bağlantısı iskele meydanı ve çevresinin daha etkin kullanılmasını sağlayan bir faktördür.

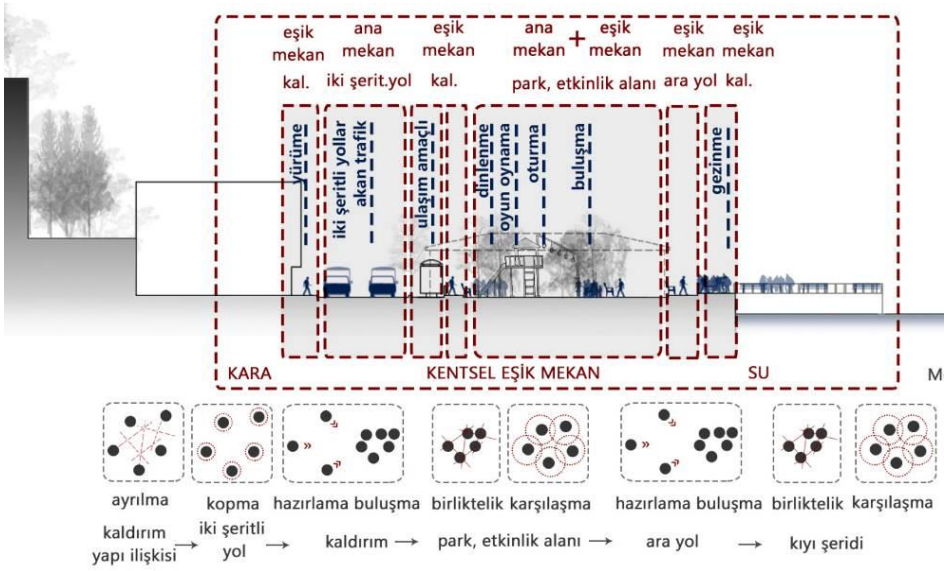
İskele Meydanı'nın bir kısmı iskele binası ile bütünleşirken bir kısmı da ticari aksın sağlamış olduğu bağlantı yolunun arkasında kalarak parçalanır. Meydan içerisinde yer alan parktan, muhtarlık binasından, satış dükkanlarının oluşturduğu ticari akstan, otobüs ve dolmuşların yanaştığı duraklar ve etkinlik alanından farklı şekilde beslenerek gündelik döngü içerisinde kendine özgü alternatif mekânları üretir.

4.4.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları

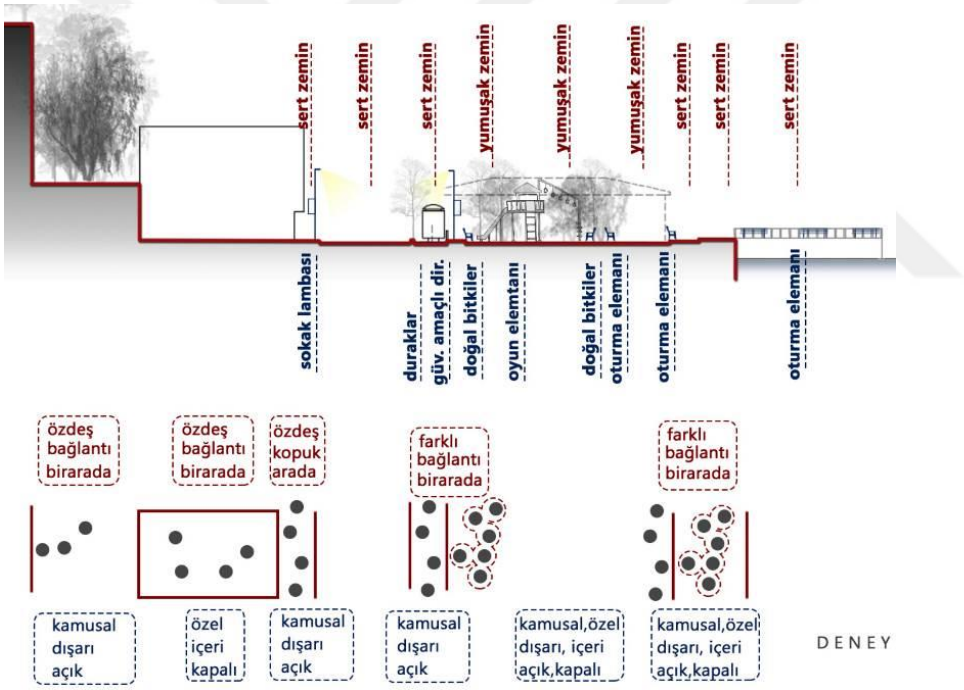
Sarıyer İskele Meydanı mekân daha iyi anlayabilmek için dört farklı bölgeye ayrılarak incelenmektedir. Bunlar; 1) iskele yapısı çevresinde yer alan Mehmet Akif Ersoy parkı, 2) otobüs duraklarının bulunduğu alan, 3) etkinlik meydanı ile iskelenin bulunduğu alanı bağlamaya yarayan geçiş aksı ve 4) etkinlik meydanının bulunduğu alan olarak gruplandırılmıştır. Sınıflandırılan bu dört bölge mekânların üretimi kapsamında; birey, eylem ve deneyim kavramları açısından ele alınmıştır (Şekil 4.55).

Şekil 4.55 : Sarıyer İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.56 : Sarıyer İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması (Öztürk, 2020).

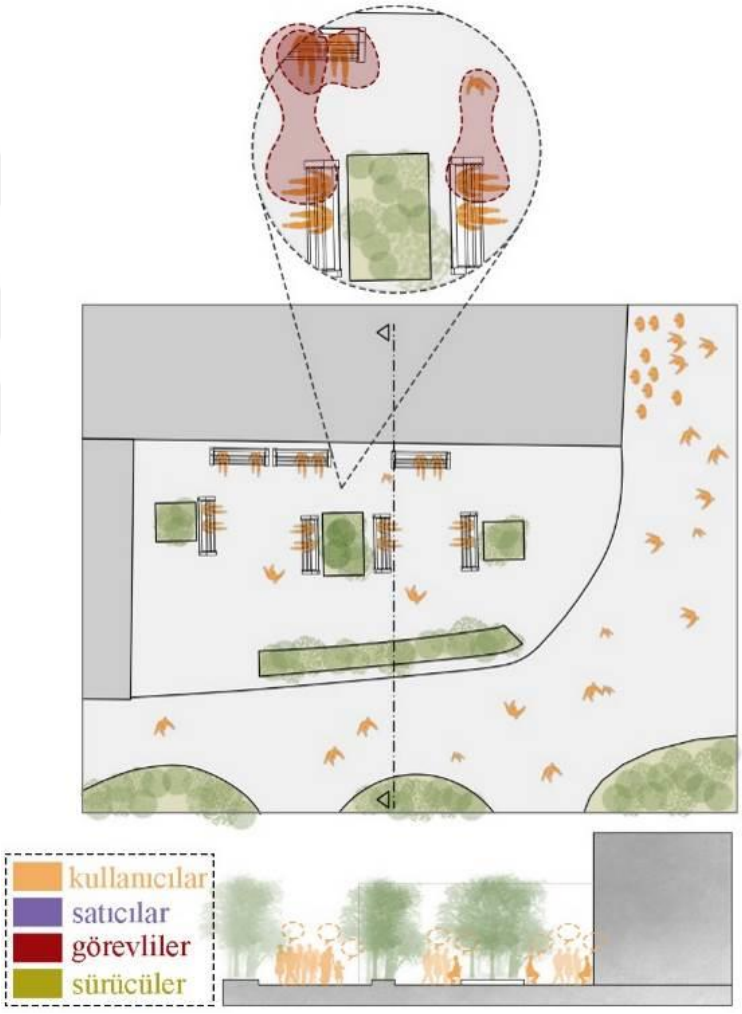

Şekil 4.57 : Sarıyer İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması (Öztürk, 2020).

Çalışma alanının birinci bölgesini oluşturan; iskele yapısı, muhtarlık binası ve onları saran parkın tüm yaş gruplarınca yoğun bir biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir. İskele yapısının ana cadde ile doğrudan bağlantılı olması iskele meydanının kıyı boyunca büyümesine neden olmuştur. İskele kara ile suyu karşılaştıran bir eşik mekân görevi görmekte, yan tarafında bulunan parktan da beslenmektedir (Şekil 4.56 ve 4.57).

Şekil 4.58 : Birinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.59 : Sarıyer İskele Meydanı birinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

İskelenin yanında muhtarlık binası önündeki sert zeminde yer alan kentsel oturma elemanlarının birbirlerine göre konumlanışı, alanın yer yer peyzajla/bitkilerle desteklenmesiyle bir eşik mekân oluşturmaktadır. Bu alanlarda dinlenme, seyretme, vakit geçirme vb. gibi eylemlerin daha çok yaşlılar tarafından mekân gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Muhtarlık binası konumlanışıyla oturma alanının

kıyı ile ilişkisini kesmektedir. Alanda yer alan yürüyüş yolları ile şekillenen park, doğal peyzaj ve çocuk oyun alanlarından oluşan yumuşak zeminlerle dengeli bir birliktelik sunmaktadır. Çocuklar alanda gündelik hayatın kurucuları olarak ön plana çıkmakta ve oyun alanlarında farklı mekânlar üretmektedirler. Ebeveynler çocuklarını oynarken izlemekte ve alanda yer alan oturma elemanlarını kullanmaktadırlar (Şekil 4.58 ve 4.59).

Birinci bölgede topoğrafya düz bir zemin olarak ilerlerken ikinci bölgede karşılaşılan dolgu alanlarının alçaklık-yükseklik ilişkilerini çözmek için yapılmış merdivenler, rampalar ve platformlar üzerinde yaratılan geçişler, buluşmalar, karşılaşmalar ile sosyal ilişkileri destekleyen eşik mekânlar üretilmektedir. Kara ile suyun buluştuğu alanlara yerleştirilen güvenlik amaçlı korkuluklar alanda fiziksel bir sınır oluşturmakta, perdeleme ve duvarlama görevi gören bu mekânsal ögeler haricinde başka fiziksel sınırlara rastlanılmamıştır.

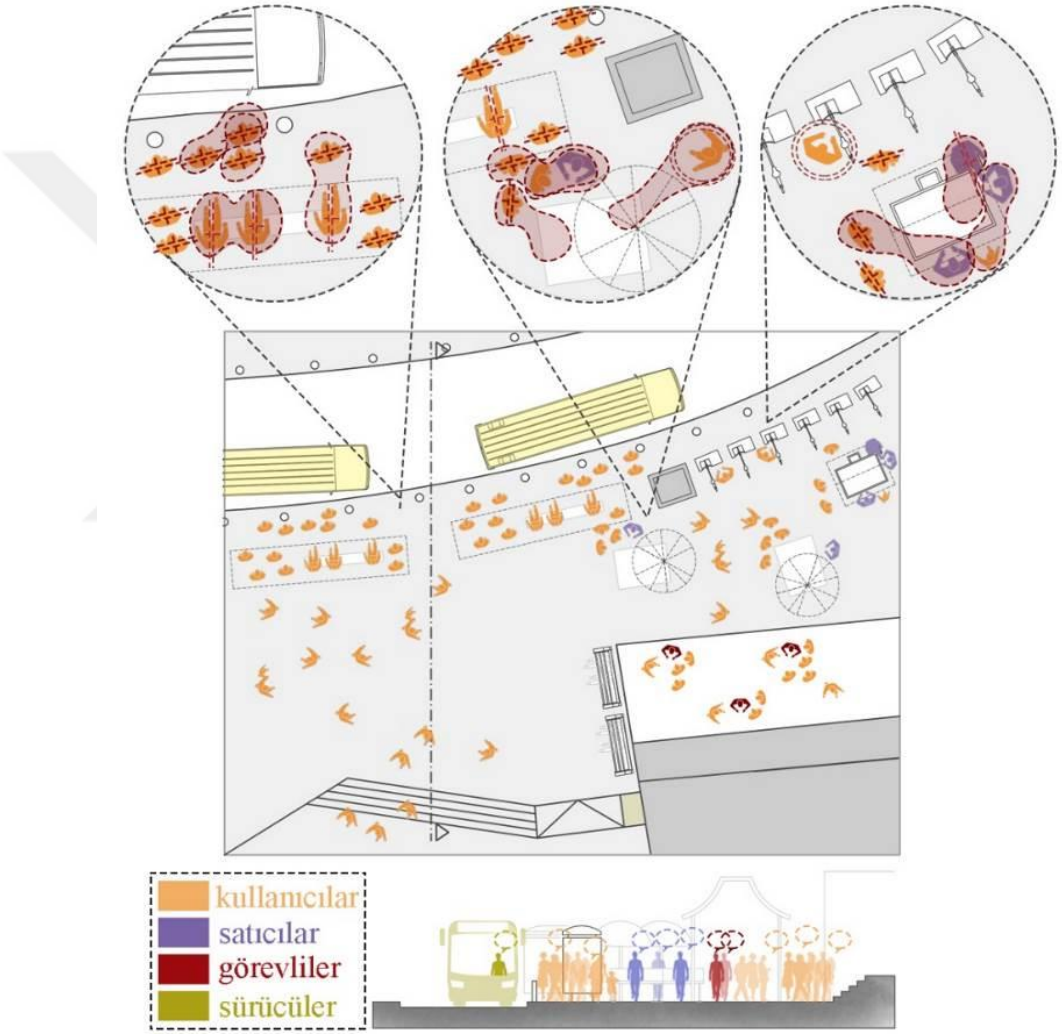
En hareketli, dinamik ve canlı alanı tanımlayan otobüs duraklarının bulunduğu bölgede taksi, dolmuş ve bisiklet gibi araçların bekleme alanlarıyla beraber, gündelik hayat içerisinde sürekli ve kısa süreli eşik mekânları oluşmaktadır. Otobüs ve dolmuş sürücüleri ile yaşanan para alışverişleri, yer yön sormalar, gündelik konuşmalar kullanıcılarla etkileşimlerini arttırarak alanda sürücüleri gündelik hayata dahil eder. Bisiklet park etme alanları tıpkı otobüs durakları gibi eşik mekânları üretmektedirler. Ücret karşılığında kiralanabilen bisikletler spor yapma, gezinme, eğlenme amacıyla kullanılmaktadır (Şekil 4.60 ve 4.61).

Şekil 4.60 : İkinci bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Duraklar etrafında konumlanan seyyar satıcılar, kullanıcıların yeme içme ihtiyacını karşılamak için sattıkları ürünler için kişisel masa ve sandalyelerini satış birimindeki şemsiye altına yerleştirerek geliştirdikleri taktikler ile kullanım alanlarını mekân

büyüterek eşik mekânlar oluştururlar. Ayakkabı boyacıları seyyar bir şekilde kişisel eşyalarını taşıyarak, müşteri yakalamaya çalışmakta, potansiyel müşterilerinin ayakkabılarını alanda her an her yere özgürce konumlanarak boyamaktadırlar. Hediyelik eşya satanlar ise ürettikleri eşyaları satış birimi üzerinde sergileyerek müşterilerin alışverişleri sırasında satış birimi üzerine yerleştirdikleri şemsiyeden yardım alarak onlara korunaklı alanlar sunar. Satıcılar ile oluşan alternatif mekân oluşumları kullanıcılar ile sohbet, bakışma, seyretme, pazarlık yapma, çağırma, bekleme vb. eylemler aracılığıyla etkileşime girmelerini sağlar (Şekil 4.60 ve 4.61).

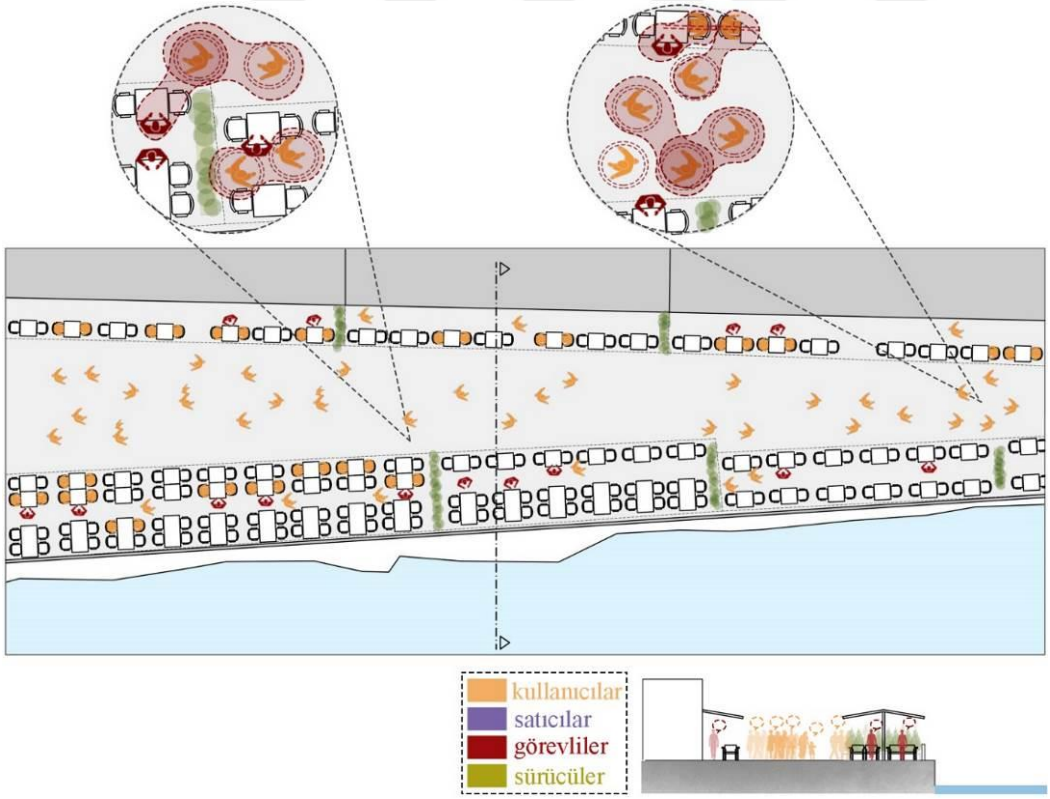
Şekil 4.61 : Sarıyer İskele Meydanı ikinci bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Otobüs duraklarının arka tarafında yer alan kentsel strüktürlerle oluşturulan belediye merkezleri, halkın seslerini duyurabilmesi için iyi bir eşik mekân oluşturmaktadır. Fiziksel anlamda bir üretiminin yanında devlet ve birey arasında ilişkiyi sağlamasıyla sosyal anlamda da bu üretim desteklenir.

İkinci bölge alanlar arasında geçiş aksını oluşturarak etkinlik meydanını ve iskele yan meydanını beslemekte hem birleştiren hem de ayıran kentsel eşik mekân görevi görmektedir. Geçiş aksının sahip olduğu hareketlilik, yoğunluk ve süreklilik kullanıcıların alanı yoğun bir şekilde yeme içme, buluşma, vakit geçirme, geçip gitme vb. gibi eylemler için kullanımını sağlamakta, eylemler esnasında çarpışma, karşılaşma, selamlaşma gibi aktiviteler kullanıcılarla çalışanların iletişime geçmesini sağlamaktadır (Şekil 4.62 ve 4.63).

Şekil 4.62 : Üçüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Şekil 4.63 : Sarıyer İskele Meydanı üçüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Alanda yer alan dükkanlar ve diğer ticari faaliyetlerin fazlalığından dolayı seyyar satıcılara rastlanılmamaktadır. Kafelerin, restoranların, çay bahçelerinin yoğunluğu olduğu alanda sert zemin hakimdir, bu zemin hem ticari aksı beslemekte hem de alanın geçiş alanı olarak çalışmasında yönlendirici konumdadır. Dükkanlar kendi sınırlarını belli etmek için çeşitli üst örtüler; saçaklar, tenteler, şemsiyeler ve ara sınırları ifade etmek için uzun saksı bitkilerini kullanmaktadırlar. Sınır oluşturan bu elemanlarının kullanımı kamusal x özel, içeri x dışarı, kapalı x açık durumlarının aynı anda ortaya çıkması kullanıcılara fiziksel ve algısal boyutta farklı deneyimler yaşatır.

Etkinlik meydanını kapsayan dördüncü bölgede, yılın belirli zamanlarda düzenlenen sergiler, festivaller, kermesler semtteki farklı statülere ve gelir gruplarına sahip kullanıcıları karşılaştırmaya ve birleştirmeye olanak tanımakta, kullanıcıların sanatçılarla ve kullanıcıların diğer kullanıcılarla etkileşime girmesini sağlamaktadır. Sosyal ve kültürel anlamda yapılan etkinliklerin çeşitlerine göre alandaki mekân üretimleri stantlar, nesneler, strüktürler aracılığıyla değişerek çeşitlenmekte, farklı nitelikte mekânsal üretimler gerçekleşmektedir (Şekil 4.64).

Şekil 4.64 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

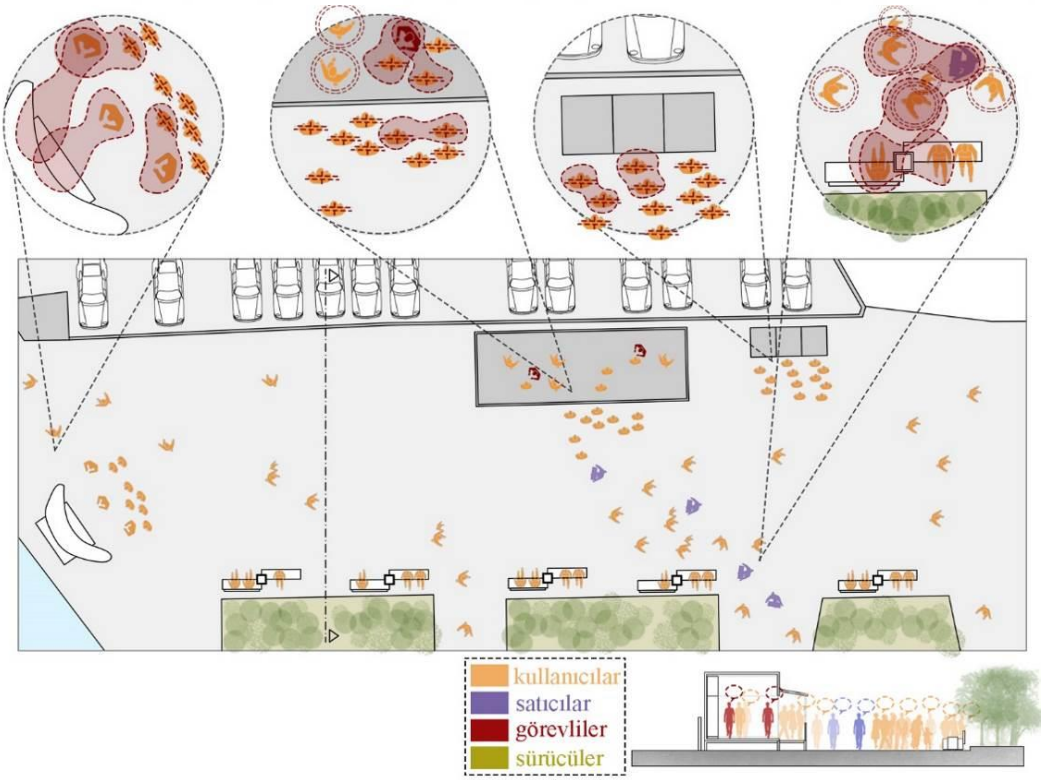
Sert zeminin hâkim olduğu etkinlik meydanı, ağaç yoğunluğu ve çeşitliliği fazla, yumuşak zeminlerin üzerine yayılan geniş bir parkla desteklenmektedir. Sert zemin ve yumuşak zemin ikilisinin alandaki dengeleyici birliktelikleri, oturma elemanları ve aydınlatma elemanları gibi kentsel donatılarla desteklenerek kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Birden fazla oturma elemanının birleşmesiyle tasarlanılan bu kentsel donatılar, yan yana oturan bireylerin aynı anda birbirlerinin yüzlerine dönük şekilde etkileşime girmesine de müsaade etmekte, bireysel ilişkileri arttırarak oturma eylemi yanında diğer kullanıcılarla konuşma, sohbet etme, izleme gibi mekânsal pratikleri de üretmektedir. Alanda yer alan çeşitli heykeller, sanatsal

objeler semtin önemli sanatsal ögelerini oluşturmakta, alan fotoğraf çekme ve ziyaret etme amacıyla da sıklıkla kullanılmaktadır (Şekil 4.65).

Şekil 4.65 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Semtin yerel futbol takımını desteklemek amacıyla etkinlik meydanına yerleştiren satış birimi haricinde alanda herhangi bir alışveriş için düzenlenmiş bir mekânsal ögeye rastlanılmamaktadır. Seyyar satıcılara alanda az da olsa rastlanılmakta, satış birimleriyle hareketli konumları sırasında karşılaştıkları kullanıcılar aracılığıyla büyüyen (kullanıcının alışveriş eylemi), çoğalan (kullanıcıların farklı kullanıcıları çekmeye başlaması) ve tekrar küçülebilen (kullanıcıların seyyar satıcıdan uzaklaşması) eşik mekânları üretmektedirler (Şekil 4.66 ve 4.67).

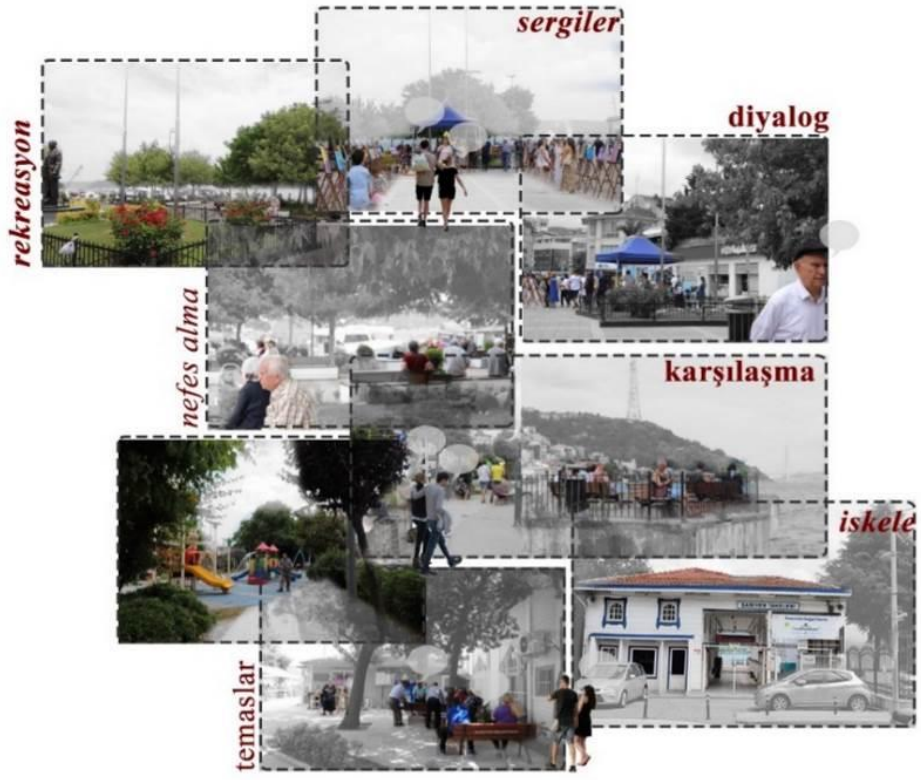

Şekil 4.66 : Sarıyer İskele Meydanı dördüncü bölgede eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Şekil 4.67 : Dördüncü bölgede eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

İskele Meydanı'nda var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyen unsurlar, semtin gündelik hayatını üretmektedirler. Değişen kullanıcılar, çalışanlar, satıcılar, sürücüler, çocuklar, gençler, yaşlılar, ebeveynler ve sanatçıların eylemleri ile oluşan mekânsal pratiklerin yapılma şekilleri, geliştirdikleri kentsel taktikler ile alanlarda her gün farklı senaryoların oluşmasına neden olmaktadır. Şekil 4.68'de flanör olarak yapılan deneyimde karşılaşılan gündelik yaşamın senaryosu aşağıdaki kolajla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.68 : Sarıyer İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi (Öztürk, 2020).

4.5 Rumelikavağı İskele Meydanı

Rumelikavağı, kentin ve Boğazın kuzeyinde yer alan bir semttir. Zekeriya Köyü, Garipçe ve Rumelifeneri Köyü ile çevrelenmiş olan semt, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir stratejik konuma sahip olup günümüzde de balık lokantalarıyla ünlü turistik bir boğaz köyüdür.

Karadeniz'e doğru yaklaştıkça Boğaziçi manzarası değişmeye başlar. Rumelikavağı semtine doğru, yerleşmelerin azalmasıyla araziler boşalmaya ve doğal peyzajın artmasıyla çevre yeşillenmeye başlar. Bölgede çeşitli dönemlerde yapılmaya başlayan istimlakler göze çarpar.

Boğaziçi'nden geçerken karşılaşılan harap ve terk edilmiş halde görünen semtin gözde yerlerinden biri olan Rumelikavağı Kalesi hakkında Bizans döneminde yapılmış olmasından başka pek fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Osmanlı döneminde burası "Eskikale" ya da "Ceneviz kalesi" olarak adlandırılmıştır. Bizans döneminde kaynaklar burada kilise ve manastır olduğunu işaret eder. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlıların hâkimiyetine giren Rumelikavağı balıkçı köyü olarak yaşantısını sürdürürken 17. Yüzyıl başlarında yaşanan saldırılar karşısında IV. Murat Rumelikavağı Kalesi'ni onarıp yeniden inşa ettirmiştir (Aysu, 1994). Osmanlı döneminde kışla olarak kullanılmıştır ve "Kabakçı Mustafa İsyanı" nın çıkardığı yer olarak bilinir.

1802 yılında Bostancı Başı defterine göre semtte, 23 adet top mazgalı olan kale, cami, balıkhane, dükkânlar, 3 kahvehaneler, bostancı kışlası, mektep, 20'ye yakın hane ve kumbaracılar, ağalar odası, 24 adet mazgalı ve tabyalarının bulunmaktadır. Karadeniz'e açılmak için uygun havayı beklemek isteyen gemicilerin buraya sığındıkları da bilinir (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.359-360).

Semtin kuzeyinde Elmaskum ve Altınkum olmak üzere iki adet plaj bulunmaktadır. Altınkum plajında 1900'lerin başında yer alan iskele halk tarafından karşı yakaya ulaşım için kullanılmaktadır (Yazıcıoğlu, 1984).

1914 yılında yaşanan sel afeti ile beraber semtin yerleşme dokusu kısmen değişmiştir. 1930'lara kadar semt köy olma özelliğini sürdürmüş, II. Dünya Savaşı sırasında askeri bölge olarak adlandırılmış, semte sakinleri haricindeki kimse alınmamıştır. Alan 1960'lara kadar bu "Yasak Bölge" olma durumunu korumuştur (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.359-360).

Köyde 1979-1985 yılları arasında Rumelikavağı Ulu Camisi yapılmıştır. IV. Mehmet'in annesinin kardeşine yaptırdığı Yusuf Ağa Camisi de restore edilmiştir (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.359-360).

Semtte yaşayanların yüzde 80'i geçimini balıkçılıkla sağlamasıyla semt balıkçı köyü olarak bilinirdi. Balıkçılık gırgır motorları, ağcılık, oltacılık vb. gibi şekillerde yapılır ve bununla orantılı olarak balıkçı teknelerin yapımı da semtte mevcuttur. Semtin simgesini oluşturan midye, balık ve diğer deniz ürünleri balıkçı lokantalarının yaygınlaşmasına imkân verir (İstanbul Ansiklopedisi, Aysu, 1994, s.359-360).

4.5.1 Rumelikavağı İskele Meydanı ve çevresi

Rumelikavağı'nda günümüze kadar suyu geçim kaynağı olarak görülmüş, ayrıca ulaşım ve taşıma aktiviteleri semtin önemli aktiviteleri arasında yer almıştır, tüm bunların yanında çeşitli balık ve deniz ürünleri ile restoranlar semtin simgesi olarak öne çıkmaktadır.

Semtin suyla ilk buluştuğu alan olan Rumelikavağı iskelesi, Avrupa Yakası'nın Boğaziçi'ndeki son iskelesidir. İskele Şirket-i Hayriye tarafından 1927 yılında da Almanya Elbing'de buharlı yolcu gemileri için yapılmıştır. Dikdörtgen planlı ahşap iskelenin geniş planlı cephesi denize paralel konumlanmaktadır (Aysu, 1994).

Rumelikavağı iskelesi semte iki noktadan farklı şekillerde bağlanmaktadır. İskele Meydanı Sokak ile araç erişimine müsaade eden birinci bağlantıdır. İskelenin semte bağlanmasında etkili olan diğer bir bağlantı ise, iskelenin yan tarafında konumlanan alanla birleşerek Rumeli İskele Caddesi'ne kadar uzanan bir meydan oluşturmasıyla oluşan bölgedir. İskele meydanı semti ulaşım ve taşıma yönünden desteklemesinin yanında ticari, sosyal vb. boyutta da besler. Alan bu noktada askeri bölge, İstanbul Boğazı, Rumeli İskele Caddesi ve İskele Meydanı Sokak ile sınırlandırılır.

Şekil 4.69 : Rumelikavağı kıyıdan görünümü (Öztürk, 2020).

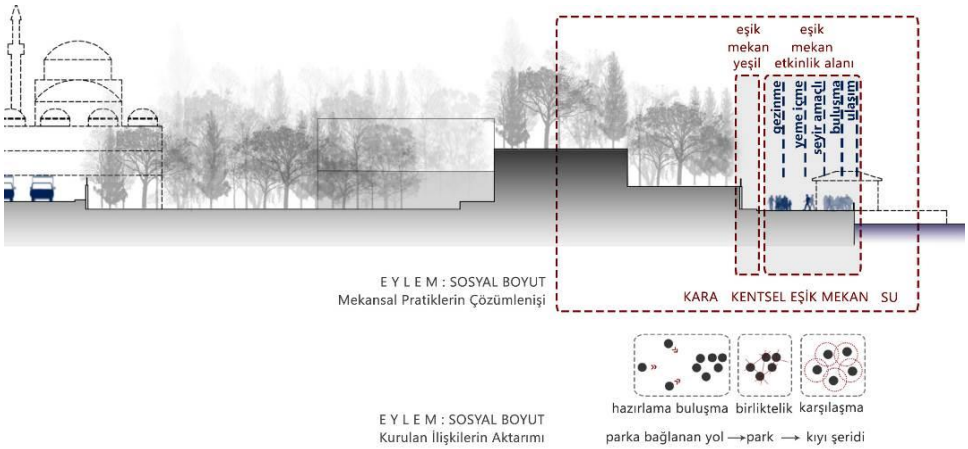
İskele meydanı içinde yer alan çay bahçeleri, balık lokantaları, satıcıların açmış olduğu ticari amaçlı stantlar ve Mehmet Koçali Parkı ile semt sakinlerinin rekreasyon ihtiyaçlarını karşılar. Alanı sınırlandıran askeri bölge iskele meydanının semtle bütünleşmesini engeller ve meydan sahil kısmında kendi içerisinde ayrı çalışan bir sistem olarak kullanılır. İskele meydanı gündelik hayatın içerisinde Rumeli İskele Caddesi'nin genişlediği alanda konumlanan Rumelikavağı Ulu Camisi, ile araç ve yaya erişimine açık, çeşitli kahvehanelerin, çay bahçelerinin olduğu, satıcıların stantlar açarak satış yaptığı yan alandan beslenir. Alanın birden fazla sokak ve cadde bağlantılarının düğüm noktasında konumlanması, araç erişimine imkân vermesi yaya sürekliliğini sekteye uğratır ve bu alanın meydan olarak çalışmasını engeller. Semtin kullanıcıları gündelik hayat kurgusunda yaşadıkları, deneyimleri sırasında gerçekleştirdikleri eylemlerle mekânların üretilmesini desteklerler. Farklı temasların oluşmasıyla sınırların gevşemeye başlaması yeni ilişkilerin üretilmesine olanak tanır.

4.5.2 Gündelik hayatta üretilen eşik mekânların organizasyon kurucuları

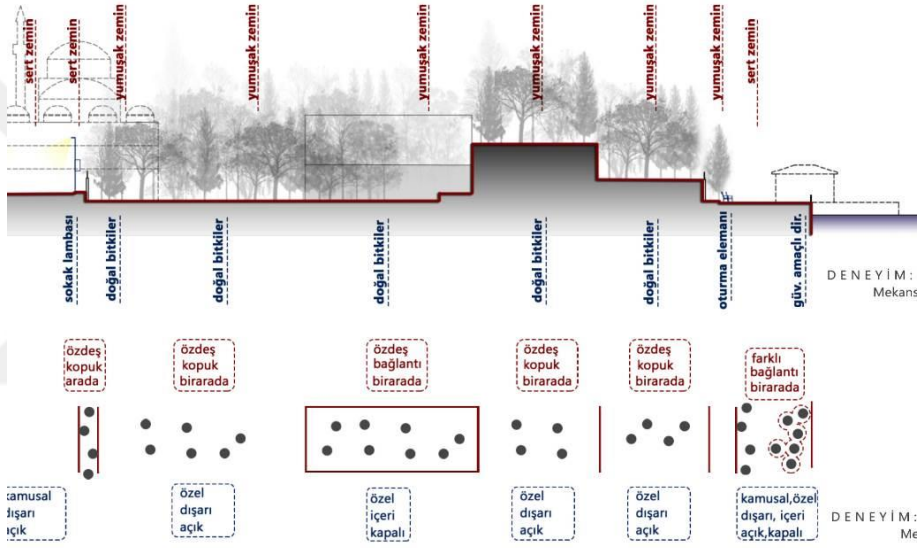
Rumelikavağı İskelesinin yan tarafında konumlanan çay bahçelerinin olduğu alan Mehmet Akif Ersoy Parkı ile bütünleşerek bir meydana dönüşmektedir. Meydan İskele Meydanı Sokak, askeri bölge ve Rumeli İskelesi Caddesi ile sınırlanmaktadır (Şekil 4.70, 4.71 ve 4.72).

Şekil 4.70 : Sarıyer İskele Meydanı çalışma alanının bölgelere ayrılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.71 : Rumelikavağı İskele Meydanı'nda oluşan eylemler; mekânsal pratikler ve taktiklerin aktarılması (Öztürk, 2020).

Şekil 4.72 : Rumelikavağı İskele Meydanı'nda deneyimin mekânsal tanımlamalar ve mekânsal özelliklerle aktarılması (Öztürk, 2020).

Rumelikavağı İskele Meydanı'nda gündelik hayatı inşa eden bireylere; alanın kullanıcıları ve satıcılar olmak üzere iki şekilde gruplanmaktadır. Kullanıcılar; semt sakinleri, turistler, diğer semtlerden gelen yabancılar şeklinde çeşitlenirken, satıcılar ise; alanda denize girmek için gerekli eşyalar, nesneler, giysiler ve el sanatlarından yapılan hediyelik eşyaları satanlar olmak üzere sabit ve seyyar olarak farklılaşmaktadır. İskeleden Mehmet Akif Ersoy Parkına doğru uzanan yürüyüş yolu boyunca konumlanan satıcılar, satış birimleri, üst örtüleri ile oluşturdukları mekânlarla kullanıcıları kendilerine çekmeye çalışırlar (Şekil 4.73).

Şekil 4.73 : İskele yan tarafında kıyı boyunca var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Araç erişimine kapalı olan bu bölgede yer alan sert zemin yürüyüş yollarını belli etmekte, yumuşak zeminler ise Mehmet Akif Ersoy Parkı'nda ve yürüyüş yolu boyunca uzanan yeşil bantlarda yer alır. Oturma elemanları alanda kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz durumdadır.

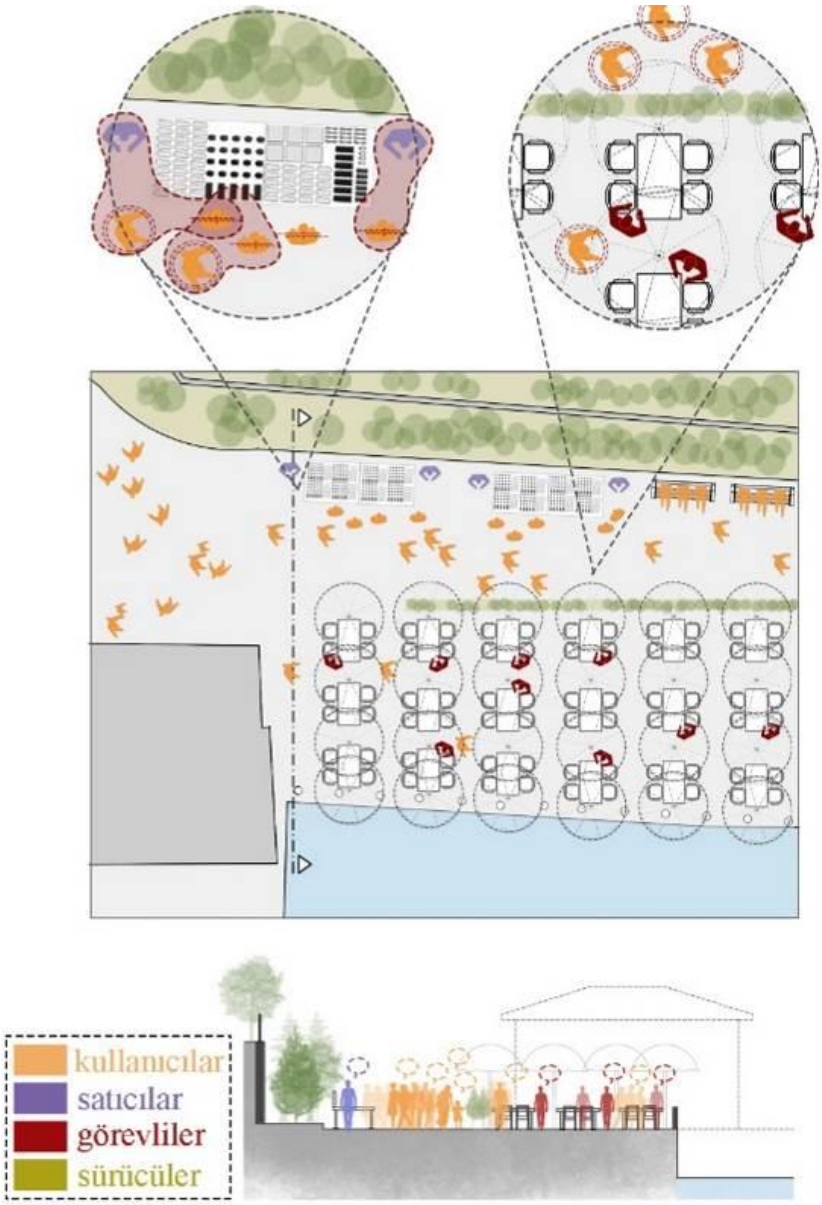
İskele meydanı etrafında çay bahçeleri, kahvehaneler, balık restoranları kentteki bireyleri alana davet eden mekânlardır. Kullanıcılar arasında yer alan yaşlılar çay bahçeleri ve kahvehanelerde günün çoğu zamanını yeme içme, oturma, vakit geçirme, buluşma, oyun oynama gibi uzun süreli eylemlerle geçirmektedirler. Kafelerin, çay bahçelerin yoğunlaştığı alanda çalışanlar ile kullanıcıların iletişimlerini arttırarak eşik mekânları ürettikleri görülmektedir. Yoğunluğun her zaman fazla olduğu bu alanlarda gülüşmeler, bağrışmalar, oyun sesleri ile işitsel algı, satılan deniz ürünleri ve alanda konumlanan balık restoranlarından gelen kokular ile de kokusal algı tetiklenmektedir (Şekil 4.74).

Şekil 4.74 : İskele meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

İskele meydanının yan tarafında yer alan Mehmet Akif Ersoy Parkı çocukların eğlenmesi, vakit geçirmesi için düzenlenmiştir ve ailelerin buralarda yer alan çay bahçelerini diğer yerlere göre daha sık tercih ettiği gözlenmektedir.

Alanda yer alan askeri bölgenin etrafını güvenlik amacıyla çevreleyen yüksek taş duvarlar duvarlama ve perdeleme etkisi yaratmakta, alandaki fiziksel ve görsel sürekliliği bozmakta, duvarların içinde kamusal alandan ayırarak özel alan yaratmaktadır. Yerleşim dokusunun suyla ilişkisi kesilmekte ve iskele meydanı semtten bağımsız olarak kendi içinde çalışabilen ayrı bir sisteme dönüşmektedir. Askeri bölgenin Rumeli İskele Caddesi ve İskele Meydanı Sokak ile birleştiği alanda eşik mekân örneği olarak Rumelikavağı Ulu Cami ile karşılaşılır. Caminin bulunduğu alanda yer alan duraklar, ulaşım amacıyla kısa süreli eylemleri üretirken, iskelenin yan tarafında konumlanan ticari birimlerin yoğun olduğu alanlarda uzun süreli eylemlerin üretildiği görülmektedir (Şekil 4.75 ve 4.76).

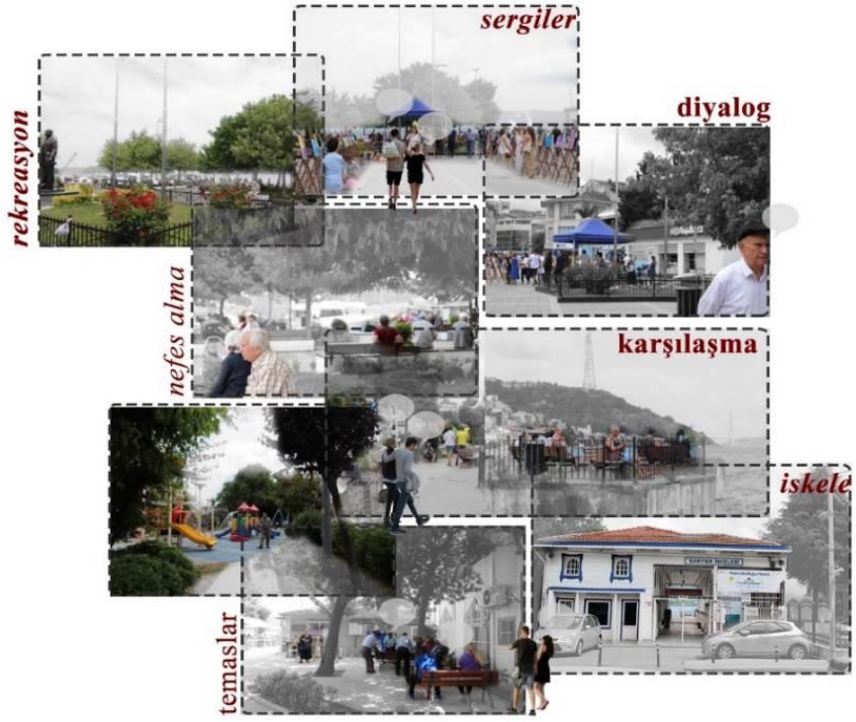

Şekil 4.75 : İskele yanında kıyı boyunca eşik mekânlar ve üretimleri (Öztürk, 2020).

Şekil 4.76 : İskele meydanında eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler (Öztürk, 2020).

Rumelikavağı İskele Meydanı'nda var olan eşik mekânlar ve eşik mekân üretimini tetikleyenler, semtte gündelik hayatın mekânsal taktiklerini ve eşik mekânlarını üretmektedirler. Değişen kullanıcılar, çalışanlar ve satıcılar onların eylemleri ile oluşan mekânsal pratiklerin yapılma şekilleri, geliştirdikleri kentsel taktikler ile alanlarda her gün farklı senaryoların oluşmasına neden olmaktadır. Şekil 4.77'de flanör olarak yapılan deneyimde karşılaşılan gündelik yaşamın senaryosu kolajla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.77 : Rumelikavağı İskele Meydanı gündelik senaryo üretimi (Öztürk, 2020).

5.DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Boğaziçi'nin Avrupa yakasındaki iskeleler arasından seçilen Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydan'larındaki mevcut fiziksel ve sosyal farklılıklar üzerinden, gündelik yaşamda eşik mekânların nasıl üretildiği konusu birey-eylem-mekânsal deneyim üçlü kavramları açısından değerlendirilmekte, karşılaştırılarak tartışılmaktadır.

- **Birey**

Kıyı alanlarında eşik mekânların üretilmesinde önemli aktörler olan bireylerin eyleyen konumunda aktif bir biçimde olgulara katılabilmesi, kullanıcılar, satıcılar, sürücüler ve çalışanlar olarak çeşitlenmesi, alternatif mekân üretimlerini destekleyen unsurlardır. Kullanıcılar kamusal alanlarda özgürce dolaşabilen, mekânlara dahil olabilen, diğer kullanıcılarla etkileşime ve iletişime girebilen, çevresini algıladığı doğrultuda yorumlayabilen bireyler olup çocuklar, gençler, aileler, yaşlılar, evsizler vb. gibi çeşitlenmekte, yaş ve gelir gruplarına göre farklılaşmaktadır.

İncelenen iskele meydanlarına bakıldığında Beşiktaş ve Ortaköy İskele Meydan'larında her gelir grubundan ve yaş grubundan kullanıcılara rastlanırken, Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydan'larının genellikle alt ve orta gelir gruplarınca kullanıldığı, Bebek iskele Meydanı'nda üst gelir grubunun hâkim olduğu görülmektedir.

Seçilen meydanlardaki mevcut sosyal, ekonomik, politik, kültürel, çevresel durumların alanı kullanan bireyleri çeşitlendirdiği, kullanım yoğunluğunu, tercih edilme sebeplerini ve kullanım çeşitliliğini etkilediği izlenmektedir. Örneğin Beşiktaş İskele Meydanı çevresinde yer alan ticari, sosyal, kültürel, eğitim, ulaşım yapılarını kullananların her yaşta bireyler olduğu görülmekte, tüm gelir gruplarına hitap eden ticari, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara yönelik imkanları da barındırmaktadır. Alandaki köprü altı ve çevresinde yoğunlaşan, oturma elemanları ve yol kenarındaki kaldırımlara da konumlanan evsizlerin de varlığı dikkat çekmektedir.

Ortaköy ve Bebek İskele Meydanı çeşitli kültürlere mensup bireyleri içinde bulundurmasının yanısıra kentin her yerinden gelen kullanıcıların tercih ettiği bir yer olup, Ortaköy tarihi özellikleri nedeniyle turistler için cazibe merkezi olurken Bebek modern yaşamın gerektirdiği mekânları barındıran bir meydan olmaktadır. Semt sakinlerinin yanısıra İstanbul'un çeşitli semtlerinden yeme-içme, eğlenme, gezinme vb. sosyal, kültürel ve ticari amaçlarla alana gelen kişiler her yaştan, her gelir grubundan bireyleri ve turistleri kendine çekmektedir.

Bebek İskele Meydanı'nda daha çok üst gelir grubunun hâkim olduğu, yılın belirli zamanlarında düzenlenen festival ve etkinliklerde tüm gelir gruplarından kullanıcıların alana geldiği, etkileşimlere girdiği ve böylece sosyal sınırların eridiği tespit edilmektedir. Belirli zamanlarda düzenlenen sosyal ve kültürel etkinlikler haricinde Bebek İskele Meydanı ve çevresinde diğer iskele meydanlarına göre daha az yoğunlukta eşik mekânlar üretildiği ve farklı amaçlar için daha az kullanıldığı görülmüştür.

Sarıyer İskele Meydanı diğer meydanlardan farklı olarak daha çok semtte oturan yerel halkın kullandığı, alt ve orta gelir gruplarının tercih ettiği bir alan olup, oturma alanları ve çocuk parkı çocuklu aileler ve yaşlılar tarafından günün her saatinde sürekli kullanılmaktadır. Mesai saatleri dışında kullanıcıları çeşitlenmekte, okul öğrencileri, askeri tesislere gelen bireyler, iskeleyi kullananlarla karşılaşmaları fazlalaşmakta ve üretilen eşik mekân çeşitliliği artmaktadır.

Ortaköy, Bebek ve Sarıyer İskele Meydanı çevresinde bulunan oyun parkı küçük yaştaki kullanıcıları ve ebeveynleri kendine çekmekte, çocuklu ailelerin diğer bireylerle karşılaşmalarını, tanışmalarını ve sohbet etmelerini sağlamaktadır.

Rumelikavağı İskele Meydanı ise kentin en kuzeyinde kalan son iskele meydanı olması ve toplu ulaşımın diğer meydanlara göre daha az olması nedeniyle kullanıcılarının daha az olduğu görülmektedir. Meydanın kent merkezinden uzaklığı, semtin diğer semtlere göre daha küçük ölçekli ve az nüfuslu olması semtin niteliğin değiştirmektedir. Semti kullanan aktörler semtte yaşayan yerel halkın yanısıra alanda yer alan balık lokantalarına gelen turistler, Boğaziçi vapuru ile diğer semtlerden gelen bireyler, tekneleri orada olan balıkçılar ve alanda mevcut askeri yapı nedeniyle askerler ve aileleri olmakta, meydan daha çok kent yönetimince planlandığı şekilde kullanılmakta, yaratıcı eşik mekân üretimi diğer meydanlara kıyasla daha sınırlı

olmaktadır. Semt yaz aylarında bulundurduğu plajların etkisiyle daha çok yerli, yabancı turist ağırlamakta ve toplu taşımanın kullanımı yoğunlaşmaktadır.

Yapılan alan çalışmasında eşik mekânlarda Bebek ve Sarıyer İskele Meydan'larında kullanıcılar olarak her yaştan semt ve kent sakinleri ön plana çıkarken, Beşiktaş ve Ortaköy İskele Meydan'larında aktörler çeşitlenmekte, kullanıcıların yanısıra seyyar satıcılar ön plana çıkmaktadır. Satıcılar seyyar satış birimleriyle (fiziksel), alışveriş eylemleri sırasında kullandıkları satış replikleriyle (sosyal), sattıkları satış ürünleriyle, verdikleri hizmetlerle tesadüfi veya bilinçli olarak, büyüyen, çoğalan, artan, küçülen, tekrarlanan döngülerle eşik mekân üretimlerini aktif bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Satıcılar yerleştikleri meydanlardaki sosyal durumların elverdiği oranda, alanları iyi gözlemleyip gerekli ihtiyaçları tespit ederek karşı taktikler geliştirmekte ve eşik mekânlar yaratmaktadırlar. Yerleştikleri banklar, konumlandıkları ağaçların altları, yol kenarına park ettikleri araçlarına yakın boşluklara yayılmaları, kendi satış birimlerini kendileri oluşturmaları gibi geliştirdikleri taktiklerle var olan kamusal mekânlara sızarak mekânları dönüştürmeye başlamaktadırlar. Satıcılar geliştirdikleri ve kullandıkları fiziksel donatılar aracılığıyla eşik mekânları üretmekte, uygun gördükleri alanlara yerleşmekte ve gün içerisinde farklı zaman dilimlerinde kullanıcılara sundukları hizmetlerle yeme içme eylemleri sırasında oturma ve vakit geçirme pratikleri için uzun süreli kullanım imkanları sağlamaktadır. Satıcıların gündelik yaşamda geliştirdikleri çözümler alanlarda o anda oluşan ihtiyaçlara yönelik olup kullanıcıların kamusal açık alanları daha efektif kullanmalarını ve alanın yaşamasını sağlamakta, her seferinde yeni taktikler geliştirilerek özgün yeni eşik mekânlar üretilmektedir. Satıcılar, gündelik hayat içerisinde kullanıcıları kullanıcılarla, kullanıcıları nesnelerle, kullanıcıları satıcılarla bir araya getirmekte ve çeşitli sosyal katmanları birleştirip birbiri içerisinde eritmektedir.

Beşiktaş İskele Meydan'ında kara ve deniz ulaşımının kesişim bölgelerine sızarak imkanları değerlendiren seyyar satıcılar ile büfe ve kiokslardaki satıcılar, Ortaköy İskele Meydanı etrafında konumlanan seyyar satıcılar ve semt genelinde kıyaya dik uzanan sokaklar boyunca bulunan dükkanların etkisiyle meydanların kullanımı birey, eylem ve deneyim açısından zenginleşmekte, gündelik hayat içerisinde eşik mekânların üretimi tetiklenmektedir. Bebek İskele Meydan'ında belirli zamanlarında düzenlenen sosyal ve kültürel festivaller ile kitap, takı, giysi, resim vb. el sanatları

ürünü satan satıcıların ve alanlardan gelip geçen seyyar satıcıların etkisiyle olasılıklar artmakta, yaratıcı bir biçimde ortaya çıkan eşik mekânlara rastlanılmaktadır. Sarıyer İskele Meydanı'nda otobüs durakları etrafında ve Rumelikavağı İskele Meydanı'nda iskele yapısı ve cami etrafında konumlanan satıcılar konumlandıkları alanlardaki alternatif mekân üretimlerini tetiklemekte, ancak bölge genelinde satıcıların etkisi sınırlı kalmaktadır.

Otobüs ve taksi sürücüleri kara ulaşımının taksi, otobüs, dolmuş gibi çeşitlendiği Beşiktaş ve Sarıyer İskele Meydanları'nda yoğun bir şekilde rastlanan bireyler olmaktadırlar. Bebek ve Rumelikavağı İskele Meydanları etrafında konumlanan otobüs duraklarının etkisi Beşiktaş meydanına göre daha az yoğunlukta olduğundan bu alanlarda taksi şoförlerinin öne çıktığı ve alanda söz hakkı sahibi oldukları görülmektedir.

Gündelik hayatın şekillendiren eşik mekânların üretiminde semt sakinlerinin yanısıra belediyeye ait çeşitli hizmet alanlarında (ticari, sosyal, kültürel, ekonomik) ve özel kurumlarda çalışanların, mesai saatleri içerisinde kullanıcılarla fiziksel ortamlar aracılığıyla karşılaştıkları ve alanlarda sosyal mekânlar üretildiği izlenmektedir. Çalışan bireylere Beşiktaş, Ortaköy ve Sarıyer İskele Meydanlarının çevresindeki kafe ve dükkanlarda yoğun bir şekilde rastlanılmakta ve diğer aktörlerle gündelik yaşamın içinde karşılaşmaları artarak eşik mekânları üretmektedir.

- **Eylem**

Bireyler zorunlu aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktiviteler üretmekte, bu eylemler gündelik hayatın tesadüfi oluşumları ve o ana özgü durumlar içerisinde birbirine eklemlenebilir, dönüşebilir, büyüyebilir durumları oluşturmaktadır.

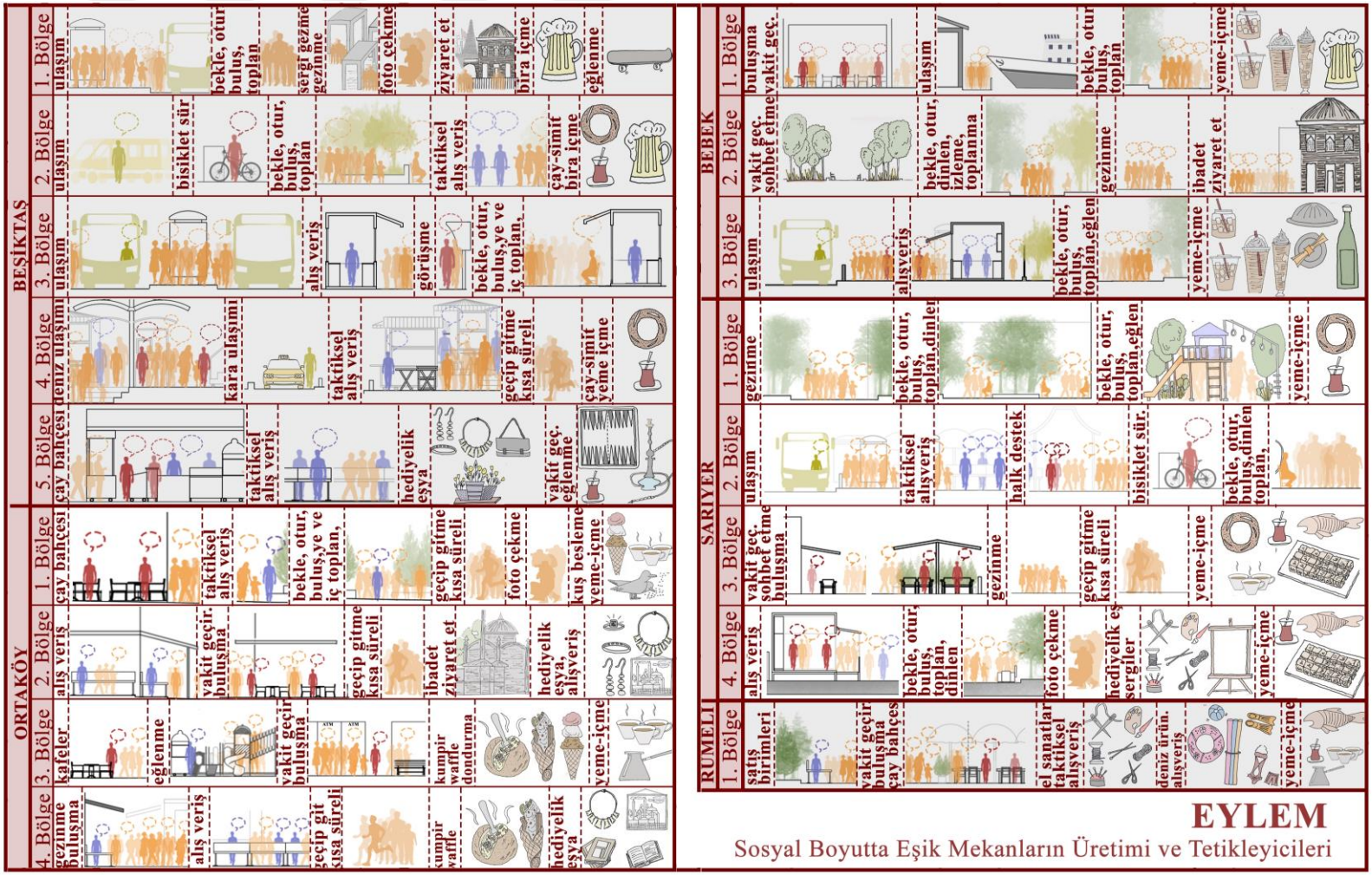
Ulaşım amacıyla üretilen zorunlu aktiviteler sırasında diğer aktörlerle yaşanılan karşılaşmalar, kurulan diyaloglar, temaslar, jest ve mimikler aracılığıyla zorunlu aktiviteler sırasında çeşitli sosyal aktiviteler üretilerek yeni eşik mekânları tetiklemektedir. Örneğin, ulaşım açısından yoğun olan Beşiktaş, Ortaköy, Sarıyer İskele Meydanları'nda kullanıcılar, ürettikleri geçip gitme, binme, bekleme, yakalama, koşma vb. kısa süreli zorunlu aktivelerle çeşitli, yoğun, değişken, hızlı bir şekilde bu alanları kullanmakta, bu aktiviteler sırasında vapur, motor, otobüs, taksi, dolmuş, bisiklet, motosiklet sürücüleriyle farklı diyaloglara girmekte (yer yön sorma, otobüs sorma, ücret sorma, gündelik sohbet vb.), sıra beklerken diğer kullanıcılar ile

çeşitli gündelik konuşmalar yaşanmakta ve böylece zorunlu aktiviteler sosyal aktivitelere dönüşerek eşik mekânların üretilmesini sağlamaktadır.

Alanlarda özellikle boş vakitlerde sosyal, kültürel ve ticari amaçla yapılan isteğe bağlı aktivitelerle eşik mekânlar, çeşitli nesneler aracılığıyla üretilmektedir. Bu eşik mekân üretimini tetikleyenler (nesneler) bölgelerin değişen fiziksel ve sosyal durumlarına göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıklar;

- Beşiktaş İskele Meydanı'nda; çay, simit, bira, nargile, tavla, kaykay, hediyelik eşyalar, çiçekçiler,
- Ortaköy İskele Meydanı'nda kumpir, waffle, el sanatlarından yapılan takılar, seramikler, deri çanta ve eşyalar vb. gibi hediyelik eşyalar, kitapçılar,
- Bebek İskele Meydanı'nda çeşitli kahveler, biralar, simit, çay, mısır satanlar, kültürel etkinlikler sırasında ortaya çıkan hediyelik eşyalar;
- Sarıyer İskele Meydanı'nda simit, mısır, dondurma, çay, börek, midye, balık, deniz ürünleri ve çeşitli hediyelik eşyalar;
- Rumelikavağı İskele Meydanı'nda ise simit, mısır, midye, balık, deniz ürünleri, mayo, havlu, deniz topu, deniz simiti, deniz yatağı vb. gibi plaj eşyaları ve hediyelik eşyaların gündelik hayatın oluşmasında eşik mekânların üretimini tetikleyen nesneler olarak çeşitlenmektedir.

Semt sakinleri için nesnelerin ve onlardan türeyen eylemlerin semtlerin hafızasını oluşturduğu ve gündelik hayatın sosyolojik durumu hakkında çeşitli ipuçları verdiği ortaya koyulmaktadır. Örneğin, Beşiktaş İskele Meydanı sahilinde oturup bira içmek, sergi strüktürleri ile kurulan dönem sergilerine katılmak, Dolmabahçe Caddesi paralelinde yer alan merdivenlerde paten ve kaykayla kaymak, Ortaköy İskele Meydanı'nda kumpir ve waffle yemek, kıyı boyunca dik uzanan sokaklarda yerleşen satıcılarında alışveriş yapmak, Bebek İskele Meydanı'nda yer alan parkta bira içmek ve vakit geçirmek, Sarıyer İskele Meydanı'nda börek ve balık yemek, Rumelikavağı İskele Meydanı'nda deniz ürünlerini yemek, kahvehanelerinde oyun oynayıp vakit geçirmek gibi eylemler semtlerin hafızasını oluşturan nesnelerden üretilmekte ve semtlerdeki aktivite çeşitliliğini belirleyerek alanların kullanım durumlarını etkilemektedir. Bu nesneleri anlatan bir sistem oluşturulmaya çalışıldığında ortaya çıkan katalogların nesnelerin kullanımlarıyla üretilen mekânsal pratiklerin isteğe bağlı aktiviteleri oluşturduğu tespit edilmektedir (Şekil 5.1). İsteğe bağlı aktiviteler de zorunlu aktiviteler gibi üretilen mekânsal pratikler sırasında

Şekil 5.1: İskele meydanlarında eşik mekânların üretimi ve tetikleyicileri, eylemler (Öztürk, 2020).

konuşmalar, dokunmalar, bakışmalar, jestler ve mimikler gibi kamusal temaslarla sosyal aktivitelere dönüşebilmektedir.

Sosyal aktiviteler toplumsal karşılaşmalar, birliktelikler ve iletişimlerle doğan mekânsal pratikler olmakta ve o ana özgü durumlar oluşturarak eşik mekânları üretmektedir. Sosyal aktiviteler gündelik hayatta kamusal açık alanlarda bireyleri bir araya getiren, karşılaştıran durumlarda görülmektedir. Seyyar satıcıların geliştirdikleri kentsel taktikler sonucunda yaşanılan fiziksel (satış birimleri gibi somut üretimler), sosyal (alışveriş eylemi ve kurulan diyaloglar) ve algısal üretimler (satış ürünlerinin çekici kokuları ve satış replikleri) göz önüne alındığında farklı bireyleri karşılaştırarak sosyal aktivitelerin oluşmasını sağlayarak eşik mekânları üretir.

Ön plana çıkan satıcıların gündelik yaşamda alanlarda ürettikleri kentsel taktiklerle mekânların içlerine sızarak, kendiliğinden oluşturdukları çözümler kentin heterojen yapısını zenginleştirmekte, fiziksel durumlarını kullanarak sosyal aktiviteler ile eşik mekânları oluşturmaktadır. Kullanıcılar alanlarda gerçekleştirdikleri mekânsal pratiklerle tesadüfi veya bilinçli olarak eşik mekânları inşa ederler, kullanıcıların çeşitlenmesiyle, yoğunlaşmasıyla eşik mekân üretim alternatifleri artar. Satıcıların oluşturduğu taktiklerle, bireylerin birbirleri ile kurdukları diyaloglar, yeme içme eylemleri ile bir araya gelmeleri, satıcılar ile kurulan sohbetler, yoldan gelip geçenlerle yaşanılan fiziki ve sosyal temaslarla gündelik mekânların üretimini tetiklenir. Yeme içme, sohbet etme, toplanma, vakit geçirme gibi sosyal aktiviteler ve kullanıcıların gerçekleştirdikleri oturma, bekleme, gezinme gibi isteğe bağlı aktiviteler satıcılar aracılığıyla birbirleriyle kaynaşmaya başlamaktadır. Alanlarda yakaladıkları potansiyel bölgelere yerleşen satıcıların yanı sıra geçip giden hareketli (konumlanmayan) satıcıların, sattığı ürünlerin davetkar kokuları, müşteri çağırmak için ürettiği satış replikleri, satıcıların sahip olduğu satış birimleri aracılığıyla çevreden geçenlerle yaşanılan yakın temaslar (alışveriş eylemleri, satış replikleri hakkında kurulan diyaloglar ve sonrasında yaşanan gündelik konuşmalar) ve uzak temaslar (bakışmalar, süzmeler, jestler ve mimikler) ile mekânların büyüyüp küçülerek, dahil olunup ayrılarak gündelik olarak her an her bireyle farklılaşarak tekrar üretilmektedir. Satıcıların hareketli veya sabit olmaları mekânın üretimi aşamasında artan, çoğalan, büyüyen, azalan ve küçülen çeşitli mekân potansiyelleri

yaratırken kullanıcılar ve satıcılar arasında sosyal, fiziksel ve algısal ilişkilerin kurulması alanlarda üretilen eşik mekânların zenginleşmesini sağlamaktadır.

Beşiktaş, Ortaköy ve Sarıyer İskele Meydanlarında satıcıların alanlardaki hakimiyeti üretilen eşik mekânları desteklemekte ve gündelik hayatı olumlu bir şekilde şekillendirmektedir. Bu alanlarda yoğun bir şekilde karşılaşılan ayakkabı boyacıları, su, çay, çekirdek, kuruyemiş, simit, mısır, midye, pilav, dondurma, tatlı, kuş yemi, olta ve balık tutma malzemeleri vb. gibi ürün ve malzeme satan seyyar satıcılar araç-gereçleri ile sahil boyunca banklara veya kendi kişisel masa sandalyelerine konumlanarak alanı kullanan bireylere ihtiyaçları doğrultusunda hizmet vermekte böylece alanlarda yeni eylemlerin gerçekleştirilmesine imkân veren fırsatlar üretmektedirler. Alanlarda yer alan dükkanların üst örtü elemanlarının sokaklara taşması, dükkanların masa ve sandalyelerini kaldırımlara, sokaklara koyarak yayılmaları da geliştirilen taktikler arasındadır.

Bebek, Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydanlarında yer alan parklarda farklı yaş gruplarını karşılaştıran oyun oynama, dinlenme, eğlenme amacıyla üretilen aktivitelerle alternatif mekânlar üretilmektedir. Parklar hem eşik mekânların kendisini oluşturmakta hem de üzerinde üretilen oturma, dinlenme, oynama, dolaşma, yürüme, koşma, eylemlerle yeni mekânların üretilmesini tetiklemektedir.

Bebek İskele Meydanı ve çevresi diğer meydanlara kıyasla ünlülere, üst ve orta gelir grubuna hitap eden prestiji ve marka niteliği olan dükkanların, kafelerin bulunduğu, bireylerin yeme-içme, eğlenme, vakit geçirme gibi isteğe bağlı aktiviteleri gerçekleştirdiği bir alanken; Sarıyer İskele Meydanı daha mütevazi olup, yerel halkın kullanımı ile ön plana çıkan, yerel halkın daha çok vakit geçirdiği, yürüyüş yaptığı, yeme-içme ve ulaşım amacıyla tercih edilen bir alandır.

Rumelikavağı İskele Meydanı ise balıkçıların teknelerinde vakit geçirdiği, halkın dolaşma, oturma, dinlenme, sohbet etme amaçlı kullandığı, meydan çevresinde yer alan kahvehanelerde günün uzun bir kısmını oyun oynayıp sohbet ederek geçirdiği ve yaz aylarında plajlarında yüzme eylemi için daha çok kullanılan bir alandır.

- **Mekânsal Deneyim**

Deneyimin mekânsal tanımlamalarına bakıldığında, Bebek ve Rumelikavağı İskele Meydan'larını oluşturan kentsel eşik mekânların tek bir ana mekân altında birleşmesi mekânsal sürekliliği, etkileşimi korumaktadır. Beşiktaş, Ortaköy ve Sarıyer İskele

Meydan'ları birden fazla gruptan oluşarak parçalı bir meydan kurgusu ile mekânsal süreklilik kesintiye uğramaktadır.

Zemin seviyesinde karşılaşılan sert ve yumuşak zemin birliktelikleri üzerlerindeki hareketleri yönlendiren ve sınırlandıran ögelerdir. Ortaköy ve Sarıyer İskele Meydan'larında zemin kaplamalarında karşılaşılan sert zemin ve yumuşak zemin birlikteliği deneyimi zenginleştirmekte, fiziksel mekânlar üzerinde üretilen eylemlerle şekillendirmektedir. Beşiktaş ve Rumelikavağı İskele Meydanı'nda hâkim olan sert zeminden farklı olarak, Bebek İskele Meydanı'nda yumuşak zeminin varlığı ön plandadır. Yumuşak zeminle temaslar kurabilmek kullanıcıları hem psikolojik hem de sosyal anlamda beslenmekte, çimlerde uzanmak, oturmak, sohbet etmek, vakit geçirmek, piknik yapmak, yemek içmek vb. eylemler oluşturmakta, farklı mekânların üretilmesini sağlamaktadır.

Beşiktaş, Ortaköy ve Bebek İskele Meydan'larında rastlanılan duvar ve perdeleme elemanları alanda sınır etkisi yaratmakta ve kent ile ilişkiyi koparmaktadır. Rumelikavağı İskele Meydanı'nda askeri bölgenin sınırlarını belli etmek için kullanılan yüksek duvarlar meydanının semtle ilişkisi tamamen koparmaktadır. Oluşan bu sınırlar eşik mekânların oluşumunu engellemektedir. Perdeleme ve duvar elemanlarından ara bölücü olarak kullanılan, uzun saksı bitkileri dükkanlar arasındaki görsel iletişimi kısmi olarak kesmekte, ancak mekânsal ilişkileri güçlü tutmaktadır. Hem içeride hem dışarıda, yarı özel ve yarı kamusal durumları üreten ara bölücüler kullanıcıların aynı anda farklı olguları algılamasına imkân tanır. Bu elemanlar/bileşenler Beşiktaş, Ortaköy, Sarıyer İskele Meydan'larında ticari bölgelerin hakimiyetinden dolayı yoğun şekilde kullanılmakta ve farklı eşik mekânların üretimini tetiklemektedirler.

Mekânlardaki kentsel donatılar alanlardaki fiziksel konforu destekleyerek farklı eylemlerin üretilmesine olanak tanımaktadır. Ortaköy, Bebek ve Sarıyer İskele Meydan'larında yer alan kentsel donatılardan oturma elemanları, kentsel aydınlatmalar yeterli durumdayken, Beşiktaş İskele Meydan'ında orta derecede yeterli olduğu görülmektedir. Bunun sebebi Beşiktaş İskele Meydanının daha fazla geçişe, harekete olanak vermesi, sürekli ve kısa süreli aktif eylemler içeren bir meydan olması, içerisinde sürekli değişen, bireylerin kullanmasına sunulan çok sayıda eşik mekânların oluşumuna imkân tanımasıdır.

Saçakların, strüktürlerin, şemsiyelerin, tek yüzeyi kapalı olmasıyla yarı açık yarı kapalı durumları oluşturan hem içeride hem dışarıda algısı yaratan mekânsal üst örtülerin, dükkanların önlerinde, kaldırımlarda konumlanmasıyla özel ile kamusalı karşılaştırdıkları ve ara durumlar yarattıkları görülmektedir. Ortaköy ve Sarıyer İskele Meydanlarında ön plana çıkan üst örtü sistemleri yeme içme, vakit geçirme, oturma, buluşma, alışveriş eylemleri üst örtüler altında şekillenmekte ve eşik mekânları deneyimlerini zenginleştirmektedir.

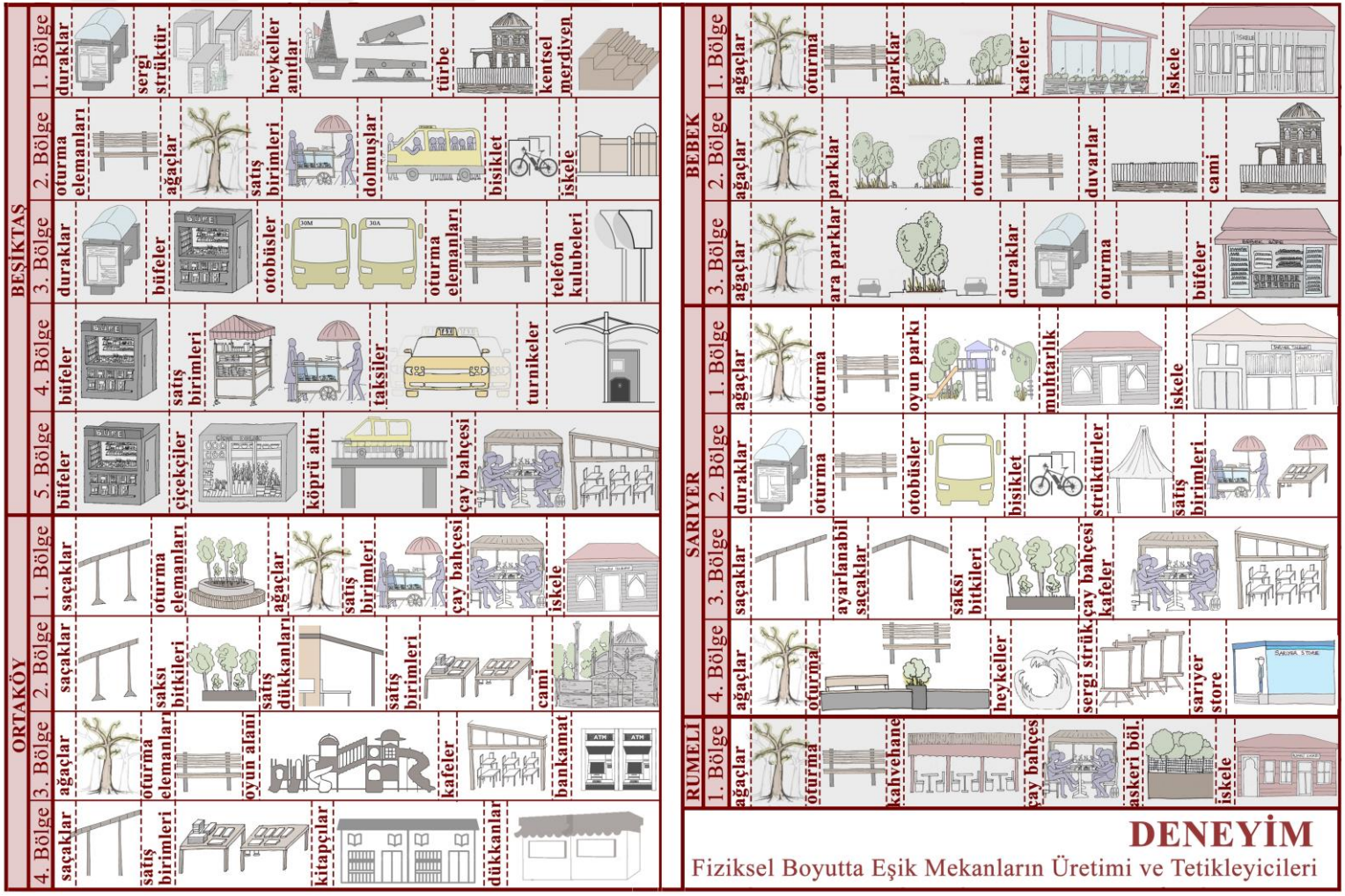
Duraklar, konumlandıkları alanda yarı kapalı, yarı açık durumlar oluştururlar. Hava şartlarından kısmi şekilde koruyan bu donatıların üç tarafı veya iki tarafı veya bazen tek tarafı kapalı bir şekilde konumlanmaktadırlar. Kısmi kapalı olma durumları mekânı açık kapalı mekânsal özellikleri arasında da içeride mi yoksa dışarıda mı olduğuna dair geçiş durumuna sokmaktadır. Yaşanan içeri x dışarı, açık x kapalı gibi fiziksel ikilikler bireylere algısal anlamda bir aradalık durumu yaşatmaktadır. Ulaşım bölgelerinde yaşanan fiziksel yoğunluk nedeniyle üretilen eşik mekânlarında, çeşitli beden, jest ve mimiklerle kurulan karşılaşmalar, selamlaşmalar, sohbetler, beklemeler ile farklı mekân deneyimleri oluşmaktadır, Beşiktaş İskele Meydanı içerdiği durak yoğunlukları ile diğer meydanlar arasında öne çıkmakta, eşik mekân deneyimlerini en fazla oluşturanlar arasında yer almaktadır. Ondan sonra gelen, Sarıyer İskele Meydanı'nda hemen yakınında yer alan duraklar nedeniyle otobüs ve dolmuş ulaşımının daha yoğun olduğu bir alan olarak öne çıkmakta, Bebek İskele Meydanı benzer özellikleri nedeniyle ardından gelmektedir. Rumeli ve Ortaköy İskele Meydan'larında duraklara rastlanılmamaktadır. Bu nedenle araştırılan beş iskele meydanında ulaşım açısından farklı mekân deneyimleri yaşanmaktadır.

Kentsel ekipmanlardan büfeler ve kiosklar önünde yaşanan alışveriş deneyimi içeride olan ile dışarıda olan arasında oluşan satıcı-müşteri diyalogları ve ilişkisi özel ile kamusal kavramlarını karşılaştıran, kaynaştıran ve birleştiren fiziksel üretimler olarak görülmektedir. Burada oluşan sıralar, yığılmalar, itişip kakışmalar, beklemeler, sohbetler ile birlikte yaşanan deneyimler fiziksel eşik mekân üretimini tetikleyen unsurlar olmaktadır. Beşiktaş bölgesindeki büfe ve kioskların fazlalığı yaratılan eşik mekân deneyimlerini olumlu bir şekilde desteklerken, Ortaköy, Sarıyer ve Rumelikavağı'nda ticari mekânların ve dükkanlarla yaşanan mekân deneyimi alanın kullanımını farklılaştırmakta, planlandığı şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

İskele meydanlarında oluşturulan etkinlik alanlarında kurulan strüktürler, stantlar, fiziksel üretimlerin kendileri olarak alanlara sosyal ve kültürel amaçlı konumlandırılmaktadırlar. Fiziksel üretimlerle karşılaşan bireyler bakma, keşfetme, gezinme, fotoğraf çekme, alışveriş vb. gibi farklı deneyimler yaşamakta, bazen ise aynı anda tatma (yöresel tatlar), koklama (yöresel tatlar), işitme (festival, konserler), dokunma (enstalasyonlara dahil olma) ve görme (sergileme, çevreye bakma) duyularına hitap ederek algısal anlamda yaratılan birlikteliklerle zengin bir deneyim imkânı sunmaktadırlar. Çok boyutlu yaklaşımlar tıpkı seyyar satıcılarda olduğu gibi aynı anda güçlü bir deneyim imkânı sunan eşik mekânları üretmektedirler.

Bu anlamda incelenen iskele meydanlarına bakıldığında Şekil 5.2 de tespit edilen ve üretilen eşik mekânlar yaşanılan deneyimler aracılığıyla tablolaştırılmıştır. Beşiktaş İskele Meydanı İskele binaları, müze binası, karşı yakaya geçiş imkanı, oturma elemanları, durakları, büfeleri, kioskları, turnikeleri, telefon kulübeleri, merdivenleri, rampaları, platformları, araç köprüsü, satış birimleri, heykeli, türbesi ve etkinlik alanında yer alan strüktürleri, stantları ve manzarası ile alanı kullanan her yaştan orta gelir grubuna mensup semt ve kent sakinlerine, turistlere zengin bir gündelik yaşam deneyimi sunarken; Ortaköy İskele Meydanı iskele binası, tarihi yapıları, kentsel oturma elemanları, saçakları, kaldırımları, merdivenleri, platformları, satış birimleri ve manzarası ile bireyler için daha farklı bir gündelik yaşam deneyimi oluşmaktadır. Bebek İskele Meydanı iskele binası, camisi, parkı, ağaçları, çocuk oyun alanı, kafeleri, büfesi, durakları, oturma elemanları ile alanı kullanan her yaştan üst gelir grubuna mensup semt ve kent sakinlerine daha farklı bir manzara ve gündelik yaşam deneyimi sunmaktadır, Sarıyer İskele Meydanı iskele binası, küçük çocuk oyun parkı, satış birimleri, kafeleri, durakları, bisiklet park etme alanı, oturma birimleri, heykelleri ve seyyar satıcıları ile alt ve orta gelir grubuna mensup orta gelir grubuna mensup semt ve kent sakinlerine, daha mütevazi bir gündelik yaşamı deneyimi yaratmakta; Rumelikavağı İskele Meydanı ise iskele binası, parkı, balıkçı tekneleri oturma birimleri, şemsiyeleri ile alt gelir grubuna mensup semt sakinlerine daha sınırlı bir gündelik yaşam deneyimi sunmaktadır (Şekil 5.2).

Alanlarda var olan mekân ve tetikleyiciler tarafından üretilen eşik mekânlar sayıları, çeşitlilikleri, kullanım yoğunlukları açısından değerlendirildiğinde Beşiktaş, Ortaköy ve Sarıyer İskele Meydan'larında diğer iskele meydanlarına göre gündelik yaşamda daha çeşitli, yoğun ve fazla sayıda eşik mekânların oluştuğu, bireylerin gündelik

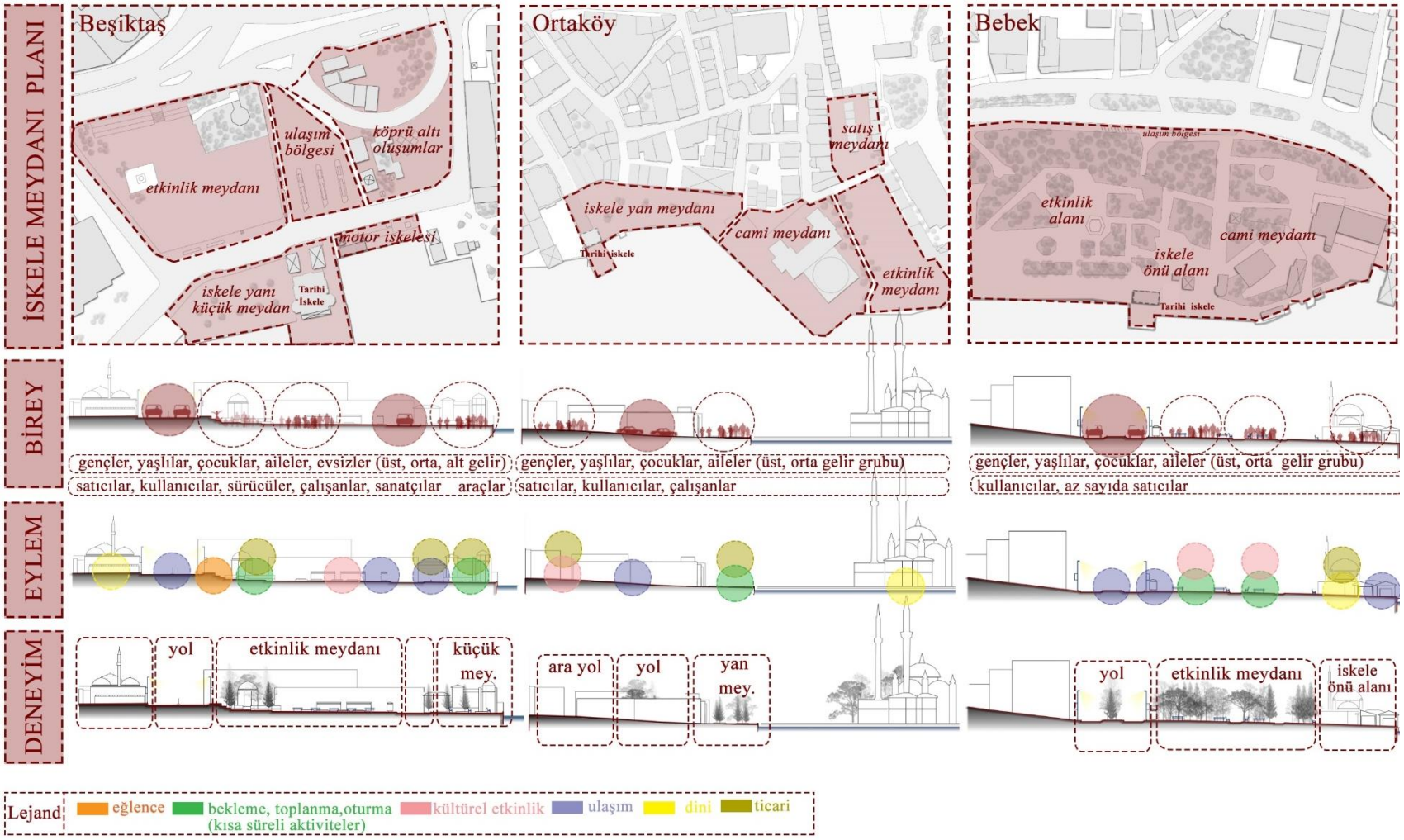
Şekil 5.2: İskele meydanlarında eşik mekânlar ve tetikleyicileri, deneyim (Öztürk, 2020).

yaşamlarında bu mekânları verimli bir biçimde kullandıkları ve deneyimledikleri tespit edilmiştir.

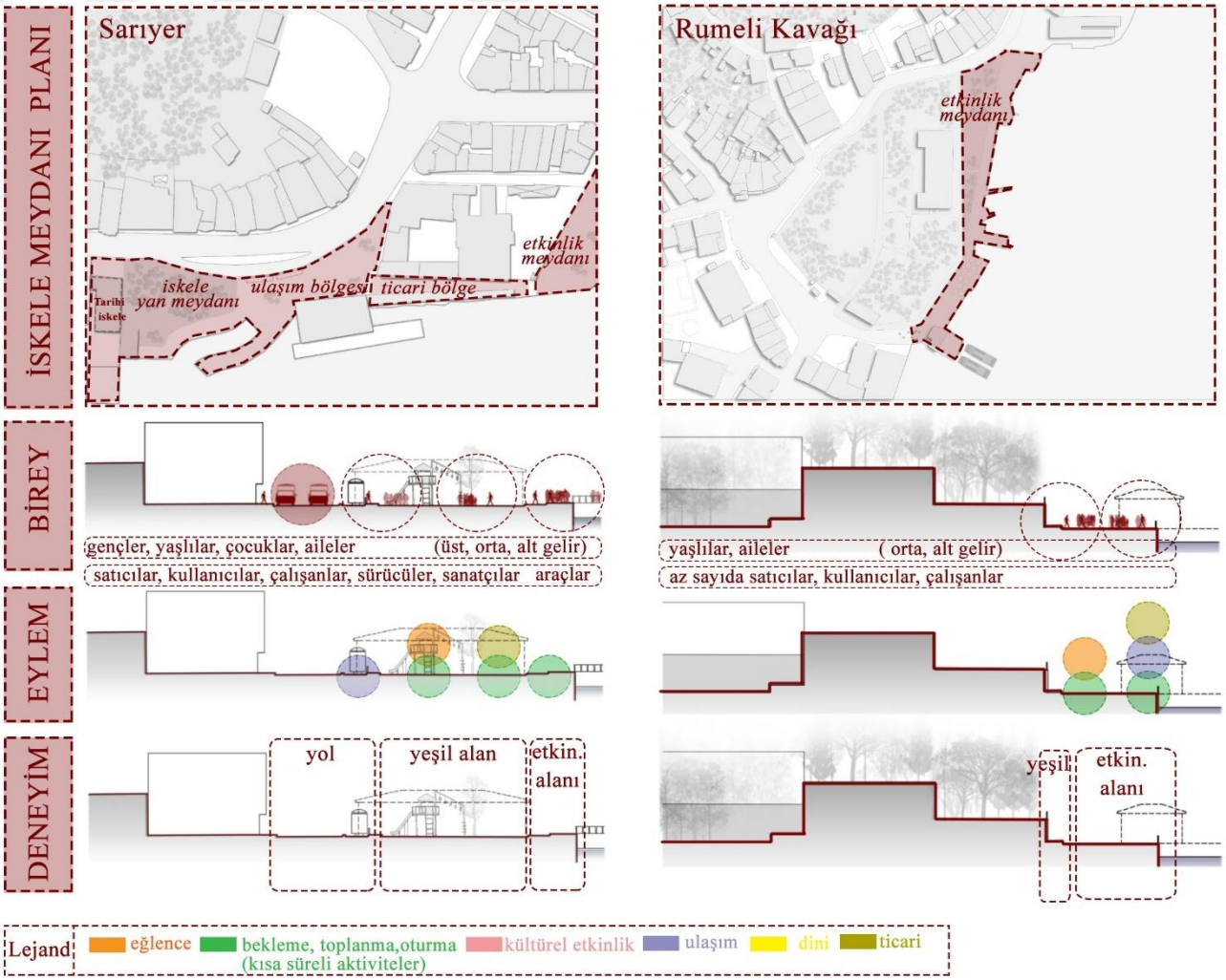
Deneyimin mekânsal özellikleri değerlendirildiğinde, ikiliklerin sunduğu potansiyellerle karşılaşılmaktadır. Özel x kamusal, içeri x dışarı, açık x kapalı, durumların arasındaki sınırların gevşemesinde satıcıların ürettikleri kentsel taktiklerle, etkinlik meydanında düzenlenen sosyal ve kültürel etkinliklerin etkisinin fazla olduğu görülmektedir. Ara durumların yaşanması bireylere bir arada olma fırsatını sunarken hem birbirleriyle bağlantılı olarak hem de ikilikler arasında bağlantıyı fiziksel, sosyal ve algısal anlamda sağlayarak, farklı şekillerde deneyimler yaşamasına imkân tanımaktadır.

Özetle, birey-eylem-deneyim üçlüsü üzerinden değerlendirmeler tablolaştırıldığında (Şekil 5.3 ve 5.4), Beşiktaş ve Ortaköy İskele Meydan'larında hakim olan kentlilerin kullanıcılar ve satıcılar olarak ayrışması, her gelir grubuna hitap ederek hafta içi ve hafta sonu her daim çok yoğun kullanılması, alanlarda yer alan çeşitli meydan imgeleri ve nesnelerin gündelik hayatı dönüştürerek çok çeşitli mekânsal pratiklerin üretilmesi ve satıcıların alanlardaki hakimiyetinden dolayı kentsel taktiklerin gündelik hayatı şekillendirmesi, meydan durumlarının parçalı olması ile alanlarının kullanım durumlarının ve taban elemanlarının malzemelerle, yükseklik alçaklık ilişkileriyle değişmesi ile mekânların tanımlı hale gelmesi, duvarlama ve perdeleme elemanlarından yarı geçirgen özellikte elemanlarının yoğun şekilde tercih edilmesi, üst örtü elemanlarının çok çeşitlilik göstermesiyle sürprizli mekânsal tanımlamalarının yapılması fiziksel, sosyal ve algısal durumları birleştirerek eşik mekân oluşumlarının diğer meydanlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Rumelikavağı ve Bebek İskele Meydanlarının diğerlerine göre az yoğun kullanımları, kullanıcı grubunun daha az çeşitlenmesi, alandaki satıcıların sınırlı olmasından dolayı kentsel taktiklerin yoğunluğunun çok az olması, üst örtü çeşitliliğinin azlığı ile mekânsal tanımlamalarının güçlüğü, duvarlama ve perdeleme elemanlarının geçirgen olmaması durumları ile kentsel ayrışmaların görülmesi gibi nedenlerden ötürü diğer meydanlara göre daha az sayıda ve çeşitte eşik mekân üretimleri görülmektedir (Şekil 5.5).

Şekil 5.3: Beşiktaş, Ortaköy ve Bebek İskele Meydanları'nın birey-eylem-deneyim açısından değerlendirilmesi (Öztürk, 2020).

Şekil 5.4: Sarıyer ve Rumelikavağı İskele Meydanları'nın birey-eylem-deneyim açısından değerlendirilmesi (Öztürk, 2020).

	PARAMETRELER	BEŞİKTAŞ	ORTAKÖY	BEBEK	SARIYER	RUMELİKAVAĞI
BİREY	Hakim Kentliler	satıcılar, kullanıcılar	satıcılar, kullanıcılar	kullanıcılar	kullanıcılar	kullanıcılar
	Hakim Sosyal Durum	alt, orta, üst gelir	alt, orta, üst gelir	üst gelir	alt, orta gelir	alt, orta gelir
	Kullanım Durumu	her daim çok yoğun	her daim çok yoğun	belirli zamanlarda yoğun	genelde orta yoğun	az yoğun
EYLEM	Meydan imgeleri (öge)	cami, türbe, heykel, etkinlik alanı	cami	cami, park	park, heykel, etkinlik alanı	park
	Meydan imgeleri(nesne)	çay, simit, bira, nargile, tavla, kaykay, hediyelik	waffle, kumpir, el sanat. dondurma, kitapçılar	ice latte, mocha, bira şampanya	börek, balık, deniz ürünü, el sanatları	çay, balık, deniz ürünü, hediyelik eşya
	İşlevler	ticari, kültürel, eğlence, kısa süreli etk., ulaşım, dini	ticari, kültürel, kısa süreli etk., ulaşım, dini	ticari, kültürel, kısa süreli etk., ulaşım, dini	ticari, kısa süreli etk., ulaşım, eğlenme	ticari, kısa süreli etk., ulaşım, eğlenme
	Mekansal pratikler	buluşma, ulaşım, bekleme, alışveriş,etk. gezme, eğlen.	buluşma, ulaşım, bek., alışveriş,etk. gezme	buluşma, ulaşım, bek., alışveriş,etk. gezme	buluşma, ulaşım, bek.,alış veriş,etk. gezme, eğlen.	buluşma, ulaşım, bek alışveriş,etk. gezme
	Kentsel taktikler	çok yoğun	orta yoğun	az yoğun	orta yoğun	az yoğun
DENEYİM	Sınırlayacılar	Deniz Müzesi, ana yol, yapılar	Ortaköy Cami, ana ve ara yol, Esma Sultan Yalısı	Bebek Parkı, ana yol, Bebek Cami	Konsolosluk binası, ana ve ara yol,etk. alanı	Askeri bölge,ana ve ara yol
	Mekan organizasyonu	4 bölge	4 bölge	3 bölge	4 bölge	1 bölge
	Meydan durumu	parçalı meydan	parçalı meydan	sürekli meydan	parçalı meydan	sürekli meydan
	Topoğrafya	merdiven, köprü, platformlar	platformlar, eğimler	düz yumuşak zemin	düz sert + yumuşak zemin	düz sert zemin
	Taban elemanları	sert zemin hakimiyeti	sert zemin + yumuşak z.	yumuşak z. hakimiyeti	sert zemin + yumuşak z.	sert zemin hakimiyeti
	Üst örtü elemanları	köprü, saçaklar, strüktürler	saçaklar, strüktürler	ağaçlar	strüktürler, ağaçlar	saçaklar, ağaçlar
	Perdeleme ve duvarlama	korkuluklar, duvar, bitkiler orta derecede geçirimli	korkuluklar, duvar, bitkiler, çeşitli bölücüler orta derece geçirimli	korkuluklar, duvar, bitkiler yüksek derece geçirimli	korkuluklar, bitkiler yüksek derece geçirimli	korkuluklar, duvar, az derece geçirimli
	Kentsel mobilyalar	orta derecede yeterli	çok yeterli	çok yeterli	çok yeterli	az yeterli
	Oyun ve spor alanları	yetersiz	orta derecede yeterli	çok yeterli	çok yeterli	orta derecede yeterli
	Teknik alt yapı gerektiren ekipmanlar	çok sayıda duraklar büfeler, kiokslar, telefon klubesi, wc ünitesi	durak	durak, büfe	çok sayıda duraklar büfeler, kiokslar, telefon klubesi,	durak

Şekil 5.5: Çalışma alanlarının birey-eylem-deneyim açısından genel değerlendirmesi (Öztürk, 2020).

6.SONUÇ

Kentlerde gündelik yaşamda kamusal alanlarda görülen eşik mekânlar, fiziksel mekânların ihtiyaçları, istekleri doğrultusunda, çoğunlukla kendiliğinden ve o ana özgü, esnek bir şekilde oluşmakta, alanda sosyal ilişkilerle veya algısal boyutta yeniden üretilen yerler olmaktadır. Eşik mekânlar mekânlarda ardışıklığın sağlanmasıyla ortaya çıkan, sınırları net olmayan, kuralsız oluşan zorunlu olmayan eylemlere olanak veren düzenlemelerdir. İkilikler üzerinden kurulan ve çeşitliliği barındıran mekânlar olup potansiyelleri ile kullanıcılara zengin fırsatlar, seçme şansı ve özgürlükler sunar, kamusal alanlarda bireylere alternatifler oluşturur ve farklı eylemler için alan olasılıklarını arttırırlar. İlişkiler üzerinden her an yeniden üretilen, bireyler, eylemler, deneyimler, zamanlar, anlar ve durumlar sayesinde çeşitlenen mekânların varlığı mekânın tek boyutlu bir olgu olmadığını gösterir, sosyal ve psikolojik boyutu da mekânın üretimine dahil eder. Tezde Boğaziçi Avrupa yakasında yer alan iskele meydanlarındaki kamusal açık alanlarda, gündelik yaşamda kullanım esnasında ortaya çıkan, gelişen, değişen ve dönüşen eşik mekânların çok boyutluluğu (fiziksel, sosyal, psikolojik) ile var olan veya yeniden üretilen mekânlar "birey- eylem –mekânsal deneyim" kavram üçlüsü açısından ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Gündelik yaşamda, kamusal alanlarda ortaya çıkan eşik mekânların fiziksel olarak oluşmasının yanı sıra, bireylerin nesnelerle, bireylerin diğer bireylerle kurdukları ilişkilerde sosyal ve algısal boyutta bir araya gelerek üretilmeleri de söz konusudur. Her an başka bireyi, eylemi ve deneyimi kapsayan, yaşanılanların o ana özgülüğü, sürekli üretilebilme alternatifleri ile kentsel eşik mekânlar için iyi birer örnek olan iskele meydanları, kentlerin ve kentlilerin su ile ilişkisini sağlayan ve iki kıtayı birbirine bağlayan kamusal alanlardır. İskele meydanlarında gündelik hayatta mevcut mekânsal ögelerin kendileri eşik mekânlar olduğu gibi farklı eşik mekân üretimlerine de ortam hazırlarlar. Çalışmada planlı olmayan ve gündelik yaşamda kullanıcıların her gün yeniden ürettiği bu mekânların varlığı, nedenleri ve kullanılış biçimleri saptanmaya çalışılmıştır. Alanlarda oluşan olasılıkları tespit edebilmek için farklı

niteliklere sahip iskele meydanları seçilmiş, alanlar belirli zaman dilimlerinde yürünerek dolaşılmış, yaşanan deneyimler fotoğraflanıp, çizimlerle aktarılmıştır.

Kamusal alanlarda kullanıcı gruplarının çeşitlenmesi, aktivitelerin yapılma şekillerini, yapılma nedenlerini ve yapılma sürelerini çoğaltarak farklı eşik mekânların üretimini tetiklemektedir. Bireyler çeşitli zorunlu aktiviteler (isteği dışında gerçekleşen, bir yerden bir yere varmak için yapılan aktiviteler serisi), isteğe bağlı aktiviteler (boş zamanlarında isteyerek yapılan eylemler), sosyal aktiviteler (toplumsal karşılaşmalar doğuran birliktelikler) üretmekte ve bu eylemlerle gündelik hayatı inşa etmektedirler. Ulaşım amacıyla kullanılan alanlarda gerçekleşen eylemler zorunlu aktivitelere, sosyal, kültürel ve ticari faaliyetlerin olduğu alanlarda gerçekleşen eylemler isteğe bağlı aktivitelere ve satıcıların geliştirmiş olduğu kentsel taktiklerle yaşanılan karşılaşmalar, yapılan alışverişler ile oluşan kamusal temaslarla üretilen eylemler sosyal aktivitelere örnek verilebilmektedir. Mekânsal pratikler çalışma kapsamında bu şekilde sınıflandırılmakta ancak yapılan değerlendirmeler sonucunda sınıflandırmalar arasındaki sınırların kaygan olduğu unutulmamalıdır. Bu kayganlık aktivite çeşitleri arasındaki net ayrımı ortadan kaldırarak birbirlerine eklemlenebilir/ dönüşebilir/ büyüyebilir durumları oluşturmaktadır.

Bir yerden bir yere gitmek gibi ulaşım amacıyla üretilen zorunlu aktiviteler sırasında diğer kullanıcılarla yaşanılan karşılaşmalar, kurulan diyaloglar, temaslar, jest ve mimikler aracılığıyla zorunlu aktiviteler sırasında çeşitli sosyal aktiviteler üretilerek yeni eşik mekânları tetiklemektedir.

Kentsel eşik mekânlar katılımı cesaretlendiren, çeşitli yoğunlukta kullanım şansı veren, sunduğu sınırsızlıkla özgürleşme alanları ve özgürleşme anları üretebilen mekânlar oldukları için bireyleri edilgen konumdan eyleyen konuma taşıyarak, alanların fiziksel koşullarının sunduğu imkanlarla sosyal ve algısal boyutta özgür üretimlerinin gerçekleşmesini sağlarlar. Kentsel eşik mekânlar, eyleyen bireylerin öznelerle ve nesnelerle birtakım ilişkilere girmesini, yeni ve yoğun kullanımlarla alternatif senaryolar üretmesini, yaşattığı farklı duraksamalarla farkındalık seviyesini arttırması ile gündelik hayatın şekillenmesini sağlarlar. Gündelik yaşamı kuran bireyler, mekânları istediği gibi kullanır, onları deneyimleri sırasında eylemlerin yardımıyla yeniden üretme imkanına sahiptir. Bu üretimleri tanımak, okumak, çözümlemek kentin işleyişini ve sunduğu potansiyelleri anlamak demektir. Yapılan kent okumaları ve gözlemleri ile kentin yeniliklerinin, çeşitli formlarının ve sosyal

ilişkilerinin açığa çıkardığı potansiyelleri keşfetmek ve çözümlemeye çalışmak, kentsel mekâna dair verilerin toplanmasını sağlayacaktır.

Eşik mekânların üretilebilmesi, bireylerin ürettikleri veya üretebilecekleri sayısız eylemlere imkân tanınarak mekânların katmanlı olmasına, yaşanılan karşıtlıklar arasındaki sınırların eriyerek kesişmeye / gevşemeye başlamasına ve mekânların açık uçlu olma potansiyeline sahip olmasına bağlıdır. Gevşek/yumuşak/esnek sınırlara sahip olan kentsel eşik mekânlar, kent içerisinde bilinçli veya bilinç dışı bir şekilde oluşarak sürprizli, muğlak, heterojen mekânlar olarak üretilirler. Kent sahnelerinde sıklıkla karşılaşılan bu mekânların deneyimler aracılığıyla fiziksel olarak hissedilebilmelerinin yanında eylemler aracılığıyla da sosyal olarak üretilmesi, rastlantılardan doğan özgür mekânlar olmasını destekler. Sağlanabilen bu özgürlükler, mekânların sınırlarla tarif edilememesi, belirli kurallar doğrultusunda eylemlerin dikte edilerek yaptırılmaması ile ortaya çıkarak bireyleri kısıtlamaz, mekânsal alternatiflere müsaade ederek onların kentlere dokunuşlarına, onların kentler hakkında söz sahibi olmalarına imkân tanır. Bu şekilde bireylerin aidiyet duygusu artarak, kentler daha çok benimsenir ve yaşamaya devam eder.

Eşik mekânlar ne sadece fiziksel ne sadece sosyal ne de sadece algısal olarak üretilir. Kentlerde var olan fiziksel ortamlar potansiyelleri arttıran ve farklı boyutlarda da beslenebilen eşik mekânları ortaya çıkarır. Bu mekânlar bireyler, eylemler ve deneyimler aracılığıyla birbirinden ayrılamaz bir şekilde bazen biri bazen ikisi bazen ise üçü bir araya gelerek çok boyutluluğunu ortaya koyan sınırsız özgür üretimler oluştururlar. Eşik mekânların sağladığı kullanımlar, barındırdığı potansiyeller, ürettiği durumlar yetkili otoritenin, mimar ve kent plancılarının üzerinde düşünmesi gereken konulardır. Eşik mekânlar gerek kentsel ölçekte (bulvar, cadde, sokak, kaldırım, pasajlar, meydanlar, avlular, parklar, kıyılar vb.) gerekse yapı ölçeğinde (merdiven, holler, saçaklar, girişler, geçitler vb.) ele alınması ve göz ardı edilmemesi gereken alanlardır. Bu mekânların tasarlanmasında zemin kotlarının düşünülmesi de önemli görünmektedir. Zemin kotları kentlerde yaya akışının devamlılığını sağlayan, ana mekânlara bireyi hazırlayan durumların oluşmasına izin veren, kentsel akışın oluşturan öğelerdir, bu yüzden üst ölçeklerden alınacak planlama kararları doğrultusunda düşünülmesi gerekmektedir. Eşik mekânların potansiyellerini çözümlemek, potansiyellerini açığa çıkartarak alternatif çözümler sunmak veya yakın çevresi kapsamında farklı eşik mekânlar üretilmesini desteklemek kentteki açık

alanların kentliler tarafından iyi bir biçimde kullanılmasını, hem de kentlerde gündelik yaşamda sürekliliğinin sekteye uğramamasını sağlar.

Kentteki aktörlerin geliştirdikleri takttiklerle veya mekânsal pratiklerle oluşan karşılaşmaları, iletişimleri ve etkileşimleriyle tamamen tesadüfi biçimlerle oluşmuş zemin malzemeleri, üst östüler, kentsel mobilya ve donatılar, topoğrafik kurgulanan yükseklik-alçaklık ilişkileri gibi planlı olarak oluşturulmuş, tasarlanmış eşik mekânlar kentlerde gündelik yaşamda kent sakinlerinin yaşamını zenginleştiren, alanları kullanımında farklı olasılıklar yaratan, bu yüzden de dikkate alınması gereken alanlardır. Düşünülmüş ve iyi tasarlanmış eşik mekânlar değerlendirmeler kısmında yapılan eşik mekân gruplamasında ortaya çıkan, fiziksel olarak mevcut mekânsal ögeler yardımıyla inşa edilenlerdir. Kurgulanmamış eşik mekânlar, bulunduğu fiziksel ve sosyal durumlar içerisinde gündelik hayat içerisinde spontane bir şekilde gelişen, ana organizasyon işleyişine zarar vermeden üretilen küçük ölçeklerdeki yaklaşımlardır. Mekânları destekleyen, onlara yerleşen bu yaklaşımların sunduğu ipuçları kentlerin gelecekleri hakkında yaratıcı fikirler verirler. Gündelik yaşamda kentlerde iyi düşünülmemiş alanlarda, kentlilerin kendilerinin eşik mekânları yarattığı ve kullandığı görülür. Bazen da planlı düzenlenmiş alanlarda eşik mekânların oluşamadığı, alanların kullanılamayarak kayıp veya âtıl mekânlara dönüştüğü görülür, kentlerde açık alan kullanımında sorunlar, kopukluklar, bozulmalar ve düzensizlikler oluşarak kentsel akış sekteye uğrar. Bu durumun yaşanmaması için tasarımcılara, planlamacılara birtakım görevler düşmektedir. Mevcut alan potansiyeller iyi deşifre edilerek, alanların verimli kullanılabilmesi için var olan durumlar içerisinde neler yapılabileceği çeşitli platformlar aracılığıyla tartışılmalıdır. Tartışmalar alanında yetkili kişiler, tasarımcılar ve planlamacılar arasında olabileceği gibi, orada yaşayan yerel halkın katılımı ile de yapılabilir. Katılımcı yaklaşım ile kentlerdeki açık alanların planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde alanların nasıl yaşatılabileceği konusu ele alınmalı, kararlar ortak çerçevede verilmelidir. Alanın yaşatılması yaşayan halk sayesinde gündelik yaşama katılarak mümkündür. Halkın ihtiyaçlarını, alanın yaşayış şeklini ve oraya ait yaşam döngülerini tespit etmek ve bu doğrultuda tasarımlar yapmak kent yönetiminin görevidir.

Kentlerde geleceğe yönelik açık alan düzenlemelerinde gündelik yaşamda halkın ihtiyaçlarını tespit etmek, kamusal mekânların imkanlarının araştırmak, tartışmak ve

sunmak için mevcut durumları dikkate alarak çözüme ulaşmak için halkın kendi oluşturduğu eşik mekânlar analiz edilmeli, mercek altına alınarak değerlendirilmeli ve burada ortaya çıkan yaratıcılıklar üzerinde durulmalıdır. Bu yaratıcılıkları incelemek, taktikleri yakalamak, onları çoğaltmak ve mekânın imkanlarını açığa çıkartmak için farklı aktörler aracılığıyla alan hakkında ayrıntılı bilgi edinilmeli, bu amaçla birtakım yarışmalar, workshoplar, atölyeler, enstalasyonlar, çeşitli etkileşimli kolektif üretime imkân veren çalışmalar yapılmalıdır.

Planlama ve tasarım aşamasında düzenlenen mimari yarışmalar, birbirinden farklı onlarca fikirin buluştuğu ortak alanlar olup, karar verme aşamasında çok sesliliği barındırmaktadır. Eşik mekânların kentlerde kullanım potansiyellerini araştırmak, incelemek, çözümler üretmek ve bireyleri düşündürmeye teşvik etmek amacıyla düzenlenecek yarışmalar da o yere ait fırsatları değerlendirip çözümler sağlanmasında iyi birer çözüm aracı olarak değerlendirilebilir. Kentimizde yerel yönetimin son günlerde başlattığı meslek adamlarını ve öğrencileri yarışmalarla devreye sokarak kentin sorunlu alalanlarında düşünce üretilmesini sağlayan yaklaşım olumludur. Örneğin "İstanbul Senin Haliç Kıyıları Tasarım Yarışması", âtıl halde olup kullanılmayan Haliç Kıyı Alanlarının gündelik hayata kazandırılması, yaşayan halk tarafından benimsenmesi ve çeşitli çözümler geliştirilmesini bekleyen önemli kentsel eşik mekânların etkinliğini yitirmesi üzerine yeniden canlandırma projesidir. Yarışmaya gönderilen projelerde gündelik hayat döngüsünde aktiviteler ile oluşan/oluşacak olan eşik mekânların, kıyı ile kent ilişkisi ve kentsel eşik mekân potansiyelleri değerlendirilerek çeşitli çözümler geliştirildiği görülmektedir. Bu kentteki kamusal alanların yeniden ele alınması ve planlanması açısından olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Bu tip yarışma projelerinin açılmasıyla, kentlerde potansiyel olarak görülen eşik mekânları anlamaya/anlamlandırmaya/düşündürmeye teşvik etmesi, tasarım ve planlamada etkili kolektif bakış açıları getirecektir.

Yarışmaların yanısıra kamusal tasarımları geliştirilen atölyeler ve workshoplar daha kısa sürede fikirlerin biraraya getirilmesi, kabul edilmesi, tartışılması ve uygulanmasıyla ön plana çıkmaktadır. Örneğin; "imkân/mekân" topluluğu, kamusal tasarımın gelişmesine yönelik çeşitli katkılarda bulunan, o yere ait kentsel küçük ölçekli müdehalelerle yaşam kalitesini arttırmayı amaçlayan kolektif bir platformdur. İmkanmekân'ın kıyı atölyesi 2007 yılında, 9 farklı grup ile düzenlenen bir atölye

olup, İstanbul'un farklı kıyılarındaki fırsatlarını gözlemleyip değerlendiren ve tartışan iyi bir örnektir.

Küçük ölçekli müdehalelerle kamusal alanların canlılığını arttırmak, halkın kullanımını zenginleştirmek ve yere ait yaratıcı çözümler sunmak için gündelik hayat kurgusunda bireyler tarafından geliştirilen taktikler önemli ipuçlarıdır. Çalışmada eşik mekânların üretiminde baskınlığı ile ön plana çıkan bireyler alanlardaki imkanları bilen ve imkanları fırsata çeviren aktörler oldukları için, kentlerdeki sorunlara anlık çözümler üreterek önemli eşik mekânların oluşmasını sağlayarak kentsel yaşamı canlandırırlar. Gündelik yaşamın kurgusunda baskın rolleri olan ve mekânların imkanlarının ortaya çıkaran bireyler, eşik mekânların fiziksel, sosyal ve algısal boyutta kullanımlarında /oluşmalarında etkili oldukları için kentsel planlama ve karar alma aşamasında da gündeme gelmesi gereken aktörlerdir.

İmkanmekân'a benzer amaçlarla hareket eden TAK Kadıköy ve TAK Kartal, "kıyı köşe" projeleri ile kıyıda köşede kalmış kentsel eşik mekânların, âtıl halde olup kullanılmayan kayıp mekânlara dönüşmesini engellemek amacıyla çeşitli gözlemlerle o yerin potansiyellerini değerlendirip, yaratıcı fikirler üreterek, düşük maliyet ile hayata geçirme gayesini taşıyarak bu alanları canlandırmaktadır. Üretilen fikirler çeşitli atölyeler aracılığıyla mahallelilere aktarılmakta, mahalleliler tarafından seçilen tasarım projeleri ise, belediyeler ya da destekçiler tarafından uygulamaya geçirilmektedir. Bu noktada, atölyelere katılan tasarımcılar, tasarım ve karar verme süreci boyunca, seçilen eşik mekânların bugünkü kullanım amaçlarını ve mahalleliler için önemini anlamak amacıyla semt sakinlerinden ve esnaftan çeşitli bilgiler almakta, böylece tasarımların mahalleli tarafından benimsenerek kullanılması amaçlanmaktadır. Benzer amaçlarla hareket eden mimarlık öğrencileri, mimarlar, kent plancıları, sanatçılar, orada yaşayanlar, farklı disiplinlerden uzmanlar sürece dahil edilerek kentlerin sağlıklı bir şekilde yaşaması ve benimsenmesi için bu platformların sayıları arttırılmalıdır.

Kentlerde tasarım ve planlama kararları alınırken çeşitli aktörleri birleştiren ve ortak kararlarda birleşebilen bu platformlarda ortaya çıkan fikirler dikkate alınmalı, kentlerin daha sağlıklı, huzurlu ve iyi yaşaması için kullanılmalıdır.

Mekânların imkânı konusunda "Eşik mekânlar kamusal alanların inşa edilmesine nasıl ne amaçla ne şekilde ve hangi süreçlerde dahil olmaktadır?" sorusuna yanıtların

bu platformlar aracılığıyla aranması; düşünülmeyen, tasarlanmayan ve fark edilmeyen bu eşik mekânlara farkındalık uyandırmak ve potansiyellerini açığa çıkartmak, kentlerin sağlıklı bir biçimde gelişmeleri ve gelecekleri için önemli olduğu görülmektedir. Bu yüzden geleceğe yönelik planlamalarda ve tasarımlarda kentlerdeki fırsatların ve imkanların kent yönetimleri tarafından dikkate alınması gerekli görülmektedir.

KAYNAKLAR

Adorno, T., W. (2016). Negatif Diyalektik, (çev. Öztürk, Ş.), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Akbayar, N. (1998). Dünden Bugüne Beşiktaş, (ed. Akbayar, N.), Beşiktaş Belediye Başkanlığı, İstanbul.

Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N., Baydar, O., Tanman, B., M., Koz, S., Aksoy, B., Batur, A., Yusufoğlu Y. (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 113-116.

Aristotle, (2007). On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse, (trans. Kennedy, G., A.), p. 1-45, Oxford University Press, Oxford, p. 1-45.

Ashihara, Y. (1981). Exterior Design in Architecture, Van Nostrand Reinhold, New York.

Artan, T. (1994). Bebek, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 115-118.

Aydınlı, S. (2002). Mekânın Epistemolojik Açıdan Yorumlanması, içinde Mimarlık ve Felsefe, (ed. Şentürer, A., Ural, Ş., Atasoy, A.), s. 40-52, YEM Yayınları, İstanbul.

Aydınlı, S. (2012). Aylak-Muğlak Kent Deneyimleri, (der. Artun, N., Ojalvo, R.), içinde Arzu Mimarlığı: Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aysu, Ç. (1994). Sarıyer, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 465-466.

Aysu, Ç. (1994). Rumelikavağı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 359-360.

Bara, H.A. (2006). Mimarlık- Şehircilik, Bina-Kent, İç-Dış, Özel-Kamusal Arasında Kentsel Arayüzler, Yapı Dergisi, Sayı 293, s. 44–49.

Balta, S. (1986). Çevre Sistemi İçinde İskele Meydanları ve Mimari Psikoloji Değerlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Baudelaire, C. (2004). Modern Hayatın Ressamı, (çev. Berktay, S.), İletişim Yayıncılık, İstanbul

Belge, M. (1993). Boğaziçi, İstanbul Dergisi, Sayı 5, s.92-106.

Benjamin, W. (2004). Pasajlar, (çev. Cemal, A.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Boettger, T. (2014). Threshold Spaces, Birkhauser, Basel.

Breton, D., L. (2003). Yürümeye Övgü, (çev. Yerguz, İ.), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Brown, E., Shortell, T. (2014). Walking in European Cities: Quotidian Mobility as Urban Theory, Method, and Practice, Walking in European Cities, (eds. Brown, E., Shortell, T.)

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone A.M. (1992). Public Space, Cambridge University Press, Cambridge.

Ching, F. (1979). Architecture: Form, Space and Order, Van Nostrand Reinhold, New York.

Ciravoglu. A. (2008). Kıyı Dediğimiz Bir Eşik; Salt Kavramsal Değil Mekânsal Anlamda Da Bir Eşik, Mimarizm: Mimarlık Yayın ve Tasarım Platformu.

Colquhoun, A. (1990). Mimari Eleştiri Yazıları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

Coverley, M. (2011). Psikocoğrafya-Londra Yazıları, (çev. Serezli, S.), Kalkedon, İstanbul.

Curran, R. (1983). Architecture and Urban Experience, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Cüceloğlu, D. (1998). İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çalışlar, A. (1991). Felsefe Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul.

Çubuk, M. (1994). Boğaziçi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 266-287.

Dikçınar Sel, B. (2018). İstanbul Kıyılarında Farklı Toplumsal Yapılar ve Kıyı İlişkileri, Megaron YTU Mim. Fak. E-Dergisi, cilt 13, sayı 3, s.442-450, İstanbul.

Dizman, K., O. (2015). Geçişlilik Kavramının Mekâna Anlamsal ve Simgesel Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

De Certeau, M. (2008). Gündelik Hayatın Keşfi, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.

Dee, C. (2001). Thresholds: Form and Fabric in Landscape Architecture, Spon Press, London & Newyork.

Descartes, R. (1998). Discourse on Method and Meditiations on First Philosophy, (trans. Cress, D., A.) Hackett Publishing Company, Indianapolis & Cambridge.

Dündar, Z. (2015). Kentin Eşiklerinde Beliren Bir İmkân Olarak Karşılaşma Mekânı, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Eeghem, E. V., Steel, R., Verschelden, G., Dekeyrel, C. (2011). Urban Cracks: Interstitial Spaces in the City, 17th International Symposium on Electronic Art (ISEA), Alındığı tarih: Adres: http://isea2011.sabanciuniv.edu/paper/urban-cracks-interstitial-spaces-city

Enlil, Z.M., Dinçer, İ., Görgülü, G. (2001). Görkemli Su Bulvarı'nın Dönüşümü Boğaziçi'nin Yönetimi ve Kötü Yönetimi, İstanbul Dergisi, Sayı 39, s. 57-63.

Erdem, N. (1995). Kentsel Donatı Elemanları, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 45, Sayı 1-2, s. 126-133, İstanbul.

Erdönmez, M., E., Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Yeri, Megaron YTU Mim. Fak. E-Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul.

Erkök, F. (1992). Giriş Mekânlarının Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Forty, A. (2000). Words and Buildings. Thames and Hudson.

Gehl, J. (2011). Life Between Buildings: Using Public Space, (çev. Koch, J.), Van Nostrand Reinhold, New York.

Gennep, A. (1961). The Rites of Passage, Routledge & Kegan Paul Ltd, London.

Giritlioğlu, C. (1991). Şehirsel Mekân Öğeleri ve Tasarımı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Goffman, E. (2017). Kamusal Alanlarda İncelemeler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri, (çev. Karakaya, M., F.), Heretik Basın Yayıncılık, Ankara.

Grosz, E. (2001). Architecture from the Outside: Essays on Virtual and Real Space, London, Cambridge, MIT Press., p. 91-105.

Güney, A., Erdem, Ü., Zafer, B., Hepcan, Ş. (1996). Peyzaj Konstrüksiyonu (Donatı Elemanları), Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No. 514, İzmir.

Güney, Ö., S. (2016). Gri Madde: Konut Alanlarında Yarı-Kamusal/Yarı-Özel Yarı-Açık/Açık Mekânların Genç Yetişkinler Tarafından Algılanma Biçimleri, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gür, Ş. Ö. (1996). Mekân Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.

Gülöksüz, Y. (1976). Kıyıların Toplum Yararına Kullanılması Üzerine Düşünceler, Mimarlık Dergisi, Sayı 14, s. 54-58.

Habermas, J. (2012). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (çev., Sancar, M., Bora, T.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir, (çev. Moralı, M.), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Hasol, D. (2009). Mimarlık Cep Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul.

Hayuth, Y. (1988). Changes of the Waterfronts: A Model Based Approach, in Revitalising the Waterfront, Belhaven Press, London.

Heidegger, M. (1971). Building Dwelling Thinking, from Poetry, Language, Thought, (trans. Hofstadter, A.), Harper Colophon Books, New York,

Heidegger, M. (2002). Identity and Difference, Trans. Stanbaugh, J., University of Chicago Chicago.

Hertzberger, H. (1991). Lessons For Students in Architecture, Uitgeverij 010 Publisher, Rotterdam.

Hisarlıgil, B.B. (2008). "Martin Heidegger'de Mekân Düşüncesi: Hermeneutik-Fenomenolojik Bir Yaklaşım", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25: 23-34.

Işıkpınar E. M. (1973). Boğaziçi Kıyı Meydanlarının Mimari Psikolojisi Açısından Değerleri ve Ruh Sağlığına Katkıları, İstanbul Boğazı ve Sorunları Sempozyumu, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, (der. Pamay, B.), s. 255-266.

İşözen, E. (1994). Ortaköy, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 140-143.

Kahvecioğlu, H. (1998). Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

Kalafat, Y. (2006). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ebabil Yayınları, Ankara.

Karabey, H. (1978). Kıyı Mekânının Tanımı, Ülkesel Kıyı Mekânının Düzenlenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, s.91-116, İstanbul.

Karen, A., F., Stevens, Q. (2007). Loose space: Possibility and Diversity in Urban Life, Routledge, New York.

Kark, S., van Rensburg, B., J. (2006). Ecotones: Marginal or Central Areas of Transition, Israel Journal of Ecology & Evolution, vol.52, p. 29-53.

Koç, Y. (1985). Determinizm ve Mekân. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.1-17.

Kostof, S. (1995). A History of Architecture, Settings and Rituals, Oxford University Press, Oxford

Koolhas, R. (2000). A(r)tık Mekân (Junkspace), A+U Dergisi Özel Sayı, Mayıs 2000.

Köknar, S. (2001). Mekânsal Arayüzlerin Kente ve Yaşama Katılımları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Köse, H. (2012). Önsöz, Flanör Düşünce: Arkaik Dönemde ve Dijital Medya Çağında Aylaklık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.1-17.

Kösenciğ, Ö., K. (2018). Birey ve Kimlik Süreçleri Bağlamında Geçiş Mekânlarının Değerlendirilmesi, Galata Köprüsü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Krier, R. (1984). Urban Space, Academy Editions, London.

Kuban, D. (1973). Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi, İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, İstanbul, 12-15 Kasım, s.128-136.

Kuban, D. (1996) İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, (çev. Rona, Z.,) Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 11, İstanbul.

Lang, J. (1987). Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral in Environmental Design, Van Nostrand Reinhold, New York.

Langer, M., M. (1989). Merleau-Ponty's Phenomenology of Perception, A Guide and Commentary, Macmillan Press, London

Lefebvre, H. (2016). Mekânın Üretimi, (çev. Ergüden, I.), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (1998). Modern Dünyada Gündelik Hayat, (çev. Gürbüz, I.), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2010). Gündelik Hayatın Eleştirisi 1, (çev. Ergüden, I.), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H. (2004). Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday life, A&C Black.

Luz, A. (2006). Places In-Between: The Transit(ional) Locations of Nomadic Narratives, Näripea, E., Sarapik, V., Tomberg, J. (Ed.), Place and Location: Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics V içinde (143–165), The Research Group of Cultural and Literary Theory, Estonian Literary Museum, Tallinn

Madanipour, A. (1996). Design of Urban Space, Wiley, New York.

Meiss, P. (1990). Elements of Architecture, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Morgan, C., T. (2011). Psikolojiye Giriş, (ed. Karakaş, S., Eski, R.), Eğitim Akademi Yayınları, Konya.

Moughtin, C. (1992). Urban Design: Street And Square, Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford.

Nalbantoğlu, H., Ü. (2008). Nedir Mekân Dedikleri, Zaman – Mekân III. Disiplinlerarası Mimarlık- Felsefe Toplantısı, İstanbul.

Ozankaya, Ö. (1975). Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Yabancı Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ökten, S. (2011). Şehir, İstanbul ve Mimari, 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 11, s.10-15.

Özer, G. (2015). Diyalog Mekânları: Diyalogun Mekân Üretimi ve Gündelik Hayattaki Mekânsal Pratiklerinin Deşifre Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Perinçek, S. (2003). Kamusal Alan-Kamuya Açık Özel Mekân İlişkisinde Geçiş Bölgeleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Pallasmaa, J. (2011). Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular, (çev. Kılıç, U., A.), YEM Yayınları, İstanbul.

Paredes, C. (2009). Liminal Mimarlık: Pazar-kentte Boşlukları Doldurmak, (ed. Bilsel, C., Ciravoğlu, A., Dostoğlu, N., Erim, A., İncedayı, D., Kahvecioğlu, H., Madran, E., Özaloğlu, S., Tağmat, T., Tümer, G., Yıldız, H.,) Mimarlıkların Pazaryeri: XXII. Dünya Mimarlık Kongresi'nden Seçme Bildiriler içinde, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

Platon, (2001). Timaios, (çev. Ay, L., Güney, E.) Sosyal Yayınlar, İstanbul, s.1-70.

Prak, N. L. (1968). The Language of Architecture: a Contribution to Architecture Theory, Mouton-The Hague, Paris.

Rapoport, A. (1977). Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Press,1st Edition, Oxford; Newyork

Sakal, A. (2015). İstanbul Kentsel Mekânında Gündelik Taktikler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Schulz, N. (1971). Existence Space and Architecture, Praeger Publishers Inc., New York.

Simmel, G. (2004). The Metropolis and Mental Life, the City Cultures Reader, (ed. Miles, M., Hall, T.), Routledge, Londra, New York, s. 13-19.

Sitte, C. (1945). The Art of Building Cities, Reinhold Pub. Corp., New York.

Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru, (çev. Karatay, A.), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Taşçı, H. (2014). Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Tandaçgüneş, N. (2012). Kent Kültüründe Modernizm ve Sonrası: "Gözlemleyen Özne" Olarak Flanörü Yeniden Okumak**,** içinde Flanör Düşünce, s.97-136.

Tanpınar, A. H. (2013). Yaşadığım gibi, Dergâh Yayınları, İstanbul

Teyssot, G. (2005). A Topology of Thresholds, Hoem Cultures, 2:1, p.89-116.

Trancik, R. (1986). Finding Lost Space: Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold, New York.

Unwin, S. (2007). Doorway, Routledge, New York.

Urry, J. (2007). Mobilities, Polity Press, Cambridge.

Venturi, R. (1991). Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, (çev. Merziözaloğlu, S.), Şevki Vanlı Yayınları, İstanbul.

Yazıcıoğlu, M., L. (1984). Boğaziçi Kıyı Yapıları Tarihsel Biçimlenişleri Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlkeler Önerisi, Y.Ü. Yayını, İstanbul.

Yılmaz, E. (2016). Alternatif Bir Mekân Olarak Mimarlıkta Eşik Mekânlar, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yürekli, H. (2014). Kent Topoğrafyaları

Zevi, B. (2015). Mimarlığı Görebilmek, (çev. Tümertekin, A.), Daimon Yayıncılık, İstanbul.

Zucker, P., (1966). Town And Square: From The Agora To The Village Green, Columbia University Press, New York&London.

İnternet Kaynakları:

Url-1 <https://sozluk.gov.tr/>, Mekân, erişim: 05.11.19.

Url-2 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/space >, erişim: 03.03.20.

Url-3 <https://sozluk.gov.tr/>, Eşik, erişim: 05.09.19.

Url-4 <https://www.collinsdictionary.com/>, erişim: 06.09.19.

Url-5 <https://sozluk.gov.tr/>, Kıyı, erişim: 19.10.19.

Url-6 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/coastline >, erişim: 19.10.19.

Url-7 <https://sozluk.gov.tr/>, Algı, erişim: 10.04.20.

Url-8 <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/perception>, erişim: 10.04.20.

Url-9 <https://sozluk.gov.tr/>, Rutin, erişim: 05.10.19.

Url-10 <https://sozluk.gov.tr/>, Topoğrafya, erişim: 10.10.19.

Url-11 <https://www.ldoceonline.com/dictionary/topography>, erişim: 10.10.19.

Url-12 <http://www.sehirhatlari.istanbul>, erişim: 19.10.19.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad **:** Gizem Öztürk
E-posta **:** gozturk02@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans:** 2012-2016, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık
- **Yüksek Lisans:** 2017-2020, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİM:

Lisans derecesini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde 2016 yılında tamamlamıştır. Yaklaşık 1,5 yıllık ofis deneyiminin ardından, 2017 Şubat ayında AURA İstanbul Mimarlık ve Şehircilik Araştırma Akademesi'nde 5 ay araştırmacı olarak görev almıştır. 2017 Güz döneminde İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimari Tasarım Yüksek Lisans programına başlamıştır. 2017-2018 Öğretim Yılı Bahar Dönemi'nde İTÜ Mimari Proje 5 "Sıradışı Kullanıcı için Toplu Konut" dersinde Prof. Dr. Gülçin Pulat Gökmen'le beraber stüdyo yürütücülüğü yapmıştır. 2019 Ekim ayından itibaren İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları arasında mimari tasarım ve kentsel tasarım; araştırma konuları ise mekânın üretimi ve üretim şekilleri, gündelik hayat ve mimarlık ilişkisi yer almaktadır.

YAYINLAR:

Öztürk, G. (2019), Yeni Kent Gezgini "Phoneur", Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi, Eylül sayısı, s. 106-110.

Öztürk, G. (2019), “İstanbul’da Bir Fikir Projesi: Evsizler İçin Konut / An Idea Project In İstanbul: Home for the Homeless, Aura İstanbul Review Vol 1 / 2 2017-2018, s. 26-37.

Öztürk, G. (2020), Social and Spatial Disintegration In Urban Design Framework, "Somewhere in Between: Borders and Borderlands" International Conference, (Özet Bildiri), Nisan 2020.